

**МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ІНСТИТУТ ПРАВА ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ХОМИШИН ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК 342.157.9(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. Ю. Хомишин**

Науковий консультант: **Ортинський Володимир Львович**

заслужений юрист України,

доктор юридичних наук, професор

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Хомишин І.Ю. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут права імені Володимира Великого, Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів.

Подано загальну характеристику стану наукового дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України. Зазначено, що освітня сфера була предметом дослідження науковців багатьох галузей науки, як складний соціальний феномен. Водночас, наголошено, що в основі міждисциплінарності освітньої сфери знаходиться не протиставлення окремих наукових поглядів, а скоріш їх взаємопроникнення, взаємодоповнення. Міждисциплінарність дослідження освіти включає мультидисциплінарність, конвергенцію знань і дивергенцію можливостей і підсилює взаємопроникнення технічних, технологічних, соціально-економічних, філософських, гуманітарних наук.

Констатовано, що освіта, як ціннісний соціальний конструкт, становить складний комплекс, який розвивається на макро- та макрорівнях, з урахуванням виокремлення наднаціональної складової та формування освітнього простору, що зумовлює потребу використання особливого методологічного арсеналу до дослідження проблеми адміністративно-правового регулювання освіти.

Визначено, що державна політика в сфері освіти є одним з найвагоміших напрямів функціонування та всебічного розвитку держави, яка прагне зайняти провідне місце в світі. Освітня політика є складовою державної науково-

технічної та промислової політики, метою якої є формування економічних умов для виведення на ринок конкурентоспроможної освітньої продукції. Під державною політикою в сфері освіти у контексті інноваційного розвитку держави пропонується розуміти науково обґрунтовану, послідовну, системну та злагоджену роботу державних і недержавних структур, спрямовану на формування правових передумов для ефективної інноваційної освітньої діяльності шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, вибудовування дієвого механізму правозастосування в галузі охорони та захисту інтелектуальної власності, підготовки кваліфікованих кадрів для інноваційної діяльності в освітній сфері.

Наголошено, що державна політика в сфері освіти повинна бути спрямована на всебічне сприяння створення та впровадження інновацій в освіті, стимулювання освітньої діяльності. Результатом такої освітньої політики повинні виступати нові явища, такі як: технопарки, технополіси та інші об'єкти, що можуть використовуватися як освітня інфраструктура. Курс на інноваційний розвиток визначається як один з пріоритетних напрямів розвитку України.

Визначено основні завдання державної освітньої політики, а саме: створення нової моделі управління освітою, досягнення нової якості освіти, взаємодія вітчизняної системи освіти з глобальною та європейською сферою освіти, покращення фінансового забезпечення освіти, взаємодія між закладами освіти, державою, бізнесом і громадськістю.

Окреслено основні принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів: відкритість і демократичність, адже саме остання розглядається вченими як чинник інтеграції української освіти у світовий та європейський простір; інтернаціоналізація процесів освіти; підвищення автономії закладів освіти; диверсифікація навчальних програм; технологізація процесів освіти; академічна свобода.

Наголошено на істотному зниженні регуляторної сили законодавчих норм, що супроводжується відсутністю адекватної оцінки існуючих проблем у правовій теорії та практиці. Обґрунтовано, що діюча освітня парадигма ще не

відповідає системі цінностей сучасного суспільства і потребує кардинальної зміни.

Звернуто особливу увагу на те, що новітня освітня парадигма України повинна враховувати посилення глобалізаційних та євроінтеграційних ризиків, що справляють досить тривалі і глибокі впливи на стратегічні національні напрями в освіті, викликані зокрема і побудовою інформаційного суспільства.

зауважено, що зміст правових норм, які регулюють відносини у сфері освіти кардинально змінюється під впливом багатьох чинників, з-поміж яких: глобалізація, інформатизація, інтернаціоналізація тощо.

Здійснено аналіз адміністративно-правового регулювання у сфері освіти, і виділено основні напрями його розвитку, серед яких: уніфікація освітньої термінології; усунення декларативних норм із законодавства у сфері освіти; узгодження законодавства у сфері освіти з нормами і принципами міжнародного права; чіткий розподіл повноважень між органами управління національною освітою.

Проаналізовано стан дошкільної освіти в Україні та констатовано, що глобальна інформатизація суспільства ставить нові виклики до дошкільної освіти, зобов'язуючи її забезпечити оптимальні умови і виховання, і навчання особистості. Саме дошкільна освіта має не лише підготувати дитину до шкільної освіти, але й зробити входження дитини в освітнє середовище якомога комфортнішим і легшим.

Наголошено, що однією з найсуттєвіших проблем в контексті доступності є недостатність фінансування дошкільної освіти, що зумовлює неможливість нормального функціонування існуючих державних дошкільних закладів і створення нових.

Серед проблем, які виникають у сфері дошкільної освіти особливим вектором виділено модель управління. Задекларована партнерська модель державно-громадського управління, на жаль, ще не втілилась у сфері дошкільної освіти. Нерозвиненість горизонтальних зв'язків, формальність виконання рішень, недостатня автономія у прийнятті рішень призводить до

неефективного управління.

Визначено концептуальні недоліки існуючих стандартів базової та повної загальної середньої освіти, а саме: перевантаженість надлишковою інформацією, недостатня інтегрованість українознавчого матеріалу в основний зміст підручників та ін.

Наголошено, що підвищення професіоналізму вчителя є одним з найважливіших напрямів реформування загальної середньої освіти. Обґрунтовано необхідність створення опорних шкіл. Створення мережі опорних закладів покликане подолати різницю між результатами навченості учнів навчальних закладів, розташованих у містах та сільській місцевості, вирішити питання малокомплектних шкіл, навчання в яких в рази перевищує середню вартість навчання одного учня по країні. Акцентовано увагу на потребі дослідження результатів навчання, здобутих на певному освітньому рівні, проведення моніторингу якості освіти, які здійснює Український центр оцінювання якості освіти.

Констатовано, що сьогодні інклюзія стає ключовим чинником забезпечення права на освіту для всіх. Виділено аргументи на користь інклюзивної освіти. Серед найбільш очевидних переваг інклюзивного навчання виокремити такі: інклюзія може змінити на краще відношення в школах до різноманіття за допомогою спільного навчання всіх дітей, сприяючи більшій соціальній згуртованості; діти з обмеженими можливостями піддаються меншій стигматизації, забезпечується їх більша соціальна інтеграція; діти без обмежень життєдіяльності вчаться бути терпимими, визнавати відмінності і поважати різноманіття; діти з обмеженими можливостями мають доступ до більш широкої програми навчання в порівнянні з навчальним планом в спеціалізованих школах; інклюзія сприяє підвищенню успішності дітей у порівнянні з умовами сегрегації в окремих установах.

Здійснено аналіз міжнародних правових документів щодо забезпечення права на освіту осіб з особливими освітніми потребами. Констатовано, що на жаль, на практиці залучення дітей з інвалідністю до повноцінного навчання є

досить складним в нашій державі. Цей факт зумовлює потребу удосконалення діючої державної політики в сфері освіти та чинної нормативно-правової бази, яка регламентує питання надання освітніх послуг інвалідам, у тому числі й питання впровадження інклюзивного навчання.

Окреслено сучасні тенденції розвитку вищої освіти в Україні, а саме: демократизація вищої освіти, що передбачає загальнодоступність, свободу вибору виду освіти і спеціальності, характеру навчання та сфери майбутньої діяльності; демократичний характер управління і автономність освітніх установ; гуманізація і гуманітаризація; швидка зміна технологій; інтеграція освітніх програм з реальним виробництвом; безперервність освіти і розвиток самоосвіти; розвиток інновації у вищій освіті, академічна свобода.

Підкреслено вагомість державно-громадського управління у сфері освіти, яке сприяє налагодженню діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установленню рухомої рівноваги між державним регулюванням та процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-освітніх системах. Виокремлено основні завдання державно-громадського управління освітою.

Зауважено, що істотні особливості управління нової освітньої системи визначаються тим, що вона має складну структуру. Тому найважливішим принципом управління освітою на всіх рівнях: державному, регіональному, місцевому – має стати принцип системності. Водночас основними характеристиками системних перетворень управління освітою повинні бути такі: прогнозованість, цілеспрямованість, гнучкість та ін.

Зазначено, що автономія закладів освіти не є і не може бути повною і абсолютною. Навпаки, вона відносна, а відтак заклади освіти виступають як суб'єкти адміністративних правовідносин, знаходяться в стані субординації до органів управління освітою.

Визначено, що державний контроль і нагляд у сфері освіти це напрям діяльності (функція) уповноважених органів виконавчої влади, що включає державний контроль якості освіти та державний нагляд у сфері освіти, як

комплекс профілактичних, перевірочних, юрисдикційних і аналітичних заходів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення порушень й встановлених законодавством вимог до якості освітньої діяльності, яка провадиться закладами освіти, інших вимог чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів в освітній сфері, що є важливим засобом забезпечення академічних прав та свобод громадян, педагогічних і науково-педагогічних працівників, дисципліни в системі освіти і безпеки (протидії булінгу) учасників освітнього процесу.

Зазначено, що зміна вимог ринку праці вимагає перебудови освітніх програм ЗВО, впровадження міждисциплінарних програм, підготовки мультипрофесіонала здатного адаптуватися до суспільних змін продиктованих викликами глобалізації. Наголошено на загрозах втрати національної ідентичності студента, що ставить виклик усій національній системі освіти, який потребує вироблення механізмів ефективного захисту національного культурного та освітнього простору, посилення принципу національної спрямованості та національного самовизначення в освіті, формування у здобувачів освіти відповідальності щодо нації громадянської позиції.

Констатовано, що масив міжнародно-правових актів, що регулюють право на освіту неоднорідний за змістом і за юридичною силою. Зазначено, що спільні зусилля держав утворюють міжнародно-правовий механізм забезпечення реалізації права на освіту, який складається з конвенційного та інституційного механізмів.

Зазначено, що аналіз ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу тісно пов'язаний з питаннями забезпечення якості освітнього процесу. Досягнення ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу вимагає розробки університетами тих критеріїв і показників, орієнтуючись на які вони могли б проектувати та здійснювати інтернаціоналізацію освітнього процесу, оцінювати якість проведених ініціатив і їх ефективність.

Сформульовано позицію стосовно того, що адміністративно-правове регулювання освіти в Україні має задати нові контури для повноцінної

реалізації державної стратегії розвитку освіти з урахуванням світових та європейських практик і тенденцій, зокрема: підвищення рівня міжнародної включеності в освітній процес, розвитку освітніх інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтування на глобальні ринки освіти та партнерство з іноземними закладами освіти, посилення орієнтації на високі показники якості освіти і в глобальному, і локальному контурах.

Запропоновано зміни і доповнення до норм чинного законодавства, напрацьовано проект Концепції інноваційного розвитку закладу освіти, а також проект Типового положення про територіальний орган Державної служби якості освіти.

Ключові слова: освіта, адміністративно-правове регулювання освіти, освітня політика, дошкільна освіта, шкільна освіта, інклюзивна освіта, управління освітою, євроінтеграційні процеси, якість освіти, державний нагляд та контроль у сфері освіти.

ABSTRACT

I. YU. Khomyshyn. Conceptual issues of the theory and practice of administrative and legal regulation of education in Ukraine in the context of European integration processes. – Qualification thesis with the manuscript copyright.

A thesis for a Doctor of Juridical Science Degree in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law». – Interregional Academy of Personnel Management, Volodymyr the Great Institute of Law, Lviv Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2018.

This thesis presents a theoretical generalization and a new solution of the scientific problem of conceptual issues of the theory and practice of administrative and legal regulation of education in Ukraine in the context of European integration processes.

The general description of the state of scientific research of administrative and

legal regulation of education in Ukraine is provided. It is noted that the educational sphere – which is a complex social phenomenon – has been the subject of research for scientists of various branches of science. At the same time, it is emphasized that in the basis of the interdisciplinarity of the educational sphere there is no opposition of individual scientific views, there is rather their interpenetration, complementarity. The interdisciplinarity of research in the educational sphere provides for multidisciplinary, the convergence of knowledge and divergence of opportunities and enhances the interpenetration of technical, technological, socio-economic, philosophical, and humanitarian sciences.

It is affirmed that education, as a valuable social construct, is a complex aggregate that develops at micro and macro levels, taking into account the distinction of the supranational component and the formation of educational space, which necessitates the use of a special methodological arsenal for the study of the problem of administrative and legal regulation of education.

The paper defines state policy in the sphere of education as one of the most important directions of functioning and comprehensive development of the state that seeks to take one of the leading positions in the world. Educational policy is an integral part of state scientific, technical and industrial policy, the purpose of which is to create economic conditions for bringing competitive educational products into the market. State policy in the sphere of education in the context of the state's innovation development should be understood as scientifically grounded, consistent, systematic and coordinated work of government and non-government structures aimed at forming legal preconditions for effective innovative educational activities by way of adopting appropriate regulatory legal acts, establishing an effective mechanism of law enforcement in the field of intellectual property protection, training of skilled personnel for innovative activity in the educational sphere.

It is emphasized that the state policy in the sphere of education should fully pursue the creation and introduction of innovations in education, stimulation of educational activities. As a result of such an educational policy, new phenomena such as technology parks, technopolises and other objects that can be used as educational

infrastructure should emerge. The focus on innovation development is defined as one of the priority directions of Ukraine's development.

The main tasks of the state educational policy are defined. Namely, these are the creation of a new model of education management, the achievement of a new quality of education, the interaction of the national education system with the global and European ones, the improvement of the financial provision of education, the interaction between educational institutions, government, business and the public.

The main principles of the state educational policy formation in the context of European integration processes are outlined. They are as follows: openness and democracy, since the latter is considered by scientists to be a factor of Ukrainian education integration into the European and global space; internationalization of educational processes; increasing the autonomy of educational institutions; diversification of training programs; technologization of the educational process; academic freedom.

The significant reduction of legislative rules' regulatory power, which is accompanied by the lack of an adequate assessment of existing problems in legal theory and practice, is underscored. It is substantiated that the current educational paradigm does not yet conform to the system of values of modern society and requires substantial changes.

Special attention is paid to the fact that the newest educational paradigm in Ukraine should take into account the strengthening of global risks and of the ones connected with the European integration, which have a quite long and profound influence on the strategic national directions in education caused by the creation of an information society in particular.

It is noted that the content of the legislative rules regulating relations in the sphere of education is radically changing under the influence of many factors, in particular: globalization, informatization, internationalization, etc.

The analysis of administrative and legal regulation in the field of education has been carried out and the main directions of its development have been identified. Among the latter there are the unification of educational terminology, removal of

declarative rules from the legislation in the field of education, harmonization of legislation in the field of education with the norms and principles of international law, a clear division of powers between national education authorities.

The thesis analyses the state of pre-school education in Ukraine and establishes that the global informatization of society poses new challenges to pre-school education, obliging it to ensure optimal conditions for the training and education of an individual. It is the pre-school education that should not only prepare a child for school education but also make the child's entry into the educational environment as comfortable and easy as possible.

It is emphasized that one of the most important problems in the context of accessibility is the lack of funding for pre-school education, which does not let the existing state pre-school establishments function properly and makes it impossible to create new ones.

Among the problems that arise in the field of pre-school education, an especially important one is the management model. Unfortunately, the declared partnership model of state and public administration has not yet been implemented in the field of pre-school education. The underdevelopment of horizontal ties, the formal nature of decisions implementation, the lack of autonomy in decision-making lead to ineffective management.

The conceptual disadvantages of the existing standards of basic and complete general secondary education are defined. Namely, these are the overloading with excess information, insufficient integration of Ukrainian-oriented materials into the main content of textbooks, etc.

It is emphasized that increasing the professionalism of teachers is one of the most important directions of reforming general secondary education. The necessity of establishing hub schools is substantiated. The establishment of a network of hub schools is intended to overcome the difference between the results of educating students in educational institutions located in cities and rural areas, to solve the problem of small schools, in which the cost of educating one student exceeds the county average cost by times. The emphasis is made on the need to study the results

of education obtained at a certain educational level, to monitor the quality of education provided by the Ukrainian Centre for Education Quality Assessment.

It is stated that today inclusion is becoming a key factor in ensuring the right to education for all. The arguments in favour of inclusive education are presented. Among the most obvious benefits of inclusive education, one can distinguish the following: inclusion may change for the better the attitudes to diversity in schools through the simultaneous education of all children by contributing to greater social cohesion; children with disabilities are subjected to stigmatization less, their greater social integration is ensured; children without any disabilities learn to be tolerant, recognize differences and respect diversity; children with disabilities have access to a broader curriculum as opposed to the curriculum in specialized schools; inclusion contributes to the improvement of children's performance as compared to the conditions of segregation in individual institutions.

The analysis of international legal documents on ensuring the right to education of persons with special educational needs is carried out. It is stated that, unfortunately, in practice, the engagement of children with disabilities in a full-fledged education process is quite complicated in our country. This fact necessitates the improvement of the existing state policy in the field of education and the current regulatory and legal framework that governs the issue of providing educational services to the disabled, including the issue of the introduction of inclusive education.

Modern tendencies of higher education development in Ukraine are outlined. Namely, these are the democratization of higher education envisaging general accessibility, freedom of choice of the type of education and specialty, the nature of training and the area of future activity; democratic nature of management and autonomy of educational institutions; humanization and humanitarization; rapid change of technology; integration of educational programs and real production; continuity of education and development of self-education; development of innovations in higher education, academic freedom.

The importance of the state-community management in the field of education is emphasized, which facilitates the establishment of a dialogue between state

administration structures and self-government bodies, the creation of a moving balance between the state regulation and self-organization processes that take place in social and educational systems. The main tasks of the state-community management of education are singled out.

It is noted that the essential features of the management of a new educational system are determined by the fact that the latter has a complex structure. Therefore, it is the principle of consistency that should become the most important principle of education management at all levels – state, regional and local. At the same time, the main characteristics of the systemic transformations in the management of education should be as follows: predictability, purposefulness, flexibility, etc.

The paper notes that the autonomy of educational institutions is not and cannot be complete and absolute. On the contrary, it is relative and educational institutions therefore act as subjects of administrative relations, they are in a state of subordination to the education authorities.

It is determined that state control and supervision in the sphere of education is an activity area (function) of authorized executive bodies, which includes state control over the quality of education and state supervision in the field of education, as a complex of preventive, verifying, jurisdictional and analytical measures aimed at prevention, detection and termination of violations, and requirements established by the legislation concerning the quality of educational activities carried out by educational institutions, other requirements of existing laws and regulations in the sphere of education that are an important means of ensuring the academic rights and freedoms of citizens, teachers and the academic staff, discipline in the system of education and security (countering the bullying) of the participants in the educational process.

The thesis notes that the change in the requirements of the labour market requires the restructuring of educational programs of higher education institutions, the introduction of interdisciplinary programs, the preparation of multi-professional people capable of adapting to social changes imposed by the challenges of globalization. The threats of students' national identity loss are emphasized, since this poses a challenge to the entire national education system and requires the

development of mechanisms for effective protection of the national cultural and educational space, strengthening of the principle of national orientation and national self-determination in education, formation of students' civic position of responsibility towards the nation.

It is stated that an array of international legal acts regulating the right to education is non-uniform in terms of content and legal force. The paper argues that joint efforts of the states form an international legal mechanism for ensuring the realization of the right to education, which consists of conventional and institutional mechanisms.

It is noted that the analysis of the effectiveness of the educational process internationalization is closely linked with the issues of ensuring the quality of the educational process. The achievement of educational process internationalization requires universities to develop those criteria and indicators, aiming at which they could design and implement internationalization of the educational process, assess the quality and effectiveness of the undertaken initiatives.

The paper presents a position which states that the administrative and legal regulation of education in Ukraine should set new outlines for the full-scale implementation of the state strategy for the development of education, taking into account world and European practices and trends, in particular: increasing the level of engagement into the international educational process, developing educational information and communication technologies, focusing on global education markets and partnerships with foreign educational institutions, increasing focus on high education quality indicators in both global and local contexts.

Changes and additions to the norms of the current legislation are proposed, the draft Concept of Innovative Development of Educational Institutions, as well as the draft Standard Regulation on the Territorial Body of the State Service of Education Quality are elaborated.

Key words: education, administrative and legal regulation of education, educational policy, pre-school education, school education, inclusive education, education management, European integration processes, quality of education, state supervision and control in the sphere of education.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Хомишин І. Ю. Розвиток освіти в Україні в умовах євроінтеграції: концептуальні питання адміністративно-правового регулювання: [монографія]. Київ: «Видавництво Людмила», 2018. 500 с.
2. Хомишин І. Ю. Мета сучасної правової політики у сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 845. С. 167–172.
3. Хомишин І. Ю. Принцип доступності вищої освіти: питання комплексного розуміння. *Право і суспільство*. Дніпро, 2016. № 3 Ч. 2. С. 33–37.
4. Хомишин І. Ю. Глобальні виклики в освіті. *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія. «Юридичні науки»*. Херсон, 2016. № 3. Ч. 2. С. 36–39.
5. Хомишин І. Ю. Принцип інформатизації освіти в умов глобалізації суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 850. С. 123–128.
6. Хомишин І. Ю. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 85. С. 116–121.
7. Хомишин І. Ю. Глобалізація освіти та глобалізація економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. Львів, 2016. № 15. С. 143–148.
8. Хомишин І. Ю. Законодавче забезпечення міжнародної співпраці у сфері освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2016. № 6. Ч. 2. Т.1. С. 182–185.
9. Хомишин І. Ю. The notion and content of quality assurance of higher education in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2017. № 861. С. 341–346.
10. Хомишин І. Ю. Основні завдання та принципи діяльності національ-

ного агентства із забезпечення якості освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія. «Юридичні науки». Львів, 2017. № 865. С. 350–355.

11. Хомишин І. Ю. Сучасний стан стандартизації вищої освіти в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». Львів, 2017. № 869. С. 116–121.

12. Хомишин І. Ю. Запровадження інституту освітнього омбудсмена в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 4(19). С. 66–70.

13. Хомишин І. Ю. Сучасні прояви, причини та шляхи подолання корупції в освіті. *Право і суспільство*. Дніпро, 2017. Вип. 6. С. 132–136.

14. Хомишин І. Ю. Освіта і ринок праці: взаємний вплив та перетин інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Ужгород, 2017. Вип. 46. Т. 2. С. 47–50.

15. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». Одеса, 2017. № 28. С. 53–56.

16. Хомишин І. Ю. Реалізація права на освіту внутрішньо-переміщеними особами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». Львів, 2017. № 884. С. 186–192.

17. Хомишин І. Ю. Сучасна модель управління освітою: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». Одеса, 2017. № 30. С. 100–103.

18. Хомишин І. Ю. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 6(21). Т. 2. С. 93–96.

19. Хомишин І. Ю. Компетентнісний підхід – методологічна основа сучасної освіти. *Право і суспільство*. Дніпро, 2018. Вип. 1. С. 196–200.

20. Хомишин І. Ю. Напрями реформування шкільної освіти. *Вісник*

Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». Львів, 2018. № 889. С. 86–92.

21. Хомишин І. Ю. Нормативно-правове регулювання дошкільної освіти в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро, 2018. № 1. С. 178–181.

22. Хомишин І. Ю. Мета та зміст процедури ліцензування освітньої діяльності. Електронне наукове видання *«Порівняльно-аналітичне право»*. Ужгород, 2018. № 2. С. 275–278.

23. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання освіти в Україні. *Право і суспільство*. Дніпро, 2018. № 4. С. 191–195.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Хомишин І. Ю. Суб'єкти освітніх правовідносин. *Управління в освіті*: збірник матеріалів VI міжнародної науково-практичної конференції (Львів 18–19 квітня 2013р.) відп. ред. Л. Д. Кизименко. Львів: Видавництво «Тріада Плюс», 2013. С. 272–275.

25. Хомишин І. Ю. Місце і роль людини в сучасному освітньому просторі. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції*: матеріали науково-практичної конференції (Львів, 8–9 лютого 2016 р.). Львів, 2016. С. 47–49.

26. Хомишин І. Ю. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток освіти в Україні. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали засідання круглого столу (Львів, 29 лютого 2016 р.). Львів: Вид-во ПП «Леся», 2016. С. 17–19.

27. Хомишин І.Ю. Принцип інформатизації освіти. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 7–8 жовтня 2016 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2016. С. 71–73.

28. Хомишин І. Ю. Сучасні інформаційні технології в освіті. *IT-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Львів, 18 листопада 2016 р.). Львів: НУ «Львівська

політехніка», 2016. С. 151–153.

29. Khomyshyn I. The notion and content of quality assurance of higher education in Ukraine. *«Litteris et Artibus»*: матеріали VI міжнародного молодіжного наукового форуму (Львів, 24–26 листоп. 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

30. Хомишин І. Ю. Інформатизація освітнього простору в Україні: визначальні чинники та основні вияви. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України*: тези ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 8 грудня 2016р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2016. С. 351–352.

31. Хомишин І. Ю. Основні завдання та напрями діяльності національного агентства із забезпечення якості освіти. *Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 75–78.

32. Хомишин І. Ю. Принципи діяльності Національного агентства із забезпечення якості освіти. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 33–35.

33. Хомишин І. Ю. Освітній стандарт як соціальна норма. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України*: тези Х Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2 листопада 2017 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 392–394.

34. Хомишин І. Ю. Використання інформаційних технологій у навчанні осіб з особливими освітніми потребами. *ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 205–208.

35. Хомишин І. Ю. Зміни організації вищої освіти під впливом

глобалізації. *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні*: збірник тез науково-практичної конференції (Львів, 27 квітня 2017 р.), (у 2-х ч.). К.: ПП «Комп'ютерний дизайн», 2017. Ч. 1. С. 149–151.

36. Хомишин І. Ю. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. *Моделі допомоги на шляху інтеграції внутрішньо переміщених осіб*: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (Львів, 12 грудня 2017 р.). Львів: ПАІС, 2017. С. 43–45.

37. Хомишин І. Ю. Глобалізація та її вплив на систему вищої освіти. *Аеро–2017. Повітряне і космічне право*: матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів (Київ, 23 листопада 2017 р.). Том 2. Тернопіль: Вектор, 2017. С. 243–247.

38. Хомишин І. Ю. Поняття компетентності в освітньому законодавстві України. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: збірник матеріалів учасників Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, 27 квітня 2018 року). Львів: ННПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 97–99.

39. Хомишин І. Ю. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави*: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2018 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. С. 114–116.

40. Хомишин І. Ю. Принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України*: тези XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 15 листопада 2018 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 509–511.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ECTS (The European Community Course Credit Transfer System)	Європейська кредитно-трансферна система
ENQA (The European Association for Quality Assurance in Higher Education)	Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти
EQAR (The European Quality Assurance Register for Higher Education)	Європейський реєстр агентств якості
EQF (The European Qualifications Framework)	Європейські рамки кваліфікацій
ESG (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area)	Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти
LLL – Life-Long Learning	навчання упродовж життя
MOOCS (Massive open online courses)	відкриті онлайн-курси
PISA (Programme for International Student Assessment)	міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів
SEFI (European Society for Engineering Education)	Європейське товариство інженерної освіти
TEMPUS (Trans-European Mobility Programme for University Studies)	Трансєвропейська програма мобільності
АСУ	Асоціація Європейських Університетів
ДПА	державна підсумкова атестація
ЄКТС	Європейська кредитно-трансферна система
ЄПВО	Європейський простір вищої освіти
ЄС	Європейський Союз
ЗВО	заклад вищої освіти
ЗНО	зовнішнє незалежне оцінювання
ЗО	заклад освіти

МОН	Міністерство освіти і науки
НАЗЯВО	Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
НРК	Національна рамка кваліфікацій
ООН	Організація Об'єднаних Націй
УЦОЯО	Український центр оцінювання якості освіти
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань, освіти, науки і культури

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	20
ВСТУП	25
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮ- ВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ	40
1.1 Загальна характеристика стану наукового дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України	40
1.2 Методологічні основи дослідження адміністративно- правового регулювання освіти України	50
1.3 Трансформація освітнього законодавства в контексті розвитку адміністративного права	66
Висновки до розділу 1	95
РОЗДІЛ 2 ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	98
2.1 Особливості державної політики у сфері освіти у контексті інноваційного розвитку держави	98
2.2 Основні завдання та принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів	118
2.3 Формування новітньої освітньої парадигми України в умовах європейської інтеграції	132
Висновки до розділу 2	150
РОЗДІЛ 3 ВІЗІЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ	154
3.1 Зміст і сутність адміністративно-правового регулювання освіти України в сучасних умовах розвитку суспільства	154

3.2	Адміністративно-правове регулювання дошкільної освіти	173
3.3	Характеристика адміністративно-правового регулювання шкільної освіти	181
3.4	Особливості адміністративно-правового регулювання інклюзивної освіти в Україні	191
3.5	Адміністративно-правове регулювання вищої освіти	208
	Висновки до розділу 3	222
	РОЗДІЛ 4 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	227
4.1	Зміст та принципи управління освітою в Україні	227
4.2	Автономія закладів освіти як чинник підвищення ефективності управління у сфері освіти	240
4.3	Характеристика адміністративно-правової регламентації здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти	274
4.4	Інноваційні підходи при вирішенні завдань державно-громадського управління освітою	307
	Висновки до розділу 4	326
	РОЗДІЛ 5 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	331
5.1	Основні тенденції розвитку освіти України в умовах європейської інтеграції та глобалізації	331
5.2	Міжнародні стандарти забезпечення права на освіту: досвід для України	344
5.3.	Оцінка якості освіти та показники ефективності інтернаціоналізації освіти в Європейському Союзі: використання в національному освітньому просторі	363
	Висновки до розділу 5	383

ВИСНОВКИ	386
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	397
ДОДАТКИ	473

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Процеси глобалізації, охоплюючи все новіші сфери життєдіяльності держав, поширились і на їхні соціальні сфери, зокрема, на освіту, зумовивши не лише формування єдиного світового освітнього простору, та на його основі світового ринку освіти, а й зростання попиту на знання та людський капітал, що відіграють ключову роль у створенні та розвитку національних економік.

Сьогодні простежується чітка тенденція до зміщення основних джерел створення національного добробуту з природних ресурсів, фінансового капіталу до максимального включення наукомістких технологій та інтелектуального потенціалу. А, отже, можливості розвитку держав вимірюються і прогнозуються, з огляду на пріоритет людського чинника.

Для України, яка обрала своїм стратегічним вектором входження до європейської спільноти, питання освіти постає особливо гостро. Адже, освітній чинник є найсуттєвішим підґрунтям для побудови правової держави, потужним поштовхом для розвитку економіки, соціальної сфери, досягнення інших демократичних цілей в умовах становлення інформаційного суспільства.

З огляду на це актуалізується завдання вивчення світового та європейського досвіду правового регулювання освітньої діяльності та вироблення на цій основі таких адміністративно-правових засобів, які забезпечуватимуть перетворення освіти в рушійну силу і ресурс соціально-економічного розвитку, важливий механізм формування інноваційного потенціалу суспільства, підвищення конкурентоспроможності економіки держави, при одночасному збереженні юридичних гарантій свободи і рівного доступу до освіти, найбільш повного задоволення освітніх потреб особи.

У цьому контексті постає необхідним істотне переосмислення досягнень вітчизняної науки адміністративного права, що стосуються концептуальних питань теорії та практика адміністративно-правового регулювання освіти України, з урахуванням змін у державній політиці в умовах транзитивного

суспільства та його становлення під впливом глобалізаційних процесів, а також потенційних ризиків, які супроводжуються ними.

Формування цілісного механізму адміністративно-правового регулювання сфери освіти значною мірою залежить від розуміння правовідносин, що виникають у ній. Воно покликане забезпечити: реалізацію багаторівневої і безперервної освіти; захист конституційних прав людини на доступність, свободу і плюралізм навчання; диверсифікацію існуючої освітньої системи з урахуванням змін, що відбуваються в економічній і соціальній сферах; закріпити нову роль освіти, забезпечуючи сталий розвиток громадянського суспільства.

В рамках реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти України до 2021 року активно апробуються новий зміст і технології навчання, форми і механізми організації освітньої діяльності. Однак, стає все більш очевидним відставання інститутів українського законодавства у сфері освіти загалом та адміністративно-правового регулювання освітніх відносин, зокрема, від потреб освітньої практики.

Натомість, перехід до інноваційного соціально орієнтованого типу економічного розвитку неможливий без випереджаючого розвитку людського потенціалу та переходу до безперервної індивідуалізованої освіти, формування творчої, соціально відповідальної особистості. Однак, охоплюючи економічну, техніко-технологічну, управлінську сфери діяльності людини, інновації ще досить повільно проникають в її соціокультурну складову. Науково-технічна революція захопила лише ту частину інноватики, яка найбільш тісно пов'язана з техніко-технологічними змінами, і лише упродовж останнього десятиліття стала прогресувати соціальна інноватика. Натомість недостатньо розробленою сьогодні залишається проблема, яка пов'язана з дослідженнями специфіки інноваційної діяльності в освіті.

Особливо важливим є розвиток громадської складової в управлінні освітою допомагає враховувати суспільний запит на якість і умови освіти, залучати додаткові фінансові ресурси, забезпечуючи прозорість їх

використання. Основною формою співпраці держави та суспільства, закладів освіти й громади стають взаємодія, партнерство, діалог, які сприяють створенню системи аналізу й обґрунтуванню нових аспектів якості освіти, коли громадськість оцінює її розвиток, рівень реалізації поставлених завдань. За таких умов особливого значення набуває дослідження адміністративно-правового інституту нагляду та контролю, як одного із засобів створення умов якісної освіти, забезпечення виконання закладами освіти чинного законодавства, а також забезпечення дотримання прав і свобод громадян в освітньому середовищі, безпеки учасників освітнього процесу.

Окреслені вектори освітніх перетворень зумовили необхідність та актуальність наукового дослідження концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України склали праці знаних учених-правників, з-поміж яких: В. Авер'янов, А. Берлач, Ю. Битяк, В. Білоус, І. Бородін, Н. Бортник, В. Гриценко, В. Грохольський, С. Єсімов, І. Жаровська, В. Заросило, Р. Ігонін, М. Кельман, С. Ківалов, М. Ковалів, Т. Коломоєць, В. Кол-паков, Т. Кравцова, О. Кузьменко, В. Курило, Я. Лазор, І. Личенко, Т. Мацелик, В. Ортинський, О. Остапенко, П. Пацурківський, С. Петков, Т. Проценко, О. Рябченко, А. Селіванов, С. Стеценко, А. Суббот, О. Тильчик, Н. Христинченко, В. Шкарупа, В. Шамрай, Х. Ярмакі та ін.

Особливості розвитку вітчизняної освіти, її парадигмальне осмислення, правову природу, адміністративно-правовий механізм фінансування навчальних закладів, а також вивчення інших елементів цієї складної проблематики торкнулись у своїх працях В. Андрущенко, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, Е. Барендт, Г. Белл, Т. Боголіб, В. Бойко, І. Вахович, Л. Гаєвська, С. Головатий, С. Гончаренко, Н. Губерська, Т. Гуржій, Д. Дзвінчук, М. Згуровський, І. Зима, І. Зязюн, В. Каплін, І. Картузова, С. Клепко, В. Комаров, К. Корсак, В. Кремень,

С. Крисюк, М. Курко, М. Легенький, В. Луговий, В. Лутай, В. Мадзігон, В. Майборода, С. Майборода, Р. Мельник, С. Мосьондз, Р. Науменко, С. Ніколаєнко, С. Ніщимна, В. Огаренко, В. Огневюк, У. Парпан, Н. Ракша, Ю. Рашкевич, О. Рябека, О. Співаковський та ін.

Натомість, незважаючи на значну кількість наукових праць у сфері освіти, сьогодні існує нагальна потреба у розробці цілого блоку наукових проблем, пов'язаних з особливостями концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів, а також новітніми тенденціями розвитку адміністративно-правової науки.

Розробка вказаних вище питань актуалізує окреслену тематику, дослідження якої дасть змогу не лише вдосконалити підходи до законотворчої діяльності щодо адміністративно-правового регулювання сфери освіти та формування її інституційної структури, спрямованої на гарантування забезпечення права людини на освіту, а й переосмислити роль освіти у суспільстві та державі з огляду на євроінтеграційні прагнення України та виклики сучасного глобалізованого світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертаційної роботи узгоджується з Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими Національною академією правових наук України 03.03.2016 р. Тематика роботи тісно пов'язана з положеннями Законів України: «Про освіту» від 05.09.2017 р.; «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р.; «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999 р.; «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 р.; «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р.; «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р.; Указу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 р.; Розпоряджень Кабінету Міністрів України: «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» від 14.12.2016 р. № 988-р; «Про схвалення Концепції

розвитку громадянської освіти в Україні» від 03.10.2018 р. № 710-р; «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17.06.2009 р. № 680-р; Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» від 01.10.2010 р. № 912.

Досліджувана тема спрямована на реалізацію положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 та Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 р.

Тема дисертації відповідає науковому напрямку Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», затвердженому Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» 24 червня 2014 року протокол № 5. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»: «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (державний реєстраційний номер 0116U004099).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в дослідженні концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів та виробленні на цій основі рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства.

Для досягнення зазначеної мети сформульовано низку *завдань*:

- дати загальну характеристику стану наукового дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України;
- узагальнити методологічну основу дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України;
- визначити генезу та простежити трансформацію освітнього законодавства в контексті розвитку адміністративного права;
- розкрити особливості державної політики у сфері освіти у контексті інноваційного розвитку держави;
- виокремити основні завдання та проаналізувати принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів;
- дати характеристику процесу формування новітньої освітньої парадигми України в умовах європейської інтеграції;
- розкрити зміст і сутність адміністративно-правового регулювання освіти України в сучасних умовах розвитку суспільства;
- проаналізувати адміністративно-правове регулювання дошкільної освіти;
- охарактеризувати адміністративно-правове регулювання шкільної освіти;
- визначити особливості адміністративно-правового регулювання інклюзивної освіти в Україні;
- проаналізувати адміністративно-правове регулювання вищої освіти;
- визначити зміст та принципи управління освітою в Україні;
- розглянути питання автономії закладів освіти як чинника підвищення ефективності управління у сфері освіти;
- дати характеристику адміністративно-правової регламентації здійснення державного нагляду та контролю у сфері освіти;
- розкрити інноваційні підходи при вирішенні завдань державно-громадського управління освітою;
- окреслити основні тенденції розвитку освіти України в умовах європейської інтеграції та глобалізації;

– проаналізувати міжнародні стандарти забезпечення права на освіту з позиції досвіду для України;

– здійснити оцінку якості освіти та показників ефективності інтернаціоналізації освіти в Європейському Союзі з метою використання в національному освітньому просторі.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів.

Предметом дослідження є концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дисертації було використано сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дало змогу дослідити проблему в єдності її соціального змісту і юридичної форми.

Найбільш значущим є загальнонауковий діалектичний метод пізнання, завдяки якому системно проаналізовано адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти (Розділ 3). Застосування історико-правового методу сприяло виявленню характерних тенденцій виникнення, формування, становлення та розвитку системи освіти України (підрозділи 1.3).

За допомогою логіко-семантичного методу розвинуто понятійний апарат дослідження (підрозділи 2.1, 4.1, 4.3). Термінологічний підхід до дослідження адміністративно-правового регулювання освіти сприяв розробці та осмисленню низки нових правових понять, що вводяться в рамках концепції дослідження, встановлення їх юридичної природи та визначення.

Аналіз адміністративно-правового регулювання освіти, як складної системи, зумовлює застосування системно-структурного підходу, що, зокрема, дав змогу розкрити систему освіти, виявити специфіку адміністративно-правового статусу органів державного управління в галузі освіти, внутрішньосистемні та позасистемні колізії в їх діяльності в умовах

європейської інтеграції та функціонування світового освітнього ринку (Розділ 2, підрозділи 4.1, 4.3)

Порівняльно-правовий метод використано під час огляду й вивчення юридичної літератури, основних наукових підходів щодо вирішення поставлених завдань дослідження й аналізу вітчизняного законодавства у процесі з'ясування його співвідношення з аналогічними міжнародними нормами (підрозділи 5.1, 5.2).

Вищезазначені та низка інших методів у взаємозв'язку із загальними логічними методами і прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія) дозволили всебічно й ефективно дослідити виявлені проблеми, розв'язання яких може бути здійснене через удосконалення норм адміністративного законодавства.

Нормативна база дослідження. Положення і висновки дисертації ґрунтуються на приписах Конституції України, чинних законодавчих та інших нормативно-правових актах, що визначають засади адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів. Розглянуто міжнародне законодавство, норми якого в контексті удосконалення адміністративно-правового регулювання освіти є корисними для України.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та аналітичні узагальнення, аналіз наукових публікацій, довідкових видань, результати анкетування 112 працівників освіти різних рівнів та 97 здобувачів вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів характеризується тим, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів. В рамках проведеного дисертаційного дослідження отримано результати, що характеризуються науковою новизною та мають сутнісне інноваційне значення для удосконалення адміністративно-правового регулювання освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів та забезпечення права людини і громадянина на освіту. Основними з них є такі:

уперше:

– сформульовано позицію стосовно того, що адміністративно-правове регулювання освіти в Україні має задати нові контури для повноцінної реалізації державної стратегії розвитку освіти з урахуванням світових та європейських практик і тенденцій, зокрема: підвищення рівня міжнародної включеності в освітній процес, розвитку освітніх інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтування на глобальні ринки освіти та партнерство з іноземними закладами освіти, посилення орієнтації на високі показники якості освіти і в глобальному, і локальному контурах. Адміністративно-правове регулювання має становити сукупність норм чинного законодавства, якими зокрема, встановлено єдині принципи, вимоги і параметри здійснення освітньої діяльності закладів освіти; підстави і умови надання освітніх послуг у рамках освітнього процесу; гарантії забезпечення права на освіту; особливості управлінських процедур; засади автономії закладів освіти; стандарти якості освіти; відповідальність учасників освітнього процесу тощо;

– запропоновано проект Концепції інноваційного розвитку закладів освіти як вирішального чинника у підтриманні їх конкурентоспроможності з урахуванням глобальних ризиків, які справляють і безпосередній, і опосередкований вплив на процеси трансформації освітнього середовища та вибір законодавчих основ його регулювання. Це дасть змогу досягти суттєвих змін в системі освіти, задати нових контурів конструюванню стратегій розвитку закладів освіти, шляхом просування нового або значно покращеного продукту, зокрема у створенні нових: послуг, матеріалів та процесів їх надання (навчальні плани, підручники, освітні ресурси, ІКТ у службах електронного навчання тощо); способів організації освітньої діяльності (використання ІКТ для спілкування зі здобувачами освіти та їхніми батьками); методів маркетингу (профорієнтаційна робота, диференційоване ціноутворення тощо);

– охарактеризовано адміністративно-правове регулювання шкільної освіти, зроблено висновок про необхідність створення мережі опорних закладів, які будуть спрямовані на подолання різниці між результатами навченості учнів

закладів освіти, розташованих у містах та сільській місцевості, вирішення питань малокомплектних шкіл, навчання в яких в декілька разів перевищує середню вартість навчання одного учня в державі. Створення таких закладів освіти має відбуватись в контексті децентралізації та адміністративної реформи;

– подано характеристику адміністративно-правової регламентації здійснення державного нагляду та контролю у сфері освіти. Аргументовано необхідність впровадження ризик-орієнтованого підходу в систему державного нагляду та контролю у сфері освіти, що сприятиме збільшенню ефективності і результативності проведення наглядово-контрольних заходів, знизить адміністративні навантаження на заклади освіти. Запропоновано критерії віднесення закладів освіти до високого, середнього або низького рівня ризику на основі таких параметрів, як: реалізовані освітні програми; кількість здобувачів освіти; наявність або відсутність фактів порушення обов'язкових вимог, встановлених нормами чинного законодавства у сфері освіти;

– концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів розглянуто як цілісну систему розуміння, яка базується на ключовій ідеї про те, що освіта поступово має перейти від категорії виключно національної ідентичності, до категорії глобального мислення, яке виступаючи своєрідним конструктом веде до трансформації стратегії розвитку освіти, що виражена змінами в місіях та формах діяльності навчальних закладів;

– розкрито інноваційні підходи при вирішенні завдань державно-громадського управління освітою. Обґрунтовано положення про те, що державно-громадське управління в освіті підвищує його ефективність, забезпечує налагодження постійного діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установами рухомої рівноваги між державним регулюванням та процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-освітніх системах. Наголошено на вагомості ролі громадськості у процесі побудови нової парадигми управління освітою, що підвищить

демократичну складову освіти, знизить рівень корупції, підвищить прозорість діяльності закладів освіти, сприятиме продукуванню громадськістю інноваційних ідей розвитку освіти;

удосконалено:

– положення про вагомість та перспективи запровадження принципу безперервності навчання, котрий покликаний створити умови для розвитку здібностей особистості з урахуванням змін у суспільстві та розвитку прогресу у контексті формування новітньої освітньої парадигми України, зумовленої євроінтеграційними процесами;

– наукові підходи до формування методологічної основи дослідження концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів, що дозволило стверджувати про необхідність розгляду освіти як динамічного соціального інституту, передусім, в рамках міждисциплінарних методів і прийомів наукового пізнання, які включають насамперед теоретико-правове осмислення концептуальних положень, контент-аналіз офіційних документів, порівняльний аналіз стратегій розвитку, аналіз взаємозв'язків ключових елементів стратегій і глобальних ризиків, системний та синергетичний методи, метод математичного моделювання, які дозволяють окреслити певні сценарії розвитку сучасної освіти та сформулювати відповідне стратегічне бачення її адміністративно-правового регулювання, як відповіді на сучасні глобальні виклики;

– питання визначення генези та аналізу трансформації освітнього законодавства в контексті розвитку адміністративного права. Встановлено, що з огляду на неспроможність зберегти раніше задані параметри системного регулювання публічно-правових відносин, основними проблемами адміністративного права на сучасному етапі стали: відсутність системності у формуванні правової основи регулювання відносин у сфері публічного права; «розмитість» доктрини публічного права; деформація публічно-правових інститутів під впливом інтеграційних процесів, які наочно прослідковуються на

прикладі освітнього законодавства;

набуло подальшого розвитку:

– аналіз адміністративно-правового регулювання вищої освіти.

Встановлено, що законодавче регулювання вищої освіти має бути спрямоване на розвиток міжнародного співробітництва, інтернаціоналізацію наукових досліджень, інформаційну безпеку, цифрові платформи, індивідуальні програми тощо;

– питання виокремлення основних завдань та аналізу принципів формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів. Вказано, зокрема, що на фоні процесів глобалізації та євроінтеграції, всезростаючої потреби суспільства загалом та кожної людини, зокрема, в освіті, посиленні ролі інформаційних технологій, саме освіта виступає джерелом перетворень і сталого розвитку. У цьому контексті державна освітня політика має бути спрямована на побудову якісної моделі освіти, що становитиме складну комплексну систему із багатоманітності функцій, комбінація яких буде видозмінюватись в залежності від потреб людини, держави і суспільства, а також зовнішніх умов глобалізації та євроінтеграції відповідно до принципу безперервності освіти;

– аналіз адміністративно-правового регулювання дошкільної освіти.

Обґрунтовано положення про необхідність вироблення чітких механізмів реалізації принципу доступності у сфері дошкільної освіти;

– загальна характеристика стану наукового дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України;

– питання створення нової парадигми управління освітою. Підтримано позицію науковців щодо необхідності прийняття законів і підзаконних нормативних актів щодо надання ширшої автономії закладам освіти, яка є чинником підвищення ефективності управління у сфері освіти;

– проаналізовано міжнародні стандарти забезпечення права на освіту з позиції досвіду для України;

– здійснено оцінку якості освіти та показників ефективності

інтернаціоналізації освіти в Європейському Союзі з метою використання в національному освітньому просторі;

– характеристика адміністративно-правового регулювання шкільної освіти. Розвинуто положення про необхідності підвищення професіоналізму вчителя шляхом впровадження концептуальних засади нової системи підготовки та професійного розвитку педагогічних працівників;

– вивчення особливостей адміністративно-правового регулювання інклюзивної освіти в Україні. Окреслено напрями впровадження інклюзивного навчання в національну систему освіти;

– пропозиції щодо внесення змін та доповнень до норм чинного законодавства, що регламентує діяльність закладів освіти України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес у:

– *науково-дослідній сфері* – положення та висновки дисертації можуть бути основою для подальшого напрацювання питань, пов'язаних з питаннями теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів;

– *правотворчості* – для удосконалення законодавства, норми якого регулюють суспільні відносини в галузі освіти;

– *правозастосовній діяльності* – використання одержаних результатів сприятиме покращенню якості надання освітніх послуг та механізму управління освітньою сферою України (довідка Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації від 27.05.2019 р. № 01-3568);

– *навчальному процесі* – матеріали дисертації можуть бути використані для розробки та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Інформаційне право», для написання підручників та навчальних посібників з відповідних курсів та спецкурсів (довідка Національного університету «Львівська політехніка» від 23 жовтня 2017 р. № 67-01-1704);

– *практичній діяльності* – при плануванні, організації та реалізації

державної політики у сфері освіти (Акт впровадження Комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» від 28.05.2019 р. № 295).

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї положень дисертаційної роботи були апробовані на: VI міжнародній науково-практичній конференції «Управління в освіті» (Львів 18–19 квітня 2013 р.); Науково-практичному круглому столі «Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 29 лютого 2016 р.); Науко-во-практичній конференції «Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції»: (Львів, 8–9 лютого 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (Дніпро, 7–8 жовтня 2016 р.); VI Міжнародній конференції молодих вчених LPS-2016 «Litteris et Artibus» (Львів, 24–26 листопада 2016 р.); Науково-практичній конференції «ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні» (Львів, 18 листопада 2016 р.); IX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 8 грудня 2016 р.); VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 30 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (Одеса, 19 травня 2017р.); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (Хмельницький, 2 листопада 2017 р.); II-ї Міжнародній науково-практичній конференції «ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні» (Львів, 17 листопада 2017 р.); Науково-практичній конференції «Тенденції розвитку адміністративного права в Україні» (Львів, 27 квітня 2017 р.); Міжнародному науково-практичному круглому столі «Моделі допомоги на шляху інтеграції внутрішньо переміщених осіб» (Львів, 12 грудня 2017 р.); Всеукраїнській конференції молодих учених і студентів «Аеро-2017. Повітряне і космічне

право» (Київ, 23 листопада 2017 р.); Науковому семінарі «Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики» (Львів, 23 червня 2017 р.); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 30 травня 2018 р.); XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (Хмельницький, 15 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в 40 наукових працях, з яких 1 одноосібна монографія, 22 наукові статті у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України, 11 з них внесено до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International», а також 17 тез виступів на науково-практичних заходах.

Обсяг і структура дисертації. Структура й обсяг дисертаційної роботи обумовлені метою, завданнями та предметом дослідження. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що поділені на вісімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 511 сторінок, із них 375 сторінок основного тексту. Список використаних джерел – 665 найменувань, додатки – 35 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ

1.1 Загальна характеристика стану наукового дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України

Дотичність освіти до усіх сфер суспільного життя не викликає сумнівів. Законодавець визначивши освіту основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави, підкреслив багатогранність освіти.

Міждисциплінарність досліджень у сфері освіти підтверджується багатьма науковцями.

Освіту, сучасні філософи, розглядають як процес взаємодії учителя (педагога) і учня (студента), спрямованої на передачу (засвоєння) знань, формування вмінь, навичок, виховання культури мислення і почуття, здатності до самонавчання і самостійної життєтворчої діяльності [1, с.47].

Філософське підґрунтя, навчально-виховного процесу, вони вбачають в принципах пріоритету людини як особистості, в свободі вибору цінностей та реалізації можливостей саморозвитку, єдності національних та загальнолюдських інтересів, системності, взаємозв'язку теорії та практики, гуманітарного і природничого знання. Навчальний процес здійснюється на основі плюральної методології соціального пізнання, факторного аналізу суспільних явищ, усвідомлення цивілізаційної єдності людської історії, толерантності у взаємодії народів і культур, дискурсної форми (технології)

організації навчання та виховання особистості [1, с.54].

В. Огнев'юк через філософські підходи досліджує освіту як цілісну, відносно самостійну підсистему життєдіяльності суспільства, самобутній органічно цілісний і водночас внутрішньо структурований соціальний інститут. Науковець співвідносить освіту як специфічну цілісність з людиною, її потребами, інтересами та цілями; українським суспільством у цілому та такими його важливими інститутами як економіка, соціальна сфера, політика, держава, соціальне управління, наука. Учений порушує проблему виховання громадян на засадах толерантності щодо політичної, соціальної, етнічної, релігійної, вікової «інакшості» при негативному ставленні до несправедливості, приниження, насильства тощо. В. Огнев'юк зауважує, що найдемократичніша держава ставить чіткі рамки прав і свобод людини, захищає суспільство від свавілля асоціальних елементів, порушень закону і норм моралі. Стратегічною метою освіти, родинного й суспільного виховання, вважає учений, має стати формування активного, гуманістично спрямованого громадянина демократичного суспільства, життєдіяльність якого заснована на національно-культурних і загальнолюдських цінностях. Учений також глибоко аналізує процеси глобалізації суспільства і освіти, зміни в українській національній освіті під впливом цих процесів [2, с.32].

Серед філософів, які здійснюють соціально-філософський аналіз освіти цікавим є дослідження С. Подмазіна особистісно-орієнтованої освіти. Науковець доводить, що метою особистісно-орієнтованої освіти є не формування, і навіть не виховання, а знаходження, підтримка, розвиток людини в людині, і розвиток у ній механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання та інших, необхідних для становлення самобутнього особистісного образу й діалогічного, безпечного способу взаємодії з людьми, природою, культурою, цивілізацією. С. Подмазін кризу сучасної освіти визначає через поняття «освітній час» та «освітній простір». «Освітній час – це постійні зміни в «освітньому просторі»,... для кожної особистості «освітній час існує тільки як «особистісний освітній час»,

міра руху в якому залежить від її власних зусиль. При цьому саме «прорив у сучасне» забезпечує особистості можливість «розуміти» себе й суспільство, тобто дійсно виступати суб'єктом» [3, с.112].

Г. Стасюк досліджує освіту як процес, як систему і як результат. Автор у своєму дослідженні – «Освіта як чинник державотворення» наголошує на необхідності зміни підходів до управління в освітній галузі на основі сучасних управлінських технологій. Розглядаючи освіту як чинник політичних змін Г. Стасюк слушно зауважує, що проблеми освіти починаються за межами системи освіти, її реформування можливе лише у контексті комплексного аналізу соціокультурних, економічних, політичних процесів у державі і суспільстві [4, с.6].

Класичну освітню парадигму досліджувала О. Плахотнік. Учена присвячує своє дослідження пошуку парадигмальних підвалин освітніх систем у їх взаємозв'язку з типом філософської раціональності. Парадигму освіти характеризує через раціоналістичне й гуманістичне філософське наповнення, що наслідує відповідну конфігурацію освітнього простору та його змісту [5].

Зважаючи на планетаризацію свідомості як глобальної проблеми еволюційної спіралі розвитку людства, сучасна педагогічна наука все більше приділяє уваги сердечності виховання. Учені складовою духовного розвитку підростаючих поколінь вважають виховання душі, сердечність виховання, виховання серця й любові. Педагоги вводять в лексикон таке поняття як «одухотворена освіта» визначаючи це явище як освіту спрямовану на виховання у підростаючих поколінь духу, душі, здоров'я, екологічної культури, формування духовних почуттів і потреб, підвищення ролі емоційного фактору в освітньому процесі. Водночас освітній простір розглядають як сукупність умов, у яких розгортається освітній процес, де активно з ними взаємодіють суб'єкти цього процесу [6].

Досліджуючи освіту педагоги часто здійснюють історико-педагогічний аналіз розвитку освіти, співвіднесений із зарубіжним досвідом, вказують на можливість використання позитивних здобутків минулого, що, на їхню думку,

допомагає простежити процес виникнення і розвитку різних моделей освіти, спрогнозувати їх функціонування та подальший поступ [7; 8].

У всьому світі відзначається підвищення ролі освіти в забезпеченні сталого економічного розвитку, зростання конкурентоздатності держав і зміцненні їх позицій на світовому ринку і в світовому економічному співтоваристві. У цих умовах, а також в атмосфері гострої полеміки про шляхи подальшого розвитку освіти, зростає роль наукових досліджень всіх аспектів освіти. Вони повинні випереджати розвиток освіти, готувати інформаційно-аналітичну та науково-методологічну базу для визначення державної освітньої політики, стратегії розвитку, пріоритетів, вказувати найбільш ефективні шляхи для досягнення поставлених цілей.

Економісти висвітлюють особливості розвитку освіти в умовах ринкових відносин і на цій основі обґрунтовують потребу перегляду механізмів державного регулювання вищої освіти в контексті нових соціально-економічних умов. Фахівці у сфері економіки вважають, що нова освітня парадигма, яка відображає перенесення акцентів від процесу навчання на його кінцеві результати, має лягти в основу державної політики в сфері вищої освіти. Важливим напрямом модернізації вищої освіти наголошують вчені є оновлення її економічного механізму, стрижнем якого є визнання за ВНЗ підприємницької функції [9].

Освіту як чинник економічного розвитку досліджувала А. Бронська і встановила, що жодна наукова економічна школа, починаючи від меркантилізму до сучасних інституційних теорій, не обійшла увагою освітню сферу, розглядаючи її через різні парадигми [10].

О. Тітар дослідила об'єктивні засади перетворення освіти у провідний фактор глобального економічного розвитку, акцентувала увагу на ролі освіти в умовах трансформаційних перетворень економіки України та проаналізувала проблеми та можливості реформування вітчизняної сфери освіти [11].

Особливу увагу привертають дослідження Н. Шумар присвячене проблемам удосконалення процесу фінансування вищої освіти. Учений

наводить пропозиції щодо використання провідного світового досвіду у сфері фінансування освітньої галузі [12].

Освіта як соціальний феномен знаходиться в центрі уваги дослідників з початку утворення соціології як самостійної науки. Погляди на її роль, значимість у суспільстві, у становленні особистості змінювались упродовж формування соціологічного знання

Соціологи, досліджуючи шкільну освіту, найчастіше вивчали життєві траєкторії, життєві плани випускників, особливості їхнього професійного вибору [13].

Дослідження освіти має свій історичний шлях, всі вони здійснені в конкретний період часу з урахуванням політичних умов, стереотипів мислення, можливості використання джерельної бази, методів дослідження.

О. Мельничук досліджуючи генезу концептуальних засад права людини на освіту пропонує виділити певні періоди еволюції світоглядних засад права людини на освіту в українській та російській науковій думці, зокрема:

1) зародження ідеї права людини на освіту в християнсько-наукових ученнях IX - XVIII ст.;

2) утвердження ідеї права людини на освіту в плюралістичних теоріях праворозуміння XIX – поч.. XX ст.;

3) становлення радянських ідеалів права людини на освіту (20-ті рр. XX ст. – 1991 р.);

4) відродження плюралістичних теоретико-методологічних підходів до вивчення права людини на освіту (з 1991 р. по теперішній час) [14].

Перший період проблематики концепції права людини на освіту автор пов'язує з іменами Нестора-літописця, В. Мономаха, Д. Заточника, К. Смолятича, С. Оріховського, П. Могили, І. Гізеля, Ф. Прокоповича, М. Ломоносова, Г. Сковороди, П. Юркевича тощо. Цей період славиться своїми літописами, книговиданням та бібліотечною справою. О. Мельничук здійснивши аналіз змісту таких давньоруських творів, як «Повість минулих літ», «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім», «Моління»

Д. Заточника, робить висновок, що в них закладена ідея загальної корисності освіти. У «Повість минулих літ» Нестора учена виокремлює ідеєю виховання молодого покоління в дусі патріотизму та єдності слов'ян. Аналізуючи наукову спадщину С. Оріховського, О. Мельничук виокремлює погляди мислителя на ідею права на освіту та всебічний розвиток людини як засіб досягнення приватного та публічного блага, що формує моральні якості людини, її правову культуру, професійні здібності та гарантує загальний добробут у державі. Особливу увагу учена присвятила дослідженню праць Ф. Прокоповича і окреслює його висновки про потребу викладання предметів рідною мовою, бо лише за таких обставин освіта може бути доступною, про потребу розмежування знань та вмінь, щодо рівності прав чоловіка і жінки у праці та освіті, про особистість вчителя, його відносини з учнями, які повинні ґрунтуватися на повазі один до одного, на ролі освіти в соціумі, від стану якої залежить досягнення добробуту суспільства і окремої людини [14].

Другий етап періодизації концептуальних засад права людини на освіту пов'язаний з науковими доробками К. Ушинського, М. Драгоманова, І. Франка, Б. Кістяківського, В. Гессена, І. Ільїна, К. Вентцеля та ін [14].

Підтримуючи періодизацію О. Мельничук щодо дослідження освіти, зупинимось більш детально на 3-му та 4-му періоді, які становлять більш вагомий інтерес в межах предмета нашого дослідження.

Перший період (IX – XVIII ст.), виокремлений О. Мельничук при періодизації концептуальних засад права людини на освіту в українській науковій думці характеризується зародженням ідеї права на освіту. На другому етапі (XIX – поч. XX ст.) спостерігаємо еволюцію у наукових поглядах українського та російського правознавця, засновника наукової педагогіки К. Ушинського та у філософсько-правових поглядах І. Франка. Але лише з XX ст. кількість правових досліджень у сфері освіти збільшується, науковці все частіше вдаються до дослідження адміністративно-правових відносин у сфері освіти, аналізу правової природи відносин у сфері освіти. Це, в першу чергу, пов'язано з становленням та розвитком законодавства про народну освіту,

встановленням відповідальності за його порушення, створення органів управління народною освітою. У своїй праці С. Ковешніков, Н. Саліщева, Л. Стешенко досліджують систему народної освіти, права і обов'язки учнів, студентів і педагогічних працівників та низку інших освітніх проблем [15].

Н. Барабашева досліджувала правовий статус вищих навчальних закладів у СРСР. Вчена розкрила поняття, систему регулювання правового статусу вузів у СРСР, їх права у сфері навчання, науково-дослідної, фінансово-господарської діяльності, правові питання організації управління [16].

Спостерігається, що впродовж 1960-80-х років велика увага вчених приділялася адміністративно-правовим питанням освіти. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері освіти досліджували науковці союзних республік [17; 18; 19; 20].

Проблемам державного управління народною освітою в СРСР присвячена праця Г. Дорохової [21]. Дослідниця здійснила характеристику правового регулювання діяльності державних органів управління народною освітою, висвітлила їх систему, компетенцію, структуру та форми роботи.

Першим дослідженням, яке присвячене конституційно-правовому регулюванню права на освіту радянських громадян, є праця Л. Дольникової [22]. У ній дослідниця розкрила поняття, зміст та соціально-класову сутність права на освіту, охарактеризувала суб'єкти даного права і гарантії його здійснення.

Суспільні відносини у сфері освіти регулюються нормами різних галузей права, проте така сукупність норм адміністративного, цивільного, трудового чи інших галузей права не є простим їх дублюванням чи механічним поєднанням. У процесі правового регулювання простежується тісний взаємозв'язок і взаємовплив цих норм, які завдяки спільній меті, завданням та об'єкту правового регулювання набувають «освітньої» специфіки.

Вітчизняні вчені В. Боняк [23], М. Курко [24], К. Романенко [25] також присвятили свій науковий доробок проблемі гарантування конституційного прав людини та громадянина на освіту в Україні.

В. Боняк здійснила аналіз нормативно-правових актів, що регламентують конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні. Учена встановила, що інституційний механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на освіту законодавчим, виконавчими, судовими, правоохоронними та контрольно-наглядними органами – це система державних органів, які в межах своєї компетенції створюють умови для реалізації права на освіту кожним, а у разі порушення цього права вживають заходів щодо його відновлення та відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди [23].

Питанням адміністративно-правового регулювання освіти, а саме державної політики у сфері освіти присвячено наукові праці В. Комзюка [26]. Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти вчений визначив як здійснюваний усією системою форм цілеспрямований, результативний, нормативно-організаційний вплив на державну освітню політику з метою її формування і реалізації відповідно до потреб ефективного розвитку особистості, суспільства, нації та держави, забезпечення національних інтересів України, інтеграції освітньої галузі до міжнародного освітнього і наукового простору.

Освітня політика стала предметом досліджень В. Андрущенка [27], О. Неживи [28], Н. Шульги [29], А. Тамм [30].

Грунтовне дослідження адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності в Україні здійснив Р. Шаповал, який через системно-структурний підхід охарактеризував адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні та визначив функції, сутність і значення освіти, окреслив адміністративно-правові засади дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, виявив найбільш суттєві чинники впливу на ефективність адміністративно-правового регулювання освітньої діяльності в Україні [31].

Освітнім послугам присвячено низку праць українських вчених. І. Литвин констатує, що навчально-виховна діяльність навчальних закладів

регулюється низкою нормативно-правових актів, які є джерелами різних галузей права, водночас зауважує, що така урегульованість широким колом нормативно-правових актів жодним чином не говорить про недосконалість чи розпорошеність. Учений зазначає про універсальність і пристосованість процесу надання освітніх послуг до норм різних галузей права. Водночас під адміністративно-правовими відносинами у сфері надання освітніх послуг вчений пропонує розуміти врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що складаються у сфері діяльності виконавчої влади з приводу реалізації конституційних гарантій у галузі освіти, що надається у відповідності до вимог державних стандартів, учасники яких виступають носіями відповідних прав та обов'язків. Заслуговує на увагу позиція автора стосовно адміністративно-правового регулювання надання освітніх послуг, які пов'язані з інтеграційними процесами вітчизняних закладів освіти. І. Литвин наголошує на необхідності врегулювання процесу розміщення структурних підрозділів (філій, центрів, відділів, юридичних клінік) закладів освіти на території інших держав [32].

Сьогодні багато праць у сфері освіти присвячені вищій освіті. Питання входження Української освіти в європейський простір вищої освіти стали предметом наукових досліджень Ю. Рашкевича [33], А. Вербицької [34], К. Корсака [35], І. Каленюк [36], В. Журавського [37].

Ю. Рашкевич ґрунтовно досліджуючи болонський процес та його вплив на національну систему освіти констатує що Закон України «Про вищу освіту» ставить перед системою вищої освіти безліч інноваційних викликів. «Однією із таких інновацій, – зазначає вчений, – є запровадження нової парадигми навчання Європейського простору вищої освіти – студенто-центрованого навчання, в основу якого покладено компетентнісний підхід до побудови та реалізації освітніх програм, повна інтеграція Національних рамок кваліфікацій, нової структури вищої освіти, стандартів нового покоління, навчальних програм та окремих навчальних дисциплін» [33].

Те, що сучасна вища освіта не може бути осторонь інтернаціоналізації у своїх дослідженнях доводить А. Вербицька. Вчена наполягає на необхідності внесення інтернаціоналізації до стратегії розвитку університету та залучення ресурсів і партнерів, на потребі вироблення керівництвом університетів системних інституційних інструментів підтримки інтернаціоналізації, що зумовлено потребою в розширенні доступу до джерел передових знань, новими можливостями для вибудовування партнерських відносин і розвитку навичок міжкультурних комунікацій, а також зміцнення громадянського суспільства, підготовкою кадрів, готових до роботи в умовах глобалізації тощо [34].

К. Корсак досліджуючи європейський простір вищої освіти вдало підкреслює, що «європейський освітній простір» – це не певна структура з правовим чи іншим оформленням, це сукупність незалежних систем освіти розвинених країн Європи, які діють згідно з принципами національних законодавств, водночас дотримуючись міждержавних угод та рішень, прийнятих в рамках спільних програм для розширення співпраці [35].

М. Курко дослідив правове забезпечення розвитку вищої освіти України. Науковець вважає, що законодавство про освіту є окремою галуззю, що складається з низки великих нормативних блоків, які регламентують дошкільне виховання, загальну середню освіту та позашкільне виховання; професійно-технічну освіту; середню спеціальну освіту; вищу освіту. Водночас учений наголошує на відсутності правових норми, які повинні регулювати відносини в таких сферах, як післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта [38].

Н. Губерська здійснила розгляд сутності і ролі адміністративних процедур у сфері вищої освіти та визначила основні принципів їх реалізації. зміст адміністративних процедур у сфері вищої освіти, вважає дослідниця, становить закріплений адміністративно-процесуальними нормами порядок розгляду і вирішення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування адміністративних справ з метою забезпечення прав і законних інтересів, а також виконання обов'язків суб'єктів адміністративних правовідносин у сфері

вищої освіти. Учена у своєму дослідженні приділила значну увагу державній політиці у сфері вищої освіти, яку визначила як невід'ємну складову загальної освітньої політики держави, зміст якої полягає у формуванні та нормативно-правовому закріпленні загальної стратегії вищої освіти, визначенні цілей, завдань та відповідних напрямів дії, спрямованих на забезпечення функціонування та розвитку системи вищої освіти [39].

Отже освітня сфера цікавить науковців різних сфер суспільного життя, але в основі міждисциплінарності освітньої сфери знаходиться не протиставлення окремих наукових дисциплін, а їх взаємопроникнення, взаємонаповнення.

Міждисциплінарність освіти включає мультидисциплінарність, конвергенцію знань і дивергенцію можливостей і підсилює взаємопроникнення технічних, технологічних, соціально-економічних, філософських, гуманітарних наук.

1.2. Методологічні основи дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України

Науковці вказують на різноманітність тлумачень методології, зазначаючи, що багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як вчення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження та здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження [40, с.112].

О. Ганьба вважає, що сучасна методологія правових наукових досліджень з одного боку передбачає сукупність та послідовність використання відібраних методів. З іншого боку, методологія виступає як сукупність основних філософських положень, які відображають первинні гносеологічні концепції формування й аналізу наукового знання [41].

Методологію як більш широке поняття визначає О. Пунченко і наголошує, що вона включає не тільки сукупність застосовуваних методів, а й пов'язані з ними інші елементи пізнавального процесу (цілі, поняття, завдання, гіпотези тощо), принципи організації дослідницької діяльності – послідовність, систематичність, цілеспрямованість, керованість, порівняння результатів пізнання з його цілями, рефлексування над усією структурою дослідження, його аналіз і коригування. Методологія науки як теоретичне вчення формує уявлення та дає оцінку нормам і способам обґрунтування, побудови та реалізації програм дослідження [42, с.27].

Часто методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом.

Д. Чернілевський визначає методологію як концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища. На думку вченого, методологія виконує такі функції: визначає способи здобуття наукових знань, що відображають динамічні процеси і явища; направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, що базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [43, с.48].

І. Жаровська структуру методології правової науки зобразила таким чином: спеціальна правова методологія; загальнонаукова методологія; фундаментальна або філософська методологія. Методи наукового пізнання вчена визначає через багаторівневий підхід, коли розрізняються загальні методи наукового пізнання – аналіз і синтез, сходження від абстрактного до конкретного (філософська методологія); загальні для багатьох наук,

міждисциплінарні методи пізнання – системний та організаційний аналіз; кібернетичний, синергетичний підходи (загальнонаукова методологія); теорія та методи конкретної науки, галузі знань; методика як сукупність операцій і процедур, що застосовуються у конкретних дослідженнях [44, с.138].

Не вдаючись в глибокий аналіз філософських проблем методології, беремо за основу визначення методології як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності.

В. Ортінський зазначає, що пізнання закономірностей розвитку соціально-правових явищ ґрунтується на застосуванні наукових методів дослідження. Лише теорія, озброєна адекватними методами дослідження, може виконати поставлені перед нею завдання та функції. Розширення предметної сфери права, інформаційна насиченість галузей права, ускладнення завдань боротьби із правопорушеннями та інші фактори визначають необхідність як критичного осмислення існуючих методів, так і визначення меж їх застосування, вишукування можливостей виходу за межі усталених методів досягнення адміністративно-правових явищ [45, с.5].

Систему наукових принципів дослідження адміністративно-правового регулювання освіти становлять загальнонаукові принципи, конкретні наукові принципи, що лежать в основі теорії сфери освіти, і система конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення досліджуваного завдання.

Деякі вчені виділяють фундаментальну або філософську методологію як вищий рівень методології науки, який визначає загальну стратегію побудови процесу пізнання. Ця методологія використовується при дослідженні у всіх сферах діяльності й на всіх етапах конкретного пізнавального процесу. Соціальне призначення фундаментальної методології полягає у тому, щоб відшукати нові світоглядні орієнтири шляхом критичного аналізу дійсності й формування нових підходів до вирішення проблеми світосприйняття.

Загальнонаукова методологія використовується в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, спричиняє критичний перегляд прийнятого досі

понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається. До загальнонаукових принципів дослідження належать: історичний, термінологічний, функціональний, системний, когнітивний (пізнавальний), моделювання та ін. [43, с.47].

Особливого значення при дослідженні адміністративно-правового регулювання освіти набувають вивчення історичного досвіду, аналіз та оцінювання історичних подій, фактів. Історичний метод дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей. Використання історичного методу при дослідженні адміністративно-правового регулювання освіти дало змогу уточнити об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні рамки. На основі комплексної історіографічної оцінки висвітлено ті аспекти історичної реальності, які потребують додаткового дослідження. Оцінка рівня вивченості теми дозволила сформулювати завдання дослідження.

Вивчення ретроспективи адміністративно-правового регулювання освіти України здійснюється з дотриманням низки принципів, а саме: об'єктивності, що передбачає відтворення історичної дійсності опираючись на справжні факти і знання об'єктивних закономірностей історичного розвитку; детермінізму – науковий підхід, згідно з яким всі явища не випадкові, а мають причину, обумовлені певними передумовами, і вся дійсність постає як сплетіння причинно-наслідкових зв'язків; принцип історизму, що вимагає розгляду досліджуваного явища з урахуванням конкретних хронологічних рамок і конкретної історичної обстановки; принцип соціального підходу, що зумовлює необхідність враховувати інтереси, традиції та психологію певних соціальних верств і груп, особистостей.

Важливим методом дослідження адміністративно-правового регулювання освіти України є термінологічний, який передбачає вивчення термінів і позначуваних ними понять, уточнення змісту та обсягу понять. Будь-яке теоретичне дослідження потребує описування, аналізу та уточнення

понятійного апарату конкретної галузі науки, тобто термінів і понять, що їх позначають. З розвитком пізнання в досліджуваній сфері виникають все нові та й нові явища. Попри те, вони постійно, достаньо чітко відрізняються від раніше відомих, змішуються з ними, позначаються тими ж термінами. Це створює основу для різних дискусій. Їх вирішення має полягати не просто в уточненні найбільш доцільної термінології, а насамперед, в тому, щоб чітко і повно виділити у сфері, яка досліджується різні явища, не змішуюючи їх одне з одним.

Урізноманітнення й глобалізація практично всіх суспільно-політичних явищ перетворює проблему світової уніфікації термінології на одну з пріоритетних [46, с.87]. За відсутності повного узгодження термінології у сфері освіти кожна серйозна угода чи конвенція обов'язково супроводжувалась додатком-словником. Ситуація узгодження термінології стала особливо відчутною в Європейському Союзі в процесі поглиблення інтеграції, зокрема, розширення мобільності студентів, викладачів і сертифікованої робочої сили.

Проблему варіативності значення однозвучних понять і термінів досліджує О. Реєнт. Вчений слушно зауважує, що сучасні умови диктують необхідність генерування нових технологій державознавчого, теоретико-аналітичного пошуку, який має супроводжуватись оновленням понятійного апарату. Кризу історичної науки О. Реєнт вбачає в проблемах, що стосуються її методології та основних категорій і базових понять [47, с.7].

Про необхідність переосмислення низки традиційних освітніх понять зазначає В. Андрущенко [48, с.5].

Актуальність дослідження та аналізу освітньої термінології зумовлена новими підходами до змісту освіти, запозиченням європейського досвіду в освітній сфері.

І. Калініченко досліджуючи понятійну термінологію інклюзивної освіти в Україні звертає увагу на зміни термінів, які відбулися в законодавстві. Учена розкриває значення терміна «діти з особливими освітніми потребами», наголошуючи на його ширшому змісті. Учена підтримує думку А. Гордєєвої, і

до дітей з особливими освітніми потребами відносить дітей-інвалідів, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними потребами, обдарованих дітей. І. Колініченко вдаючись до аналізу термінів «інтеграція» та «інклюзія» наголошує на важливості у розрізненні цих понять [49, с.12].

Термінологічний підхід до дослідження адміністративно-правового регулювання освіти сприяє розробці та осмисленні низки нових правових понять, що вводяться в рамках концепції дослідження, встановлення їх юридичної природи та визначення їх місця в категоріальному апараті науки адміністративного права.

До загальнонаукової методології слід віднести системний підхід, застосування якого потребує кожний об'єкт наукового дослідження. Системний підхід в науці є універсальним методом дослідження об'єктів: систем, структур, процесів. Вивчення внутрішніх зв'язків передбачає розгляд системи як закритої, яка самоорганізовується за рахунок внутрішніх узгоджень і співвідношень. Функціонування системи передбачає її відкритість, наявність зовнішніх зв'язків як взаємодію з іншими системами. Вивчення внутрішніх та зовнішніх зв'язків дає можливість зрозуміти ситуацію всебічно, а отже прогнозувати розвиток подій, управляти тенденціями, отримувати бажаний результат.

Учені вважають, що системний підхід – це системне охоплення, системне уявлення, системна організація дослідження об'єктів з наступною оптимізацією їхньої структури та функцій, що потребує різнобічного розгляду проблеми, часто передбачаючи участь в її розробці фахівців з різних галузей знань [50, с.16].

Отже, зазвичай, під системою розуміється комплекс взаємопов'язаних тим або іншим чином компонентів. Система – це цілісне утворення, що має нові якісні характеристики, які не містяться в утворюючих його компонентах. Зв'язок між компонентами системи настільки тісний, суттєвий, що зміна одного з них викликає зміну інших, а нерідко і системи в цілому, така тенденція притаманна освіті, яка містить безліч елементів і, наприклад, зміни які

відбуваються на одному рівні освіти вимагають змін на інших її рівнях.

Система активно впливає на свої компоненти. В результаті вихідні компоненти зазнають помітні зміни – втрачають деякі властивості, якими володіли до входження в систему, набувають нових властивостей.

Сучасні освітні системи відносяться до класу складних динамічних систем, які не можуть розглядатися як сума складових її частин. Для системного підходу важливими є три системних поняття: відносини, зв'язки, взаємодії. Складні системи характеризуються наступними ознаками: наявністю єдиної мети функціонування; наявністю декількох ієрархічно пов'язаних рівнів системи і їхніх структур управління; наявністю великої кількості зв'язків між підсистемами; комплексним складом системи – наявністю людей, інфраструктури, устаткування, навчального й методичного забезпечення; стабільністю щодо впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, і наявністю елементів самоорганізації [51, с.109].

Аналіз адміністративно-правового регулювання освіти, як складної системи, зумовлює застосування системно-структурного підходу, що, зокрема, дає можливість розкрити систему освіти, виявити специфіку адміністративно-правового статусу органів державного управління в галузі освіти, внутрішньосистемні та позасистемні колізії в їх діяльності в умовах європейської інтеграції та функціонування світового освітнього ринку.

Структура – це внутрішня форма системи, спосіб взаємозв'язку, взаємодії складових її компонентів. Поняття структури системи дуже близько до поняття форми, але не тотожне йому. Форма – це лише організація змісту, прояв, вираз. Специфіка структури залежить перш за все від природи компонентів системи. Разом з тим, витікаючи з природи частин, структура відіграє величезну роль в системі: пов'язує компоненти, перетворює їх, надаючи якусь спільність, цілісність, вона обумовлює виникнення нових якостей, які не властиві жодному з них.

Загальнонауковою методологією вивчення об'єкта дослідження є системно-діяльнісний підхід, який набув значного поширення в сучасних

наукових розробках. Зазначений підхід указує на певний компонентний склад людської діяльності. Серед суттєвих її компонентів: потреби – суб'єкт – об'єкт – процеси – умови – результат. Це створює можливість комплексно дослідити будь-яку сферу людської діяльності. Оскільки освіта невід'ємно пов'язана з людською діяльністю, то через призму її компонентів вдається дослідити освітню сферу, як потребу людини, суб'єктів освітніх відносин, умови для задоволення освітньої потреби та результат, який полягає у досягненні освітніх цілей.

Ціле, цілісна система – це складна сукупність безлічі компонентів, внутрішніх взаємозв'язків. Для її дослідження необхідним є проникнення в середину через застосування аналізу і синтезу як способів пізнання цілого. Сутність аналізу полягає в розчленуванні цілого на компоненти, які його утворюють, у виділенні їх із загального взаємозв'язку, у вивченні та визначенні місця і ролі кожного з них в цілісній системі. Сфера освіти містить, як уже зазначалось, безліч компонентів, які певною мірою взаємопов'язані і взаємообумовлені між собою і тут мова йде не лише про рівні освіти, які безумовно взаємопов'язані, а про різні види суспільних відносин, які виникають в освітній сфері, які піддаються постійним змінам і впливають на всю систему освіти України.

Заразом аналіз не дає ще можливості зрозуміти, як основа цілого проявляється в конкретному різноманітті компонентів і відносин цілого, як останні пов'язані зі своєю основою, як вони реалізують, втілюють в собі тенденцію її руху. Це складну і найбільш важливе завдання пізнання можна вирішити тільки за допомогою синтезу, який є предметним або уявним возз'єднанням частин, компонентів, які виокремлені в процесі аналізу в єдину цілісну систему.

Перехід до осмислення сучасного рівня розвитку адміністративно-правових основ державного управління в галузі освіти в ринковій економіці зумовив використання прийомів конкретно-соціологічного дослідження, спрямованого на пошук оптимальних форм адміністративно-правового

регулювання в цій сфері з урахуванням специфіки тенденцій функціонування світового освітнього ринку. Використання соціологічного дослідження у сфері освіти передбачає використання методів одержання необхідних даних і методів обробки матеріалу.

В контексті нашого дослідження доцільне використання методу контент-аналізу (від англ. Content – зміст, analysis – розкладання документа). Контент-аналізом називають метод збору кількісних даних про досліджуваному явищі чи процесі, що містяться в документах. Під документом при цьому розуміється не тільки офіційний текст (закон), але все написане чи сказане, все, що стало комунікацією. Контент – а наліз застосовується для підготовки матеріалів на основі великого масиву документів. Контент – а наліз включає кількісний і якісний аналіз тексту [52, с.34]. Оскільки освітня сфера характеризується множинністю нормативно-правових актів національного рівня, міжнародних документів у сфері освіти, значною кількістю досліджень різноманітних її аспектів, то використання зазначеного методу дозволило вилучити з усього розмаїття наявної інформації окремих компонентів і подати їх в зручній для сприйняття і подальшого аналізу формі.

Одним із поширених методів збору інформації є метод соціологічного опитування – це метод отримання інформації, при якому відбувається безпосередній або опосередкований зв'язок між дослідником і респондентом з метою отримання від респондента необхідних даних у формі відповідей на поставлені запитання [52, с.36].

У контексті нашого дослідження доцільне проведення опитування науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти, оскільки вони є безпосередніми учасниками досліджуваних процесів і явищ.

З огляду на незадоволення класичною моделлю освіти та вказівками на її кризовий стан, важливого значення набуває вивчення парадигми української освіти.

Наукова парадигма зв'язує філософські складові методології із загальнотеоретичним підходами, що панують у конкретній науці на певному

етапі її розвитку. Парадигма змінюється в часі. Парадигма – це визначені на певному історичному етапі розвитку суспільства наукові досягнення, стратегії.

Особливу роль в застосуванні парадигмального підходу у сфері освіти підкреслює О. Касьянова, зазначаючи, що розвиток суспільства і зміни у відносинах між людьми завжди знаходили своє відображення в практиці освіти і спричиняло вибудову узагальненого наукового знання у вигляді парадигм, концепцій, теорій [53, с.89].

При дослідженні концептуальних питань теорії адміністративно-правового регулювання освіти необхідним вбачається дослідження парадигми права. Зупинимося на основних принципах, що лежать в основі парадигмального підходу. В якості першого принципу слід вказати принцип контекстуальності. Парадигму права можна виявити тільки в тому випадку, якщо розглядати комунікації, що утворюють правову реальність в культурно-правовому, історичному та соціально-економічному контекстах. Контекстуальний підхід необхідний, в першу чергу, для того, щоб описати імпліцитне розуміння інтерсуб'єктивного життєвого світу і його вплив на різні форми участі юристів у творенні та зміні правової реальності через формування правової доктрини, тлумачення норм, правозастосовну діяльність і участь в розвитку законодавства.

І. Подік відзначає, що культурно-юридичний контекст сприяє не тільки з'ясуванню волі законодавця та проясненню сенсу юридичної норми, але також може стимулювати модифікацію або скасування правової норми, якщо соціальні та правові умови (контекст) зазнали істотних змін. Розвиток проблем нормотворення відбувався в межах потреб багатогалузевої правової теорії і практики під впливом багатовекторних соціальних відносин, які потребували правового врегулювання [54, с.41].

І. Панасюк і Н. Шаповалова вказують, що будучи частиною загальної культури, право існує в умовах тривалої міжкультурної взаємодії, неоднозначність впливу якої на національну правову систему залежить від обсягу й масштабу запозичень [55]. У цьому випадку будь-який правовий текст

існує, як і право, не сам по собі, а в певному соціокультурному контексті. Будь-який текст повинен бути інтерпретований для того, щоб можна було виявити його правовий зміст.

З принципом контекстуальності, що лежить в основі парадигмального підходу тісно пов'язаний принцип міждисциплінарності.

М. Лот вважає, що контекстуальний підхід в праві означає не просте додавання будь-яких соціальних фактів і обставин, а здатність перемикає перспективи з усвідомленням можливостей і обмежень кожної з обраних точок зору (в першу чергу, правовий) [56].

Якщо нас, цікавить не сама правова реальність, а контекст, в якому вона сприймається, осмислюється та відтворюється представниками юридичної спільноти, звернення до таких дисциплін як філософія, соціологія та історія є неминучим. Використання методів інших гуманітарних наук вимагає від дослідника граничної обережності. Ця теза справедлива і щодо правової науки в цілому, і щодо теоретико-правових досліджень, що використовують парадигмальний підхід. Необхідно враховувати, що об'єднання в одному дослідженні різних методів, як загальнонаукових, так і методів спеціальних наук (соціологія, психологія, економіка та ін.) вимагає спеціальних знань і навичок, постійного самоконтролю. У контексті дослідження М. Кельмана, можна стверджувати, що непродумана стратегія або некоректне поєднання проміжних результатів, отриманих з використанням різних методів, можуть призвести до спотворення загальної картини та поставити під сумнів наукову цінність дослідження [57, с.33].

Самостійною проблемою є застосування спеціально-наукових методів і понять. У зв'язку з особливими характеристиками правової реальності пряме перенесення методів і понять суміжних соціальних дисциплін непродуктивно. Г. Тойбнер дає наступні пояснення з цього приводу: «Конструкції соціальної науки, коли інкорпорується в правовий дискурс, не тільки піддаються трансформації або спотворення, але заново конститується. Вони не імпортується в право разом з етикеткою «зроблено в науці», але

реконструюються всередині замкнутої операційної мережі правових комунікацій, які наділяють їх змістом, що значно відрізняється від змісту в соціальних науках» [58, с.41].

Відносно права цей підхід, згідно Г. Тойбнеру, означає визнання того, що в суспільстві, що характеризується високим рівнем складності, немає і не може бути однієї і універсальної соціальної теорії, а існує безліч легітимних теорій, кожна з яких може бути використана в залежності від характеру проблем, що стоять перед правом. «Право, таким чином, відкине не тільки односторонній економізм, але також односторонні політизацію, соціологізацію, сциентизм і моралізаторство» [59, с.142].

Парадигмальний підхід передбачає та виявляє принциповий зв'язок між теорією і практикою. Згідно з ученням Т. Куна, криза наукової парадигми і одночасно переддень наукової революції проявляється, перш за все, в нездатності впоратися з новими практичними проблемами. Тому в праві основна причина зміни парадигми полягає у виклику з боку практики, коли відповідно до панівної парадигми право виявляється нездатним адаптуватися до змін соціальної реальності, стає нестабільним і перестає задовольняти очікуванням з боку суспільства.

Тут знаходить відображення важлива особливість права, в якому теорія та практика знаходяться в тісному взаємозв'язку, і навіть в значній мірі абстрактна теорія права може розглядатися як універсальне «дзеркало», що відбиває та підтримує сприйняття права як єдиної цілісної системи.

Дослідження парадигми означає не буквально розуміння тексту, а виявлення цілей і стратегій, що лежать в основі нормативно-правових актів і їх доктринального тлумачення. У межах парадигмального підходу розгляд мовних практик і слововживання передбачає аналіз контексту слововживання, стійких смислових конотацій і їх трансформацій, а не опис формалізованої системи понять.

Ще один методологічний прийом, який доцільно використовувати в дослідженні парадигми права у сфері освіти, пов'язаний з універсалізацією

прав людини та конституціоналізацією законодавства. Згідно людиноцентристського підходу до праворозуміння право відіграє провідну роль по відношенню до держави, а правовим є тільки такий закон, який породжується єдністю і взаємодією природного та позитивного права.

Н. Бочарова визначає конституціоналізацію законодавства як освоєння законодавством і правозастосовною практикою конституційних цінностей і норм» [60, с.14]. Як зазначає О. Стрельцова: «Конституціоналізація проявляється як канал, через який здійснюється розширення кола об'єктів конституційного регулювання відповідно до актуальних тенденцій суспільно-політичного розвитку з метою конкретизації та деталізації конституційних норм і принципів у конституційному і галузевому законодавстві, їх реалізації в практичній діяльності органів державної влади, включення до правосвідомості пересічних громадян в якості базових установок» [61, с.75].

У межах парадигмального підходу аналіз галузевого законодавства та доктрини з точки зору конституційних цінностей і прав людини дозволяє поглянути на галузеве регулювання в іншій перспективі і охарактеризувати не тільки спосіб (правові засоби) конкретизації та реалізації того чи іншого права людини в позитивному праві, але виявити уявлення та переконання, що обґрунтовують вибір певних правових інструментів. Конституція встановлює для кожної з галузей нормативні еталони, а конституційне право повинно направляти правозастосовну практику. Аналіз впливу галузевих норм на права та свободи людини, що захищаються конституцією відкриває широкі можливості для проблемного дослідження парадигми права в контексті міжгалузевих зв'язків і системи права в цілому.

Обґрунтовуючи теоретико-правове значення парадигмального підходу, необхідно звернути особливу увагу на співвідношення теорії права з галузевими юридичними науками. Галузевим дослідженням властива низка іманентних недоліків, тобто природних обмежень, джерелом яких є вихідна установка, що припускає опору на понятійний апарат і способи аргументації, використовувані даною галуззю права.

Пріоритетність галузевої установки визначає, крім того, другорядну роль, яка відводиться методології дослідження. Вирішуючи завдання в галузі правового регулювання та правозастосування, вчені рідко звертаються до сучасних методів та інструментів наукового пізнання, що розвиває теорія та історія держави, порівняльне правознавство. Як наслідок, досягнення сучасної теорії права в галузі методології не можуть бути повною мірою використані у межах галузевих досліджень. Зокрема, складно очікувати від галузевих учених поглиблений аналіз спірних питань правової теорії, які не мають однозначного рішення.

Важливо підкреслити значення теоретико-правового дослідження із застосуванням парадигмального підходу для здійснення теорією права її прогностичної функції. Підкреслимо, що завданням теорії права є не тільки активний вплив на розвиток юридичної науки, але також аналіз тенденцій і емпіричного матеріалу, що дозволяють робити ефективні прогнози щодо майбутнього позитивного права і юридичної практики.

Методологічні переваги парадигмального підходу здатні зробити позитивний вплив на розвиток правового прогнозування, яке в сфері правотворчості та правозастосування в даний час має прикладний характер. Оцінка регулюючого впливу полягає сьогодні в аналізі економічних чинників, тоді як альтернативні моделі регулювання, глибокий аналіз зарубіжного досвіду, що враховує історичні аспекти та національні традиції, є не нормою, а скоріше винятком. Парадигмальний підхід спочатку націлений на дослідження правової реальності в її динамічному аспекті може бути використаний в цілях оцінки різних, в тому числі альтернативних, варіантів подальшого розвитку законодавства та практики правозастосування.

Методологічна та прогностична функції теорії права є тісно взаємопов'язані [62, с.4]. Застосування парадигмального підходу як продуманої стратегії правового дослідження з міждисциплінарно-методологічною базою, адаптованою до цілей і завдань конкретного аналізу, відкриває новий напрям теоретико-правових досліджень.

Теоретико-правове дослідження парадигми права у сфері освіти, як ми вважаємо, має значення для зближення загальної теорії права та правової практики. У. Парпан у статті «Парадигма вищої освіти в умовах інтеграційних викликів» зазначає, що для інноваційного типу освіти характерні універсальність, комплексність, що забезпечує основу сучасного світогляду про єдність ноосфери, соціосфери та психосфери [63, с.30]. Традиція звернення теорії права до парадигмального підходу виявляє розрив між загальнотеоретичними та галузевими дослідженнями. Оскільки теоретичні дослідження фокусуються на розгляді загальних закономірностей, за межами аналізу залишається велика сфера розвитку доктринального знання та практики правозастосування, яка в залежності від галузі або інституту права може мати відчутні відмінності. Пріоритетна увага до загального на шкоду особливому не дозволяє в повній мірі реалізувати потенціал правової науки щодо її впливу на позитивне право та правову практику.

Основна відмінність зовнішніх викликів від внутрішніх, полягає в тому, що на зовнішні виклики юристи відповідають рекомендаціями та пропозиціями щодо зміни законодавства, що засновані на наявних правових поняттях, тоді як внутрішні виклики виникають при відсутності або неадекватності існуючих правових понять і інструментів. Таке розмежування зовнішніх і внутрішніх викликів у правовій науці є обґрунтованим і дозволяє більш точно визначити, яке значення може мати дослідження парадигми права для галузевої науки і юридичної практики. Завдання правової науки полягає не тільки у відповіді на виклик, але в його ідентифікації.

Наявність панівної парадигми права означає, що найбільш суттєві внутрішні виклики будуть розглядатися як зовнішні і, як наслідок, пошук вирішення практичних проблем буде обмежений межами діючої системи регулювання, допускаючи незначне коректування окремих норм. Теоретико-правове дослідження парадигми права дозволяє своєчасно ідентифікувати внутрішню кризу, показати які саме перешкоди існують для подолання та в якому напрямі доцільно вести пошук нових рішень. Безпосереднє відношення

до дослідження спеціальної парадигми права (парадигми галузі права або правового інституту, у нашому випадку права у сфері освіти) має проблематика комплексних правових утворень і міжгалузевих зв'язків.

З точки зору Т. Тарахонич, комплексне правове регулювання складних і неоднорідних суспільним відносинам, дозволяє більш ефективно та цілеспрямовано вирішувати економічні та соціальні питання [64, с.28]. Комплексні галузі та інститути як предмет наукового дослідження вимагають комплексної методологічної основи. Така основа включає не тільки методи окремих галузей права, на перетині яких утворюється відповідний інститут, а й науково-теоретичні підходи та методи правознавства, що дозволяють оцінити місце, функції та перспективи розвитку комплексної галузі або інституту в системі права. При виникненні серйозних проблем в практиці правозастосування, правових колізій, які не піддаються доктринального аналізу, дослідження парадигми комплексної галузі або міжгалузевого інституту дозволяє виявити і обґрунтувати внутрішні закономірності розвитку.

Значення парадигмального підходу для правової практики тісно пов'язане з роллю в наукових дослідженнях стратегічних напрямів розвитку національного права. Право створює нормативно окреслену модель інноваційного суспільства. Для вирішення цього завдання законодавці та представники юридичної науки нерідко звертаються до такого правового механізму як рецепція. Як показує практика, рецепція в формі прямого перенесення правових інститутів і механізмів, що були сформовані в правовій системі, заснованої на інших принципах, несе ризики непередбачуваних наслідків, оскільки може порушити внутрішні взаємозв'язки, що забезпечують стабільність і цілісність системи права. З іншого боку, консервативний підхід, що мінімізує зміни в законодавстві за рахунок розширення сфери застосування вже діючих правил, за рахунок правових аналогій, фікцій або точкових змін, не завжди виявляється виправданим. Парадигмальний підхід в цьому відношенні має певні перспективи, оскільки дозволяє робити обґрунтовані прогнози та рекомендації, засновані на оцінці своєрідності та динаміки розвитку конкретної

галузі або правового інституту, загальних тенденцій розвитку національного та міжнародного права. Застосування парадигмального підходу у межах теоретико-правових досліджень має носити вибірковий характер і орієнтуватися на ті галузі і інститути права, які є пріоритетними для соціально-економічного розвитку України.

1.3 Трансформація освітнього законодавства в контексті розвитку адміністративного права

Проголошення незалежності України стало відліком українського державотворення. Почала формуватися нова модель держави з оновленим змістом та формою державного управління. Для мінімізації впливу комуністичної ідеології на органи державної влади, в тому числі у сфері освіти, Верховною радою України було прийнято Постанову від 24 серпня 1991р. «Про департизацію державних органів, установ та організацій» , яка передбачала припинення діяльності політичних партій в усіх органах державної влади і управління [65].

Демократизація української освіти розпочалась з прийняття 23 травня 1991року Закону України «Про освіту» [66].

Вчені які здійснюють історико-правовий аналіз розвитку освіти України намагаються виділити різні історичні етапи такого розвитку, які знаменуються найбільш ефективними тогочасними управлінськими рішеннями. Наприклад, М. Русин здійснивши аналіз становлення та розвитку правового регулювання вищої освіти в Україні, виділив чотири етап I етап (1991–1992 рр.) учений пов'язує з розбудовою незалежної держави і реформуванням державного управління, II (1992–2001 рр.) – перша реформа вищої освіти, схвалення концепції «Освіта (Україна XXI ст)», III (2001–2011 рр.) – друга реформа вищої освіти і прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2002 р.), IV – третя, європейська реформа вищої освіти, прийняття нового закону «Про вищу освіту» (2014 р) [67, с.275].

Автори Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні періодизацію розвитку державної освітньої політики визначили так:

– 1991–2002 рр. – період національної освітньої самоідентифікації, дезінтеграція української освіти з пострадянським освітнім простором, створення цілісного комплексу національного освітнього законодавства, прийняття Національної доктрини розвитку освіти на перспективу.

– 2003–2013 рр. – державна освітня політика здійснювалася в умовах розширення спектру трансформаційних впливів європейської інтеграції та світової глобалізації.

– 2014 р. – дотепер – період політики модернізації освіти, у якому на засадах Болонського процесу зі створення Європейського простору вищої освіти прийнято інноваційний Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». У 2015-2016 рр. внесено на розгляд Парламенту проект Закону України «Про освіту», підготовлено інші акти освітнього законодавства, що продовжили системне осучаснення законодавчої бази національної освіти [68, с.13].

Не вдаючись до виділення конкретних етапів розвитку адміністративно-правового регулювання освіти в Україні, здійснимо аналіз нормативно-правових актів в освітній сфері після проголошення незалежності України та охарактеризуємо правовий статус органів управління освітою.

З прийняттям у 1991 р. Української РСР «Про освіту» [66] та Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» [67], Україна розпочинає формування власної, незалежної від зовнішнього центру політики у сфері освіти і науки. Закон України «Про освіту» закріпив обов'язковість повної загальної середньої освіти Закон встановив освітні (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта) та освітньо-кваліфікаційні (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) рівні [66].

Реформування відбулося і в органах управління освітою. Указом Президента України 12 грудня 1991р. було утворено Міністерство освіти

України і відповідно ліквідовано Міністерство народної освіти України і Міністерство вищої освіти України [68].

Невідповідності між існуючою системою освіти, успадкованою від Радянського Союзу і бажаною моделлю освіти, закріпленою в Законі «Про освіту» зумовили прийняття Програми розвитку народної освіти України на перехідний період (1991–1995 рр.) [69]. Цим документом, зокрема, передбачалась розробка понад 150 підзаконних нормативно-правових актів, а також підготовка довгострокової державної програми розвитку вищої освіти в Україні до 2005 року.

Аналізуючи стан тогочасної освіти вчені роблять висновок про кризу в освіті, яка виражалась у недостатній увазі до проблем освіти з боку держави. Освіті того часу бракувало демократизму, гуманізму, національного духу [70].

На I Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (1992 р.) схвалено Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України в 1993 р. Програма визначила стратегію розвитку освітньої галузі. Головною метою програми було створення життєздатної системи безперервного навчання. Програма містить розділи, які визначають зміст освіти, положення, що стосуються національного та суспільного виховання, основні завдання та напрями реформування освіти на різних рівнях, положення, що стосуються науково-педагогічних працівників, соціальний захист учасників виховного процесу, міжнародні зв'язки, управління освітою, наукову діяльність, фінансове та матеріально-технічне забезпечення освіти [71].

Програма змінює відносини між державою та закладами освіти, задекларований в програмі перехід від державного до державно-громадського управління породжує нові принципи управління освітою, а саме гнучкість, демократизм, динамізм, мобільність, здатність до самоорганізації [71].

Хоча, ці акти стали базою для подальшого реформування освіти, але більшість їх положень на той час залишались декларативними і не отримали практичної реалізації.

Важливим кроком у реформуванні освіти стало створення у 1992 р. указом Президента України Академії педагогічних наук України як вищої галузевої державної наукової установи, що розробляє методологію, теорію і методику освіти для всіх освітніх рівнів, здійснює науково-методичне забезпечення модернізації національної системи освіти.

З метою визначення стратегічних напрямів на шляху формування власної освітньої політики у 1995 році проведено перші парламентські слухання про стан освіти в Україні. Зазначені парламентські слухання сприяли активізації роботи по підготовці законодавчої бази національної системи освіти [72].

Через економічну кризу і слабкий контроль влади в ці роки відчутних проблем зазнала сфера дошкільної освіти. Зазначений період характеризується активним неконтрольованим створенням вищих навчальних закладів, здебільшого без належних умов для здобуття якісної освіти.

Реального стратегічного реформування освіти в ці роки не сталося з багатьох причин: відсутності необхідного і достатнього правового поля її функціонування, соціально-економічних труднощів, суперечливості і надмірної політизації реформаторських кроків, різкого погіршення якості життя та соціального розшарування громадян, зниження статусу вихователів, учителів, викладачів. По суті йшлося про виживання, а не розвиток освіти.

У 1996 р. прийнято Конституцію України [73], у якій право на освіту закріплене статтею 53 як одне з фундаментальних. Питання про створення належних умов для здійснення конституційного права людини і громадянина на освіту постають як одні з першочергових в період адаптації українського суспільства до нової політичної та економічної системи та до засвоєння демократичних цінностей, норм життєдіяльності, суспільних відносин.

Водночас внесено зміни і доповнення до Закону Української РСР «Про освіту». На їх виконання у 1996 р. Постановою Верховної Ради України затверджено Програму діяльності Кабінету Міністрів України. Серед іншого в ній визначалися стратегічні завдання розвитку галузі, прискорення її системного реформування, розроблення необхідного законодавства тощо.

Позитивними тенденціями того часу характеризується розвиток позашкільної освіти. Колегією Міністерства освіти і науки України 25 грудня 1996 р. затверджено «Концепцію позашкільної освіти і виховання». Концепція стала першим кроком реформування існуючих раніше форм і методів позашкільної роботи в якісно нову систему позашкільної освіти та виховання дітей та учнівської молоді [74].

Швидкі темпи реформування освітньої галузі і розроблення необхідного законодавства отримали свій матеріальний вираз у спеціальному освітньому законодавстві. У період з 1998 по 2002 рр. було ухвалено закони, які регламентують відносини у підсистемах вітчизняної освіти, зокрема закони України: «Про професійно-технічну освіту» (1998р.) [75], «Про загальну середню освіту» (1999 р.) [76], «Про позашкільну освіту» (2000 р.) [77], «Про дошкільну освіту» (2001 р.) [78], «Про вищу освіту» (2002 р.) [79].

Прийняті закони прямої дії, визначили стратегію розвитку національної освіти, закріпили її нормативи, вимоги, стандарти, законодавчо врегулювали відносини всіх структурних підрозділів освіти.

Окрім того закони «Про охорону дитинства» (2001 р.) [80], «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) [81] укази і розпорядження глави держави та постанови і розпорядження уряду свідчать про активність державної політики в галузі освіти в цей період.

Таким чином, протягом порівняно короткого часу Україна стала чи не єдиною країною на теренах СНД, у якій практично було завершено формування законодавчої бази освіти. Разом із тим дієвих механізмів упровадження цієї бази не було. Постало питання щодо активізації роботи по підготовці необхідної нормативно-правової бази, спрямованої на виконання законодавства про освіту.

Після схвалення II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти (жовтень 2001 р.) Указом Президента України у 2002 р. затверджено Національну доктрину розвитку освіти [82]. В основу документа покладено засади системної стратегії державної освітньої політики в контексті викликів нового часу,

забезпечення рівного доступу громадян до якісної освіти, безперервність навчання протягом життя, впровадження інформаційних технологій в освіті, форми і методи державного управління освітою, економічне забезпечення освіти, соціальні гарантії учасників навчального процесу.

В контексті тогочасного розвитку адміністративно-правового регулювання освіти України важливе значення мали висновки та пропозиції учасників парламентських слухань «Про виконання законодавства щодо розвитку загальної середньої освіти» (16.10.2002 р.). У рекомендаціях парламентських слухань було окреслено існуючі проблеми у сфері освіти попри сформовану законодавчу базу. Серед основних, було виділено: відсутність належного контролю за дотриманням державних стандартів освіти та якості освіти, порушення права громадян на здобуття загальної середньої освіти, а також права педагогічних, науково-педагогічних працівників щодо належного їх соціального захисту. Учасники слухань наголосили і на зниженні престижності професії вчителя і на низькій оплаті праці педагогічних працівників. Зауваження були й щодо змісту освіти. Визнано кризовий стан сільської школи [83].

В подальшому, проведені парламентські слухання у сфері освіти, стали поштовхом для внесення змін в чинне законодавство та прийняття нового.

Водночас, вища освіта теж не залишається поза увагою законотворців. Учасники парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» (04.06.2004 р.) висловили низку рекомендацій задля здійснення більш системних і цілеспрямованих дій щодо реалізації державної політики у галузі вищої освіти та підвищення її якості [84].

Значний поштовх у реформуванні вищої освіти зумовлений намірами України стати учасником Болонського процесу із створення привабливого і конкурентоспроможного Європейського простору вищої освіти.

17 лютого 2004 року Президент України видає Указ №199/ 2004, в якому дається доручення Міністерству освіти і науки країни, Міністерству закордонних справ України, іншим центральним органам виконавчої влади, які

мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, створити у тримісячний строк міжвідомчу комісію з метою вивчення аспектів Болонського процесу та внесення в установленому порядку пропозицій щодо участі в ньому України [85].

Напередодні приєднання до Болонського процесу МОН України здійснило комплекс заходів щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки на 2004–2005 рр., прийняло низку програмних і директивних документів, а саме:

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. № 49 «Про затвердження програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки» [86];

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.10. 2004 р. № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [87];

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.12. 2005 р. № 774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [88].

Модернізація системи вищої освіти відповідно до ідей та документів Болонського процесу передбачала здійснення реальних кроків щодо введення додатка до диплома (Diploma Supplement), створення порівняльної системи визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні, удосконалення системи забезпечення якості освіти [89].

Попри активну нормотворчу роботу Міністерства освіти і науки України було підписано низку директивних Указів Президента України щодо подальшого розвитку освіти в Україні її інтеграції в Європейський освітній простір, а також створення умов для забезпечення доступу громадян до якісної освіти, утвердження належного статусу педагогічних працівників. Президент України зобов'язав кабінет Міністрів України реалізувати невідкладні заходи з підвищення якості роботи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти [90].

З метою подальшого удосконалення структури і змісту системи вищої освіти в Україні на принципах її доступності та підвищення якості, інтеграції в Європейський освітній простір Указ Президента України від 25 вересня 2008 року зобов'язував Кабінет Міністрів МОН України та іншим органам виконавчої влади вирішити низку питань. Кабінет Міністрів України зобов'язувався вжити заходів щодо вдосконалення нормативно-правової бази проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень осіб, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів; забезпечити вдосконалення протягом 2009–2010 років мережі вищих навчальних закладів державної і комунальної форм власності; забезпечити розроблення методики та критеріїв визначення до 1 травня 2009 року рейтингу вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації усіх форм власності; сприяти створенню незалежних агенцій з моніторингу якості вищої освіти відповідно до вимог Європейського реєстру забезпечення якості освіти та ін. Основними завданнями, які стояли перед Міністерством освіти і науки України були: забезпечення подальшого розширення автономії вищих навчальних закладів; опрацювання питання щодо вдосконалення системи акредитації вищих навчальних закладів та ін. [91].

У період з 2008 по 2014 рр. було прийнято низку нормативно-правових актів щодо інтеграції України в Європейський освітній простір, однак фактична імплементація основних інструментів болонського процесу (циклова організація вищої освіти, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, національні рамки кваліфікацій, Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти) затягувалася.

У глобальному вимірі намітилося відставання країни також в імплементації Міжнародної стандартної класифікації освіти 2011 р. та її галузевої версії 2013 р. Система українського освітнього і наукового законодавства не відповідала зазначеним й іншим міжнародним документам. У зв'язку з цим Національна академія педагогічних наук України ініціювала розгляд на загальних зборах концептуальних засад розроблення Національної

рамки кваліфікацій (2010 р.), яка через рік була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. [92], та Національної стандартної класифікації освіти (2013 р.) як національного класифікатора України. Зрештою ці та інші ініціативи НАПН України знайшли унормування в нових законах про вищу освіту та наукову і науково-технічну діяльність. Загалом загострення кризових явищ в освітній і науковій сферах спонукало до більш рішучих реформаторських дій, зумовлених назрілими процесами євроінтеграції і глобалізації.

Комплексна модернізація освітньо-наукової сфери розпочалась у 2014 році. Найбільшу чутливість і здатність до змін виявили сфери вищої освіти і науки. Це виявилось у прийнятті прогресивних законів України «Про вищу освіту» (2014 р.) [93] та «Наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.) [94], підготовленні і внесенні у Парламент проекту нового базового Закону України «Про освіту», проектів інших актів освітнього законодавства.

У 2017 році МОН України затвердило єдину Комунікаційну стратегію, суть її корелюється з чотирма пріоритетами діяльності МОНУ, визначеними до 2020 року:

- реформа середньої освіти «Нова українська школа»
- модернізація професійно-технічної освіти,
- забезпечення якості вищої освіти,
- створення нової системи управління та фінансування науки. Згідно з цими пріоритетами прописана і стратегія комунікацій. Вони мають бути проактивними та мати постійний зворотній зв'язок [95].

Важливим кроком у розвитку освітнього законодавства, було прийняття нового базового закону України «Про освіту» [96]. Хоча він не визначає всіх деталей того, як відбуватиметься процес отримання освіти і підвищення її рівня, однак окреслює основні принципи функціонування освітньої галузі. Тепер у відповідності до нього мають бути прийняті окремі нові закони «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту».

Новації закону «Про освіту» стосуються змін у навчальному процесі, в управлінні освітою, у фінансуванні освіти. Зміни торкнулись всіх рівнів освіти і стали основними векторами у оновленні спеціального законодавства.

Основними новаціями Закону України «Про освіту» є:

– Закон встановлює базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт, що містить норми і положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті. Відтак діти старшого дошкільного віку (з 5 років) обов'язково мають бути охоплені дошкільною освітою відповідно до стандарту дошкільної освіти.

– Встановлюються нові терміни шкільного навчання і частково змінюється його структура. Реформа передбачає введення 12-річної школи.

– Головною метою навчання стане не отримання суми знань, а оволодіння учнями певним набором компетентностей та наскрізних вмінь. Законодавець називає найважливіші компетентності, які мають бути сформовані у школярів.

– Закон передбачає три види освіти: формальну, неформальну та інформальну. Важливою новацією закону, на думку громадськості і експертів, є закріплення в законі права на навчання вдома.

– Інклюзивна освіта буде відбуватися у тих же навчальних закладах, якщо виникне така необхідність, наприклад, на звернення батьків.

– Вища освіта як і раніше буде складатися з 2 рівнів: бакалаврат (його термін встановлюється не чотири, а три роки) і магістратура (два роки). Вступ до магістратури за новим законом буде відбуватися за підсумками ЗНО.

– Важливою новацією закону є введення поняття «академічної доброчесності». Це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

– Зкладам освіти відтепер надається фінансова, академічна,

організаційна та кадрова автономія.

– Нововведенням закону у сфері управління галуззю є і запровадження інституту освітнього омбудсмена, який має забезпечувати права особи на освіту, розглядати порушення таких прав і приймати відповідні рішення.

Отже, за роки незалежності Україна зробила істотні кроки на шляху формування та розвитку освітнього законодавства. До основних здобутків незалежної України у сфері освіти можна віднести:

– розроблення нової методології розвитку української освіти (на засадах людиноцентризму, гуманізму, академічної свободи інтеграції у міжнародний освітній простір та ін.);

– створення нового освітнього законодавства;

– забезпечення рівного доступу кожного громадянина до якісної освіти;

– розвиток інклюзивного освітнього середовища, створення умов для його забезпечення;

– збільшення видів і форм здобуття освіти;

– використання нових форм і технологій контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, студентів, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання;

– поширення нових навчальних технологій;

– розвиток академічної мобільності та міжнародної співпраці у сфері освіти;

– сприяння навчанню впродовж життя;

– розвиток державно-громадського управління.

Створення правової бази у сфері освіти стало основною домінантою розвитку права. Інтерес до вивчення тенденцій змін правових відносин в період формування інформаційного суспільства та в умовах євроінтеграційних процесів зумовлений змінами, які відбулися в освітньому законодавстві і відповідно у правовідносинах у сфері освіти. Здійснивши аналіз нормативно-правових актів у сфері освіти за час незалежності України, можемо констатувати, що сучасна правова система характеризується формуванням

більш детального і складного правового масиву, доступністю правової інформації, підвищенням рівня правового виховання і значення права для громадян, побудовою законодавчого масиву з точки зору пріоритетів інтересів людини, зміною методів правового регулювання.

Реформування адміністративного права, що здійснюється протягом останніх років, не змінило основного змісту адміністративного права як галузі. Зазначені питання з огляду на важливість для подальшого розвитку адміністративного права завжди знаходилися у центрі уваги українських науковців зокрема, В. Авер'янова [97], Ю. Битяка [98], Н. Бортник [99], А. Васильєва [100], В. Гаращука [101], С. Гончарука [102], І. Голосніченка [103], Є. Додіна [104], Р. Калюжного [105], В. Колпакова [106], Т. Коломоєць [107], А. Комзюка [108], О. Кузьменко [109], Н. Нижник [110], В. Ортинського [111], О. Остапенка [112], О. Рябченко [113], С. Стеценка [114], О. Харитонової [115], В. Шамрая [116], В. Шкарупи [117] та багатьох інших фахівців-адміністративістів.

В. Авер'янов зазначав, що у контексті нової доктрини українського адміністративного права, суспільна роль цієї галузі права вбачається не суто «управлінською», а переважно «обслуговуючою», «публічно-сервісною», а суспільна (соціальна) цінність адміністративного права в європейському розумінні полягає в тому, що воно є основним регулятором гармонійних взаємовідносин між публічною адміністрацією, суб'єктами (органами й посадовими особами) виконавчої влади та місцевого самоврядування і громадянами [97, с.11].

У ході реформування були введені нові принципи та нові правові інститути, уточнені (досить кардинально) ті чи інші норми, але при цьому основа галузі, її принципи, метод регулювання та внутрішня структура (розподіл на інститути та підгалузі) зберігається в незмінному вигляді. Подібний стабілізуючий вплив адміністративного права має велике значення у всіх сферах суспільного життя.

На думку І. Бохновської та Ю. Ковальчук, правова система є сполучним

елементом між політичною та соціальною системами. Правові норми до певної міри обмежують політичні акції, охороняючи автономію соціальної системи [118, с.118]. Реформування норм адміністративного законодавства направлено на підвищення значущості соціальної системи, формування додаткової основи щодо посилення саморегулятивної функції.

Однією з основних завдань, що можна вирішити в процесі реформування, є збереження балансу приватноправового та публічно-правового регулювання, так як при наявності подібного балансу правова система може бути сполучною ланкою між соціальними формами організації громадянського суспільства та політичної системою в державі.

Незважаючи на загальне позитивне сприйняття масштабних змін, що відбуваються в адміністративному праві України (у контексті проекту Концепції розвитку адміністративного права України і інших документів [119, с.7]), зберігається низка проблемних питань, що не знайшли в літературі однозначного вирішення.

Такими проблемами розвитку адміністративного права та законодавства, на наш погляд, є: відсутність системності правового регулювання відносин у сфері публічного права; «розмитість» доктрини публічного права; деформація публічно-правових інститутів під впливом інтеграційних процесів.

Перша з названих проблем – відсутність системності правового регулювання відносин у сфері публічного права бачиться в двох площинах.

По-перше, реформа адміністративного законодавства не в повній мірі зберегла спочатку задані параметри системного регулювання публічно-правових відносин. Зазначене наглядно видно у контексті освітнього законодавства. Представлені юридичній спільноті альтернативні проекти змін в освітньому законодавстві України, лобювання інтересів різних соціальних і корпоративних груп привели до відсутності внутрішньої узгодженості всіх прийнятих положень.

Досить суперечливим видається вже перший етап реформування – внесення змін лише в першу частину освітнього законодавства (закон України

«Про освіту»), без одночасного коригування норм інших розділів, пов'язаних загальним предметом регулювання. Безсумнівно, в подальшому зазначений дефект був виправлений, однак певний часовий період подібні протиріччя деструктивно впливали на правозастосовну практику.

Для розуміння суті змін, що відбуваються в науці адміністративного права необхідно усвідомлювати, розуміти та враховувати найбільш важливі особливості цього історичного періоду. Ж. Завальна серед таких особливостей виділяє активний розвиток законодавства, ускладнення правового регулювання, взаємозалежність частин системи права, правові колізії міжгалузевого характеру, спільне застосування норм адміністративного права та інших галузей, що у повній мірі відбувається в освітньому законодавстві [120, с.81].

Зміни адміністративного законодавства, (з погляду на дослідження Ю. Ланцедової, О. Тунтули, О. Шаповалової «Нова доктрина класифікації юридичних наук, сутність і перспектива розвитку їх окремих груп (запрошення до дискусії)» – вузівське право [121, с.45], здійснювалися під досить сильним впливом судової практики. Природно, що проблеми, які розглядаються в судах, виходять за межі однієї галузі права.

На наш погляд, досить жорсткий поділ системи національного права на галузі у цей час робить негативний вплив на розвиток правового регулювання суспільних відносин. Це, на наш погляд, детально висвітлено О. Кириченком і іншими авторами у колективній монографії «Гіпердоклад про більше двісті п'ятдесят кращих доктринах і концепціях юриспруденції наукової школи професора Аланкіра» [123]. Протягом тривалого історичного періоду система права розглядалася виключно як об'єктивна правова структура, що підрозділяється на галузі, підгалузі, інститути та окремі норми.

У контексті обговорюваної проблематики особливого значення набувають положення, що розкривають механізм і умови міжгалузевої взаємодії правових норм. Однак зроблені у літературі висновки з цього питання не знайшли належного відображення у проведеній реформі, в якій відсутня системна зміна адміністративного права, податкового права, антимонопольного

законодавства, освітнього законодавства. Не враховується, що міжгалузевий взаємний вплив – процес взаємодії одне з одним різних, в деякій мірі взаємно пересічних (в предметному та змістовному відносінах) правових утворень у результаті чого може відбуватися відома трансформація на рівнях правових норм і реалізації права [124]. В правове поле освітнього законодавства потрапляють відносини, що регулюються іншими галузями права, тим самим підкреслюючи комплексний характер освітнього права.

Встановлення комплексного характеру інститутів, що входять в предмет галузі, породжує її рухливість, оскільки інститути освітнього законодавства не є стабільними. Питання про те, які інститути можуть бути вбудовані в систему освітнього законодавства, чи доцільне їх включення в структуру освітнього правового акта, наскільки вони можуть бути в ньому видозмінені, є актуальними.

Сказане, на наш погляд, свідчить про доцільність розвитку на рівні законотворчої діяльності міжгалузевої взаємодії, що має знайти відображення в практиці роботи комітетів Верховної Ради України, у формуванні робочих груп з розробки проектів змін тих чи інших сфер правового регулювання суспільних відносин.

В українській правовій науці до набуття Незалежності досить послідовно обґрунтовувалося твердження про об'єктивність системи права, тобто про принципову відмінність від системи законодавства, яка сприймалася як щось суб'єктивне. Право в позитивному, юридичному сенсі становить зміст законодавства. Поточне законодавство, як таке, розвивається без заздальгідь заданої системи та деколи складається в неозорі та суперечливі масиви письмових джерел. Позитивне право обумовлено розвитком суспільних відносин, що складаються в кожному конкретному суспільстві та державі, виражає ці відносини в законах і інших правових актах. Тому позитивне право як норми поведінки в кінцевому підсумку утворює єдину впорядковану систему не стихійно, а шляхом узагальнення на раціональній основі, використовуючи принцип єдності та диференціації, на основі якого будуються всі системні

утворення в системі права, за обов'язкової участі представників юридичної науки та практики, тому система права є суб'єктивною, залежить від волі зацікавлених осіб, знаходить вираження в системі законодавства [125, с.170].

За час панування позитивної концепції розуміння права в Україні склалося досить стійке сприйняття галузевого характеру поділу системи права. Ідея кодифікації ґрунтується на професійній свідомості переконання в незмінності нормативного змісту раціонально сконструйованого юридичного тексту в часі, що має основу в схоластичному типі свідомості.

Однак сучасний період розвитку права вносить суттєві корективи в подібні уявлення. Право перестає бути точно «окресленим» у внутрішньому змісті. Змінюється не тільки галузева приналежність тих чи інших суспільних відносин, скільки розширюється спектр застосовуваних правових засобів для регулювання. Приватноправові механізми активно застосовуються в публічній сфері, навпаки, правові механізми, пов'язані з галуззю публічного права, використовуються у галузі приватної автономії суб'єктів адміністративного права, що характерно для сучасного освітнього середовища.

Незважаючи на переконаність деяких юристів в тому, що внутрішню систему відображає зовнішня система права, це твердження правильне лише частково. Більш правильно видається позиція тих вчених, хто вважає, що зовнішня систематика права завжди досить довільна, не дає істинного уявлення про внутрішню систему та непридатна в якості структурної основи наукової систематики.

Звертаючись до обговорюваного питання, Р. Мельник уточнював, що система права це органічний зв'язок практики, відносин і суспільної правосвідомості [126]. Не можна плутати систему правових норм із систематизацією послідовності викладу, систему права з його систематизацією. Система – органічна, систематизація – механічна. На наш погляд, найбільш важливим в цьому твердженні є перша частина, тому що в більшості випадків не береться до уваги той факт, що система права не пов'язана з механічним складанням правових норм в інші структурні елементи. Незважаючи на значний

вплив політичних і ідеологічних рішень на правову систему, вони діють, як правило, опосередковано.

У змісті адміністративного права необхідно виділяти соціальні, вольові та юридичні чинники. Саме до вольового елементу змісту адміністративного права відносяться результати перетворення через усвідомлені інтереси та вольові дії суб'єктів правотворчості та реалізації права об'єктивних потреб публічного управління і економічного обороту. Зазначені вольові дії пов'язані не тільки з потребами учасників освітнього процесу і їх мотивацією з приводу використання цивільно-правових конструкцій. Багато правових інститутів використовуються виключно в вузьких інтересах окремих груп суб'єктів права. Нерідко правові конструкції пов'язані з недобросовісною діяльністю учасників освітнього процесу, прагненням отримати прибуток, уникнути відповідальності.

Примітивізація освітнього права почне зменшуватися тільки з того моменту, коли переважна більшість суб'єктів освітньої сфери прийдуть до усвідомлення та прийняття того факту, що застосування закону обумовлено соціальною природою діяльності, спрямованої на виконання функцій адміністративного права. Якщо соціальна мета та завдання відсутні, то дана правова конструкція не повинна використовуватися, не тільки з причини імперативної вимоги закону (неможливо ввести в текст закону всі необхідні заборони), але, перш за все, на підставі розвиненої правосвідомості суб'єктів права, які не допускають такого застосування.

Вирішення означеної проблеми має значення не тільки для розвитку та вдосконалення освітньої сфери, підвищення рівня інвестиційної привабливості, заснованої на сумлінному застосуванні правових норм. Важливо нагадати, що мета застосування саме тих інститутів і тих галузей права, які призначені для регулювання цих конкретних відносин, пов'язане з побудовою правової держави, про що неодноразово наголошував В. Авер'янов [127, с.183].

Відповідно, зазначені завдання безпосереднім чином пов'язані не тільки зі Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року,

але з практичною взаємодією всіх галузей права спрямованих на реалізацію стратегії [128].

В юридичній науці досить давно йде активна дискусія про нову систему взаємодії приватного та публічного права. А. Бірюкова стверджує, що дуалізм (поділ на приватне і публічне), а не єдність права – визначальний момент в його розумінні [129, с.76]. Були висунуті і обґрунтовані дуже значимі концепції конвергенції та міжгалузевої взаємодії в праві, однак процес зближення приватного та публічного права протікає болісно та навряд чи може привести до злиття. Розподіл права на дві галузі – приватне та публічне в країнах Європейського Союзу розцінюється як основне, обумовлене природою регульованих суспільних відносин. Доконаним фактом став такий розподіл права в Україні, що зумовлюється процесом інтеграції в європейське співтовариство.

О. Миколенко у науковій статті «Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення» (2016 рік) зазначає, що поділ національного права на публічне і приватне право є цікавою теоретичною конструкцією, яка допомагає визначити роль держави як публічної інституції в житті суспільства і встановити межі її втручання в різні сфери суспільного життя, але в практично-прикладній сфері (правотворчість, правозастосовна діяльність, викладацька діяльність у закладах вищої освіти) вона не спрацьовує та сприяє руйнації традиційної системи права як сукупності галузей права, правових інститутів і норм права [130, с.58].

Зазначений процес зближення публічного та приватного права має також серйозний недолік. Відбувається досить серйозна публіцизація багатьох суспільних інститутів, що може привести до небажаних наслідків.

Є. Курінний розглядаючи змістовну і аксіологічну сутність категорій об'єкт і предмет українського адміністративного права вказує, що треба чітко позначити сфери дії публічного права, бо все інше повинно охоплюватися приватним правом [131, с.43]. Ці положення істотно важливі в умовах комплексності освітнього права.

Наприклад, в інвестиційній сфері потрібно чітко позначити межі державного втручання, не підміняючи державні інститути і органи влади фактично афілійованими структурами за «фасадами» організаційно-правових форм юридичних осіб. Інвестиційні рішення повинні приймати не державні структури, а приватні інвестори. У такому випадку ефективність господарської та фінансової діяльності навчальних закладів буде зростати. При цьому встановлення меж участі держави в економічній чи інших сферах не означає применшення регулюючої або контролюючої діяльності, сприяє наведенню належного порядку в суспільному житті і економіці освіти.

Подолання проблем побудови системи освітнього права в цілому може бути вирішено через зусилля юридично грамотного, високопрофесійного законодавця, який у правотворчій діяльності в максимальному ступені прагне відобразити та «трансформувати» системність суспільства, через розвиток доктрини, яка повинна не просто насаджуватися законодавцем, а еволюціонувати та розвиватися разом з юридичною спільнотою. Позитивістська доктрина відучила юристів від звички вирішувати практичні питання методологічного характеру.

На наш погляд, ця проблема повинна розглядатися дещо в іншому дискурсі. Існує певна залежність правосвідомості юристів, які не можуть подолати консерватизм мислення та вийти за межі законодавчих меж.

Наприклад, реформування законодавства щодо юридичних осіб в Україні визначило масу проблем доктринального характеру, які, по суті, так і не були вирішені законодавцем. Зокрема, розмежування юридичних осіб на організації приватного та публічного права. Фактично таке розмежування існує. Сучасні види некомерційних організацій не можуть дати повноцінне уявлення про ті функції, з якими пов'язані ті чи інші організаційно-правові форми. Перш за все, мова йде про державні та приватні заклади освіти.

Усе вищесказане логічно підводить до другої з виділених раніше проблем розвитку адміністративного права на сучасному етапі – «розмитості» доктрини публічного права.

Як зазначається в теорії права, системність у сфері права та правового мислення проявляється на двох рівнях: на рівні конструювання правопорядку, де створюється система права та на рівні осягнення існуючого правопорядку, де здійснюється системне відображення правової матерії. Правопорядок визначається не тільки діючими нормами права, а й особливостями юридичного мислення професійних груп населення, які забезпечують реалізацію зазначених норм – професійних юристів.

Специфікою розвитку адміністративного права і законодавства в Україні можна вважати орієнтацію на континентально-правову систему. Навіть в період до набуття Незалежності наявність зв'язку з романо-германською правовою сім'єю відчувалося досить чітко. Інститути та галузі романо-германського права для системного розуміння та застосування на практиці об'єктивно затребують знання доктринальних понять і конструкцій.

Однак доктрина адміністративного права в Україні не може бути визнана сформованою. Існуючі позиції з цього питання відрізняються різними підходами та відсутністю єдності не тільки в розумінні змісту використовуваних термінів, але й у значенні даного правового явища.

На думку Ю. Рогачова, який розглядаючи нову наукову доктрину адміністративного права як шлях до реформування адміністрування податків і зборів в Україні, зазначає, що процес формування нової правової доктрини здебільшого диктується підвищенням рівня правосвідомості та правової культури суспільства в цілому, що обумовлюються різними чинниками, серед яких найбільш впливовими на сьогодні можна назвати процес глобалізації, значне розширення інформаційного простору, діяльність міжнародних правових інституцій, імплементацію в українську реальність європейських основоположних прав і свобод людини. У свою чергу підвищення рівня правосвідомості, правової культури, перелічених процесів в глобальному світі своїм незворотнім наслідком має перегляд наукових теорій і концепцій, реформування основоположних галузей права, втілення нових наукових розробок, доктрин у чинне законодавство, і в подальшому через процес

правозастосування нова правова доктрина стає практичним надбанням усього суспільства, ще одним кроком у його розвитку [132].

Посилання на значимість «доктринального дослідження» в тій чи іншій галузі правового регулювання більше ставали схожими на якусь загальнообов'язкову формулу, використання якої визначається не змістовним значенням, а традицією.

Незважаючи на орієнтацію законодавства про освіту на норми європейського права, копіювання існуючих правових доктрин в європейському праві неможливо. В якості однієї з причин зазначеного явища можна назвати досить сильний вплив правових конструкцій і моделей системи країн загального права. З одного боку, це думка досить обґрунтована та відповідає об'єктивній дійсності. З іншої точки зору, в сучасних умовах уніфікації правових конструкцій «відкриття кордонів» для практикуючих юристів з вивчення та використання переваг іноземних юрисдикцій чіткість в межах того чи іншого типу правового мислення буде розмиватися.

Подібні прояви повинні враховуватися не тільки в теорії права, але при розробці публічно-правових конструкцій і вдосконалення окремих правових інститутів, в тому числі в сфері освіти. Вважається, що особа, яка застосовує право, на відміну від законодавця раніше та сильніше відчуває вплив позитивних і негативних факторів на правове регулювання суспільних відносин. Однак в Україні до теперішнього часу склалася дещо інша ситуація.

Реформа адміністративного законодавства здійснювалася не тільки та не стільки внаслідок виявлення деяких негативних чинників, що вимагають зміни або доповнення тих чи інших норм. У правову систему вводилися інститути, які були необхідні окремим соціальним групам і інститутам, що володіють можливостями лобювання. До цих груп можна віднести великий бізнес, юридичні компанії, що відстоюють інтереси клієнтів в зарубіжних юрисдикціях, і державні органи (наприклад, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство освіти і науки), які розглядали запозичення правових конструкцій і понять як адекватну форму зміни національного права

без необхідного шляху еволюційного розвитку.

Можна навести інші приклади: це, зокрема, норми про реорганізацію юридичних осіб, питання правового регулювання фінансових угод в системі середньої та вищої освіти, що знайшло відображення у матеріалах Парламентських слухань «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» [133].

Багато в чому проблеми запозичення пов'язані з діяльністю тих експертів, хто досить добре знайомий із зарубіжним правом, знає переваги діючих інститутів і прагне привнести в національну правову систему. У сучасних умовах законодавчі та доктринальні зміни схильні до модернізаційного (глобалізаційний і інтеграційний вплив) та ситуаційного впливу. Ситуаційний рівень закономірностей визначається необхідністю певною ситуацією (так, як вона розуміється), яка у певних умовах до невпізнання викривляла, віддаляла, а то на деякий час перекреслювала дію закономірностей вищих рівнів.

Ситуаційність об'єктивно пов'язана з суб'єктивним сприйняттям необхідності, що веде до тих суперечностей, що виникають при реформуванні законодавства без належної наукової розробки, при появі та підвищенні окремих правових доктрин, що не забезпечені громадським і науковим визнанням. Узаконення доктрин, обумовлених суб'єктивними уподобаннями окремих дослідницьких груп, вимагають їх легалізації, тобто прийняття у вигляді законодавчих змін. Для доктрин, що діють на основі суспільного визнання, а також судових доктрин, таке додаткове узаконення не потрібно.

Лавиноподібне збільшення та крайнє ускладнення масиву чинного законодавства неодноразово критикувалося представниками різних галузей права. Подолання позитивістського підходу зв'язується з подальшим розвитком кодифікації та подоланням сучасної законодавчої інфляція (надлишковий ріст числа правових норм). При цьому експерти відзначають, що економічні показники країн з найменшою нормативністю вище, ніж у країн, де спостерігається висока законодавча активність. Збільшення числа нормативних актів не має значного впливу на рівень правосвідомості суб'єктів освітньої

сфери.

Теоретики права вказують на те, що розвиток механізму правового регулювання має бути спрямований на незворотні перетворення в зразках поведінки суб'єктів права, їх правосвідомості та правовідносинах, що відбувається в формі правових процесів. Важко розраховувати на таке незворотне перетворення в тих випадках, коли зміни законодавства в сфері освіти носять виключно об'ємний і складний характер.

Усе сказане дозволяє стверджувати, що схильність доктрини адміністративного права ситуаційному впливу, що обумовлює реформування адміністративного законодавства без належної наукової розробки, і поява правових доктрин, існування яких пов'язане з суб'єктивними уподобаннями окремих дослідницьких груп, як наслідок, тягне необґрунтоване збільшення масиву чинного законодавства. Зазначене добре видно на прикладі включення в адміністративно-правову доктрину України, розвиток законодавства про вищу школу, представлену у 2013 році Національною академією правових наук України [134, с.235].

Основною проблемою подальшого успішного розвитку адміністративного права стає подолання «розмитості» доктрини адміністративного права, вдосконалення юридичного мислення професійних юристів шляхом послідовного відображення та дослідження стану та перспектив розвитку публічно-правової та приватної матерії.

Останньою з означених проблем сучасного етапу розвитку адміністративного права і його вплив на освітнє законодавство, є деформація публічно-правових та цивільно-правових інститутів у сфері освіти під впливом інтеграційних процесів. Зміни геополітичного характеру, розвиток міжнародної комерційної освітньої діяльності, діяльність транснаціональних корпорацій визначають наростаючий процес диференціації та спеціалізації правових інститутів.

У Інформаційно-статистичному бюлетені «Освіта в Україні: базові індикатори результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 навчального року»

зазначено, що сьогодні назрів процес глибинної трансформації системи освіти України від режиму її закритого пострадянського функціонування до розвитку в глобальному конкурентному просторі [135].

У межах національної правової системи цей вплив визначає необхідність виявлення системних зв'язків між прийнятими нормами та правилами наднаціонального рівня та національної системи правового регулювання.

Дві правові системи – національного та міжнародного права фактично співіснують, це передбачає їх відоме узгодження, головне, вибудовування пріоритетів. Звісно, що змісту статті Конституції України про визнання загальноєвропейських принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України частиною правової системи України є недостатнім для того, щоб вибудувати цю систему взаємодії. Потрібно на рівні правової доктрини визначити місце міжнародно-правових актів і ступінь впливу на розвиток національного законодавства, вплив Європейського Союзу та НАТО на цей процес [136; 137]. Є переконаність деяких авторів в тому, що залишаються не цілком явними пункти «зустрічі» міжнародних і національних норм та способи реагування останніх на сигнали зовнішнього середовища, що нам видаються випадковими та не дають серйозну підставу для дослідження у межах науки адміністративного права.

Складні питання взаємодії правових систем в умовах існуючих інтеграційних процесів є проблемами не тільки теоретичного, а й практичного характеру. Представники бізнесу зацікавлені в гнучкому та працездатному корпоративному та зобов'язальному праві, що дозволяло б залишатися в національній юрисдикції. Неможливо сформулювати оптимальні умови освітньої діяльності в країні без урахування тих досягнень, що існують в інших правових системах.

Для правової системи процес європейської інтеграції ускладнюється тим, що крім запозичення норм, інститутів і доктрин романо-германської правової системи, досить близькою за духом і основними положеннями, все частіше законодавець, особи, які застосовують право, стали орієнтуватися на положення

англосаксонської правової системи.

Європейське освітнє законодавство спирається на глибокі пізнання та виразне розуміння глобальних процесів, що відбуваються в світі, які пов'язані не з простим запозиченням ефективних правових конструкцій, а з проявом конкуренції національних і регіональних (у внутрішньодержавному та в міжнародному значенні) правових систем. При цьому виділяються три напрями розгортання конкуренції:

- конкуренція за потоки інвестицій;
- за технологічні потоки (виробничі та соціальні);
- конкуренція різних правових систем за активну лояльність громадян до країн і їх правовим системам.

Реальне виконання правових норм залежить від ефективності судової системи, її зручності, зрозумілості, прозорості та результативності, що тягне конкуренцію судових систем найбільш помітну в сфері економіки, що охоплює питання економічної діяльності закладів освіти. Дуже влучно та виразно застосування права було охарактеризовано О. Легкою як фаза зворотного зв'язку від суспільства до правосвідомості [138, с.13].

Безсумнівно, що спрямованість судової системи на справедливе вирішення спорів, належна оцінка несумлінної поведінки учасників правовідносин має суттєвий вплив на освіту.

«Примітивізація» застосувань положень адміністративного законодавства залежить від застосування права, відсутність достатніх знань, прагнення юристів до виконання побажань роботодавця, клієнта, будь-якими правовими та не правовими засобами та методами. Однак в умовах масштабного реформування адміністративного законодавства застосування права грає ще одну важливу роль. Як зазначає Р. Кабріяк, ефективність закону так само залежить від доктрини, будучи вимушеною, принаймні, в перші роки дії закону, тлумачити його суто екзегетично, вона тим самим допомагає закону адаптуватися [139, с.65].

Особливістю сучасного періоду застосування адміністративного

законодавства є той факт, що тлумачення закону про освіту здійснюється не тільки вченими, судовими органами, а й практикуючими юристами, які безпосередньо беруть участь в правовому супроводі освітньої діяльності.

Розвиток юридичних соціальних мереж, поява інтерактивних дискусійних майданчиків в Інтернеті, активна участь представників юридичних компаній у проведених форумах дозволяє на професійному рівні обговорювати в режимі реального часу насущні проблеми, пов'язані з введенням нових норм, зміною редакції тих чи інших статей освітнього законодавства. Ці джерела дозволяють активно включатися зацікавленим особам в обговорення змін юридичних позицій. При цьому багато юридичних компаній в Україні активно беруть участь в представленні інтересів клієнтів в зарубіжних учбових закладах. Будучи добре знайомі з позитивними та негативними сторонами відповідних правових інститутів, закріплених в зарубіжних правових системах, компанії стають своєрідними агентами впливу інтеграційного механізму імплементації правових конструкцій і механізмів зарубіжних правопорядків в діючу правову систему України. Цей процес повинен сприйматися як явище, що отримує все більш широке поширення, хоча така форма участі юристів у формуванні наукової доктрини раніше практично не зустрічалася.

Зазначене явище стало одним із наслідків докорінної зміни загальних соціально-економічних умов суспільного життя, тому його слід не ігнорувати, а, навпаки, піддавати вдумливому та продуктивному аналізу.

Завершуючи аналіз поставлених питань слід звернути увагу на висловлену в науці думку про те, що надмірне розростання правового масиву, пов'язаного з регулюванням інтеграційних процесів і спробою форсувати в правовій сфері без належного врахування соціально-економічної обґрунтованості, щонайменше, обтяжує, а іноді деформує нормативний і організаційний компоненти правових систем. Вирішення означених проблем бачиться в досягненні балансу між конкуренцією та співпрацею національних правових систем. Він може досягатися взаємним впливом і взаємним збагаченням правової реальності шляхом перехресної рецепції кращих

правових підходів, інститутів і практик [140, с.7].

Роль законодавця та судової практики полягає в тому, щоб не допустити відступу від балансу, оперативно реагувати на спроби застосування правових інститутів поза зв'язком з їх соціальною функцією.

Наприклад, привабливість національної освіти може бути істотно підвищена не тільки за рахунок лібералізації окремих правових інститутів і процедур, а й шляхом введення заходів, спрямованих на посилення відповідальності бізнес структур у цій сфері. Але, як відзначають експерти, досягти позитивного результату можна тільки при ефективності адміністрування публічної відповідальності. Охоронні обов'язки, пише Е. Шмідт-Ассманн, не можуть виконуватися винятково на основі норм публічного права чи шляхом уповноваження органів публічної адміністрації на виконання певних адміністративних дій. Адже у розпорядженні законодавця знаходяться усі сфери системи права, передусім також приватне право та приватноправові норми, які допомагають досягти збалансування інтересів і врегулювання конфліктів» [141, с.103].

Роль законодавця в розглянутих процесах повинна дещо відрізнитися від традиційної позиції щодо нескінченного збільшення нормативного масиву, в тому числі внесення змін у тільки що прийняті закони [142; 143]. Законодавець повинен проявляти більшу стриманість в прийнятті нових норм, при цьому активно взаємодіяти з усіма учасниками законотворчого процесу.

Як зазначають О. Кириченко, О. Тунтула, цим самим має бути створений такий спільний для історії та інших суспільних та гуманітарних напрямів наукового знання доктринальний базис, який має забезпечити ефективний, раціональний, якісний та стійкий розвиток вказаних напрямів наукового знання, об'єктивний орієнтир яких вже не може бути по-волюнтаристськи змінений [144, с.106].

Положення Інчхонської декларації «Освіта-2030: забезпечення загального інклюзивного та справедливого якісної освіти і навчання протягом усього життя» як ключових нормативних актів, повинні відображати зважену позицію,

перешкоджати «посилення» позиції одних суб'єктів за рахунок применшення інтересів і прав інших приватних і державних учасників освітнього процесу [145]. У процесі запозичення правових конструкцій, понять, інститутів і доктрин інших правопорядків необхідно враховувати ступінь розвиненості правосвідомості в Україні, особливості сприйняття нововведення в професійному юридичному співтоваристві та в суспільстві у цілому.

Виявлені проблеми можуть стати основними орієнтирами для визначення перспективних напрямів наукових досліджень. Тільки тісна міжгалузева взаємодія, розвиток правових доктрин в освіті можуть підвищити теоретичну та практичну значимість юридичної науки. Необхідність підвищення рівня досліджень визначається потребами законодавчої роботи та складністю формування однакової судової практики.

Невипадково навіть представники теорії права звертають увагу на відсутність повноцінної правової доктрини та необхідність формування загальноновизнаної концепції поняття права і інших базових категорій. Дискусії про розуміння права, що активно йдуть в теорії права останні двадцять років, не привели поки до вироблення доктринального розуміння права, здатного служити теоретичним орієнтиром для практики правосуддя. Ситуація ускладнюється тим, що в Україні відсутня практика застосування правової доктрини навіть в історичній ретроспективі. Ні в один з періодів розвитку країни такої традиції не було сформовано, тому слід погодитися з вченими (В. Решота [146, с.49]), який вважає, що цю традицію необхідно розвивати. Деякі традиції, що склалися в національній юриспруденції на різних етапах розвитку, у даний час чинять негативний вплив на подальший розвиток науки та на галузь практичного застосування правових норм.

Наприклад, в національній юриспруденції (у науці та в застосуванні права) як і раніше зберігається державно-центристський підхід до права, одним з проявів якого є посилення державного капіталізму в Україні. В. Гапотій, Н. Пильгун і М. Рощук у різний час з цього приводу зазначають, що в Україні принцип верховенства права включено в текст Конституції, але не існує як

розвинена правова доктрина [147; 148].

Сказане дозволяє сформулювати такі висновки. Сьогодні доктрина адміністративного права не може бути визнана повністю сформованою. Думки та позиції, представлені в літературі з цього питання, відрізняються різними підходами та відсутністю єдності не тільки в розумінні змісту використовуваних термінів, але й у значенні цього правового явища. Посилання на значимість доктринального дослідження в тій чи іншій галузі правового регулювання стали походити на якусь загальнообов'язкову формулу, використання якої в наукових працях визначається не стільки змістовним значенням, скільки сформованою традицією.

Сучасна доктрина адміністративного права переживає трансформацію, зумовлену впливом посткласичної парадигми, змінами, що відбулися з професійним юридичним співтовариством в останні десятиліття, новими тенденціями взаємодії практики та науки. Істотний вплив на її розвиток справляють процеси соціалізації адміністративного права, антропологізації правової реальності, зміцнення основ неопозитивізму.

До основних проблем розвитку адміністративного права та законодавства про освіту відносяться чинники: відсутність системності правового регулювання відносин у сфері приватного права, що регулює правові відносини у сфері освіти; розмитість доктрини адміністративного права та її вплив на освітнє законодавство; деформація правових інститутів під впливом інтеграційних процесів. Схильність доктрини адміністративного права ситуаційному впливу обумовлює реформування адміністративного законодавства без належної наукової розробки. Поява правових доктрин, існування яких пов'язане з суб'єктивними уподобаннями окремих дослідницьких груп, тягне необґрунтоване збільшення масиву чинного законодавства, що характерно для галузі освіти.

Сьогодні багато юридичних компаній в Україні активно беруть участь в представленні інтересів клієнтів в зарубіжних освітніх закладах. Будучи добре знайомі з позитивними та негативними сторонами правових інститутів,

закріплених в європейських і американських (США, Канада) освітніх правових системах, компанії стають своєрідними «агентами впливу» інтеграційного механізму імплементації правових конструкцій і механізмів зарубіжних правопорядків в діючу правову систему України. Даний процес повинен сприйматися як явище, яке отримує все більш широке поширення, хоча така форма участі юристів у формуванні наукової доктрини раніше практично не зустрічалася. Зазначене явище стало одним із наслідків докорінної зміни загальних соціально-економічних умов суспільного життя, тому його слід не ігнорувати, а, навпаки, піддавати вдумливому та продуктивному аналізу

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз теоретико-методологічного підґрунтя дослідження концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України можемо підсумувати таким:

1. Освітня сфера цікавить науковців різних сфер суспільного життя, але в основі міждисциплінарності освітньої сфери знаходиться не протиставлення окремих наукових дисциплін, а їх взаємопроникнення, взаємодоповнення. Міждисциплінарність освіти включає мультидисциплінарність, конвергенцію знань і дивергенцію можливостей і підсилює взаємопроникнення технічних, технологічних, соціально-економічних, філософських, гуманітарних наук.

2. Дослідження адміністративно-правового регулювання освіти можливо за умови цілісного підходу до вивчення освіти. Аналіз адміністративно-правового регулювання освіти, як складної системи, зумовлює застосування системно-структурного підходу, що, зокрема, дає можливість розкрити систему освіти, виявити специфіку адміністративно-правового статусу органів державного управління в галузі освіти, внутрішньо системні позасистемні колізії в їх діяльності в умовах європейської інтеграції та функціонування світового освітнього ринку. Структура – це внутрішня форма системи, спосіб взаємозв'язку, взаємодії складових її компонентів. Поняття структури системи

дуже близько до поняття форми, але не тотожне йому. Форма – це лише організація змісту, прояв, вираз. Специфіка структури залежить перш за все від природи компонентів системи. Разом з тим, витікаючи з природи частин, структура відіграє величезну роль в системі: пов'язує компоненти, перетворює їх, надаючи якусь спільність, цілісність, вона обумовлює виникнення нових якостей, які не властиві жодному з них.

Теоретико-правове дослідження парадигми права у сфері освіти, як ми вважаємо, має значення для зближення загальної теорії права та правової практики. Традиція звернення теорії права до парадигмального підходу виявляє розрив між загальнотеоретичними та галузевими дослідженнями. Оскільки теоретичні дослідження фокусуються на розгляді загальних закономірностей, за межами аналізу залишається велика сфера розвитку доктринального знання та практики правозастосування, яка в залежності від галузі або інституту права може мати відчутні відмінності. Пріоритетна увага до загального на шкоду особливому не дозволяє в повній мірі реалізувати потенціал правової науки щодо її впливу на позитивне право та правову практику.

3. До основних здобутків незалежної України у сфері освіти можна віднести: розроблення нової методології розвитку української освіти (на засадах людиноцентризму, гуманізму, академічної свободи інтеграції у міжнародний освітній простір та ін.); створення нового освітнього законодавства; забезпечення рівного доступу кожного громадянина до якісної освіти; розвиток інклюзивного освітнього середовища, створення умов для його забезпечення; збільшення видів і форм здобуття освіти; використання нових форм і технологій контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, студентів, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання; поширення нових навчальних технологій; розвиток академічної мобільності та міжнародної співпраці у сфері освіти; сприяння навчанню впродовж життя; розвиток державно-громадського управління.

4. Право перестає бути точно «окресленим» у внутрішньому змісті. Змінюється не тільки галузева приналежність тих чи інших суспільних

відносин, а й розширюється спектр застосовуваних правових засобів для їх регулювання. Приватноправові механізми активно застосовуються в публічній сфері, і навпаки, правові механізми, пов'язані з галуззю публічного права, використовуються у галузі приватної автономії суб'єктів адміністративного права, що характерно для сучасного освітнього середовища.

Сучасна доктрина адміністративного права переживає трансформацію, зумовлену впливом посткласичної парадигми, змінами, що відбулися з професійним юридичним співтовариством в останні десятиліття, новими тенденціями взаємодії практики та науки. Істотно впливають на її розвиток процеси соціалізації адміністративного права, антропологізації правової реальності, зміцнення основ неопозитивізму.

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

2.1 Особливості державної політики у сфері освіти в контексті інноваційного розвитку держави

Для країн Європейського Союзу підтримка інновацій є важливою частиною національної політики, оскільки в постіндустріальному суспільстві інновації, засновані на наукових відкриттях і нові технології, активно створюють нові галузі та ринки збуту, а пов'язаний із ними бізнес залишається одним із найбільш прибуткових видів економічної діяльності. У цьому аспекті освіта відіграє визначальну роль. Виробництво науково-технічного знання – подібний процес, проте існує широкий спектр відмінностей у тому, як саме на національному рівні відкриття та винаходи перетворюються в інновацію, тобто в товар із високою економічною доданою вартістю. Це залежить від інституційного середовища, яке формується для роботи науково-технологічних компаній завдяки історично сформованим передумовам і цілеспрямованим спробам сформулювати нові правила соціальної взаємодії на основі державної економічної, соціальної та правової політики.

Дослідженню питань, пов'язаних із державною освітньою політикою присвятили праці науковці: В. Андрущенко [27], В. Астахов [149], Г. Атаманчук [150], В. Бакуменко [151], Р. Валєєв [152], О. Зигало [153], І. Каленюк [154], В. Клепко [155], Т. Козарь [156], Є. Красняков [157], В. Кремень [158], В. Луговий [158], С. Ніколаєнко [160], В. Огаренко [161], Л. Пшенична [162], Ю. Фролов [163], О. Шеломовська [164], Н. Шульга [165] та ін. Зміна ролі та місця адміністративного права в регулюванні відносин у галузі освіти, необхідність наукового аналізу та усвідомлення цих змін з метою подальшого вдосконалення державної політики в цій сфері зумовлюють

необхідність проведення наукового дослідження інноваційної діяльності у сфері освіти.

Аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновки про правову політику як про сформоване самостійне політико-правове явище, що визначається як відповідна загальнополітичному курсу країни, стратегічно усвідомлена та структурно вибудована діяльність органів держави й інститутів громадянського суспільства щодо забезпечення функціонування та розвитку правової системи, оптимізації механізму правового регулювання, зміцненню правових основ у житті суспільства.

Як зазначає Ю. Ващук, у сучасній Україні правова політика є невід'ємною частиною складного процесу трансформації держави в соціальну правову демократичну державу. Правова політика спрямована на максимально ефективне функціонування правової системи загалом. Правова політика як особливий вид діяльності держави, що знаходить вираз у позитивному праві, має низку основних ознак, існування яких закономірно зумовлено основними ознаками позитивного права [166, с.67].

Практичне призначення правової політики пояснює її зміст, властивості, необхідність. Правова політики покликана об'єднувати та систематизувувати ідеї, цілі, концепції правового розвитку країни; бути ідейною, організаційною, матеріальною основою правової системи; створювати актуальний і ефективний інструментарій досягнення поставлених завдань; здійснювати комплекс заходів спрямованих на реалізацію та забезпечення найбільш значущих сторін життя суспільства за допомогою правових засобів.

На думку В. Тернавської, правова політика – це сукупність ідей стратегічного характеру, що продуковані органами державної влади та органами місцевого самоврядування в процесі їх професійної діяльності за участю інститутів громадянського суспільства і втілені в конкретні програми розвитку правового життя суспільства та держави [167, с.51].

У сучасному світі право загальноновизнано вважається цивілізованим, загальнодоступним, надійним регулятором суспільних відносин. Однак для

ефективного правового регулювання необхідна не менш ефективна правова політика. У зв'язку з цим, сучасні потреби життєдіяльності соціуму, політичного керівництва, юридичної практики виводять на перший план проблеми ефективності права та правової політики.

Ефективність не притаманна правовій політиці апіорі, це сукупність багатьох внутрішніх властивостей і характеристик, критерій і умов, факторів зовнішнього середовища, особистісних властивостей суб'єктів, закономірностей і можливих випадковостей. Безумовно, прогнозування або виявлення ефективності правової політики є необхідними заходами для успішного розвитку та благополуччя країни. У сучасних дослідженнях правової політики вчені дотримуються діяльнісного підходу до визначення правової політики, не применшуючи при цьому значення ідейно-концептуальних засад. У зв'язку з цим, більшість пропозицій щодо оптимізації правової політики пов'язані та звернені до суб'єктів її формування та реалізації. Теоретико-правовий аналіз, як зазначає Л. Музика, дозволяє стверджувати, що правова політика це особливий політико-правовий феномен, що виникає у сфері права, який є видом державної політики та потребує впорядкування публічною владою [168, с.202]. Однак, важливо відзначити, що ефективна правова політики може бути сформована за умови:

- примату права над політикою, коли в суспільстві зростає тенденція жити в умовах стабільності, загальноприйнятого порядку та передбачуваності;
- коли наявна для цього політична воля керівної еліти.

Ключовими фігурами у формуванні правової політики країни та у визначенні стратегічного курсу розвитку держави є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України. Володіючи правом законодавчої ініціативи, ці органи виступають суб'єктами, що безпосередньо формують правову політику. Нормативно-правові акти є основним засобом реалізації та формування правової політики. Останнім часом відзначається зростання стратегічних нормативних актів: концепцій, доктрин, програм тощо [169, с.164]. Ці державні документи є значним оптимізаційним ресурсом

правової політики.

Побудова сучасної правової системи заснована на демократичній моделі конституції, принципах правової держави, розвитку інститутів громадянського суспільства. Ці процеси, з одного боку, виступають характеристиками правової політики, з іншого – об'єктами її впливу.

Слід зауважити, що правова політика не може бути сформована виключно органами державної влади. Успіх і ефективність правової політики передбачає співпрацю органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, інших недержавних структур, наукових установ тощо.

У наукових дослідженнях звертається увага на те, що ігнорування невід'ємних прав і свобод особи, соціальних цінностей, принципів прогресивного розвитку суспільства в процесі вибудовування правової політики спричинить не тільки її неефективність, але й дефектність [170; 171]. Тому ця діяльність повинна дотримуватись принципів соціальної спрямованості всіх дій, активної участі цивільних структур, громадського контролю за діяльністю державних органів і посадових осіб у юридичній сфері, соціальних гарантій. Правова політика відкриває можливість для діалогу владних структур і різних груп суспільства, дозволяючи знаходити компроміс і необхідний баланс інтересів.

Правова політика у сфері освіти повинна бути пов'язана з оптимізацією структури органів державної влади, перегляді та впорядкуванні питань, що стосуються повноважень і відповідальності в контексті принципів поділу влади. Державну освітню політику України реалізують компетентні органи публічної влади за погодженням із громадянським суспільством на основі стратегічних документів розвитку освіти (програми, доктрини, концепції тощо), норм Основного закону, міжнародних актів, нормативно-правових актів різних рівнів [172, с.169].

Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, законодавчі та виконавчі органи місцевої влади та місцевого самоврядування, представники судової системи в ході професійної діяльності, нормативним

закріпленням рішень надають правовій політиці державно-вольовий характер, владно-імперативний зміст.

В умовах постіндустріального розвитку та формування інформаційного суспільства все більше увага вчених, які представляють різні галузі наукового знання, приділяється інноваціям у сфері освіти як матеріалізованому результату освітньої діяльності.

Як зазначено в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України «Інноваційні дослідницькі університети як чинник модернізації освітньо-наукової сфери та розбудови суспільства знань», посилення інтеграції вищої освіти, науки та інноваційної економічної діяльності буде вагомим внеском у вирішення проблеми подолання системного протиріччя між наявністю в Україні потужного наукового комплексу, здатного продукувати результати світового рівня, та недостатністю попиту на розробки українських науковців із боку вітчизняної економіки [173].

Під інноваційною діяльністю у сфері освіти розуміється сукупність взаємопов'язаних дій щодо створення, освоєння та поширення знань, що складається з низки послідовних стадій і регулюється різними нормами цивільного, адміністративного, фінансового, податкового, трудового та інших галузей права.

Отже, інноваційна діяльність у сфері освіти це міжгалузевий комплексний інститут. Інновація – це результат творчої діяльності, її застосування істотно змінює функціонування системи освіти. Інновації у сфері освіти можуть бути процесні, організаційні, маркетингові й ін. Незалежно від видів освіти вони повинні відповідати ознаками новизни, можливостям застосування в навчальному процесі та комерційної реалізованості.

Ефективна освітня діяльність сьогодні є одним із пріоритетних напрямів розвитку держави. Це визнається більшістю держав світу, включно з Україною. Дане твердження підтверджують прийняті програмні документи в галузі розвитку освіти в країні (Національна доктрина розвитку освіти, Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні, Національна

стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки) [174, с.117].

Правова політика у сфері освіти, безумовно, один із важливих напрямів функціонування та всебічного розвитку держави, який прагне зайняти провідне місце у світі. Правова політика у сфері освіти є складовою державної науково-технічної та промислової політики, метою якої є формування економічних умов для виведення на ринок конкурентоспроможної освітньої продукції. Освітня політика виступає складовою частиною соціально-економічної та правової політики і спрямована на стимулювання освітньої діяльності, створює передумови для ефективного використання та розвитку системи освіти держави.

Право є інструментом регулювання суспільних, зокрема освітніх відносин. Ефективність права в регулюванні економічних відносин залежить від того, наскільки повно відображає економічні потреби суспільства.

Правова політика у сфері освіти – один із важливих напрямів державної політики. Державна політика, у широкому змісті, включає ідеали, цінності, цілі, завдання, принципи, механізми реалізації. Державна освітня політика визначає стратегію розвитку освіти в країні. Найбільш важливі характеристики державної політики зводяться до необхідності відповідати наступним показникам:

- 1) реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві і державі;
- 2) мати комплексний характер і розглядати будь-яку проблему в взаємозв'язку з іншими проблемами;
- 3) бути ефективною і результативною;
- 4) користуватися довірою населення.

Сучасний стан державної політики у сфері освіти, зазначає Р. Шокін, свідчить про недостатню чіткість, декларативність цілей, незначний рівень аналізу наявних проблем та відсутність бачення шляхів їх досягнення з боку держави [175, с.43].

Це положення пояснюється тим, що правове регулювання інноваційної діяльності в освіті часто ґрунтується на моделюванні майбутніх суспільних

відносин, а не закріплює вже сформовані відносини. Зазначена особливість таких правовідносин визначає більш тісний зв'язок правового регулювання та правової політики саме у сфері інноваційної діяльності й освіти.

Під правовою політикою у сфері освіти розуміють науково обґрунтовану, послідовну та системну діяльність державних і недержавних структур, спрямовану на визначення тактики та стратегії правотворчості у сфері освіти, створення соціально-правової інфраструктури, реалізації інтелектуальних прав громадян і організацій, формування в педагогічних, науково-педагогічних кадрів спеціальних компетенцій, що відповідають запитам інноваційного розвитку.

Правова політики у сфері освіти покликана поєднувати публічно-правові та приватноправові інтереси й може бути виражена в наступних формах:

- правотворча політика у сфері освіти;
- політика реалізації права у сфері освіти;
- політика інтерпретації права у сфері освіти;
- політика правового навчання у сфері освіти;
- правоохоронна політика у сфері освіти;
- правозахисна політика у сфері освіти.

Правотворча політика у сфері освіти є науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування України, недержавних структур щодо створення необхідних правових умов для ефективної освітньої діяльності шляхом розробки та прийняття нормативної бази в галузі освіти.

Політика реалізації права у сфері освіти – це, послідовна та системна діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та недержавних структур зі створення правової інфраструктури з метою реалізації інтелектуальних прав.

Політика інтерпретації права у сфері освіти – послідовна та системна діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, недержавних структур щодо тлумачення чинного законодавства у сфері освіти.

Політика правового навчання у сфері освіти є науково обґрунтована, послідовна та системна діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, недержавних структур щодо створення умов для підвищення якісного складу наукових, педагогічних та науково-педагогічних працівників, стимулювання припливу молоді в науку.

Правоохоронна політика у сфері освіти спрямована на створення єдиного правового поля з охорони прав і законних інтересів суб'єктів освітньої діяльності.

Під правозахисною політикою розуміють науково обґрунтовану, послідовну та комплексну діяльність державних і недержавних структур щодо оптимізації захисту прав людини, вдосконалення засобів і способів захисту, формування повноцінної правозахисної системи.

У науковій літературі загальноприйнятого визначення поняття «інноваційний розвиток освіти» немає. На думку Ю. Заїки, інноваційний розвиток освіти – це процес змін в освіті, які відбуваються за рахунок інновацій і дозволяють їй пристосовуватися до змін у навколишньому середовищі [176, с.194].

Зараз загальновизнаними є два базові підходи до визначення поняття інновація у сфері освіти. У широкому сенсі під інновацією у сфері освіти розуміється результат творчої діяльності, застосування якої призводить до суттєвих змін у функціонуванні системи.

У вузькому сенсі інновація це нове вирішення методологічних і методичних завдань науково-педагогічної діяльності та діяльності з управління закладами освіти, здійснене в практичній діяльності.

Ознаками інновацій в освіті виступають:

– новизна, тобто сукупність властивостей, що свідчать про кардинальні зміни об'єкта, унаслідок яких задовольняється нова потреба або задовольняється по-новому традиційна потреба, знижуються витрати, використовуються нові матеріали тощо;

– спрямованість на конкретне перетворення, тобто мається на увазі не

різноманітні не зв'язані між собою нововведення, що виникають миттєво під впливом будь-яких подій і тут же йдуть у небуття, а тільки ті, що мають на меті конкретне перетворення;

– зв'язок з інтелектуальною діяльністю, тобто інновації є результатом науково-дослідної, дослідно-конструкторської, іншої інтелектуальної діяльності;

– практичне (методичне, методологічне, управлінське) застосування, тобто можливість і здатність застосування інновації й отримання на її основі нового або удосконалення існуючого продукту.

– комерційна реалізація, тобто задоволення споживчого попиту, наявного на ринку освіти, інакше кажучи, важливою ознакою освіти є можливість комерціалізації інноваційного продукту, залучення в економічний обіг із метою отримання прибутку;

– отримання економічної вигоди або створення умов для її отримання, у тому числі за рахунок зменшення витрат на навчання;

– ефективність, тобто спрямованість на вдосконалення навчального процесу, зменшення вартості освітньої послуги.

Як правило, виділяють три базові групи інноваційних процесів у сфері освіти: нові ідеї; нові рішення; новий продукт.

На наш погляд, слід визнати визначення інновації, запропоноване Ю. Буковецькою, яка вважає, що інновацію слід розглядати у вигляді родового поняття, що об'єднує охоронювані результати інтелектуальної діяльності, які виникають у результаті створення нововведень, нових технічних рішень, коли вони виражені в об'єктивній формі, можуть задовольняти суспільні потреби [177, с.32].

Інновації це залучення в економічний обіг результатів інтелектуальної діяльності, що містять нові, у тому числі наукові знання, з метою задоволення суспільних потреб і (або) отримання прибутку. Інновації – це генерування ідей, але ідеї самі по собі нічого не варті, якщо їх не просувати та не впроваджувати. Коли люди доводять ідеї до реалізації, ось тоді можна говорити про

нововведення.

Під інновацією у сфері освіти слід розуміти результат інтелектуальної праці, який отримав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту (робіт, освітніх послуг), технічного процесу, що володіє комерційним потенціалом.

Б. Санто визначає інновації як техніко-економічний процес, який у результаті використання ідей і винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів і технологій та приносить додатковий дохід [178, с.191]. Інноваційна діяльність суб'єктів освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті це виконання робіт і (або) надання послуг, спрямованих на створення й організацію навчання принципово нової або з новими споживчими властивостями стандартів освіти, освітніх програм, з одного боку.

З іншого боку, інноваційна діяльність у сфері освіти це, безумовно, створення нових або модернізація існуючих способів (технологій) навчання, їх поширення і використання. У джерелах виділяють наступні основні юридично значимі ознаки інновацій у сфері освіти:

- це результат наукової й іншої творчості, як правило, існуючої у вигляді об'єкта інтелектуальної власності;
- виступає у вигляді продукту, технології, послуги та інших матеріальних форм, здатних до відтворення;
- інновація призначена для задоволення потреб суспільства.

Водночас інноваційна діяльність у сфері освіти вимагає осмислення основних понять і законів економіки. Характерною особливістю розвитку наукового знання є створення своєрідного поля перетину, активної взаємодії та взаємопроникнення різних наук, теоретичних концепцій і методів пізнання, що збагачує та зумовлює виключно плідні результати.

Легітимне визначення того, яку діяльність слід вважати інноваційною, дано в Законі України «Про інноваційну діяльність» [179].

Доцільно виділити такі види інноваційної діяльності у сфері освіти: технологічні, процесні, маркетингові, організаційні й інші. У літературі класифікують інновації за різними підставами, виділяючи різноманітні їх види.

Технологічними інноваціями виступає новий або істотно поліпшений освітній продукт (освітня послуга, стандарт освіти, освітня програма). Процесними інноваціями є впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес або вдосконалення існуючих технологій навчання із застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Маркетингові інновації є впровадження нового методу маркетингу в освітню діяльність. Організаційні інновації – це впровадження нових організаційних методів.

За рівнем новизни виділяють наступні види інновацій у сфері освіти: базисні інновації та інновації, що поліпшують існуючий освітній процес. Базисні інновації це нововведення, засновані на докорінній зміні фундаментальних науково-технічних результатів, спрямовані на впровадження принципово нових технологій. Інновації, що поліпшують існуючий освітній процес виражаються в створенні нових навчальних матеріалів, спрямованих на поліпшення показників освітньої діяльності, освітніх послуг, що надаються, використання нових технологій у навчальному процесі.

Інноваційна діяльність у сфері освіти – це діяльність із розробки та впровадження нових методів навчання. С. Головка під інноваційною освітньою діяльністю розуміє сукупність скоординованих дій, робіт і послуг зі створення та практичного використання нової або вдосконалення освітньої програми або нового або вдосконаленого процесу навчання. Автор зазначає, що необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації всіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості визначається розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі [180, с.43].

На нашу думку, інноваційна діяльність у сфері освіти складається з

наступних стадій її реалізації:

- розробка фундаментального наукового знання;
- створення прикладного наукового знання;
- застосування отриманого наукового знання в освітній діяльності;
- закріплення прав на результат освітньої діяльності;
- впровадження результату освітньої діяльності в навчальний процес;
- комерціалізація результату освітньої діяльності та отримання прибутку.

Правова політика у сфері освіти повинна бути націлена та всіляко сприяти створенню та впровадженню інновацій в освіті, стимулювати освітню діяльність. Результатом такої освітньої політики повинні виступати різного роду нові явища соціальної дійсності, такі як: технопарки, технополіси та інші об'єкти, що можуть використовуватися в якості освітньої інфраструктури. Необхідно відзначити, що технополіси набули досить широкого поширення в країнах Європейського Союзу і в Японії, водночас відбувається їх подальший поступальний розвиток.

В Україні проголошено прагнення держави до всебічного розвитку освіти, державну підтримку різних форм стимулювання творчої діяльності. Курс на інноваційний розвиток визначається як один із пріоритетних напрямів розвитку України. Водночас, Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (стаття 4) не визначає серед стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності – інноваційну діяльність у сфері освіти [181].

Правова політика держави, в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, з метою всебічного розвитку освітньої діяльності може включати низку стимулів, зокрема, фінансово-правовими стимулами можуть виступити:

- фіскальні пільги, пов'язані з податковим стимулюванням;
- спеціальний пільговий субсидіарний режим;
- гарантії від несприятливої зміни законодавства про податки та збори;

- бюджетні асигнування;
- ефективний доступ до фінансових ресурсів;
- інвестиційний податковий кредит.

Дуже важливим моментом є необхідність створення сприятливих умов у державі для залучення інвестицій. Особлива роль тут належить інфраструктурі освіти. Необхідно створити такі умови, при яких базові фундаментальні дослідження проводилися б не лише за рахунок бюджетного фінансування, а дедалі більшою мірою за рахунок приватних інвестицій, великих корпорацій, виробників і споживачів наукомісткої продукції. Для ефективної реалізації такого приватно-державного партнерства слід створювати спеціальні програми прямого співробітництва держави та приватного бізнесу.

Метою державної освітньої політики має стати створення умов для сталого економічного зростання, виходу освітньої продукції на внутрішній і зовнішній ринки.

Юридичними підставами правової політики у сфері освіти виступають міжнародні та внутрішньодержавні нормативно-правові акти, що регламентують питання здійснення освітньої діяльності та окремі правозастосовні акти.

Доводиться констатувати той факт, що, незважаючи на проголошений курс на інноваційний розвиток, в Україні правова основа інновацій в освітній діяльності досі не створена. Відсутній системний підхід у вирішенні цього питання.

Як зазначає Г. Стасюк у дослідженні «Інноваційні пріоритети регіональної освітньої політики»: «Водночас існує чимало чинників, що перешкоджають розвитку інноваційних освітніх процесів у регіонах. Серед інших визначаються такі:

- відсутність науково-методологічної бази формування національної інноваційної системи;
- несформованість цілісної регіональної інноваційної освітньої політики;
- науковий і освітній потенціал регіону не розглядається як основа для

побудови економіки, заснованої на знаннях;

– недостатня підтримка науково-технічного та освітнього комплексу як на законодавчому, так і фінансовому рівнях;

– недостатньо ефективне державне управління інноваційними освітніми процесами на рівні регіону» [182, с.39].

Відсутні не лише нормативно-правові акти, але немає системності підходу, розуміння сутності та структури предмета правового регулювання, всеосяжного охоплення організованих відносин. У зв'язку з цим, становлення правової політики України у сфері освіти в контексті інноваційної діяльності відбувається в умовах недостатньо сформованої нормативно-правової бази. Законодавчий масив про інноваційну діяльність виглядає як самостійний правовий блок, практично не пов'язаний з уже існуючою та цілком усталеною в системі права законодавчою базою освіти.

Курс на інноваційний розвиток України як важливий напрям правової політики держави закріплюється в Стратегії сталого розвитку «України–2020» [183] та в проекті Стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року, розробленого Міністерством освіти й науки України, як єдино можлива модель розвитку держави на сучасному етапі [184].

Для досягнення зазначених цілей необхідне вдосконалення нормативно-правової бази, на її основі створення ефективного механізму реалізації конституційно закріпленого права громадян на творчу діяльність.

Слабкі спроби подолати зазначені недоліки зроблені в Україні: прийняті закони та підзаконні нормативно-правові акти з питань регулювання інвестиційної діяльності. Однак, визнати ефективним такий спосіб регулювання неможливо.

Доводиться констатувати відсутність єдиного категоріального апарату та єдиного механізму підтримки інноваційної діяльності в освітній сфері. Необхідно внести зміни та доповнення до цілої низки законодавчих актів з метою узгодження, розробити тезаурус у сфері інноваційної діяльності та, можливо, буде доцільним прийняти спеціалізований закон про інноваційну

діяльність у сфері освіти.

Потрібно створити комплекс нормативно-правової бази, який враховував би всі правовідносини, які можуть потенційно виникнути при здійсненні інноваційної діяльності у сфері освіти.

Не менш важливим є розробка стратегій та концепцій розвитку закладами освіти (Наприклад, Концепція інноваційного розвитку закладу освіти (Додаток Б)).

Державна політика країни в освітній сфері заснована на державних стратегіях і програмах розвитку в межах єдиної правової політики у сфері освіти. Правова політика у сфері освіти встановлює цілі та пріоритети суспільного розвитку в цій галузі, визначає сучасне становище, існуючі проблеми та подальші перспективи вдосконалення інноваційного потенціалу країни. Безумовно, слід мати на увазі, що окремі розрізнені дії не здатні забезпечити бажаний результату. Потрібний комплексний, системний і всеосяжний підхід до формування освітнього середовища й освітньої інфраструктури, до ефективного державного управління національною освітньою системою, результатом якого стане широка інтеграція у світове конкурентне середовище.

Для досягнення зазначених орієнтирів і реалізації заявлених завдань необхідне прийняття цілої низки політичних і правових актів. Важливим є створення життєздатної системи органів державного та місцевого рівнів із певними завданнями та повноваженнями в освітній сфері.

Державна інноваційна політика повинна формуватися виходячи з цілей не тільки організації та розвитку, а й заохочення творців освітньої продукції. Правову політику держави у сфері освіти слід визначати як складову частину державної науково-технічної та промислової політики, яка є сукупністю здійснюваних соціальних, економічних і інших заходів.

Зазначені заходи повинні бути спрямовані на формування умов для всебічного розвитку виробництва конкурентоспроможної освітньої продукції на базі передових досягнень науки та техніки. Заходи повинні сприяти

підвищенню частки такої продукції, та створення системи просування та реалізації освітньої продукції та освітніх послуг і на національному й на світовому ринках.

Правова політика у сфері освіти України значною мірою за своїм змістом складається з різноманітних модельних проектів, різного рівня планів і прогнозів перспективного розвитку.

Сьогодні, базові основи, що визначають цілі та пріоритети правової політики у сфері освіти містяться, як правило, у політико-правових документах іменованих концепціями або стратегіями, наприклад, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [185].

У загальному сенсі метою правової політики є соціальне благо. Цілями та пріоритетами правової політики має виступати досягнення основних базових показників якісного розвитку суспільства.

Я. Тицька розглядаючи правовий аспект державної політики у сфері освіти визначає основні проблеми, виклики та ризики, вказує на стратегічні напрями вирішення цих проблем зазначаючи, що цілями та пріоритетами державної правової політики у сфері освіти є всебічний розвиток освітньої системи, формування механізму інноваційного розвитку навчальних закладів, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів освітньої діяльності, зростання обсягів реалізації освітньої продукції тощо [186, с.55].

Слід враховувати нагальну потребу створення сприятливого клімату та всебічної підтримки учасникам освітньої діяльності, науково-технічної творчості, розвиток освітніх програм, системи підвищення кваліфікації фахівців з інтелектуальної власності, освоєння практичних навичок ведення підприємницької та іншої господарської діяльності в освітній сфері.

Говорячи про державні стратегії та програми розвитку в межах правової політики в освітній сфері, важливо відзначити, що формування ефективної національної освітньої системи виступає одним із пріоритетних напрямів державної політики України.

Зокрема, з метою досягнення якісного зростання та підвищення національної конкурентоспроможності необхідне масштабне впровадження інновацій в освіту. Державі слід стимулювати технологічне переозброєння та допомагати закладам освіти отримувати доступ до сучасних інноваційних технологій. Необхідно стимулювати попит на інновації в приватних і державних навчальних закладах. Це дозволить дати роботу високотехнологічним підприємствам, інженерам і вченим.

Концепції та програми розвитку в галузі інтелектуальної власності в інтересах технологічного ринку України визначають цілі та пріоритети державної політики щодо інтелектуальної власності, встановлюють довгострокові орієнтири розвитку національної системи інтелектуальної власності, наприклад, Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [187].

Цілями зазначених стратегічних планів, у контексті аналітичної записки Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України «Щодо удосконалення системи охорони інтелектуальної власності суб'єктів реального сектору економіки України», заявлені розробка комплексу правових, організаційно-економічних та інституційних механізмів у галузі інтелектуальної власності, розвиток національного промислового наукоємного виробництва, примноження науково-технічного потенціалу країни, створення та введення в цивільний оборот вітчизняної конкурентоспроможної освітньої високотехнологічної продукції, формування сприятливого економічного клімату, розвиток інноваційних підходів у галузі творчих ініціатив [188]. У їх основі містяться положення Стратегії сталого розвитку «Україна 2020», Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плани пріоритетних дій Уряду, рекомендацій Всесвітньої організації інтелектуальної власності щодо формування національних стратегій у галузі інтелектуальної власності [189; 190].

Крім цього, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року передбачала організацію підготовки нового покоління управлінських

кадрів у сфері інтелектуальної власності в провідних міжнародних університетах і стажування фахівців у патентних відомствах провідних зарубіжних країн.

Пріоритетним напрямом інноваційного розвитку в освіті є створення умов для формування здатності до творчого, критичного мислення, підприємливості, креативності, наявності навичок, вміння ефективно працювати у творчому середовищі. Важливо формувати правову культуру у сфері інтелектуальної власності, здатність до ділового та професійного спілкування щодо інноваційного розвитку. Суттєвий внесок у вирішенні цього питання повинна зробити Рада з питань інтелектуальної власності та реалізація Плану заходів щодо реформування вітчизняної наукової сфери [191; 192].

Пріоритетні національні проекти, на думку І. Єгорова – одного з авторів наукової доповіді «Розвиток інноваційної системи України в європейському науково-технологічному просторі», одна з найбільш вдалих соціальних програм за попередні 20 років і вони мають великі перспективи розвитку [193, с.77].

Прийняті та діючі сьогодні в країні довгострокові державні плани, стратегії та програми розвитку України в галузі інтелектуальної власності включені в перелік основних напрямів правової політики держави у сфері освіти. Зокрема, для підвищення престижу науково-технічної творчості й освітньої діяльності доцільно:

- створення системи заохочень і гнучких регуляторів із метою вдосконалення механізму, що дозволяє здійснювати фінансову, організаційну та консультативну підтримку ефективних результатів інноваційної освітньої діяльності на всіх стадіях життєвого циклу;
- активізація підтримки виходу на зовнішні ринки інноваційних високотехнологічних навчальних закладів;
- удосконалення нормативно-правової бази у сфері освітньої діяльності;
- створення системи центрів колективного користування в галузі творчих індустрій, формування відкритої інформаційної системи моніторингу якості надання державних послуг у галузі інтелектуальної власності та освіти;

– розробка та реалізація програм розвитку регіональної освітньої інфраструктури, впровадження нових технологій і формування територіальних структур, у тому числі наукових парків.

Як зазначає С. Глібо, відповідно до пунктів 10, 12, 14 частини 3 статті 70 Закону «Про вищу освіту», на підставі яких заклади освіти можуть брати участь у формуванні статутного капіталу інноваційної структури, до яких відноситься й науковий парк, шляхом внесення нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності) [194, с.45]. Така норма більш ґрунтовно закріплена в статті 60 Закону «Про наукову й науково-технічну діяльність» [94].

Існуючий стан в освітній сфері характеризується збереженням застійних тенденцій і невиправданим адмініструванням, з одного боку, з іншого, в останні роки країна втратила лідируючі позиції в інтелектуальній галузі, що дозволяє зробити висновок про низьку ефективність національної системи у сфері освіти та назрілу необхідність у поетапному реформуванні.

Рисами майбутньої системи державного управління в контексті інноваційного розвитку освіти повинні стати самостійність і відповідальність, динамічний рух уперед, проходження загальної ідеології розвитку країни, ефективне використання ресурсів, сміливі та неординарні рішення, підтримка ініціативи й освіти, змінність кадрів, компетентність і кругозір.

Підводячи проміжні підсумки, вбачаємо за доцільне визначити що державні концепції та програми розвитку освіти повинні ґрунтуватися на перспективній правовій політиці в цій галузі, визначати цілі та пріоритети суспільного розвитку, стимулювати розвиток і впровадження інноваційних технологій.

З метою всебічного дослідження юридичних аспектів інноваційних явищ і процесів у сфері освіти в літературі пропонується виробити відповідний категоріальний апарат. Заявлена потреба в чіткому визначенні таких понять: «інноваційні явища», «інноваційна діяльність у сфері освіти», «інноваційна система», «інноваційний процес», «інноваційний потенціал у сфері освіти» й

низка інших.

На наш погляд, інноваційний потенціал у сфері освіти слід визначати як сукупність факторів і умов, необхідних для здійснення освітньої діяльності.

Інноваційна система в національній освіті повинна включати:

- відтворення знань, у тому числі з потенційним ринковим попитом, шляхом проведення фундаментальних і пошукових досліджень у державних академіях і університетах країни;

- проведення прикладних досліджень і технологічних розробок у державних наукових центрах і впровадження науково-технічних результатів у навчальний процес;

- розвиток інфраструктури освітньої системи;

- підготовка організаційних і управлінських кадрів у сфері освітньої діяльності.

Принципами освітньої політики в контексті інноваційного розвитку України виступають:

- визнання соціальної значущості освітньої діяльності та її визначального впливу на рівень і темпи економічного розвитку;

- відкритість і гласність визначення пріоритетних напрямів освітньої діяльності, механізмів формування та реалізації довгострокових цільових програм, відомчих цільових програм і заходів, спрямованих на розвиток освітньої діяльності;

- інтеграція освітньої, інвестиційної, наукової, науково-технічної, діяльності в цілях забезпечення комплексної взаємодії з виробництвом;

- всебічне стимулювання освітньої діяльності;

- об'єднання та координація зусиль державної влади, юридичних і фізичних осіб, інших суб'єктів освітньої діяльності для розвитку інноваційної освітньої діяльності;

- формування збалансованих механізмів розвитку освітньої діяльності.

Необхідно відзначити, що правова політика у сфері освітньої діяльності в контексті інноваційного розвитку України виступає важливим напрямом

політики держави та знаходить своє втілення в різного роду концепціях, програмах і планах перспективного розвитку на державному та місцевому рівні.

Під правовою політикою у сфері освіти в контексті інноваційного розвитку держави пропонується розуміти науково обґрунтовану, послідовну, системну та злагоджену роботу державних і недержавних структур, спрямовану на формування правових передумов для ефективної інноваційної освітньої діяльності шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, вибудовування дієвого механізму правозастосування в галузі охорони та захисту інтелектуальної власності, підготовки кваліфікованих кадрів для інноваційної діяльності в освітній сфері.

Правова політика у сфері освіти повинна бути націлена на правове забезпечення всебічного інноваційного розвитку країни в межах єдиної стратегії та тактики, яка включає стратегічні плани та концепції розвитку. Це пояснюється тим, що правове регулювання освітньої діяльності ґрунтується на моделюванні майбутніх суспільних відносин і направлено на стимулювання всіх видів освіти.

2.2 Основні завдання та принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів

Світові глобальні проблеми зумовлюють об'єднання міжнародних зусиль для їх вирішення. Освіта будучи посередником у зближенні співробітництва багатьох країн зазнає постійного впливу світових інтеграційних та глобалізаційних процесів. Державна освітня політика піддається постійному оновленню відповідно до нових світових тенденцій розвитку освітньої сфери.

Процес інтеграції спостерігається в різних сферах суспільного життя. Більшість вчених вважають, що «процес інтеграції в Європі був, у першу чергу, пов'язаний з економічними питаннями [89, с.113]. В. Сиченко вважає, що «... економічна інтеграція є підґрунтям для соціальної інтеграції загалом й у сфері освіти зокрема [195, с.93].

Інтеграція неодмінно пов'язана і з таким світовим процесом як глобалізація. Економісти вважають, що інтеграція є передумовою глобалізації [196, с.125]. На нашу думку, саме глобалізаційні процеси стають поштовхом для інтеграції. Погоджуємось із науковцями, які вважають, що «Глобалізація – це суцільно динамічна перебудова світового порядку. Формується новий світовий порядок, у якому головними дійовими особами, суб'єктами соціально-економічної конкуренції виступають не національні держави, а транснаціональні корпорації, міжнародні урядові й неурядові організації. Глобалізаційні процеси докорінним чином змінюють і трансформують культуру і спосіб життя людей, ставлять під сумнів статус національної держави» [89, с.113].

«Глобалізація – це подолання й навіть ліквідація традиційних кордонів між державами шляхом формування єдиного технологічного, торговельного, економічного та інформаційного простору. Завдячуючи глобалізації почалася реалізація неможливих для бюджету однієї країни проектів із багатомільярдними інвестиціями» [197, с.227].

Сучасна Європа є доволі складним культурним утворенням, яке виникає і відтворюється внаслідок накладання один на одного декількох шарів культурної ідентичності, до яких, безумовно, належать економічна ідентичність, політична ідентичність, а також ідентичність на рівні мистецтва та інших проявів духовної культури. Усі ці рівні і види культурної ідентичності відображаються, впливають один на іншого, до певної міри взаємоузгоджуються й закріплюються не лише в правових нормах, а й у реальному житті багатьох європейських країн [198, с.104].

Американські дослідники Бурбулес і Торрес виділяють три сфери, у яких глобалізація має істотний вплив: економічний, політичну і культурну. Економічний аспект проявляється в тому, що глобалізація забезпечує зайнятість і обов'язково зачіпає одну з первинних традиційних цілей освіти: підготовку фахівців для робочих місць. Політичний вимір важливий у силу обмежень, які глобалізація накладає на формування політики окремих держав. Культурний

вплив проявляється в зміні освітньої політики, методів освіти та самої культури університетів. Культурний вимір важливий і в силу того, що сучасні глобальні суспільства характеризуються мультикультурними й міжкультурні рисами, які, у свою чергу, накладають нові зобов'язання на процеси освітньої політики та управління університетів в умовах конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг [199, с.13].

Виклики, які делегують системі освіти новітні чинники суспільного життя, насамперед, глобалізація та інформаційна революція, демократизація та становлення ринкових відносин зумовили процес модернізації освіти. На модернізацію європейської освіти значною мірою вплинули також географічні (ліквідація митних кордонів) та суспільно-економічні (введення єдиної валюти – євро) трансформації, які призвели до підвищення мобільності європейських громадян. Потреба європейського ринку праці в зрозумілих на міжнародному рівні кваліфікаціях поставила питання порівнювальності дипломів та стандартизації освітніх послуг [200, с.20].

Стрімка глобалізація у сфері освіти вимагає трансформації національної освіти, що продиктована вимогами європейського освітнього ринку та інноваційною освіченістю суспільства. Європейський освітній простір поставив нові вимоги до національних систем освіти. Напрями розвитку вищої освіти, закладені в європейських документах, спричинили перегляд національних політик у сфері освіти.

Роль освіти в побудові міжкультурного діалогу та соціальної єдності присутня в багатьох документах Ради Європи, які торкаються культурного різноманіття. Рада міністрів освіти європейських країн проводить регулярні зустрічі, починаючи з 1970 років. Європейський парламент і Європейська Комісія створили спеціальні адміністративні підрозділи, які займаються виключно освітою, мають на це окремий бюджет і працюють у режимах конкретної політики.

Європейська інтеграція базується на спільних політиках, які розвиваються та примножуються завдяки особливій процедурі прийняття

рішень Співтовариства, що є ознакою такої інтеграції. Спільною політикою називають набір рішень, правил, заходів і кодексів поведінки, прийнятих спільними інституціями, що були засновані групою держав, і впроваджуються спільними інституціями й державами-членами [201, с.73]. Спільна політика стає інструментом передачі частини своїх суверенних національних повноважень наднаціональним інституціям.

Як слушно зазначають науковці, визначення взаємозв'язку між системами освіти в країнах Європейського Союзу та їх об'єднання забезпечить вільний вибір місця навчання, сприятиме розвитку єдиної освітньої системи найвищого рівня в Європі [202, с.37]. Інтеграція України в європейську освітню спільноту це комплексний системний процес, що розповсюджується на різні галузі суспільного життя. Освітня політика Європейського союзу окреслила нові принципи національної освітньої політики і поставила нові завдання перед державною політикою загалом і у сфері освіти зокрема.

Для України певним орієнтиром для нових векторів державної освітньої політики стали положення Лувенського комюніке конференції Європейських Міністрів, відповідальних за вищу освіту «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти в новому десятиріччі» (квітень 2009 р.). Тут у розділі «Міжнародна відкритість» європейські заклади вищої освіти були закликані до подальшої інтернаціоналізації їх діяльності й участі в глобальному співробітництві з метою сталого розвитку. Було підкреслено, що транснаціональна освіта повинна регулюватися європейськими стандартами й керівними принципами для забезпечення якості, що застосовується у сфері європейського простору вищої освіти, а також відповідно до програми ЮНЕСКО / ОЕСР принципів для забезпечення якості в області транскордонної вищої освіти. Особлива увага в документі приділяється мобільності студентів, дослідників і співробітників як засобу підвищення:

- якості програм та досягнень у галузі наукових досліджень;
- зміцнення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти;

- розвитку особистості та працевлаштування;
- сприяння різноманіттю й потенціалу роботи з іншими культурами й мовного плюралізму, який лежить в основі багатомовних традицій ЄПВО,
- збільшення співробітництва та конкуренції між вищими навчальними закладами.

Було висунуто вимогу, щоб у 2020 році, принаймні 20 % тих, хто навчається в ЄПВО, могли пройти стажування або дослідження за кордоном. Були визначені практичні заходи для реалізації політики мобільності:

- визнання наявної інфраструктури, статутів і правил прийняття на роботу,
- забезпечення гнучкого дослідження шляхів навчання та активної політики в галузі інформації,
- повне визнання досягнень досліджень, підтримка досліджень, і повна мобільність грантів і позик, необхідних вимог до навчання,
- більш збалансований потік вхідних і вихідних студентів по всьому ЄПВО й поліпшення участі учнів із різних груп,
- створення привабливих умов роботи та кар'єри, відкритий міжнародний набір для залучення висококваліфікованих викладачів і дослідників закладів вищої освіти,
- адаптація структури кар'єри до сприяння мобільності викладачів, молодих дослідників та інших співробітників,
- створення рамкових умов для забезпечення належного соціального забезпечення, пенсій і додаткових прав на пенсійне забезпечення для мобільних співробітників, при максимальному використанні існуючих правових рамок [203].

У Будапештсько-Віденській декларації про Європейський простір вищої освіти (березень 2010 р.) було зроблено висновок, що Болонський процес і, як результат, європейський простір вищої освіти спричинили значну зацікавленість у інших частинах світу і зробили Європейську освіту помітнішою на глобальному рівні. Тут також була підкреслена відданість

зобов'язанням, прийнятим у Лувенському комюніке, і визначена настанова на подальше нарощування зусиль для активізації мобільності викладачів і студентів, покращення процесу викладання та навчання в закладах вищої освіти, підвищення можливостей працевлаштування випускників та забезпечення доступності вищої освіти [204].

Важливими документами, на наш погляд, на сучасному етапі розвитку європейської освітньої політики стало Бухарестське комюніке. Цей документ визнав, що бачення інтегрованого ЄПВО знаходиться в межах досяжного. Структури вищої освіти в Європі тепер є більш сумісними та порівнюваними. Системи забезпечення якості сприяють побудові довіри, кваліфікації вищої освіти все більш визнані між кордонами, а участь у вищій освіті розширилася. Сьогодні студенти користуються більш широким спектром освітніх можливостей та стають усе більш мобільними. Визначивши основні цілі ЄПВО на наступні роки, Бухарестське комюніке встановило такі пріоритети діяльності:

- забезпечення якісної вищої освіти для всіх;
- розширення доступу до вищої освіти, що є передумовою суспільного прогресу та економічного розвитку;
- покращення здатності до працевлаштування задля задоволення потреб Європи. Міністри зазначили, що сьогоднішні випускники мають поєднувати наскрізні, мультидисциплінарні та інноваційні навички й компетентності із сучасним спеціальними професійними знаннями, що надає можливість їм задовольняти більш широкі потреби суспільства та ринку праці. Також учасники заявили, що прагнуть покращити здатність до працевлаштування (employability) та особистий і професійний розвиток випускників протягом усієї їх кар'єри, що досягається шляхом покращення співпраці між роботодавцями, студентами та вищими навчальними закладами, особливо стосовно розвитку навчальних програм, що допомагають підвищити інноваційний, підприємницький та дослідницький потенціал випускників. Ще одним напрямом покращення здатності до працевлаштування вони визнали навчання

впродовж життя, як один із важливих факторів задоволення потреб ринку праці, що змінюється;

– посилення мобільності для кращого навчання. Навчальна мобільність є необхідною для забезпечення якості вищої освіти, покращення здатності до працевлаштування студентів та розширення міжнародного співробітництва як усередині ЄПВО, так і за його межами.

– покращення збору даних і прозорості на підтримку політичних цілей. Міністри наполягають на більш цільовому зборі даних та прив'язки до спільних індикаторів, зокрема щодо здатності до працевлаштування, соціального виміру, навчання впродовж життя, інтернаціоналізації, мобільності грантів/кредитів, а також мобільності студентів і працівників [205].

Важливим документом, у якому визначаються основні принципи і складові європейської стратегії інтернаціоналізації вищої освіти є доповідь Європейської комісії «Європейська вища освіта у світі» (2013). Тут інтернаціоналізація розглядається як можливість, яка може принести значні вигоди для Європи, для держав-членів і окремих закладів вищої освіти як із погляду їх внутрішніх потреб, потреб глобального розвитку талантів, так і відповідей на глобальні виклики і просування в глобальному освітньому просторі. У доповіді визначено ключові пріоритети для закладів вищої освіти та держав-членів у напрямі запровадження комплексних стратегій інтернаціоналізації [206].

В останньому документі «Болонського циклу» – Заява з зустрічі міністрів вищої освіти в Єревані (травень 2015 р.) – декларується відданість, на засадах відкритого діалогу, спільним цілям і зобов'язанням, які поклали на себе країни, що долучилися до Болонського процесу й побудови Європейського простору вищої освіти. Було окреслено плани та пріоритетні цілі до 2020р. А саме створити ЄПВО, у якому спільні цілі будуть імplementовані в усіх країнах-членах для гарантування довіри до систем освіти країн-партнерів; у якому автоматичне визнання кваліфікацій втілене в життя так, що студенти та випускники можуть легко пересуватися по простору; де вища освіта ефективно

допомагає будувати інклюзивні суспільства, засновані на демократичних цінностях та правах людини; і де освітні можливості дають компетенції та вміння необхідні для Європейського громадянства, інновацій та працевлаштування.

У документі розглядаються основні інструменти для підтримки стратегій інтернаціоналізації, такі, як «ERASMUS», «TEMPUS», «ERASMUS MUNDUS», «MARI KURI», «HORIZONT 2020». Передбачено, що з метою підтримки стратегій інтернаціоналізації у період 2012–2020 через фонди ЄС Комісія буде впроваджувати зростаючу фінансову підтримку для студентів, дослідників і персоналу, для отримання диплому магістра й доктора через нову програму «ERASMUS+» і «MARI SKLADOVSKA KURI» [207].

Отже на підставі аналізу основних документів, що визначають освітню політику у європейському просторі ми дійшли висновків, що стратегічні документи щодо європейської інтернаціоналізації вищої освіти мають загальний, «рамковий» характер і пропонують набір принципів, пріоритетів, загальних цілей і механізмів здійснення інтернаціоналізації. Конкретизація й обрання форм, методів та інструментів інтернаціоналізації здійснюється на рівні країн, закладів вищої освіти і викладачів, які мають обрати із них ефективні для себе, виходячи із чіткого розуміння своїх потреб, можливостей і пріоритетів.

В умовах глобалізаційних процесів, системі ринкових трансформацій, створення єдиного освітнього простору стратегічною задачею державної освітньої політики України є вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародної співпраці, розширення участі навчальних закладів, педагогів, студентів і науковців у проектах міжнародних організацій і співтовариств. Освіта має сприяти мобільності тих, хто навчається, формувати в них здатність спілкуватися з представниками інших народів, вміння жити і співпрацювати з ними, терпимість до інших поглядів і переконань. Як слушно зазначають науковці, що тільки країна, спроможна в умовах глобалізованого світу примножити свою інтелектуальну власність,

сферу знань як субстанцію виробництва, може претендувати на гідне місце у світовій спільноті, бути конкурентоспроможною [202, с.96].

В руслі входження до Європи освітня політика в державі виходить із того, що вузькофахову орієнтацію в набутті знань необхідно замінити та поєднати із широкою гуманітаризацією освіти, що створить умови для нової фази інтелектуального та культурного розвитку освіти [89, с.159].

А. Вербицька виділяє три аспекти розуміння поняття «освітня політика», а саме: освітня політика як курс уряду, освітня політика як власне діяльність людей та освітня політика як одна зі сфер суспільного життя. Діяльнісний аспект освітньої політики включає державну, політичну та громадську участь, суспільний аспект автор визначає як відносини між державою і суспільством, нормативний аспект виражається у виробленні засад та напрямів освітньої політики, визначенні її пріоритетів та прийнятті нормативно-правової бази з питань освіти [34, с.67].

Шлях України до ЄС передбачає вироблення нової нормативно-законодавчої бази, яка узгоджується із європейськими вимогами. Для цього державна політика має бути націлена на вдосконалення не лише освітнього законодавства, але й податкової системи, системи оплати праці, процедури відкриття та реєстрації нових підприємств, системи сертифікації, ціноутворення. Державна освітня політика повинна бути спрямована на забезпечення конкурентоспроможності української економіки, завершення переходу на ринкові механізми регулювання господарської діяльності, впровадження європейських норм соціального захисту [89, с.164].

На нашу думку, власне нормативно-правові акти регламентують права та обсяг повноважень органів громадсько-державного управління в системі освіти а також врегульовують відносини між державою і суспільством і втілюють основні напрями освітньої політики. Сьогодні державна освітня політика характеризується новими цілями й завданнями, які реалізуються через оновлення освітнього законодавства. Нова українська освіта повинна відповідати основним європейським тенденціям, повинна стати повноправним

учасником європейського освітнього простору. Гармонізація внутрішнього законодавства в цій сфері відповідно до міжнародних стандартів створить дієвий механізм реалізації конституційного права людини та громадянина на освіту [208, с.31].

Основними завданнями державної освітньої політики на сьогодні повинні бути:

– створення нової моделі управління освітою. Питання управлінської автономії та участі громадськості в управлінні освітою сьогодні набуває все більшої актуальності. Л. Наливайко наголошує на гострій необхідності в прийнятті законів і підзаконних нормативних актів з регулювання участі громадськості в управлінні освітою й визначенні її ролі в цьому процесі [208, с.32]. А. Вербицька вважає, що участь громадськості в управлінні освітою не лише підвищить демократичну складову освіти, знизить корупцію, підвищить прозорість діяльності вищих навчальних закладів, ще громадськість таким чином буде продукувати інноваційні ідеї розвитку освіти [34, с.74].

– досягнення нової якості освіти. Якісна освіта сьогодні стане запорукою ефективного економічного розвитку країни та виводить країну на нову арену, де вона може бути повноправним, конкурентоспроможним учасником.

– взаємодія вітчизняної системи освіти з глобальною європейською сферою освіти. Міжнародна співпраця, міжнародне визнання сьогодні стає необхідністю для участі в міжнародному ринку послуг.

– фінансове забезпечення освіти. «Вдосконалення механізму державного фінансування, – вважає І. Каленюк, – є нагальною необхідністю сучасного розвитку системи освіти й потребує чіткого розуміння бажаних результатів, цілей та механізмів їх досягнення». Вчений вважає, що поширення процесів децентралізації передбачає посилення незалежності установ та секторів, підвищення гнучкості механізмів функціонування та адаптації навчальних закладів до змін середовища. Базисною умовою ефективного функціонування системи освіти має бути підвищення автономії навчальних закладів, яка повинна бути реальною не тільки в освітній діяльності, але й у частині

фінансово-господарської діяльності, обов'язковою складовою якої є повноваження закладів з управління власними ресурсами [209, с.24].

– взаємодія між закладами освіти державою, бізнесом та громадськістю. Реалізація такої взаємодії може здійснюватися за такими напрямками: участь у фінансуванні закладів освіти, спільна проектна діяльність, формування замовлення на підготовку фахівців, участь в освітньому процесі, підвищення кваліфікації, просування інновацій, громадсько-професійна акредитація.

Сучасна освітня політика України відображає складний процес пошуку і формулювання загальнонаціональних інтересів в сфері освіти, які повинні стати базовими пріоритетами для системи освіти. Українська освітня політика в значній мірі враховує світові тенденції розвитку освітньої галузі. Важливим завданням для України є співпраця з авторитетними міжнародними організаціями, що визначають перспективи розвитку освіти в сучасному світі, - ЮНЕСКО, Радою Європи, країнами учасниками Болонського процесу та ін. Державна освітня політика спрямована на формування міжнародного престижу України як країни, якій притаманний високий рівень культури, науки і освіти.

Перед органами державної влади в управлінні системою освіти стоїть завдання формування відкритої системи, що відповідає і міжнародним тенденціям розвитку освіти, і сучасним соціальним вимогам української держави. При цьому необхідно пам'ятати, що інтеграція не є самоціллю, вона покликана реалізувати завдання розвитку освітньої системи: підвищення доступності, якості та економічної ефективності освіти.

Законодавець визначив засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, тим самим окресливши основні цілі, які має досягти державна політика у сфері освіти. Одним з принципів побудови освіти в Україні Закон України «Про освіту» визнає принцип рівних можливостей для всіх. Під рівними можливостями для всіх розуміємо не лише розвиток інклюзивного середовища, який безперечно виступає пріоритетом у реалізації цього принципу, але й створення рівних можливостей для осіб з сільської місцевості, національних меншин, недопущення гендерної чи будь-

якої іншої дискримінації та ін.

Новий закон значно розширив перелік засад державної політики у сфері освіти і, якщо Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. окреслював лише основні принципи освіти, то новий закон принципи освітньої діяльності поєднав із засадами державної політики у сфері освіти. Принципом, який міг би свідчити про процес інтеграції в «старому» Законі можна назвати - взаємозв'язок з освітою інших країн, натомість новий Закон України «Про освіту» серед засад державної політики у сфері освіти виокремив інтеграцію у міжнародний освітній та науковий простір. Політичний механізм реалізації цих цілей передбачає:

- прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору;
- підвищення конкурентоспроможності української системи освіти;
- перехід до суспільства знань зі значним розширенням академічної мобільності і масштабів міжкультурної взаємодії.

Ще один принцип освітньої політики, який набув нового бачення в умовах євроінтеграційних процесів – це інтеграція з ринком праці. Цей принцип отримав своє визнання ще в Законі України «Про вищу освіту», де законодавець встановив, що формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб. Сьогодні остро стоїть проблема недосоналості механізмів взаємодії освіти і ринку праці. Основні проблеми такого явища вбачаємо в такому: відсутність прогнозування потреб ринку праці, низький рівень соціального партнерства між ЗВО, представниками бізнесу та державою, невідповідність навичок випускників вимогам ринку праці, недосконала державна політика стосовно освіти дорослих та ін.

На підставі аналізу принципів освітньої політики ЄС та з метою використання досвіду ЄС для України основними принципами формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів повинні бути:

– Відкритість і демократичність, адже саме остання розглядається вченими як чинник інтеграції української освіти у світовий та європейський простір. Публічність державної політики, тобто гласаність і відкритість є найважливішою умовою існування демократії, внаслідок реалізації яких встановлюється зворотній зв'язок з громадськістю, публічний діалог, залучення громадськості до формування державної політики.

– Інтернаціоналізація процесів освіти. Сучасна вища освіта не може бути осторонь інтернаціоналізації. Необхідність розвитку інтернаціоналізації мотивується різними факторами, у тому числі потребою в розширенні доступу до джерел передових знань, новими можливостями для побудови партнерських відносин і розвитку навичок міжкультурних комунікацій, а також зміцнення громадянського суспільства, підготовкою кадрів, готових до роботи в умовах глобалізації, підвищенням репутації вищого навчального закладу [34, с.76].

– Підвищення автономії закладів освіти. Академічна, фінансова, організаційна та структурна автономія задекларовані в Законі України «Про вищу освіту». Новий закон «Про освіту» значно збільшує академічну, кадрову, фінансову, організаційну автономію закладів освіти. Фінансова автономія дає закладам освіти певні права в питаннях розпорядження коштами та їх витрачання на конкретні цілі без попереднього погодження цих витрат із державними органами. Структурна автономія розширює можливість закладів вищої освіти формувати та реалізовувати кадрову політику. Академічна автономія базується на дотриманні принципів педагогічної свободи, передбачає право педагогічних і науково-педагогічних працівників на: самостійне планування роботи, вирішення питань освітнього процесу; організацію науково-дослідної роботи; розроблення авторських освітніх програм або вільний вибір освітніх програм; вибору методів, засобів і способів здійснення

освітньої діяльності, розробку і використання власних авторських методик; вибору підручників та іншого навчально-методичного забезпечення; вільний доступ до інформаційних ресурсів; захист професійної честі й гідності педагогічних працівників.

– Диверсифікація навчальних програм, Важливим елементом у диверсифікації вищої освіти є активний розвиток вищими навчальними закладами додаткових освітніх послуг для студентів ЗВО. Як слушно підкреслює Л. Сергеева «Розвиток процесу диверсифікації вимагає приведення системи освіти у відповідність до вимог ринкових відносин, принципів альтернативності і варіативності, забезпечення якості освіти, що є однією із найважливіших умов щодо запиту фахівця на ринку праці» [211]. Диверсифікація освіти - багаторівневність, багатофункціональність закладів освіти, варіативність і гнучкість освітніх програм. Диверсифікація освіти сприяє розширенню базових знань, накопиченню досвіду.

Диверсифікація відображає формування нової освітньої парадигми, більш орієнтованою на особистість, ніж на виробництво. Вона характеризує підвищення ступеня гнучкості освітньої системи, її здатність до швидкої перебудови, необхідність врахування вимог, що зросли у суспільства до результатів діяльності освітньої системи.

– Технологізація процесів освіти. Важливою складовою проєвропейської системи освіти є впровадження сучасних освітніх технологій, головними аспектами яких є: технологізація всіх видів наукових досліджень (природничих, математичних, хімічних, гуманітарних, соціальних, політологічних, культурологічних тощо); перерозподіл державного фінансування зі сфери фундаментальних досліджень у сферу технологічних, у розвиток соціальної та інформаційної інфраструктури науки; впровадження сучасних комп'ютерних і мережевих технологій; безперервна модернізація та інтеграція науково-дослідних і освітніх систем, підвищення національного престижу освіти, технологій і науки, їхня орієнтація на вирішення проблем стійкого розвитку й усунення загроз дестабілізації в глобальному й локальному масштабах;

зростання й широке застосування нових інформаційно-освітніх технологій.

Технологізація освіти зачіпає всі види діяльності: наукову, інноваційно-виробничу і навчальну, які ЗО розвиває в напрямку інформаційних технологій у фінансово-кредитній системі, економіці та управлінні (електронний документообіг в організації, автоматизація бухгалтерського обліку тощо.), методології та методиці наукових досліджень.

2.3 Формування новітньої освітньої парадигми України в умовах європейської інтеграції

Відсутність концептуально-стратегічних напрямів розвитку суспільства в Співдружності незалежних держав і необхідність здійснення практичних кроків із вирішення соціальних завдань дало можливість Україні обрати прагматичний шлях входження в європейський соціально-економічний простір через реалізацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка спирається на певні організовані групи інтересів з питань сталого розвитку України [212]. Рух до стійкого розвитку, що розгортається в країнах-членах Європейського Союзу, не може не спиратись на різноманітність підходів, творчих пошуків і рішень, обумовлених універсальністю цілей і різноманітністю соціокультурних трактувань, різноманітністю умов, а звідси й особливістю завдань, що стають першочерговими. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони охоплює всі напрями соціально-економічного розвитку в тому числі освіту. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» одним з основних аспектів визначає розвиток освіти, передбачаючи зміну національної парадигми освіти, яка реалізується через парадигму права [183]. Тому соціокультурний підхід до сталого розвитку в контексті розвитку освіти бачиться об'єктивною вимогою, яку ставить сама

логіка подій.

Визначення парадигми права безпосередньо пов'язане з парадигмальним підходом і базовими характеристиками, такими як міждисциплінарність і націленість на виявлення внутрішніх і зовнішніх, явних та прихованих передумов і світоглядних установок, які показують динаміку розвитку права в цілому або певного елемента, галузі або інституту.

До основних елементів парадигми права належать уявлення про суспільство, людину, державу, право і їх взаємозв'язку. Такі уявлення можуть відрізнитися залежно від особливостей спеціальної парадигми права.

Наприклад, у конституційному та кримінальному праві уявлення про людину та цілі правового регулювання мають свої відмінності. У наукових дослідженнях показано значення неправових і власне правових цінностей у їх взаємозв'язку з правовими принципами й уявленнями про розвиток законодавства та правозастосовної практики [213, с.119].

З огляду на вчення Т. Куна, життєвий цикл парадигми права представляється як послідовний перехід від етапу стабільного розвитку до кризи та подальшій зміні парадигми [214, с.113]. Стабільний період характеризується пануванням певної парадигми, яку поділяють більшість членів юридичної спільноти. Пануюча парадигма знаходить вираз, перш за все, в обґрунтуванні чинного законодавства та пов'язаної з ним системи регулювання, яка здійснюється представниками правової науки.

Етап кризи характеризується нестабільністю та невизначеністю в регулюванні як наслідок неефективності діючих норм, що стимулює переосмислення основних положень пануючої парадигми та створює умови для появи альтернативних підходів як передумов формування нової парадигми.

Дослідження передумов формування нової парадигми передбачає особливу увагу до аксіологічних аспектів правової реальності та аналізу соціального контексту як первісного джерела загальнозначущих інтересів і цінностей, що отримують правовий захист.

Стосовно сфери освітнього права під парадигмою права будемо розуміти

обумовлене культурно-правовим контекстом органічну єдність усвідомлених і неявних уявлень (поглядів, переконань), ціннісних і цільових установок, дослідницьких принципів і підходів, що служать основою для правотворчої та правозастосовної практики, формування та розвитку правової доктрини. При цьому основними суб'єктами парадигми освітнього права виступають юристи, науковці та практики, які займаються правом у сфері освіти.

Розглянемо розуміння суспільства, людини, права та держави в парадигмі освітнього права. На відміну від інших наук, де зміни в науковій картині світу пов'язані, перш за все, з власною активністю вчених при незмінності світу (змінюються умови проведення експерименту, удосконалюється обладнання, з'являються нові засоби вимірювання тощо), парадигма права знаходиться в безперервному процесі адаптації до змін зовнішнього середовища.

Тому якщо Т. Кун відводить науковим фактам важливу, але вторинну роль у «наукових революціях», перетворення соціального життя, навпаки, безпосередньо впливають на формування та зміну парадигми права [215, с.74]. Чим більша розбіжність між об'єктивною структурою соціальних відносин і правом, тим очевидніше стає конфлікт.

Схожа проблема сьогодні актуальна для економіки як науки (на відміну від господарського життя як сфери суспільних відносин). Тому не дивно, що розвиток інформаційних технологій, наступ цифрової епохи та пов'язані з цим трансформації суспільної свідомості та суспільних відносин можна вважати основною причиною кризових явищ в освітньому праві.

Інформаційне суспільство це суспільство з ускладненою децентралізованою структурою та переважанням мережевих комунікацій. Автори підручника «Основи інформаційних технологій і систем» В. Павлиш і Л. Гліненко, підкреслюють, що навколишній світ стрімко змінюється, перетворюється на світ електронного бізнесу, електронної комерції та управління, на світ, рушієм якого є інформаційні технології [216, с.15]. З правової точки зору мова йде про істотне ускладнення регульованих відносин, диверсифікації функцій і збільшення кількості задіяних суб'єктів.

Пануюча парадигма освітнього права орієнтована на принципово інший образ суспільства, сформований в XVIII–XIX століттях. В. Хряпченко зазначає, що в цей історичний період суспільство розглядається як проста детермінована система з лінійними зв'язками, а право, відповідно, як засіб соціальної інженерії [217, с.113]. Спрощене розуміння суспільства властиво не тільки фахівцям у сфері освіти, швидше, відображає загальну тенденцію сучасного праворозуміння.

У різних дослідженнях із теорії права суспільство розглядається або в контексті державного управління та регулювання, тоді згадуються різні сфери суспільного життя, або як громадянське суспільство, самостійне щодо держави. Особливістю розвитку теорії права можна вважати необхідність подолання безроздільного панування марксистсько-ленінської філософії з її уявленнями про класову структуру суспільства та зміни суспільно-економічних формацій.

З погляду на дослідження В. Чабанної, доцільно сказати, що зміни в наукових підходах, положення та догми про визначальний класовий фактор у виникненні держави та права, про прямий зв'язок держави та права із суспільно-економічною формацією, про послідовну зміну типів держав від рабовласницької до соціалістичної, про соціалістичний тип як вищий, про відмирання держави та права та низка інших – є утопічними [218, с.10]. Заміна класів на соціальні групи, а класові інтереси на загальнолюдський інтерес і права людини, так само як заміна соціалістичної держави на соціальну та правову держава істотно змінюють уявлення про державу і її зв'язки з правом, але малопродуктивні з погляду розуміння структури сучасного суспільства, впливу на систему та способи правового регулювання.

В. Копейчиков підкреслює, що суспільство не є простою сукупністю індивідів, а є складною динамічною системою зв'язку людей, об'єднаних сімейними узами, груповими, становими, класовими відносинами [219, с.198]. Такий підхід до осмислення соціальної реальності заслуговує на підтримку та подальший розвиток, проте в більшості випадків у науковій юридичній літературі мова йде тільки про загальні ідеї, а не про конкретні властивості та

особливості соціальних зв'язків, які повинен враховувати юрист у професійній діяльності.

У цьому сенсі Ю. Хабермас зазначає про те, що сучасне право вже не може зберігати «наївне» ставлення до моделі суспільства, тобто використовувати спрощену модель суспільства як само собою зрозуміле. З погляду німецького філософа, юристи керуються або моделлю ліберальної держави, що гарантує свободу ринкових відносин, або моделлю держави загального добробуту, коригуючого негативні сторони панування приватного інтересу. В обох випадках державі приписується монополія на встановлення та підтримання правопорядку. Найбільш важливий висновок із концепції процедуральної парадигми Ю. Хабермаса полягає в тому, що в умовах інформаційного суспільства з ускладненою структурою та мережевими взаємодіями держава виявляється нездатною самостійно впоратися зі зростаючим спектром організаційних і управлінських проблем [220, с.90].

Управлінська криза призводить до різних форм децентралізації правового регулювання, починаючи від принципу субординації, м'якого права та закінчуючи саморегулюванням. Переосмислення ролі держави призводить до розширення поняття права та нового розуміння його ролі в житті суспільства.

О. Гончаренко зазначає, що саморегулювання є проявом справедливості за допомогою його засобів відбувається врахування та збалансування інтересів конкретних суб'єктів у конкретних галузях [221, с.70]. Саморегулювання стосовно вивчення права може використовуватися не тільки як відмінне від державного (або іншого публічного) регулювання, а й як поняття, що характеризує властивість правової системи зберігати свою життєздатність, якості цілого. Розуміння правової системи як єдиної на певній території системи правил, що створюється та підтримується державою в наукових джерелах з історії права пов'язують з епохою Просвітництва. Саме такі уявлення про суспільство та право, спрощені, не відповідають організації суспільного життя та потребам у нових способах регулювання, є характерними для панівної парадигми освітнього права.

Ці уявлення є однією з основних причин, унаслідок якої системні недоліки в регулюванні не сприймаються як такі, а необхідність кардинальних перетворень підміняється точковими та фрагментарними змінами.

Розуміння людини в спеціальній парадигмі права утворюють самоочевидні для юридичної спільноти уявлення про суб'єктів суспільних відносин у відповідній, регульованій правом сфері діяльності. У парадигмі освітнього права концентрація основних прав зумовлена історично сформованим образом школи й університету, пов'язаної з ними цінністю індивідуальної творчості.

Особливість впливу парадигми освітнього права полягає в тому, що образ науково-педагогічного працівника служить не тільки для обґрунтування особливого статусу як фізичної особи, а і для обґрунтування еквівалентності спеціальних прав, оскільки мається на увазі, що результати педагогічної діяльності використовуються для розвитку інновацій. Це свідчить про успішний розвиток тих галузей економіки, що пов'язані з навчанням використання новітніх технологій.

У певних випадках такий підхід є виправданим, але в цілому його необхідно оцінювати як односторонній. У складно організованому інформаційному суспільстві питання економічної ефективності освіти і її впливу на інноваційний розвиток вимагають комплексного аналізу. Отримуючи доходи від освітньої діяльності, корпорації можуть інвестувати в науково-технічні дослідження та розробки, утворення нових освітніх центрів, але вони також можуть використовувати знання для того, щоби перешкоджати інноваційної діяльності конкурентів і не допустити виходу на ринок більш дешевого продукту, заснованого на нових технологіях. Також комплексного розгляду вимагає питання про створення необхідних правових умов для розвитку науки, культури та інноваційної економіки.

Цінність педагогічної діяльності зумовила закріплення в парадигмі освітнього права певного розуміння мети правового регулювання, що зводиться до захисту інтересів осіб, яких навчають та науково-педагогічних працівників.

Але захист законних прав та інтересів осіб, яких навчають і науково-педагогічних працівників є тільки одним із правових способів стимулювання науково-технічної та культурної творчості, який не може аналізуватися у відриві від інших способів, що реалізуються в правовому регулюванні освіти, науки, інформаційних технологій.

Забезпечення основних прав і свобод людини у сфері освіти завдяки центральному положенню, яке займає учень і науково-педагогічний працівник у парадигмі освітнього права, редукується до одного єдиного права – права на захист освіти. Співвідношення цього права з іншими конституційними цінностями та дотримання принципу пропорційності як основа дотримання балансу інтересів у сфері освіти наукою адміністративного та цивільного права практично не досліджується, оскільки відповідні питання не можуть бути поставлені в межах діючої парадигми.

Особливе значення для парадигми освітнього права мають правові засади та цінності. Важливо підкреслити наявність сутнісного зв'язку між правовими принципами та цінностями.

В. Косович у наданні принципам права нормативного характеру вбачає спосіб просування моральних цінностей у сферу права і визнає наявність морально-ціннісної основи у всіх правових принципах [222, с.40]. Однак не менше значення має соціокультурний контекст, зв'язок між правом і державою, правом і суспільством.

П. Рабінович переконаний, що правові принципи є, активним центром, стрижнем правової системи, засадами права, які безпосередньо пов'язують зміст права з закономірностями суспільного життя як його основами [223, с.81].

У числі цікавих наукових досліджень щодо принципів права необхідно назвати дослідження «Теорія принципів» Х. Авілі [224]. Автор виділяє два способи дослідження правових принципів. З одного боку, принципи можуть аналізуватися виключно з погляду цінностей, що вони захищають. При такому підході дослідження обмежується змістом принципу та не зачіпає механізму та меж його реалізації. Інший спосіб дослідження передбачає виявлення

раціональної процедури обґрунтування принципів, що дозволяє не тільки визначити поведінку, необхідну для реалізації тих цінностей, що вони підтримують, але обґрунтувати та контролювати шляхом застосування раціональної реконструкції доктринальних висловлювань та правових рішень.

Український вчений О. Полянничко досліджуючи принципи права з позиції загальнотеоретичного підходу розглядає правові принципи з позиції умов реалізації цінностей, які вони визначають [225, с.55]. На нашу думку, у контексті парадигми освітнього права суттєве значення має не те, які саме цінності стоять за принципами права, а те, яким чином, за допомогою яких механізмів легітимації цінності, що відображають інтереси певної групи індивідів, можуть бути реалізовані в правовій сфері. Це можливо досягнути змінивши модель норми-принципи на модель норми-принципи-постулати.

Дослідження принципів права, як пише О. Полянничко, має здійснюватися з погляду їх походження, еволюціонування, правової природи, значення та практичної реалізації [226, с.71]. Положення закону, можуть виступати в якості правил поведінки, принципів або постулатів. Усе залежить від обраної перспективи.

Конституційне положення про рівність усіх перед законом може бути застосовано як норма прямої дії при введенні нового податку, або як принцип, коли на перший план виходить ціннісна або цільова сторона, або, як постулат, оскільки інтерпретація норм і принципів будується на зіставленні та порівнянні. Нормами забезпечується поведінка, що призводить до досягнення поставлених цілей, а принципи, у свою чергу, встановлюють цілі, реалізація яких залежить від виконання необхідного поводження. Тонка грань між нормами та принципами лежить у тому, як саме вони співвідносяться з цілями та з поведінкою – безпосередньо або опосередковано.

На відміну від норм і принципів постулати виступають як метанорми, методологічні керівництва щодо того, як будуть інтерпретувати норми та принципи. І якщо норми та принципи застосовуються, то постулати – це суть правила, якими визначається таке застосування. Постулати дозволяють

встановлювати відносини між різними нормами, вибудовувати в систему, вирішувати виникаючі між ними конфлікти. Постулати оперують такими поняттями як частина та ціле, об'єкт і суб'єкт, система, ієрархія, когерентність, оптимізація, пропорційність, розумність тощо.

За аналогією з процедурною концепцією природних прав Л. Фуллера, що виражає внутрішню моральність права, теорію правових постулатів Х. Авілі можна назвати інтерпретаційною [227, с.76].

Ця теорія є системою формальних правил інтерпретації, що забезпечують реалізацію цінностей і цілей незалежно від змісту, тобто систему власне правових критерій справедливості або моралі.

Доречна асоціація з Т. Куном, який розуміє під цінностями, у першу чергу, наукові цінності, такі як несуперечливість або когерентність. Для юриста важливий механізм, який гарантує справедливість застосування норм права. Якщо механізм відповідає вимогам, що пред'являються правом до самого себе, то він уже в певному сенсі є справедливим. Для того, щоби прийняти рішення, праву в більшості випадків не потрібно проводити моральну оцінку цінностей. Якщо існує раціональна процедура застосування принципів права, то така процедура повинна бути об'єктивною, нейтральною, а значить, яку цінність має на увазі правовий принцип не важливо.

Однак формальний підхід до застосування принципів не повинен зволікати той факт, що принципом захищається певна цінність. Не випадково представники американської школи юридичного реалізму зраджували принципове значення світоглядним і ідеологічним установам судді, від яких він ніколи не може повністю звільнитися.

Маючи на увазі динаміку розвитку парадигми освітнього права, необхідно досліджувати, те, яким чином фактичні обставини можуть впливати на правову систему, як може взаємодіяти система цінностей, яку поділяє значна частина суспільства з діючою системою законодавства.

Оскільки правові принципи не тільки є важливою складовою системи регулювання, а й висловлюють ціннісні орієнтири як власне правові, так і

громадські, опис панівної парадигми освітнього права доцільно почати з викладу загальних принципів, що визначають застосування закону та подальший розвиток системи регулювання.

Хоча правові принципи можна розглядати як неписані принципи-ідеї, як керівні узагальнення існуючих норм, як основи, безпосередньо закріплені в законі, для цілей розкриття сутності діючої в праві освіти парадигми, за відсутності спеціально виділених законодавцем принципів, найбільше значення мають принципи-ідеї, в основі яких лежить вибір певних неправових цінностей.

У правовій науці принципи освітнього права практично ніколи не ставали предметом спеціального дослідження. Як видається, цей факт значною мірою обумовлений відсутністю законодавчо закріплених принципів. У зарубіжній літературі обговорення загальних принципів права у сфері освіти становить, швидше, виняток. У зв'язку з цим ми не претендуємо на ґрунтовний виклад і на вичерпний перелік таких принципів. Наша мета визначити основні принципи, як загальні ідеї та керівні засади, щоби показати, які цілі та цінності, лежать в основі діючої системи регулювання освіти.

Інчхонська декларація «Освіта-2030: забезпечення загальної інклюзивної та справедливої якісної освіти та навчання впродовж усього життя» визначає основні принципи на яких повинно будуватися освітнє законодавства. Інчхонська декларація крім цілої низки конкретних принципів, виділяє особливу категорію універсальних принципів, що визначають парадигму освітнього права. До числа універсальних принципів слід віднести принципи:

- доступу до освіти;
- справедливості та соціальної інтеграції;
- гендерної рівності в забезпеченні права на освіту;
- якісної освіти;
- навчання на протязом усього життя [145].

Вирішення завдань, пов'язаних з обґрунтуванням шляхів побудови єдиного освітнього простору, що включає безліч функціонуючих та інноваційних освітніх систем і моделей, істотно змінює й ускладнює функції

універсальних принципів в освіті. Основний вектор змін можна позначити як перехід від методологічного обслуговування процесів вирішення теоретичних і практичних завдань у межах окремого принципу до побудови загальної онтології освіти. Виникає необхідність розглядати універсальні принципи побудови освітніх систем і моделі не просто як різні або протиставлені одна одній, а як різні ступені розвитку загальної сфери освіти, що розглядається в якості культурного феномена. Водночас існуючі в країнах з континентальною системою права та в країнах із загальним правом, законодавчі обмеження не заперечують дієвості даних принципів. У цьому сенсі необхідно розрізняти, з одного боку, принципи, засновані на природно-правовій концепції, що стимулюють створення нових прав, і, з іншого боку, принципи, що виникають із філософії утилітаризму.

З погляду історії, саме протекціоністські імпульси природного права, а зовсім не скрупульозні утилітаристські підходи характеризували створення нових і розширення дії старих прав у сфері освіти.

Перший із зазначених принципів є значною мірою декларативним. Не існує ідеї крім її вираження.

Що стосується другого принципу, то відновлення дискусії про необхідність справедливості та соціальної інтеграції, гендерної рівності в забезпеченні права на освіту в освітньому праві свідчить про те, що в цифрову епоху принцип справедливості та соціальної інтеграції відображає в сучасній освітній практиці множинність теорій і дисциплінарних матриць, спирається на механізм правового регулювання в освітньому процесі, що є одним із конкретних проявів синергетичної багатолінійної реалізації норм-принципів щодо функціонування та розвитку складних соціокультурних систем. Це передбачає, що законодавство має забезпечити модель співробітництва органів управління освітою та закладів освіти зі спеціалізованими організаціями громадянського суспільства та суб'єктами господарювання відповідних галузей для з'ясування очікувань роботодавців щодо компетентностей потенційних працівників і врахування під час опрацювання стандартів освіти та освітніх

програм [228, с.100].

Найбільший інтерес становить принцип якісної освіти, оскільки ідеологія, що виправдовує введення нового права, розширення або, навпаки, обмеження чинного права, нерідко заснована на аргументації, запозиченої з філософії.

Перш за все, звертаючись до філософських вчень, правова наука не просто керується їх основними ідеями, а тлумачить, інтерпретує те чи інше вчення або концепцію залежно від цільової установки.

Спираючись на основні положення вчення Дж. Локка, можна стверджувати, що необхідною та водночас універсальною метою держави є збереження життя, свободи та власності окремих індивідів, що однаково служить виправданням захисту освітніх прав нарівні з правом приватної власності [229 с.97].

Також різні інтерпретації отримує в юриспруденції концепція Г. Гегеля, відповідно до якої головним пунктом педагогічної системи є залучення учня до духовного світу вчителя [230, с.493].

Обґрунтування якості освіти не вичерпується природним правом і утилітаризмом тому, що вчені-юристи континентальної та англосаксонської системи використовують подібні способи аргументації. Центральне питання полягає не в тому, які концепції беруться за основу аргументації, а то для захисту яких цінностей їх використовують. Заходи, спрямовані на розширення та на обмеження освітнього права в контексті якості освіти не можна розглядати як рівноцінні.

Якщо в період становлення освітнього права щодо якості освіти переважали державні та громадські інтереси, то весь наступний період аж до теперішнього часу характеризується патерналізмом, тобто визнанням і захистом державою державної політики у сфері освіти. Тому українські вчені вказують на необхідність запровадження державою механізму зовнішнього оперативного та об'єктивного оцінювання досягнутого стану в освіті, визначення ефективності й результативності освітніх реформ та конкретних управлінських рішень, та механізм оцінювання якості освіти визначають як

одну з обов'язкових умов входження України до європейського та світового співтовариства [231, с.318].

Якість освіти осмислюється як загальнозначуща цінність щодо якої інтереси суспільства при певних умовах можуть розглядатися як вторинні. Водночас аналіз показує наявність інтерпретаційного розриву між такими конституційними цінностями як право на освіту, з одного боку, та право на доступ до культурних цінностей і технічних досягнень, з іншого, що є одним із чинників, який впливає на якість освіти. Баланс між індивідуальними та суспільними інтересами передбачається, але не ставиться як проблема та не отримує необхідного та достатнього розвитку ні в законодавстві, ні в правовій доктрині. Первинні та вторинні цінності не можуть знаходитися у відношенні балансу.

У зв'язку із залученням значного числа країн у міжнародні договори у сфері освіти змінюється змістовне наповнення загальновизнаного принципу територіальності, відповідно до якого визначення якості освіти здійснюється згідно з законом певної країни.

Поступова трансформація суспільних цінностей у правові норми та принципи призводить до формування одночасно системи регулювання освітнього права та лежить в основі парадигми. Діюча система регулювання та правова доктрина, що обґрунтовує її, чинять опір змінам тому, що мова йде про зміну ціннісних орієнтирів, що ставить під сумнів принципи та цінності, що становлять невід'ємну частину панівної парадигми освітнього права. Це підкреслюють А. Авксентьев і М. Широченков, які зазначають, що у сфері вищої освіти впровадження європейських практик стикається з глибоко вкоріненими та довго існуючими українськими реаліями [232, с.12].

Відповідно першим симптомом кризи парадигми права є конфлікт цінностей, коли адаптовані правом цінності вступають у протиріччя з новою системою цінностей, яку поділяє більша частина суспільства. Завданням є вибір правових інститутів і механізмів як способів захисту певних цінностей.

Що саме захищати, яку мету регулювання вибирає не право, а суспільство

або, точніше, держава, функція якої полягає в забезпеченні суспільних інтересів. Маючи на увазі тезу про передумови формування нової парадигми, хочемо звернути увагу на цінності, які відповідають перерахованими принципами.

Кожен із принципів права у сфері освіти, незалежно від ступеня його універсальності, відображає початковий вибір на користь певної, правової або неправової (економічної, суспільної, моральної) цінності. На самому початку своєї історії право на освіту надавалися у формі привілеїв фізичним особам у цілях, що відповідають інтересам держави й суспільства. Однак уже наступний етап, становлення права у сфері освіти як системи регулювання, виявляється менш «прозорим» із погляду цінностей, що захищає.

При обґрунтуванні освітнього права, незалежно від того, які концепції при цьому використовувалися (природне право, практична користь для суспільства), мова завжди йшла про визнання освітнього процесу корисним для держави. Водночас на практиці правовий захист права на освіту служив, у першу чергу, не інтересам осіб, які прагнули навчатися, а інтересам тих, хто використовує результати інтелектуальної діяльності, але це ще не означає, що має місце протиріччя громадським інтересам. Суспільство і його громадяни були готові на необхідне самообмеження, щоби користуватися благами культури та забезпечувати її відтворення.

Сьогодні ситуація виглядає вже зовсім інакше: контроль з боку суспільства збільшується, відповідальність посилюється, а суспільство вже не отримує тієї якості освіти, на яку могло б справедливо розраховувати в цифровому столітті. І йдеться не тільки про обмеження прав споживачів, але і про негативні наслідки для виробництва знання загалом, зокрема, для інноваційної діяльності. Дж. Стігліц зазначає, що знання є основною інвестицією у виробництво знання.

Можемо констатувати, що діюча парадигма освітнього права вже не відповідає системі цінностей сучасного суспільства. Оскільки система цінностей не вибирається раціонально, а є частиною світогляду, результатом

певного способу життя, досвіду, недоречно говорити про те, що колишня система цінностей краща або гірша, ніж та, яку відстоюють сьогодні академічне співтовариство, інноваційний бізнес.

Замість декларованого пошуку балансу між різними цінностями ми маємо приховане протистояння між цінностями, яке завуальовано абстрактними формулюваннями універсальних принципів. На рівні правових принципів таке протистояння знаходить вираз у формі привнесення в старі принципи нового смислового змісту, посилення одного принципу на противагу іншому, нарешті, у розширенні сфери дії принципів, у результаті чого, як у другому випадку, змінюється смисловий зміст.

Крім згаданого конфлікту між цінностями інформаційного суспільства та цінностями, які висловлюють принципи чинного права у сфері освіти, необхідно вказати на наявність міжгалузевих протиріч, що знаходить вираз у конфлікті з принципами та цінностями тих правових галузей та інститутів, які отримали розвиток у ХХ столітті, тобто, після завершення формування парадигми освітнього права (конкурентного права, споживчого права, прав людини «другого покоління», персональних даних).

Завершуючи загальну характеристику парадигми освітнього права на сучасному етапі, доцільно звернутися до дискусійного питання про кризу панівної парадигми. Якщо говорити про загальні тенденції розвитку права у сфері освіти, то такими, і в Україні, і за кордоном, є розширення предметної галузі регулювання, з одного боку, примноження та посилення санкцій і заходів захисту, з іншого.

Ухвалення такого жорсткого політичного курсу обумовлено, у першу чергу недостатніми темпами росту неоекономіки в Україні, як динамічної світової системи економічних відносин, засновану на інноваційно-комунікаційних технологіях і мережевих моделях управління [233, с.51]. Ринок продуктів інтелектуальної праці за темпами зростання в кілька разів випереджає ринок матеріального виробництва товарів. Відповідно, зростає й потреба в правовому регулюванні сфери впровадження інтелектуальних

технологій у освітній процес. Слід назвати й інші причини практичної необхідності реформування права у сфері освіти.

Підвищення рівня правової охорони результатів інтелектуальної діяльності розглядається як необхідна умова, що забезпечує зростання національних наукомістких галузей. Вважається, що не досконалий рівень освіти перешкоджає притоку іноземних інвестицій. Крім того, освіта набуває все більшого значення у сфері міжнародного співробітництва. С. Дзюба в дослідженні «Модернізація національної системи вищої освіти як одна з передумов входження України до єдиного європейського освітнього простору» зазначає, що сучасний стан національної системи вищої освіти гостро потребує подальшого дослідження проблем її модернізації з урахуванням досягнень ЄС [234, с.158].

Доводиться визнати, що заходи, вжиті до теперішнього часу з метою вдосконалення регулювання у сфері освіти, включаючи прийняття Закону України «Про освіту», досягають поставленої мети лише частково. Підкреслимо, що ні ціннісні, ні структурні перетворення не свідчать про кризу, вони є лише її симптомами.

Основним критерієм для обґрунтованої констатації кризи парадигми права може служити істотне зниження регуляторної сили законодавчих норм, що супроводжується відсутністю адекватної оцінки існуючих проблем у правовій теорії та практиці.

Це сьогодні спостерігаємо щодо права у сфері освіти (А. Матвійчук, Н. Мущинська, Є. Хан [235]).

Переосмислення парадигми права, у свою чергу, безпосередньо пов'язане з постановкою тих проблем, що залишаються завуальованими та прихованими в межах панівної парадигми. Наприклад, чи є реформування системи визначення якості освіти необхідною умовою здійснення постіндустріального прориву й успішного розвитку економіки інформаційного суспільства? Нагадаємо, що крім гарантій, що надаються державою, в інформаційному суспільстві інтелектуальні права на освітні технології мають і зворотний бік –

монополізацію інформаційних ресурсів, яка може стати негативним фактором для розвитку освіти і як наслідок – економіки.

Складна система впровадження нових освітніх технологій і їх правова підтримка вимагає значних вкладень, що неминуче призводить до підвищення вартості освіти. А. Крисоватий зазначає, що складові парадигми освіти науково-технічна, езотерична, гуманітарна, вітакультурна – спираються на чітко визначену структуру парадигми (за концепцією Т. Куна) і за принципом взаємодії характеризують освіту як складну, відкриту, не лінійну соціальну систему, соціальний інститут і сферу духовного виробництва [236, с.114].

Як показує історія, вдосконалення системи освіти, включаючи посилення та деталізацію, прямо пов'язане з тим, які стратегічні завдання в економічній сфері ставить держава. Зазвичай, на ранніх стадіях економічного розвитку країни вважають за краще підтримувати досить м'який режим у сфері освіти. При більш розвинутій економіці, коли країна починає виробляти нові технології в досить великій кількості, внесення змін і доповнень до нормативно-правового масиву освіти посилюється.

Історичні факти свідчать про те, що сучасні розвинені країни, у період, коли вони тільки починали розвивати економіку, мало дбали про ефективність освітнього права. Не менш важливо те, що в період освоєння та копіювання чужих технологій у всіх цих країнах був легалізований вкрай слабкий рівень правового захисту у сферах дотичних до освіти.

Ми стверджуємо, що очікувана користь безпосередньо залежить від того, наскільки добре усвідомлюємо можливості правового інституту та у яких межах використання є економічно ефективним і корисним. Взаємозв'язок між економікою та системою правового регулювання освіти залежить багато в чому від того, яким чином буде використовувати держава своє монопольне становище.

Аналіз панівної парадигми допомагає обмежити її вплив, подолати сформовані забобони, є основою для об'єктивної та комплексної оцінки актуальних питань правового регулювання в освітньому середовищі.

Неоднозначність економічних ефектів щодо освіти вже досить давно знаходиться в центрі уваги з боку економічної науки. Однак усе більший інтерес до економічних питань з боку юристів можна розцінювати як симптом незадовільної ситуації в правовому регулюванні освітньої сфери. Справа в тому, що для права як складної динамічної системи, основним процесом, який визначає особливість цієї системи й забезпечує її цілісність, є комунікація між її акторами, наявність інституційних проявів, завдяки чому забезпечується стабільність відносин у часі і просторі, існувати означає те ж саме, що бути автономним, зберігати здатність до самовідтворення [237, с.27]. Звідси, зокрема, впливає потреба в розмежуванні з мораллю, економікою, політикою й іншими системами, з якими право взаємодіє, але залишається при цьому незалежним.

Усе вищесказане дає змогу зробити висновок про те, що освітнє право очікують зміни.

Зміни в правовому регулюванні завжди пов'язані з певним ризиком, проте ступінь ризику збільшується разом зі ступенем віддалення правових норм від реальних потреб суспільства. У природі права закладений одночасно здоровий консерватизм, який забезпечує передбачуваність правил, що повинні дотримуватися, й адаптивність, яка дозволяє праву, хоча з затримкою, але змінювати встановлені правила.

І. Коваленко зазначає, що технологічні зміни, притаманні новій історичній епосі, викликали суттєві зміни в сприйнятті правової реальності. Це стосується передусім природи публічної участі в праві, що проявляється в розширенні вільної сфери обговорення права та правових рішень, що зумовлюють тенденцію в парадигмальних змінах соціального пізнання, яка визначається прагненням правознавців встановити кореляцію між типами раціональності, типами праворозуміння та відповідної їм методології. Постнекласична раціональність передбачає конкретизацію інтегративного праворозуміння з використанням можливостей синергетики, герменевтики та комунікативної теорії [238, с.129].

У науці виділяють два способами, за допомогою яких здійснюються правові реформи. Найбільш поширеною є модель «виклик-відповідь», описана А. Тойнбі, але право здатне не тільки пасивно реагувати на соціальні зміни, але і стимулювати розвиток або навіть виникнення [239, с.75].

З масовим використанням цифрових та Інтернет-технологій відбулися настільки істотні зміни в суспільних відносинах пов'язаних з освітніми технологіями, що вони повинні породжувати адекватні зміни в праві. У даному випадку держава повинна виступити арбітром і визначити, чиї та в якій мірі інтереси слід захищати, щоби сприяти економічному зростанню та суспільному розвитку [240, с.205].

Важливо підкреслити, що перераховані неясності та протиріччя стосуються не приватних норм і положень, а фундаментальних принципів права у сфері освіти, тобто впливають на правову парадигму як світоглядну основу діючої системи регулювання. Йдеться, про назрілу необхідність переосмислення діючої парадигми. Головне питання, на яке має відповісти дослідження парадигми освітнього права, полягає в тому, наскільки регулювання освітньої сфери, правова політика, наукові дослідження та доктринальні тлумачення в цій сфері відповідають загальним тенденціям розвитку права в умовах інформаційного суспільства.

Відповідь на це питання зажадає аналізу власне правових і неправових (зовнішніх) чинників, що дозволяють виявити загальні тенденції, досліджувати особливості розвитку парадигми освітнього права, наявні суперечності і їх причини, виявити передумови формування нової парадигми та зробити обґрунтовані прогнози щодо перспектив розвитку системи регулювання у сфері освітньої діяльності.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз державної політики у сфері освіти: сучасний стан та тенденції розвитку можемо підсумувати таким:

1. Державна політика у сфері освіти повинна бути націлена та всіляко сприяти створенню та впровадженню інновацій в освіті, стимулювати освітню діяльність.

Доводиться констатувати той факт, що, незважаючи на проголошений курс на інноваційний розвиток, в Україні правова основа інновацій в освітній діяльності досі не створена. Відсутній системний підхід у вирішенні цього питання. Законодавчий масив про інноваційну діяльність виглядає як самостійний правовий блок, практично не пов'язаний з уже існуючою та цілком усталеною в системі права законодавчою базою освіти. Доводиться констатувати відсутність єдиного категоріального апарату та єдиного механізму підтримки інноваційної діяльності в освітній сфері. Необхідно внести зміни та доповнення до цілої низки законодавчих актів з метою узгодження, розробити тезаурус у сфері інноваційної діяльності та, можливо, буде доцільним прийняти спеціалізований закон про інноваційну діяльність у сфері освіти.

Під правовою політикою у сфері освіти в контексті інноваційного розвитку держави пропонується розуміти науково обґрунтовану, послідовну, системну та злагоджену роботу державних і недержавних структур, спрямовану на формування правових передумов для ефективної інноваційної освітньої діяльності шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, вибудовування дієвого механізму правозастосування в галузі охорони та захисту інтелектуальної власності, підготовки кваліфікованих кадрів для інноваційної діяльності в освітній сфері.

Правова політика у сфері освіти повинна бути націлена на правове забезпечення всебічного інноваційного розвитку країни в межах єдиної стратегії та тактики, яка включає стратегічні плани та концепції розвитку.

2. Міжнародні стратегічні документи щодо європейської інтернаціоналізації вищої освіти мають загальний, «рамковий» характер і пропонують набір принципів, пріоритетів, загальних цілей і механізмів здійснення інтернаціоналізації. Конкретизація й обрання форм, методів та

інструментів інтернаціоналізації здійснюється на рівні країн, закладів вищої освіти і викладачів, які мають обрати із них ефективні для себе, виходячи із чіткого розуміння своїх потреб, можливостей і пріоритетів.

В умовах глобалізаційних процесів, ринкових трансформацій, створення єдиного освітнього простору стратегічною задачею державної освітньої політики України є вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародної співпраці, розширення участі навчальних закладів, педагогів, студентів і науковців у проектах міжнародних організацій і співтовариств.

Основними принципами формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів повинні бути: відкритість і демократичність; інтернаціоналізація процесів освіти; підвищення автономії закладів освіти; диверсифікація навчальних програм.

3. Можемо констатувати, що діюча парадигма освітнього права вже не відповідає системі цінностей сучасного суспільства. Оскільки система цінностей не вибирається раціонально, а є частиною світогляду, результатом певного способу життя, досвіду, недоречно говорити про те, що колишня система цінностей краща або гірша, ніж та, яку відстоюють сьогодні академічне співтовариство, інноваційний бізнес.

Замість декларованого пошуку балансу між різними цінностями ми маємо приховане протистояння між цінностями, яке завуальовано абстрактними формулюваннями універсальних принципів. На рівні правових принципів таке протистояння знаходить вираз у формі привнесення в старі принципи нового смислового змісту, посилення одного принципу на противагу іншому, нарешті, у розширенні сфери дії принципів, у результаті чого, як у другому випадку, змінюється смисловий зміст.

Неясності та протиріччя стосуються не приватних норм і положень, а фундаментальних принципів права у сфері освіти, тобто впливають на правову парадигму як світоглядну основу діючої системи регулювання. Йдеться, про нарізлу необхідність переосмислення діючої парадигми. Головне питання, на

яке має відповісти дослідження парадигми освітнього права, полягає в тому, наскільки регулювання освітньої сфери, правова політика, наукові дослідження та доктринальні тлумачення в цій сфері відповідають загальним тенденціям розвитку права в умовах інформаційного суспільства.

РОЗДІЛ 3

ВІЗІЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ

3.1 Зміст і сутність адміністративно-правового регулювання освіти України в сучасних умовах розвитку суспільства

Передусім необхідно зауважити, що висока правова урегульованість суспільних відносин є показником правової держави. З огляду на те, що освітня сфера в Україні наповнена різними видами суспільних відносин, виникає потреба в їхній відповідній нормативній регламентації. Адже вдосконалення адміністративно-правового регулювання освітньої сфери є запорукою ефективного управління в освіті та якісного надання освітніх послуг населенню.

Необхідно звернути увагу на той факт, що зміст правових норм, які регулюють відносини у сфері освіти кардинально змінюється під впливом багатьох чинників, з-поміж яких: глобалізація, інформатизація, інтернаціоналізація тощо. Такий стан речей є вагомим поштовхом для проведення наукових розвідок вказаної проблематики з метою вироблення необхідних рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання освітньої сфери.

Виділяють чотири основні підходи до визначення поняття правового регулювання: 1) як специфічний юридичний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування; 2) як вплив держави на поведінку, волю учасників суспільних відносин з метою підпорядкувати поведінку окремих суб'єктів встановленому в суспільстві правопорядку; 3) як різновид соціального управління, опосередкованого цілеспрямованого впливу на суспільні відносини; 4) як складне багатогранне явище, частина системи соціального

регулювання, що взаємодіє з усіма сферами життя суспільства з метою упорядкування поведінки людей і суспільних відносин [241, с.11]. Сьогодні доводиться констатувати, що сучасна юридична наука все більше поповнюється авторськими визначеннями правового регулювання. Натомість ми є прихильниками класичного розуміння цього поняття, яке було сформульоване авторами Юридичної енциклопедії, які схильні вважати, що правове регулювання – це «один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування в інтересах людини, суспільства і держави» [242].

Отже, взявши за основу вищенаведене визначення правового регулювання загалом до правового регулювання в освіті підійдемо як до засобу державного впливу на суспільні відносини у сфері освіти. Подібне ж визначення правового регулювання освітньої сфери дає Р. Шаповал, визначаючи його як сукупність правових засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини в освітянській галузі [243, с.110].

На думку В. Бевзенка, адміністративно-правове регулювання є похідною категорією щодо загального правового регулювання, його галузевим різновидом. Слід зазначити, що на специфіку правового регулювання, а відповідно й на специфіку адміністративно-правового регулювання, впливають елементи суспільних відносин, такі як правовий статус суб'єктів, особливості об'єктів [244, с.162]. Суспільні відносини у сфері освіти характеризуються особливим правовим статусом суб'єктів, що надають освітні послуги, та які водночас виступають особливим об'єктом державного регулювання, наділені особливостями правового статусу суб'єктів навчально-виховного процесу.

В контексті адміністративно-правових відносин, які виникають у сфері освіти, освітня діяльність є об'єктом державного регулювання. Адміністративно-правове регулювання в сфері освіти у межах їх компетенції здійснюється: спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; іншими центральними органами виконавчої влади,

які мають у своєму підпорядкуванні навчальні заклади; органами влади Автономної Республіки Крим; органами місцевого самоврядування; власниками навчальних закладів; органами громадського самоврядування. Проте, що розвиток освіти стає полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоврядування, студентами та їх сім'ями, державними й недержавними освітніми закладами, викладачами, потенційними роботодавцями, громадськими організаціями неодноразово заявляють фахівці у сфері освіти, науковці [245, с.123].

Закон України «Про освіту» чітко визначив перелік органів управління освітою та їх повноваження.

Кабінет Міністрів України відповідно до Конституції України вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Оскільки право на освіту гарантоване конституцією, то законодавець справедливо відносить до повноважень Кабінету Міністрів України вжиття заходів щодо забезпечення конституційного права кожної особи на освіту

Конституція вказує на повноваження КМУ у сфері освіти України у п. 4 статті 116, де зазначено, що КМУ розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України [73]. Ця норма віднайшла своє відображення в Законі України «Про освіту» таким чином: КМУ затверджує стратегію розвитку освіти України, розробляє, затверджує та виконує державні цільові програми у сфері освіти [96].

Кабінет Міністрів також наділений повноваженнями щодо фінансування освіти, а саме:

– визначає порядок формування і розподілу освітніх субвенцій між бюджетами відповідно до Закону та з урахуванням Бюджетного кодексу України;

– визначає порядок розподілу державного фінансування професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти;

В частині забезпечення якості освіти Кабінет Міністрів:

- затверджує ліцензійні умови провадження освітньої діяльності;
- затверджує індикатори оцінки стану освіти в Україні та регіонах;
- визначає органи ліцензування закладів дошкільної та загальної середньої освіти [96].

Міністерство освіти і науки є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності [246].

Повноваження Міністерства освіти і науки України відображені в Положенні про Міністерство освіти і науки України [246]. Повноваження визначені в Законі України «Про освіту» перегукуються з повноваженнями, визначеними в положенні.

Аналіз нормативно-правової бази освіти свідчить, що законодавство покладає на зазначене міністерство майже всю відповідальність за планування змін, організацію і контроль діяльності як всієї системи освіти, так і кожного її рівня. МОН України визначає перспективи і пріоритетні напрями розвитку дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної і вищої освіти, інклюзивного навчання та освіти протягом життя, інших сфер, що належать до його компетенції; тощо [246].

МОН тісно взаємодіє з Кабінетом Міністрів України для реалізації покладених на нього завдань. Освітня політика Міністерства освіти України сьогодні робить наголос на необхідності принципово нового типу управління, який ґрунтуватиметься на численних «П»: прозорості, партнерстві, пошуку перспектив, проектному принципі, правильних пріоритетах. Все це не може

народитися без розширення комунікацій та зміни їхнього характеру [247]. Реформування державного управління Міністерство вважає спільною справою всіх освітніх інституцій та суспільства. Комунікаційна стратегія затверджена Міністерством одним з пріоритетних напрямів до 2020 р. визначила створення нової системи управління [248].

Згідно з новим Законом «Про освіту» повноваження щодо забезпечення якості освіти мають два органи: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та Державна служба якості освіти, яка буде формуватися на основі Державної інспекції навчальних закладів. Очевидним став той факт, що для України потрібна інша система, яка буде не лише контролювати, а і стимулюватиме суб'єктів надання освітніх послуг до постійного підвищення якості освіти й освітньої діяльності; система, яка має по іншому реагувати на те, що відбувається в освітньому просторі. Відповідно до нового Закону «Про освіту», ДСЯО призначена допомогти закладам освіти підвищити її якість, сформувати довіру суспільства, гарантувати якість освіти. До зони відповідальності Державної служби якості освіти потрапляють заклади дошкільної, позашкільної, загальної середньої та професійно-технічної освіти [96].

Державна служба якості освіти України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства.

Основними завданнями Служби є:

- 1) реалізація державної політики у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства, у межах повноважень, передбачених законом;
- 2) внесення на розгляд Міністра освіти і науки пропозицій щодо

забезпечення формування державної політики у сфері освіти з питань, що належать до компетенції Служби [249].

Сьогодні триває робота над створенням територіальних органів ДСЯО, водночас нормативно-правові основи їхньої діяльності ще не створено. Вважаємо за необхідне затвердити Положення про територіальні органи Державної служби якості освіти, де визначити їх основні завдання, повноваження та організацію діяльності (Додаток В).

Питаннями вищої освіти займається Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, створене 2014 року. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є постійно діючим колегіальним органом, уповноваженим Законом України «Про вищу освіту» на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Національне агентство під час реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти взаємодіє з Кабінетом Міністрів України, МОН, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук та національними галузевими академіями наук, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями, з науковими установами і вищими навчальними закладами зарубіжних країн, а також з міжнародними організаціями в галузі вищої освіти [93].

Національне агентство наділене повноваженнями, які визначені і в Законі України «Про вищу освіту» і більш деталізовані в Статуті Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року [250].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (стаття 18) з-поміж повноважень агентства, визначає такі:

- формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його на затвердження центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки;
- аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів;

- проводить інституційну акредитацію;
- формує єдину базу даних запроваджених закладами вищої освіти спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти;
- проводить акредитацію освітніх програм.

Центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковані суб'єкти надання освітніх послуг, є важливою складовою системи адміністративно-правового забезпечення діяльності закладів загальної середньої, професійно-технічної, вищої та іншої передбаченої законодавством освіти. Згідно зі ст. 65 Закону України «Про освіту» державні органи, до сфери управління яких належать заклади освіти, наділені такими повноваженнями: беруть участь у реалізації освітньої політики та формуванні стандартів освіти; розробляють умови прийому до закладів професійно-технічної, фахової передвищої та вищої освіти; здійснюють аналіз, моніторинг якості освітньої діяльності закладів освіти, що перебувають у сфері їх управління; здійснюють повноваження засновника щодо державних закладів освіти, що перебувають у їхньому підпорядкуванні.

Місцеві органи, що здійснюють адміністративно-правове регулювання у сфері освіти наділені широкими правами та обов'язками щодо закладів освіти – це і реалізації державної та регіональної політики, і створення та ліквідація закладів освіти, забезпечення розвитку мережі закладів дошкільної, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти;

В умовах економічної та освітньої глобалізації органам управління освітою необхідно виконувати роботу, що забезпечує дослідження ринку на предмет оцінки можливостей збуту освітніх послуг, наданих закладами освіти, прогнозування динаміки їх споживання, виявлення й оцінка конкурентів з даної освітньої послуги й на цій основі ухвалення рішення про доцільність її надання [251, с.54].

Особливістю адміністративно-правового регулювання відносин у сфері освіти є не лише множинність суб'єктів управління освітою і відповідно форм

та методів впливу на відносини, що виникають у сфері освіти, а що більше, самі суспільні відносини освітньої сфери.

Так, І. Геєць вважає, що рисами освітніх правовідносин є «триваючий характер; багатоаспектність; наявність стійкого зв'язку між усіма стадіями навчального процесу; багатосуб'єктність (багатосторонність); безпосередньо-представницький характер; духовність; інтерактивність; спрямованість на розвиток і саморозвиток усіх учасників освітнього процесу», а також зазначає, що «специфіка освітніх відносин проявляється в особливих вимогах, які висуваються до суб'єктів освітніх відносин (наприклад, для ведення освітньої діяльності навчальний заклад повинен мати ліцензію; до педагогічної діяльності не допускаються особи, яким вона заборонена за вироком суду або за медичними показаннями тощо) [252, с.60].

Як зазначалося вище, різноманіття освітніх відносин зумовлює потребу у правовому регулюванні усіх цих відносин без виключення. Освітнє законодавство нараховує безліч нормативно-правових актів, які регулюють відносини, що виникають у сфері освіти. З певною долею вірогідності можна стверджувати, що сьогодні в Україні законодавча база у сфері освіти є сформованою. Адже не зважаючи на те, що сучасне освітнє законодавство перебуває на стадії реформування, оновлюється та вдосконалюється, але значний масив правових актів у цій сфері дає підстави стверджувати, що освітянська галузь зазнає державного впливу через чітку нормативно-правову регламентацію тих відносин, які виникають у ній. Деякі вчені висловлюють думку про існування окремої галузі права – освітянської. На думку Р. Шаповала «на цей час в Україні, в основному вже сформована нова, самостійна галузь права – освітянська» [243, с.1110]. Інші вважають, що в Україні сформувалась комплексна освітянська галузь законодавства, а не галузь права. «Специфікою законодавчого забезпечення права на освіту є формування в Україні окремої правової підсистеми. Освітянське законодавство в нашій державі утворює систему законодавчих та нормативно-правових актів, які мають внутрішню логіку розвитку, структуру, специфічні завдання та функції» [253, с.8].

Російська дослідниця І. Рожкова вважає, що освітнє право можна визначити як галузь права, що регулює суспільні відносини, пов'язані з прийомом (вступом) до навчального закладу, навчанням в ньому і випуском з нього, а також відносини щодо отримання освіти в сім'ї, самоосвіти і екстернату. Ці відносини складають основу предмета освітнього права як самостійної правової галузі. Вони називаються основними, або базовими освітніми відносинами. Крім базових освітніх відносин, дослідниця виділяє так звані відносини-сателіти – це додаткові до основних, залежні від основних освітні відносини. Освіта впливає на трудові, пенсійні, фінансові, управлінські та інші відносини, багато в чому визначає зміст правових норм, які їх регулюють. В цьому випадку, як зазначає І. Рожков, виникає так званий ефект подвоєння правових норм, коли одна і та ж норма права належить одночасно двом правовим галузям [254, с.51].

Натомість Б. Андрусишин аналізуючи судову практику стверджує про відсутність в Україні виключно «освітніх» спорів, адже спори, що так чи інакше стосуються галузі освіти, як правило, підпадають під цивільну, рідше – під адміністративну чи господарську юрисдикції, а тому потребують використання норм традиційних матеріальних галузей права (цивільного, трудового, господарського тощо), з епізодичним зверненням, у разі відмінностей у правовому регулюванні, до спеціальних Законів» [255, с.5].

Вчений слушно підкреслює, що у галузі освіти виникають різноманітні відносини: щодо управління освітніми закладами, які врегульовуються нормами адміністративного права, податкові відносини – нормами фінансового права, майнові відносини – нормами цивільного права, трудові відносини, які виникають між професорсько-викладацьким складом, іншими співробітниками, з одного боку, і освітнім закладом з іншого – нормами трудового права, питання працюючих пенсіонерів – правом соціального забезпечення тощо [255, с.8].

Ю. Фролов визначаючи характер відносин, що складаються у процесі діяльності ВНЗ як освітньої організації (як зовнішньої, так і внутрішньої),

зазначає, що функціонування ВНЗ супроводжує цілий комплекс відносин. Поряд із управлінськими відносинами виникають і розвиваються цивільні, трудові та інші відносини, які неминуче вплітаються в численні взаємодії в межах здійснення ВНЗ головної публічної функції – освітньої [256, с.87].

Я. Тицька зазначає, що освітні суспільні відносини після їхнього нормативного врегулювання переходять в новий стан та набувають статусу правових відносин [257, с. 84].

На нашу думку, освітні відносини – відносини з реалізації конституційного права громадян на освіту, метою яких є освоєння змісту, у процесі навчання, освітніх програм. Суспільні відносини, пов'язані з освітніми, спрямовані на створення умов для реалізації прав громадян на освіту, складають відносини в сфері освіти.

Позиція законодавця полягає в тому, що існують як власне освітні відносини, що безпосередньо стосуються процесів навчання та виховання, так і суспільні відносини, які забезпечують нормальний перебіг цих процесів.

О. Лятіна зазначає, що суспільство – це своєрідна сукупність відносин, які виникають внаслідок взаємодії людей. Таким чином, правові відносини є результатом дії вимог норм права щодо відносин між різними суб'єктами. Регулюючи ті або інші відносини, право надає їм правової форми, внаслідок чого ці відносини стають правовими, одягаються в правову оболонку [258, с.403].

Будь-які суспільні відносини, врегульовані правом, є правові відносини. Освітні відносини, що регулюються правом, стають освітніми правовідносинами. Поняттю, змісту, сутності та значенню таких правовідносин присвячено достатню кількість наукових робіт.

Наприклад, М. Русін, досліджуючи особливості суб'єктів, об'єкта, змісту освітніх правовідносин, доходить висновку, що ці правовідносини утворюють цілісну динамічну систему, діючу в сфері освіти, яка носять інтерактивний характер, тому що характеризуються активною поведінкою обох сторін. Автор зазначає, що правовідносини у сфері вищої освіти – це суспільні відносини, що

виникають у галузі державного управління освітою, врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами, наділені компетенцією, визначеною нормами адміністративного права, з приводу нематеріальних та матеріальних благ з метою задоволення публічних чи суб'єктивних інтересів [259, с. 186].

Згідно з позицією Я. Тицької, освітні правовідносини існують, так як вони потрапляють в сферу правового регулювання у зв'язку з особливою значимістю для суспільства та держави [260, с. 261].

О. Кулінич пише, що сучасні підходи вітчизняних вчених до розуміння освітніх правовідносин умовно можна поділити на дві групи. Перший науковий підхід ґрунтується на констатації факту наявності освітніх правовідносин як відносно самостійної системи. Прихильники другого підходу заперечують самостійний характер освітніх правовідносин та взагалі їхнє існування а правовідносини, що виникають під час реалізації права на освіту відносять до інших галузей права: адміністративного, фінансового, цивільного, трудового та ін. [261, с. 225].

З зазначених позицій під освітніми правовідносинами доцільно розуміти врегульовані нормами права суспільні відносини, що визначають порядок оволодіння здобувачами освіти необхідних навичок, знань, компетенцій, з одного боку, і надання послуг здобувачам освіти з отримання цих навичок, знань і компетенцій – з іншого.

Нарівні з власне освітніми відносинами існують суспільні відносини, головною метою яких є створення всіх необхідних умов, спрямованих на забезпечення нормального та повноцінного процесу освіти.

На думку І. Тимошенкова і О. Нащекіної, суспільні відносини в системі освіти якісно відрізняються від інших відносин у суспільстві і мають складну структуру. Одна частина з них – це первинні або преціпіонні (від лат. *praecipere* – наставляти, вчити) відносини, які безпосередньо пов'язані з організацією та управлінням освітньою діяльністю, в які між собою вступають безпосередні учасники освітнього процесу. Первинний характер цих відносин

зумовлений тим, що вони безпосередньо пов'язані з реалізацією основних функцій освіти (навчання, виховання, освічення). Вони є специфічними відносинами, притаманні лише освіті, і, отже, підлягають регулюванню через специфічні норми права. Інша частина відносин – це відносини вторинні або коміторні (від лат. *comitor* – супроводжувати), в які актори системи освіти вступають між собою у зв'язку з необхідністю ресурсного забезпечення освітнього процесу (матеріального, фінансового, кадрового тощо), а також щодо забезпечення доступу до цих ресурсів (включаючи забезпечення права на освіту). На відміну від первинних, коміторні відносини виступають об'єктом регулювання багатьох інших галузей права, виходячи з особливостей змісту освітніх ресурсів та напрямів їхнього використання – при встановленні організаційно-правових форм закладів освіти та укладанні ними господарських договорів зі своїми контрагентами (цивільне право); при прийомі на роботу та укладанні договорів з науково-педагогічним та допоміжним персоналом освітніх закладів і визначенні для них режимів робочого дня і відпочинку (трудове право); при встановленні системи оплати праці для співробітників та визначенні плати за надання освітніх послуг для студентів (фінансове право); при встановленні режиму оподаткування та податкових пільг для освітніх установ (податкове право) та ін. [262, с. 102].

Окреме місце з-поміж відносин які забезпечують процес утворення правовідносин займають відносини, що визначають порядок державного управління освітою – діяльності органів влади та недержавних організацій, спрямованої на підвищення ефективності освіти. За своєю суттю ці правовідносини є адміністративними, так як пов'язані з державним владним впливом на освітню сферу, в них реалізується державно-владний інтерес.

Великий масив законодавства у сфері освіти України неодноразово зумовлював обґрунтування необхідності у кодифікації освітніх нормативно-правових актів. Норми, що регулюють відносини у сфері її освіти, як уже було наголошено, є різноманітними і суспільні відносини, які ці норми врегульовують є дуже різноманітними. Деякі вчені виділяють їх в окремі освітні відносини,

інші ж наголошують на існуванні суспільних відносин у сфері освіти, які можуть бути адміністративними, трудовими, цивільними та ін.

Попри те, що освітня сфера є комплексним інститутом і регулюється нормами різних галузей права, однак правове регулювання в освіті здебільшого здійснюється за допомогою норм адміністративного права, саме тому предметом нашого дослідження є адміністративно-правове регулювання відносин у сфері освіти.

Про те, що відносини у сфері освіти регулюються нормами адміністративного права свідчить нерозривність відносин між державою та громадянами у процесі здобуття освіти, розроблення та впровадження нормативно-правових актів, які регулюють освітню діяльність, централізованість освіти, добровільність здобуття освіти і в той же час обов'язковість, впровадження загальнонаціональних освітніх програм.

Адміністративно-правові відносини у сфері освіти, передусім, виникають між закладами освіти та органами державної та/або місцевої влади, а також громадянами.

Погоджуємось з Р. Шаповалом, щодо комплексності правового регулювання системи освіти. Тобто, можна спостерігати різноманітні норми адміністративного права: імперативні, дозвольні та рекомендуєчі. Як правило, в сфері, що досліджується більш за все використовуються норми, які містяться у відомчих нормативних актах, зокрема наказах Міністерства освіти і науки України [243, с.1112].

Заклади вищої освіти, реалізуючи свої повноваження, стають реальними учасниками процесів управлінських відносин із державними структурами, адже внаслідок впливу адміністративно-правових норм на діяльність ЗВО як колективних суб'єктів сфери державного управління між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру. Отже, адміністративно-правові відносини, що виникають за участі вищих навчальних закладів, можуть бути визначені як урегульовані адміністративно-правовими нормами соціальні відносини, зумовлені завданням організуючого та виконавчо-розпорядчого

впливу органів державної влади і публічного управління на інших суб'єктів освітньої діяльності [256, с.91].

За змістовим складом можна вирізнити такі основні групи адміністративно-правових норм, які регулюють адміністративні відносини за участі ЗВО:

1) норми, що визначають принципи та основні засади державного управління у сфері вищої освіти, порядок організації та діяльності органів управління вищою освітою;

2) норми, що регламентують права та свободи громадян у сфері вищої освіти;

3) норми, що визначають правовий статус ЗО (завдання, функції, компетенцію, порядок створення, реорганізації та ліквідації, ліцензування їхньої освітньої діяльності, акредитацію, відповідальність);

4) норми, що визначають порядок здійснення контрольно-наглядових функцій відповідними органами за додержанням ВНЗ норм і правил у будівництві, санітарно-гігієнічних вимог, техніки безпеки та правил пожежної безпеки, порядку обліку та звітності тощо.

Детальне визначення ступеня адміністративно-правового регулювання діяльності ЗВО передбачає чітке розмежування адміністративних та інших відносин, що виникають у сфері вищої освіти, адже поряд із адміністративними у цій сфері виникають також цивільні, господарчі, трудові, фінансові та інші види правовідносин.

Визначаючи особливості, що здатні бути основою для вирізнення адміністративно-правових відносин із загального масиву правовідносин за участі ЗВО як колективних суб'єктів права, слід зауважити, що одні й ті самі за своїм змістом соціальні відносини, з одного боку, регулюються нормами приватного права, а з іншого – нормами публічного, зокрема адміністративного права. Адміністративне право своїм регулюючим впливом охоплює цілий комплекс соціальних відносин, маючи численні зв'язки з іншими галузями права. Так, адміністративне право є похідним від конституційного права,

розвиваючи та конкретизуючи його положення у сфері внутрішнього управління; норми та інститути адміністративного права є вихідними для таких галузей (підгалузей) права, як митне, податкове, в деяких випадках – для екологічного, земельного та ін.; має горизонтальні зв'язки з цивільним, фінансовим, господарчим та іншими галузями права [256, с.92].

Місце законодавчих актів про освіту в Українській правовій системі визначається їх спрямованістю на найбільш повне задоволення освітніх потреб особистості, пов'язаних з реалізацією права на освіту і забезпеченням державних гарантій прав і свобод людини в сфері освіти. Ефективність правозастосовної діяльності в сфері освіти і результати правозастосування зумовлені реалізацією принципів загальнодоступності і свободи отримання освіти, включно з правом вибору форм отримання, установи, що здійснює освітню діяльність, спрямованості освіти відповідно до потреб тих, хто навчається.

Базовим законодавчим актом у сфері освіти є Закон України «Про освіту», який «регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти» [96].

З огляду на складність структури освіти законодавець присвятив певним її складовим окремий спеціальний законодавчий акт, зокрема: дошкільну освіту регулює Закон України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року [78], загальній середній освіті присвячений Закон України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року [76], професійно-технічній освіті – «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 року [75], вища освіта в Україні регулюється нормами Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року [93]. Це не вичерпний перелік актів спеціального законодавства з вищою юридичною силою.

Значний масив освітнього законодавства становлять підзаконні

нормативно-правові акти, серед яких Укази Президента України, Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України, а також Накази Міністерства освіти України, які визначають і основні напрями розвитку та реформування освіти і правовий статус суб'єктів освітньої діяльності, та більш детально врегульовують конкретні відносини у сфері освіти.

Державна освітня політика часто відображена в концепціях, доктринах, програмах, стратегіях, що затверджуються нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

Наприклад, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, затверджена Указом Президента України «визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері освіти. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти» [263].

Наказами Міністерства освіти і науки України також закріплені засади державної політики в певній сфері освітніх відносин. Прикладом є Концепція розвитку інклюзивної освіти, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 року [264]. Метою цієї Концепції є: визначення пріоритетів державної політики у сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами.

Значний масив освітнього законодавства, на думку вчених, зумовлює потребу в його систематизації та кодифікації.

Так, Р. Щокін вважає, що інкорпорація та кодифікація всіх нормативно-правових актів у галузі освіти дозволить упорядкувати та підвищити якість законодавства, дозволить усунути множинність нормативно-правових актів у галузі освіти та колізії між ними [265, с.43].

Водночас, М. Легенький також наполягає на кодифікації освітнього законодавства, наголошуючи, що сьогодні є всі «передумови необхідні для розроблення сучасного кодексу законів про освіту». Учений зазначає, що саме

кодифікація дасть змогу усунути наявні правові прогалини і суперечності, скасувати застарілі норми, забезпечити термінологічну єдність [266, с.16].

На нашу думку, кодифікація не завжди свідчить про якість законодавства і значна кількість нормативно-правових актів, що регулюють освітню сферу зумовлена динамічністю освітніх відносин. З розвитком суспільства, відповідно до вимог, які ставить перед нами глобалізація та інформатизація, сфера освіти не може стояти осторонь цих процесів, а повинна миттєво реагувати на них, пристосовуватись до них, а це, в свою чергу, зумовлює зміни і в правовому регулюванні нових відносин, які виникають у сфері освіти.

Проблеми, що виникають із-за множинності нормативно-правових актів у галузі освіти є очевидними, а саме: протиріччя між нормами законодавства різних рівнів, неоднозначне використання термінів та невизначеність понять. Переважання і великий обсяг відомчої нормотворчості зумовили нерозвиненість законодавчих механізмів реалізації та захисту права на освіту і прав в освіті, існування серйозних прогалин і суперечностей у правовому регулюванні освітніх відносин, виникнення численних конфліктів і суперечок. В останні роки намітилася проблема колізії законів про освіту, пов'язана з тим, що перші законодавчі акти в цій сфері прийняті в умовах, коли становлення громадянського, бюджетного, податкового законодавства лише починалося. Водночас, вже сьогодні, з прийняттям базового законодавчого акта в освіті, спостерігаємо зменшення кількості декларативних норм, більш чітке розмежування повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування, вдосконалення правових механізмів по контролю за якістю освіти та інші позитивні зміни у правовому регулюванні відносин у сфері освіти.

Усі спеціальні закони у сфері освіти поступово замінюються новими. Ця вимога виникла внаслідок модернізації підходів до освітньої діяльності загалом та до окремих її рівнів зокрема. Новий Закон «Про освіту» задекларував основні засади кожної складової системи освіти і тим самим спонукає оновлювати спеціальні закони не фрагментарно, а цілісно, змінюючи принципи,

форми, види, зміст конкретного рівня освіти.

Сьогодні законотворча діяльність у сфері освіти посилилась. У Верховній Раді України вже є зареєстрований проект Закону про фахову передвищу освіту поданий народними депутатами України, який визначає ключові засади, на яких має ґрунтуватися державна політика щодо фахової передвищої освіти. Проект Закону встановлює основні правові, організаційні, економічні та фінансові засади функціонування системи фахової передвищої освіти. Визначає основні шляхи розвитку цієї системи, наголошуючи на необхідності поєднання підготовки кваліфікованих фахівців з урахуванням інтересів держави та громади, а також створенням умов для самореалізації особистості, формуванням у здобувачів поваги до національних та моральних цінностей [267].

На розвиток українського освітнього законодавства впливають і міжнародні нормативно-правові акти. Деякі з них носять лише рекомендаційний характер, натомість ті, що ратифіковані вищим законодавчим органом держави мають обов'язкову юридичну силу.

Основою для гарантування державою права на освіту в Україні вважається положення Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року, а саме те, в якому закріплено, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією. Згідно з нормою, що міститься у ст. 26 Декларації, кожна людина має право на освіту. Водночас початкова й загальна освіта повинні бути безоплатними, а початкова освіта ще й обов'язковою. Крім того, освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості та збільшення поваги до прав людини і основних свобод, сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами [268].

Окрім того Україна також є учасницею Конвенції ООН про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 року. Відповідно до ст. 1 цієї Конвенції, під дискримінацією слід розуміти закриття для будь-якої особи або групи доступу до освіти; обмеження освіти; створення або збереження

розділених систем освіти чи навчальних закладів; створення освітніх умов для особи або групи, несумісних з людською гідністю [269].

Вагоме місце освітнім правам людини відведено в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, прийнятому 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Стаття 13 цього документа пропонує державам-учасницям поступово забезпечити безоплатність середньої і вищої освіти, встановити задовільну систему стипендій і поліпшити матеріальні умови викладацького персоналу [270].

Водночас, одними з ключових документів ООН, в яких особлива увага приділяється праву дитини на освіту, є Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року [271] а також Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р [272]. Для України обов'язковою є Конвенція про права дитини, яка була ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789–ХІІ від 27 лютого 1991 року [273] Конвенція стала невід'ємною частиною законодавства України. В такий спосіб Україна взяла на себе зобов'язання створювати для дітей безпечні та сприятливі умови, забезпечивши доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я.

Однак, слід підкреслити, що проблема адміністративно-правового регулювання у сфері освіти полягає не у відсутності законодавства чи у низькій його якості, а, передусім, в механізмі, за допомогою якого воно забезпечується, адже як відомо механізм правового регулювання – це не лише норми права. Так, С. Стеценко вважає, що «правові норми, які використовуються в адміністративному праві, самі по собі статичні, а в рух вони приводяться саме за допомогою механізму адміністративно правового регулювання». Вчений наголошує, що саме за допомогою адміністративно-правового «механізму та його складових частин досягається мета якісної регламентації суспільних відносин, що входять до предмета адміністративного права» [274, с.31].

О. Кархут механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти визначила як «систему правових засобів, організованих специфічним чином у певній послідовності, спрямованих на впорядкування, регулювання,

закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин в освітній сфері відповідно до цілей освітньої політики держави» [275, с.20].

Процес правового регулювання містить три основні стадії: регламентація суспільних відносин, дія юридичних норм, реалізація суб'єктивних юридичних прав і обов'язків.

До головних елементів державного механізму автори Юридичної енциклопедії відносять:

«а) норми права, зафіксовані в законах та ін. правових актах, якими визначається модель можливої та необхідної поведінки суб'єктів суспільних відносин (норми права – основа механізму правового регулювання);

б) факти юридичні, тобто конкретні життєві обставини, з якими пов'язані виникнення, зміна чи припинення правових відносин;

в) власне правові відносини, тобто суспільні відносини, опосередковані нормами права;

г) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів суспільних відносин, тобто дії цих суб'єктів у межах приписів відповідних правових прав, норм;

д) правові санкції щодо порушників норм права» [242].

Механізм правового регулювання відповідної галузі права підпорядковується специфіці предмета правового регулювання.

Норми адміністративного права регламентують різноманітні суспільні відносини, що складаються в сфері соціальної дійсності.

Адміністративно-правові норми є первинними елементами адміністративного регулювання суспільних відносин у сфері освіти. Вагому роль в освітній сфері відіграють юридичні факти та адміністративно-правові відносини. Юридичними фактами, внаслідок яких виникають, змінюються чи припиняються адміністративно-правові відносини можуть бути дія чи бездіяльність посадових осіб державних органів, керівників закладів освіти, а також дії громадян громадських організацій та інших учасників суспільних відносин в сфері освіти. Законодавство, як правило, вказує на юридичні факти, необхідні для виникнення адміністративно-правових відносин у сфері освіти.

Слід наголосити на тому, що різноманітність відносин, що виникають в освітній сфері зумовлює особливості їх правового регулювання. Вченими часто наголошується про зв'язок освітніх відносин з різними сферами суспільного життя. Взаємозв'язок відносин у сфері освіти і політичної сфери проявляється в тому, що внаслідок змін в податковому та бюджетному законодавстві, через недофінансування освіти, розвиток міжнародних інтеграційних процесів, відбулася формалізація конституційних гарантій доступності та безоплатності загальної середньої освіти. Зв'язок освіти та економічної сфери вчені визначають через якість освітніх послуг, як особливого товару, яка має значення не лише для споживача, але й для всієї економіки країни [241, с.12].

Як уже зазначалось, не всі відносини, що виникають у сфері освіти лежать в площині адміністративного права. Освітнє право – це комплексний правовий інститут, який містить в собі диспозитивні та імперативні начала.

Важливою складовою системи адміністративно-правового регулювання є застосування норм права, оскільки від якості і правильності їх застосування залежить кінцевий результат адміністративно-правового впливу. Доволі часто визначені Законом положення не отримують свого практичного застосування і не реалізуються з огляду на різні обставини (чи то недостатнє фінансування, чи з причин неоднозначного трактування певного положення чи з інших причин).

Діяльність по застосуванню норм адміністративного права носить владний характер і здійснюється органами державної влади; спрямована на виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин; здійснюється у встановленому адміністративно-процесуальному порядку, завершується винесенням адміністративного правозастосовчого акта

Певні, таким чином, сутнісні критерії дозволяють під застосуванням норм адміністративного права розуміти владну, компетентну діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, спрямовану на регулювання в установленому процесуальному порядку поведінки учасників адміністративно-правових відносин шляхом винесення правозастосовчого акту, який, як правило, визначає

індивідуально-правові наслідки

Здійснивши аналіз адміністративно-правового регулювання у сфері освіти, вважаємо необхідним виділити основні напрями у розвитку адміністративно-правового регулювання освіти:

- уніфікація освітньої термінології;
- усунення декларативних норм із законодавства у сфері освіти;
- погодження законодавства у сфері освіти з нормами і принципами міжнародного права;
- чіткий розподіл повноважень між органами управління освітою.

Питання правового регулювання освіти вимагають постійного вдосконалення нормативної бази, її своєчасного коригування, і отже, наявності певного механізму, теоретичного і законодавчого. Оновлення освітнього законодавства гостро ставить єдину вимогу – ефективне та якісне застосування задекларованих норм.

3.2 Адміністративно-правове регулювання дошкільної освіти

Модернізація освіти зумовлює проведення реформування на всіх її рівнях, і дошкільна освіта не стала винятком, а тому зміни, які відбуваються в освітньому законодавстві України торкнулась і положень дошкільної освіти. Нові підходи до навчально-виховного процесу впливають не лише на його організацію, а й на оновлення його змісту. Дошкільна освіта є найпершою суспільно державною формою, в якій професійно здійснюється педагогічна робота з підростаючим поколінням. Дошкільний вік – це чутливий період, який характеризується змінами в когнітивних здібностях, фізичному, соціально-моральному, інтелектуальному, комунікативному розвитку дитини. Закладений в ранньому дитинстві позитивний досвід створює міцну основу майбутнього розвитку особистості дошкільника. Перед державою стоїть завдання не лише оновити законодавчу базу у сфері дошкільної освіти, а й наповнити дошкільну освіту новими підходами, збагатити новими формами, оновити програми та

забезпечити виконання всіх задекларованих положень чинного законодавства [276, с.178].

Значна кількість вітчизняних педагогів досліджують безперервність освітньо-виховного процесу, який, на їхню думку, розпочинається з раннього дитинства, з-поміж них: Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова та ін.

Дошкільний навчальний заклад як складну соціально-педагогічну систему розглядали: Т. Давиденко, Н. Денисенко, О. Кононко, Л. Крутій, Л. Пісоцька, А. Харченко та ін.

Однак доводиться констатувати, що стрімкий розвиток інформаційного суспільства ставить кардинально нові вимоги перед державою в наданні такої соціальної послуги як дошкільна освіта. З огляду на це, сучасна освітня політика держави спрямована на реформування усіх складових системи освіти, а успішне здійснення цих реформ вимагає детального аналізу чинної нормативно-правової бази освіти, соціально-економічних умов держави та потреб громадян [276, с.179].

Як слушно зазначає Р. Шаповал. – «... надання освітянських послуг населенню країни перебуває в безпосередній залежності від діяльності, яку здійснюють органи державної влади щодо реалізації конституційного права громадян на освіту. Сьогодні тенденції розвитку освіти визначаються в першу чергу на законодавчому рівні. Формування достатньої і прогресивної законодавчої, іншої нормативно-правової бази освіти є одним з основних факторів, які можуть забезпечити можливість реалізації прав громадян на освіту. Тому прийняття достатньої, дієвої законодавчої бази галузі освіти, своєчасне внесення змін у діючі закони, а також реалізація вже прийнятих законів – актуальне, важливе і надто складне державне завдання» [243, с.1112].

Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України відповідно до ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства України. Значна кількість міжнародних документів присвячена питанням освіти і відображають засадничі норми міжнародного права щодо права на освіту та прав дитини загалом. Хоча

міжнародні документи не роблять наголос на дошкільній освіті, але пріоритетним напрямом державної політики закріплюють реалізацію права на освіту.

Конституція України, містить засадничі положення щодо гарантування права на освіту. Відповідно до норм Конституції держава забезпечує доступність і безоплатність зокрема, дошкільної освіти в державних і комунальних навчальних закладах.

Право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах гарантує ст. 53 Конституції України громадянам, які належать до національних меншин, гарантує. Також Конституція визначає державну політику, спрямовану на розвиток дошкільної освіти [73].

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року одним із стратегічних напрямів розвитку освіти визначила забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя [128].

У Рішенні Конституційного Суду України від 04.03.2004 р. № 5-рп/2004 у справі про доступність і безоплатність освіти зазначено, що доступність освіти як Конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права. У свою чергу, безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною третьою статті 53 Конституції України (в тому числі дошкільної освіти) [277].

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти вченими характеризується як глобальна світова тенденція, що є надзвичайно багатогранною, і передбачає реалізацію низку тісно пов'язаних між собою напрямів щодо:

- забезпечення рівноправності (за статтю, віком, національністю,

соціальним статусом, віросповіданням тощо) громадян у доступі до освіти;

– створення умов (відповідного законодавчого і ресурсного забезпечення) для здобуття якісної освіти та розробки механізму об'єктивного її оцінювання за певними показниками і критеріями [278, с.16].

Водночас, попри задекларовані в Конституції досить демократичні норми щодо права на освіту побудованому на засадах доступності та безоплатності, у цій царині все ще існують проблеми, які стають перешкодою для модернізації освіти з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів, економічних можливостей та національних традицій. А тому закріплення цих засад у чинному законодавстві України, на жаль, ще не є показником їх реального втілення, створення належних умов та способів гарантування права на освіту.

Т. Лукіна здійснивши аналіз доступності освіти виокремлює два показники визначення її рівня, а саме фінансовий рівень доступності та фізичний. Водночас фінансову доступність освітніх послуг вчена пропонує оцінювати «за двома показниками, що логічно пов'язані між собою, а саме: фінансовою спроможністю населення отримати освіту (оплатити навчання та інші витрати, пов'язані з її здобуттям – проживання, харчування, оплата книжок тощо) та безпосередньо кількістю тих, хто здобув освіту як результат доступу до неї». Фізична доступність вимірюється наявністю «достатньої та розгалуженої мережі навчальних (освітніх) закладів, у яких можуть здобувати освіту різні категорії населення відповідно до їхніх освітніх потреб, здібностей тощо. Попри те, фізичну доступність Т. Лукіна оцінює за показниками пішохідної віддаленості закладу освіти від місця постійного проживання людини (дитини) незалежно від статі й відсутністю спеціально облаштованого навчального закладу для людей з особливими потребами [279, с.114].

На нашу думку, така оцінка рівня доступності освіти є дещо неповною, оскільки розташування закладу освіти не є гарантією достатньої кількості місць для отримання освітніх послуг.

Попри заявлену інформацію департаментом загальної середньої та дошкільної освіти МОН України щодо збільшення кількості закладів

дошкільної освіти України і тенденції до збільшення кількості вихованців у закладах вищої освіти протягом 2015–2017 років [280]. Однак згідно з даними Державної служби статистики України сьогодні все ще зберігається тенденція перевантаженості закладів дошкільної освіти і неповного охоплення дітей дошкільними навчальними закладами. З 2010 року відсоток охоплення дітей дошкільними навчальними закладами зріс з 53 до 57 що не може бути свідченням ефективності державної політики у цьому напрямі (відповідні статистичні дані наведено в додатку Д).

Для реалізації принципу доступності дошкільної освіти, Уряд приймає нормативно-правові акти, які сприяють створенню додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку шляхом включення видатків під час формування переліків інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку.

З метою покращення стану із влаштуванням дітей до закладів дошкільної освіти до 2020 р., прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій на 2017–2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку» від 06.12.2017 № 871-р. [281] план розроблено на підставі регіональних планів створення додаткових місць для дітей дошкільного віку, відповідно з 2017 р. до 2020 р. передбачено створити додатково 96 тис. місць.

План передбачив створення додаткових місць визначивши необхідну їх кількість для кожного регіону окремо шляхом відкриття нових комунальних та приватних закладів дошкільної освіти, реорганізації закладів освіти із створенням дошкільних відділень, Реконструкції закладів дошкільної освіти, відновлення діяльності закладів дошкільної освіти, що тривалий час використовувалися не за призначенням, відкриття закладів дошкільної освіти у пристосованих приміщеннях, відкриття додаткових груп у функціонуючих закладах дошкільної освіти [281, с.113].

Однією з найсуттєвіших проблем в контексті доступності є недостатність фінансування дошкільної освіти, що зумовлює неможливість нормального

функціонування існуючих державних дошкільних закладів і створення нових.

Згадуваний нами Р. Шаповал вважає, що рівень фінансування пересічних державних освітніх закладів усіх рівнів не дозволяє гарантувати якісну освіту. Серед основних напрямів розвитку конституційного права на освіту вчений виділяє розширення законодавчих гарантій права на освіту шляхом:

- реального законодавчого визначення нормативу фінансування освітньої сфери у відсотках від валового внутрішнього продукту країни;
- законодавчого закріплення державного бюджетного фінансування за індивідуальними суб'єктами права на освіту;
- створення нормативно-правової бази залучення позабюджетних коштів фінансування та матеріального забезпечення освітніх закладів [282, с.29].

Норми конституції та засади міжнародного права конкретизуються в законах України, що регламентують відносини у сфері дошкільної освіти. Серед них – рамковий закон у сфері освіти – «Про освіту», а також спеціальний законодавчий акт – Закон України «Про дошкільну освіту», що визначає основні засади дошкільної освіти в Україні, систему дошкільних навчальних закладів та їх статус, принципи організації навчально-виховного процесу та статус його учасників, засади науково-методичного забезпечення дошкільної освіти, фінансово-господарської діяльності дошкільних навчальних закладів.

Закон України «Про освіту» прийнятий 5 вересня 2017 утвердив 11-рівнів освіти, серед яких дошкільна освіта є першим рівнем освіти і відповідає нульовому рівню Національної рамки кваліфікацій. Закон встановив обов'язковість дошкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку відповідно до стандарту дошкільної освіти.

Міністерство освіти і науки надає роз'яснення щодо закріпленої норми про обов'язковість дошкільної освіти, стверджуючи, що «... внесення змін до законодавства про обов'язковість дошкільної освіти не означає, що діти повинні сісти за парти, як першокласники у школі, навчатися писати, читати тощо. Основною метою нововведення є створення рівних стартових умов для дітей п'ятирічного віку до майбутнього навчання в школі, формування

культури поведінки, моральних почуттів, використовуючи для цього різні види діяльності, у тому числі розвивальні ігри» [283].

Дошкільна освіта не повинна розглядатись як процес формування шкільних навичок та вмінь вже в дошкільному віці, це не повинна бути підготовка «зручного» абітурієнта для початкової школи. Доцільно говорити про психологічну і фізичну готовність дитини до початкової освіти.

Дошкільна освіта в сучасних умовах розвитку суспільства бере курс на компетентнісну модель розвитку дитини дошкільного віку та формування у неї початкових компетенцій, які забезпечують йому успішне входження в соціум і шкільне життя.

Базовий компонент дошкільної освіти – це Державний стандарт дошкільної освіти України. Цей стандарт передбачає реалізацію програм використання певного навчально-методичного забезпечення, що затверджуються Міністерством освіти і науки України. Базовий компонент дошкільної освіти містить державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років [284].

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння її змісту як завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини перших 6 (7) років життя, що забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток і психологічну готовність до навчання у школі. Визначені Базовим компонентом дошкільної освіти вимоги до обсягу необхідної інформації, життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу та самої себе є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу в дошкільних закладах незалежно від їх підпорядкування, типу і форми власності [284].

Спеціальний закон у сфері дошкільної освіти, Закон України «Про дошкільну освіту» сьогодні обговорюється на різних рівнях і в різних і наукових і практичних колах у сфері освіти. Процес законотворчості у сфері освіти активізувався, однак він є довготривалим, а відтак, на перехідний період

внесено відповідні зміни до чинних законів, зокрема Закону України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628–III зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2145–VIII від 05.09. 2017 [78].

З-поміж основних зміни до Закону України «Про дошкільну освіту» окрім того, що заклади дошкільної освіти можуть бути засновані на засадах державно-приватного партнерства (корпоративний заклад дошкільної освіти), урегульовано питання наповнюваності інклюзивних груп, передбачено вільний вибір стратегії розвитку закладу, формування освітньої програми, також варто наголосити на тому, що Закон наділив правами та обов'язками закладу дошкільної освіти фізичних осіб – підприємців, структурні підрозділи юридичних осіб приватного чи публічного права, основним видом діяльності яких є освітня діяльність у сфері дошкільної освіти [78].

Питання комплектування груп закладу дошкільної освіти є ще одним, яке найбільш яскраво відображає декларативність низки норм що регулюють сферу дошкільної освіти. Наповнення груп залежить від віку дітей та тривалості їх перебування у закладі.

Ще одним вектором проблем у сфері дошкільної освіти є модель управління. Задекларована партнерська модель державно-громадського управління, на жаль, ще не втілилась у сфері дошкільної освіти. Нерозвиненість горизонтальних зв'язків, формальність виконання рішень, недостатня автономія у прийнятті рішень призводить до неефективного управління.

Державно-приватне партнерство у сфері дошкільної освіти – форма співпраці між органами державної влади та бізнесом, основною метою якого є забезпечити фінансування, реконструкцію, будівництво, управління та утримання об'єкта інфраструктури або надання послуги.

Отже, проблеми дошкільної освіти, які повинні бути вирішені не лише шляхом оновлення законодавства, але й вироблення чітких механізмів реалізації задекларованих норм ми вбачаємо у таких напрямках:

– Модернізація змісту дошкільної освіти на засадах компетентнісної парадигми. Мається на увазі наповнення дошкільної освіти новим змістом, який

спрямований на формування ключових компетентностей дитини через розробку науково-методичного забезпечення, впровадження інноваційних технологій, використання додаткових програм розвитку дитини дошкільного віку, удосконалення роботи з сім'єю.

– Посилення фінансування дошкільних навчальних закладів. Цей напрям передбачає усунення проблем, що склались в дошкільній освіті через відсутність належного матеріального забезпечення, що призводить до неналежного забезпечення освітнього процесу.

– Перехід на нову модель державно-громадського управління. Нова модель управління дозволить уникнути командно-адміністративного стилю вертикального управління та забюрократизованості.

Отже, аналіз чинного законодавства у сфері дошкільної освіти, свідчить про потребу оновлення положень щодо дошкільної освіти і приведення у відповідність з новим освітнім законодавством України. Модернізація законодавства у сфері дошкільної освіти України вимагає врахування сучасних світових та європейських тенденцій розвитку дошкільної освіти і водночас повинна ґрунтуватись на національних надбаннях, вітчизняній культурі. Завдання охорони життя і збереження здоров'я дітей, їх розвитку повинні стати пріоритетними [285].

Доводиться констатувати, що глобальна інформатизація суспільства ставить нові виклики до усієї системи освіти загалом і до дошкільної освіти, зокрема, зобов'язуючи її забезпечити оптимальні умови і виховання і навчання особистості. За таких умов, саме дошкільна освіта повинна не лише підготувати дитину до шкільної освіти, але й зробити входження дитини в шкільне середовище якомога комфортнішим та легшим [285].

3.3 Характеристика адміністративно-правового регулювання шкільної освіти

Слід зауважити, що спроби модернізувати освіту в Україні були

неодноразовими, Сучасний розвиток суспільства зумовлює потребу у кардинальному перегляді державної освітньої політики загалом та окремих її складових з метою проведення конкретних реформ в сфері освіти.

Особливої уваги у цьому контексті заслуговує питання оновлення законодавства, що регулює питання шкільної освіти, яка є особливою основою формування та розвитку сучасної особистості, здатної реалізувати себе в умовах інформаційного суспільства, яке невинно розвивається.

Значний масив законодавства, що регулює сферу загальної середньої освіти в Україні, сьогодні, на жаль, не розв'язує проблему правового регулювання окремих її напрямів.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року здійснивши аналіз стану національної системи освіти визначила основні проблеми, виклики та ризики і окреслила основні завдання у цій сфері. Окремі завдання Стратегія окреслює для кожного рівня освіти, водночас виокремлюючи завдання щодо освіти дітей з особливими освітніми потребами.

Водночас Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року конкретизує завдання у сфері загальної середньої освіти з урахуванням нових процесів, що відбуваються в суспільстві. Мається на увазі вплив глобалізації, інтернаціоналізації, децентралізації та інших, що, безумовно, торкаються освітньої сфери загалом і загальної середньої освіти як невід'ємної складової системи освіти зокрема. Реалізація завдань визначених у концепції здійснюватиметься у три етапи. Для запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року розпорядженням Кабінету міністрів України затверджений План заходів на 2017–2029 роки, який містить пункти з вказівкою на строки та суб'єкт виконання, які можна згрупувати за такими напрямками:

- 1) Оновлення змісту загальної середньої освіти, що включає розробку проектів державних стандартів загальної середньої освіти, типових освітніх

програм відповідно до нових державних стандартів, навчальних програм на основі нового Державного стандарту початкової освіти, підготовку нових підручників та інших навчальних матеріалів.

2) Підвищення професіоналізму вчителя шляхом удосконалення навичок вчителів початкової школи, впровадження концептуальних засади нової системи підготовки та професійного розвитку педагогічних працівників, розробки професійних стандартів педагогічної діяльності вчителя початкової школи. керівника школи. вчителя-предметника закладу загальної середньої освіти. забезпечення професійного розвитку вчителя і керівника школи та підвищення соціального статусу вчителя.

3) Створення нової структури школи сформувати мережу профільних шкіл сформувати мережу опорних шкіл Забезпечити різноманітність форм здобуття освіти.

4) Ефективне управління загальною середньою освітою, що передбачає створення реальної автономії школи, Розвиток управлінського потенціалу об'єднаних територіальних громад у сфері освіти, Зменшення бюрократичного навантаження на школу, забезпечення прозорого розподілу публічних коштів розробку національної освітньої електронної платформи.

5) Підвищення якості освіти через систему моніторингу якості середньої освіти, участь у міжнародних моніторингових дослідженнях якості освіти, систему незалежного оцінювання результатів навчання за курс базової та профільної середньої освіти. Забезпечити принцип свободи вибору в освіті шкіл [286].

Важливим завданням, яке визначає Концепція, є розроблення нових Законів «Про освіту» та «Про загальну середню освіту». Можемо констатувати, що частина окреслених намірів щодо реформування загальної середньої освіти вже здійснена. Сьогодні, норми, що закріплені в новому законі «Про освіту» по-новому регулюють відносини у цій сфері.

На підставі нормативно-правових актів у сфері освіти здійснимо аналіз запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування

загальної середньої освіти «Нова українська школа» за основними її напрямками.

Оновлення змісту загальної середньої освіти як один з напрямів модернізації сучасної школи передбачає здійснення низки заходів. Важливим у цьому аспекті є розроблення проектів державних стандартів загальної середньої освіти. Адже нинішні стандарти базової та повної загальної середньої освіти на думку вчених-педагогів мстить концептуальні недоліки, а саме: перевантаженість надлишковою інформацією, недостатня інтегрованість українознавчого матеріалу в основний зміст підручників Державні стандарти освіти, на думку ученої, «... мають відображати нове бачення суспільного ідеалу освіченості, нову мету і результат освіти, визначати суспільні вимоги до освіти як основи соціокультурного становлення молодої людини та гарантії держави щодо реалізації цих стандартів». Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти виявився неспроможним забезпечити випускника школи необхідними сьогодні компетентностями [287].

Закон України «Про освіту» не визначає усіх складових стандартів освіти, відсилаючи до спеціальних законів, але визначає, що окрім інших складових стандарт містить вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня та загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти.

Презентуючи концепцію «Нова українська школа», міністр оголосила важливим пріоритетом діяльності МОН оновлення змісту освіти та введення компетентнісного підходу в середній школі. Погоджуємось з думкою Н. Бібік, про те, що компетентнісний підхід в освіті сьогодні стає соціально значущим явищем. Водночас вчена вказує на низку суперечностей у цій сфері, яка залишається неподоланою. Н. Бібік зазначає, що здебільшого учні загальноосвітньої школи, володіючи інформацією і маючи досвід розв'язання проблеми в умовах навчальної ситуації, не вміють розв'язувати інформальні (такі, що виходять за межі навчального процесу) завдання, приймати рішення в

складних життєвих ситуаціях, вони недостатньо володіють інтегрованими вміннями й навичками, необхідними для успішного розв'язання проблем [288, с.47].

Вчені слушно звертають увагу на потребу трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «усіх» учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, які можна виміряти [289].

Державний стандарт початкової освіти затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. метою початкової освіти визначив всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти та форму державної атестації. Цей документ визначив перелік ключових компетентностей, які повинні формуватись у здобувача освіти цього рівня [290].

О. Савченко слушно визначила важливість Державного стандарту, який повинен розглядатися управлінцями як найважливіша частина освітньої і молодіжної політики держави. Обов'язковість і масштабність оволодіння змістом шкільної освіти, наголошує вчена, підносить його роль як стра-тегічного ресурсу загальної освіченості і культури суспільства, соціальної адаптації молоді і подальшої самореалізації [291, с.3].

Визначення загальнообов'язкових вимог, що містяться в стандарті не означає уніфікацію освіти. Н. Дупак вважає, що «стандартизація не знищує творчий початок у будь-якій цілеспрямованій діяльності, вона не зводиться до твердого регламентування й алгоритмізації усього. Учена визначає стандартизацію як засіб організації діяльності який спрямована на досягнення належного рівня якості в будь-якій сфері людської діяльності [292, с.54].

Підвищення професіоналізму вчителя є одним з найважливіших напрямів

реформування загальної середньої освіти. Закон України «Про освіту» одним із обов'язків педагогічних працівників визначив постійне підвищення професійного, загальнокультурного рівня та педагогічної майстерності вчителя. Підвищення кваліфікації законодавець передбачив як необхідну умову атестації педагогічного працівника. Закон також визначає вимоги до освіти та професійної кваліфікації педагогічного працівника закладу освіти.

Зростання рівня освіти висуває підвищені вимоги до рівня кваліфікації педагогічних працівників.

Наказом Міністерства соціальної політики 10 серпня 2018 р. затверджено Професійний стандарт вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти. Цей документ визначає трудові функції вчителя, предмети та засоби праці, професійні компетентності, знання, уміння та навички [293].

Ще одним кроком до підвищення професіоналізму вчителів стало затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників [294]. Зазначений документ створює дієвий механізм стимулювання педагогічних працівників до підвищення педагогічної майстерності та підтвердження високого рівня їхніх професійних компетентностей.

Реформування загальної середньої освіти передбачає також створення нової структури школи до якої входить початкова школа тривалістю чотири роки, базова середня школа (гімназія) тривалістю п'ять років та профільна середня школа тривалістю три роки. Відповідно до Закону України «Про освіту» здобуття профільної середньої освіти передбачає два спрямування: академічне та професійне.

Щодо профільного навчання фахівці-педагоги вважають, що профілізація у старшій школі потрібна для забезпечення індивідуальних потреб школярів, які проявляють підвищений інтерес до окремих предметів, і для професійного самовизначення, успішної соціалізації, полегшення адаптації до самостійного життя, виховання відповідальності за прийняття рішень [295, с.156]. Водночас, вважають, що проблема реалізації ідеї профільного навчання не може бути розв'язана одним адміністративним рішенням – вона вирішується через

багаторічні експериментальні дослідження в різних громадах і на різних рівнях управління освітніми процесами [296, с.65].

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти в Україні створюються нові за формою організації та структурою загальноосвітні навчальні заклади – опорні школи. Окрім того, створення мережі опорних закладів покликане подолати різницю між результатами навченості учнів навчальних закладів, розташованих у містах та сільській місцевості, вирішити питання малокомплектних шкіл, навчання в яких в рази перевищує середню вартість навчання одного учня по країні.

Головним нормативно-правовим актом, що врегульовує питання створення представницьким органом місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районними радами (далі – засновники) опорних закладів та їх філій є Положення про освітній округ, затверджене постановою Кабінету міністрів України від 27 серпня 2010 року [297]. Головними завданнями округу, опорного закладу та його філій є концентрація та ефективне використання наявних ресурсів, їх спрямування на задоволення освітніх потреб учнів (вихованців), створення єдиної системи виховної роботи.

Законом «Про освіту» освітній округ визначений як сукупність закладів освіти (їхніх філій), у тому числі закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території.

Опорний заклад освіти – це заклад загальної середньої освіти, що має зручне розташування для підвезення дітей з інших населених пунктів, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможний забезпечувати належному рівні здобуття профільної освіти

Важливим напрямом у реформуванні середньої освіти є розширення автономії школи, яка передбачає, що адміністративні та навчально-методичні повноваження будуть делегуватися на рівень закладу освіти. Школи зможуть самостійно формувати освітні програми, складати навчальні плани і програми з

навчальних предметів відповідно до стандартів середньої освіти та досягнень сучасної науки, обирати підручники, методики навчання і виховання, розвивати навчально-матеріальну базу. Разом із запровадженням автономії буде посилено відповідальність школи перед суспільством за якість освіти. Водночас тотальний державний контроль у вигляді інспектування замінить громадсько-державна система забезпечення якості [298, с.86].

Вивчаючи досвід європейських країн, вчені зазначають, що одним з найбільш значущих процесів після виходу з кризи в галузі освіти переважної більшості країн Європи стала реструктуризація управління освітою, яка передбачала як процес централізації, так і децентралізації. Проте одним з найбільш результативних проявів децентралізації освітніх систем в контексті сучасних реформ у країнах Західної Європи стало питання надання навчальним закладам автономії у широкому і вузькому змісті цього слова [299, с.12].

Держава гарантує академічну, організаційну, фінансову і кадрову автономію закладів освіти.

Сучасні школи в Україні мають достатньо широкі можливості вибору і свободу дій в організації навчально-виховного процесу. Заразом самостійність шкіл суттєво обмежена у фінансовій і адміністративній сферах.

Декларована в законодавчих і нормативних документів самостійність організацій освіти не гарантує їх фактичної самостійності через обмеження, накладені іншими законодавчими актами. Норми і правила в одній сфері можуть обернутися перешкодою для шкіл під час реалізації їх прав в інших сферах діяльності.

Погоджуємось з Л. Паращенко, що посилення автономії закладу середньої загальної освіти передбачає вдосконалення державного регулювання шляхом: внесення низки змін до нормативно-правових актів не лише щодо системи освіти, а й щодо міжбюджетних відносин, місцевого самоврядування, оподаткування, благодійності тощо [300, с.253].

Питання якості середньої освіти стає ключовим в національному освітньому законодавстві, вже недостатньо оновити форми освіти чи наповнити

її сучасними технологіями, зміст та якість освіти повинні стати визначальними у проведенні освітніх реформ [298].

Уже не новим для України є дослідження результатів навчання, здобутих на певному освітньому рівні, проведення моніторингу якості освіти, які здійснює Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО). Постановою Кабінету Міністрів України № 1095 від 25 серпня 2004 р. затверджено порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти[301]. Кабінет Міністрів України постановив Міністерству освіти і науки України у 2007–2008 роках – здійснити запровадження зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, які виявили бажання вступити до вищих навчальних закладів. Кожного року Міністерство освіти і науки України приймає нормативно-правові акти щодо проведення у відповідному році зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти а також затверджує програми зовнішнього незалежного оцінювання.

Закон України «Про освіту» визначає основні принципи на яких здійснюється зовнішнє незалежне оцінювання. Результати зовнішнього незалежного оцінювання випускників системи повної загальної середньої освіти використовують для прийому до вищих навчальних закладів та зараховують як оцінку за державну підсумкову атестацію [96]. Запровадження зовнішнього незалежного оцінювання було спрямоване на подолання корупції, що існує у наших вищих навчальних закладах, і на створення рівних умов вступу для кожного абітурієнта. Водночас незалежне оцінювання стало ефективною формою моніторингу якості освіти

Результати ЗНО стають основою для розробки ефективних освітніх стратегій щодо оптимізації роботи закладів освіти, а також засвідчують ефективність роботи закладу освіти, дають можливість модернізувати підходи до навчання й виховання учнів [302, с.96].

Ще однією формою контролю відповідності освітнього рівня випускників

загальноосвітніх навчальних закладів I, II, III ступенів та професійно-технічних навчальних закладів, що надають повну загальну середню освіту, державним вимогам є державна підсумкова атестація. ДПА проводиться наприкінці навчального року, з навчальних предметів, перелік яких щороку визначається і затверджується Міністерством освіти і науки України.

Задля отримання об'єктивну інформації про готовність молодих громадян до повноцінного життя в сучасному суспільстві відповідно до міжнародних стандартів та виокремлення чинників, які впливають на ефективність освіти в країні Україна бере участь у міжнародному оцінюванні якості загальної середньої освіти – PISA. Міжнародне оцінювання якості загальної середньої освіти відрізняється від традиційного оцінювання. Інновація PISA полягала в тому, щоб безпосередньо тестувати компетентності учнів на основі узгоджених на міжнародному рівні показників; пов'язати це з даними учнів, вчителів, шкіл і систем, щоб зрозуміти, чому одні з них успішніші, ніж інші; а потім скористати з можливостей співпраці й діяти на основі отриманих даних – формувати спільні критерії й користати з колективної підтримки [303, с.111].

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» з-поміж індикаторів реалізації Стратегії визначила участь України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA. Для реалізації цього положення Стратегії та на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2016 р. № 72-р «Деякі питання участі України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA-2018 Наказом Міністерства освіти і науки України затверджено план заходів щодо організації та проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 на 2016 [304]. Протягом 2016–2018 рр. було прийнято низку нормативно-правових актів щодо проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні.

Отже, підсумовуючи, хочемо зазначити, що загальна середня освіта будучи основною складовою безперервної освіти, та основним соціальним інститутом у формуванні інтелекту, фізичного та духовного здоров'я вимагає пріоритетної уваги до всіх векторів її розвитку. Нова візія української школи

потребує нового правового регулювання відносин у цій сфері.

3.4 Особливості адміністративно-правового регулювання інклюзивної освіти в Україні

Однією з важливих проблем освіти в суспільстві зі складною стратифікаційною структурою є його доступність для низки соціальних груп.

Трансформаційні процеси, що зараз відбуваються в усіх сферах людської діяльності, зумовлюють феномен «вирівнювання» прав, свобод і можливостей людей, які від природи або внаслідок життєвих перипетій набули специфічного статусу, що обмежує їхні природні фізичні чи когнітивні здібності [305, с.116].

В сучасній науці педагогічний процес в якому здорові діти та діти з особливими освітніми потребами навчаються та виховуються разом визначений декількома термінами – інтеграція, мейнстрімінг та інклюзія.

Поряд із зазначеними термінами у науковому дискурсі вживають терміни «абілітація», «адаптація», а також «сегрегація» та «ексклюзія» як комплементарні антоніми [305, с.123].

Абілітація визначена в законодавстві України як система заходів, спрямованих на опанування особою знань та навичок, необхідних для її незалежного проживання в соціальному середовищі: усвідомлення своїх можливостей та обмежень, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків, уміння здійснювати самообслуговування [306].

Термін абілітація більш широко застосовується у медичній сфері.

Абілітація і реабілітація передбачає лікувально-педагогічну корекцію рухової, психічної та мовної сфер дітей. Абілітація застосовується щодо дітей раннього та молодшого дошкільного віку, а реабілітація стосовно дітей старшого віку і дорослих [307].

Автори психологічного словника адаптацію розуміють як процес пристосування організму, особистості до зміни оточуючих умов життя, діяльності за допомогою фізіологічних, психічних і соціальних реакцій,

спрямованих на створення передумов нормального функціонування у незвичних умовах [308]. Таке трактування терміну «адаптація» при його застосуванні у сфері освіти осіб з особливими освітніми потребами не відображає основного змісту освіти такої категорії осіб, де адаптуватися повинно середовище для реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами.

Сегрегація визначається словниками здебільшого як вид расової дискримінації [309; 310]. Сьогодні цей термін все частіше вживається для позначення обмеження права осіб з особливими освітніми потребами на реалізацію права на освіту на рівних умовах з усіма членами суспільства.

Ексклюзія, нині, стає теж часто вживаним терміном не лише в освітній сфері, але й в дослідженнях бідності, ринку праці і тривалого безробіття, міграції, якості життя, громадянських прав і функціонування держави соціального забезпечення [311, с.61].

Термін «інтеграція» походить від латинського слова *integrare* – заповнювати, доповнювати. У педагогіці термін «соціальна інтеграція» з'явився в ХХ ст. і використовувався спочатку переважно в США щодо проблем расових, етнічних меншин, з 60-х років ХХ ст. термін увійшов в мовний зворот Європи і став застосовуватися в контексті проблем людей з обмеженими можливостями здоров'я. Зарубіжна педагогіка розглядає інтеграцію як можливість спільного життя і навчання звичайних дітей і дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Мейнстрімінг (від англ. *Mainstream*, тобто загальний потік, залучати до основного русла) – поняття, яке використовується в зарубіжній літературі, означає стратегію, при якій учні, які мають інвалідність, спілкуються з однолітками в рамках різних дозвільних програм, що дозволяє розширювати їх соціальні контакти. Яких-небудь освітніх цілей тут, як правило, не ставиться.

А. Колупаєва освітню інтеграцію визначає як надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи, водночас ці діти мають опанувати програму масової

або спеціальної школи, їм надаються усталені освітні послуги [312, с.47].

А. Колупаєва мейнстримінг визначила як позаурочну форму спілкування: участь у спільних масових заходах, літніх таборах, клубах за інтересами, що передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками [312, с.47].

І. Кузава теж вважає, що інтеграція за своєю сутністю означає пристосування дитини до існуючої системи освіти, зближення загальної та спеціальної освіти, а також навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах, наближених до звичайних. «Інклюзивний підхід, – наголошує учена, – передбачає більш значне коло дій та ініціатив (зокрема, створення суспільством можливостей для повної реалізації потреб дітей з психофізичними вадами)» «... інклюзія передбачає пристосування системи освіти до потреб і можливостей кожної особистості, що є важливою передумовою отримання нею якісної освіти» [313, с.150].

«Термін «інклюзивна освіта» є більш сучасним, що відображає новий погляд не тільки на систему освіти, а й на місце людини в суспільстві, – вважає В. Асташев. «Інклюзія передбачає розв'язання проблеми освіти дітей з обмеженими можливостями внаслідок адаптації освітнього простору, шкільного середовища до потреб кожної дитини, включаючи реформування освітнього процесу, (перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам і потребам всіх без винятку дітей, необхідні засоби навчання відповідно до типу відхилення розвитку дитини, психологічну та методичну готовність вчителів, і інше)» [314, с.17].

Таким чином, інклюзія передбачає включення дітей зі спеціальними освітніми потребами в масові установи, де вважається важливим зняти всі бар'єри на шляху до повної участі кожної дитини в освітньому процесі.

Інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей з особливими освітніми потребами і визнає, що всі діти – індивідууми з різними потребами в навчанні. Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання і навчання, який буде більш гнучким для задоволення різних потреб

в навчанні.

Г. Давиденко робить висновок, що інклюзія це нова парадигма освітньої галузі й системи суспільства загалом, що побудована на принципах нової гуманітарної моделі інвалідності за принципами включення, відкритої невизначеної особистості, концепції «нормалізації» та еволюційності. «Головним філософським положенням інклюзивної освіти, – вчений визначає, – принцип включення, за яким дитина зі специфічними потребами, реалізує своє право на освіту в середовищі повноцінного навчального колективу, позитивний якого сприяє, з одного боку, повноцінному набуттю знань, умінь і навичок, з іншого – допомагає соціалізації та «згладжуванню» комплексів і симптомів відокремленості, неповноцінності та відірваності від життєвого середовища» [305].

Сьогодні інклюзія стає ключовим чинником забезпечення права на освіту для всіх. Аргументи на користь інклюзивної освіти проголошуються на міжнародних і національних конференціях, окреслюються науковцями, які досліджують цю сферу, визнаються урядовцями. Серед найбільш очевидних переваг інклюзивного навчання, можемо виокремити такі:

- інклюзія може змінити на краще ставлення в школах до різноманіття за допомогою спільного навчання всіх дітей, сприяючи більшій соціальній згуртованості;

- діти з обмеженими можливостями піддаються меншій стигматизації, забезпечується їх більша соціальна інтеграція;

- діти без обмежень життєдіяльності вчать бути терпимими, визнавати відмінності і поважати різноманіття;

- діти з обмеженими можливостями мають доступ до більш широкої програми навчання в порівнянні з навчальним планом в спеціалізованих школах;

- інклюзія сприяє підвищенню успішності дітей у порівнянні з умовами сегрегації в окремих установах.

- освіту виступає засобом забезпечення того, що люди можуть

реалізувати свої права, захищати їх в суспільстві і робити внесок в процес демократизації і персоналізації як в суспільстві, так і в сфері освіти [315].

Сьогодні активізувався напрям в освітній сфері, який безпосередньо пов'язаний з новою ідеологією освіти осіб з особливими освітніми потребами. Поняття «інклюзія», «інклюзивне навчання», «інклюзивне середовище» все частіше зустрічаються у нормативно-правових актах і отримують законодавче визначення. Новий Закон України «Про освіту» дає визначення поняттям інклюзивне навчання та інклюзивне освітнє середовище, де інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників; інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [76].

Європейський досвід включення осіб з особливими освітніми потребами до у суспільне життя як повноцінних членів суспільства переймає й Україна. Питання правового забезпечення інклюзивної освіти стають об'єктом уваги ООН та інших міжнародних організацій.

Констатуємо, що питання забезпечення права на освіту є не новим для міжнародної спільноти. Стаття 2 Конвенції про права дитини вперше встановлює в міжнародному договорі про права людини прямий обов'язок уряду щодо забезпечення всіх прав кожної дитини без будь-якої дискримінації включаючи стан здоров'я. Крім того в статті 23 Конвенції про права дитини йдеться про право дітей з інвалідністю на допомогу при забезпеченні їм доступу до освіти у такий спосіб це сприяло їх залученню до соціального життя [272]. Інтеграція, інклюзія це не лише фізична при-присутність дитини в просторі школи. Бути включеним – означає можливість активної участі в навчальному процесі з усвідомленням власного внеску в суспільне життя класу.

На Всесвітній конференції по освіті для всіх в 1990 р. в Джомтьене вперше розглянули питання щодо кількості дітей, виключених з шкільного

життя а також про необхідність впровадження інклюзивних підходів до освіти в цілях подолання перешкод, які стоять перед дітьми чий інтереси зараз не задовольняються [315]. Прийнята на цій конференції Всесвітня декларація «Освіта для всіх» визначила загальне бачення інклюзивності: забезпечення загального доступу до освіти для всіх дітей, молоді та дорослих, а також сприяння рівності в цій сфері. Це означає здійснення превентивних дій по виявленню перешкод, з якими багато людей стикаються в отриманні доступу до освітніх можливостей, а також визначенню ресурсів, необхідних для подолання таких перешкод.

Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, прийняті резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї від 20 грудня 1993 року, рекомендували державам забезпечити невіддільність освіти інвалідів від системи загальної освіти. Відповідно до правила шостого для забезпечення інвалідам можливостей в сфері освіти в звичайній школі державам слід: мати чітко сформульовану політику, яку розуміють і сприймають на рівні шкіл і в більш широких громадах; забезпечити гнучкість навчальних програм, можливість вносити в них додатки та зміни; надавати високоякісні навчальні матеріали, забезпечити на постійній основі підготовку викладачів і надання їм підтримки. Спільне навчання та громадські програми Правила пропонують розглядати як доповнюючий елемент економічно ефективної системи навчання і професійної підготовки інвалідів [316].

Ще один імпульс для інклюзивної освіти було надано на Всесвітній конференції щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: Доступ і якість, яка відбулася в Саламанці, Іспанія, червень 1994 року. Понад 300 учасників представляли 92 уряди і 25 міжнародних організацій розглянули фундаментальні зміни в політиці, необхідні для сприяння інклюзивному підходу в освіті, що дозволяє школам обслуговувати всіх дітей, особливо тих, які мають особливі освітні потреби. На конференції були зроблені висновки, що інклюзивна освіта повинна стати частиною загальної освітньої стратегії, що «інклюзивна» система освіти може бути створена лише тоді, коли звичайні

школи стають все більш інклюзивними. Конференція заявила, що школи з інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективним засобом боротьби з дискримінаційним ставленням, до того ж, вони забезпечують ефективну освіту більшості, підвищення ефективності та, зрештою, економічну ефективність всієї системи освіти [317].

Це бачення було підтверджено на засіданні Всесвітнього Форуму з освіти в Дакарі, який відбувся у квітні 2000 року. Форум оголосив, що освіта для всіх повинна враховувати потреби бідних, знедолених, включаючи працюючих дітей, віддалених сільських жителів і кочівників, етнічних і мовних меншин, дітей, молоді та дорослих, які постраждали від конфлікту, ВІЛ / СНІДу, голоду та поганого здоров'я, а також людей з інвалідністю або зі спеціальними потребами в навчанні. Учасники форуму також підкреслили особливу увагу щодо до дівчат та жінок.

Прийнята дещо пізніше Конвенція ООН про права інвалідів містить детальні положення про право на освіту, в яких чіткіше ніж в Конвенції про права дитини підкреслюється обов'язок урядів забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях. Цей документ визначає дискримінацію за ознакою інвалідності як будь-яке виключення чи обмеження, що перешкоджає реалізації чи здійсненню прав на рівні з іншими. Стаття 24 Конвенції підтверджує право інвалідів на інклюзивну освіту на всіх рівнях без дискримінації і на основі рівності можливостей, Конвенцію ООН про права інвалідів (2006 р.) [318].

Ратифікувавши основні міжнародні правові документи щодо прав дітей з особливими освітніми потребами в т.ч. і дітей з інвалідністю на рівний доступ до якісної освіти, відповідно до законодавства України, держава, гарантує даній категорії дітей рівні з усіма громадянами права та можливості для здобуття освіти.

Обов'язок здійснити всі необхідні заходи для забезпечення реалізації права на освіту для всіх передбачає такі дії:

– реалізація права на освіту шляхом забезпечення доступності якісної освіти усім дітям, сприяння впровадженню інклюзивної освіти, наприклад, за

допомогою забезпечення необхідними пристосуваннями в приміщеннях освіти, надання доступного транспорту, необхідних ресурсів а також адаптації навчальної програми до потреб усіх дітей;

– дотримання права на освіту – утриматись від будь-яких дій які перешкоджають дітям в доступі до освіти, наприклад, прийняття законодавства яке відносить певні групи дітей з обмеженими можливостями до тих які не навчаються, або використання при зарахуванні до школи тестів, які дозволяють оцінювати дітей з обмеженими можливостями як неготових до школи;

– захист права на освіту, шляхом прийняття необхідних заходів для уникнення перешкод, які створюються окремими особами, наприклад, насильство чи цькування в школі [315].

Україна впроваджує інклюзивне навчання в національну систему освіти. Свідченням цього є нормативно-правова база, яка все більшою мірою гарантує громадянам з особливими освітніми потребами право на освіту і визначає механізми реалізації цього права.

На виконання міжнародних зобов'язань нашої держави Міністерство освіти і науки України приймає низку нормативно-правових актів щодо запровадження інклюзивної освіти

План дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 роки затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України 11 вересня 2009 року передбачав здійснення реальних кроків щодо впровадження інклюзії в українській освітній системі [319].

Серед заходів передбачених Планом особливого значення мала підготовка деяких нормативно-правових актів. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 1 жовтня 2010 року Концепція розвитку інклюзивного навчання стала черговим кроком на шляху правового забезпечення інклюзивної освіти. Цей документ визнав проблеми, які існують в організації навчального процесу у загальноосвітніх школах, які орієнтовані на дітей з типовим розвитком, і не враховують особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Ризиками в

такій ситуації концепція назвала: негативне ставлення до навчання, девіантна поведінка. Концепція визначає мету, завдання, принципи та шляхи впровадження інклюзивного навчання [320].

Тогочасна нормотворча діяльність Кабінету міністрів України з досліджуваної проблеми теж була активною. Своїм розпорядженням уряд затвердив План заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року, який поставив конкретні завдання перед Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством фінансів України щодо впровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах [321].

На виконання Плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року уряд розпочав підготовку проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань освіти»

Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджене Міністерством освіти і науки від 09.12.2010 року спеціальні класи визначило як окремі класи у загальноосвітніх навчальних закладах для навчання дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, у спеціально створених умовах [322].

Прийняті того часу законодавчі акти, хоча і були реальними кроками щодо запровадження інклюзивного навчання, але розуміння включення дітей з особливими освітніми потребами в загальне середовище ще не було до кінця сформованим. Виділення окремого класу для таких дітей, на нашу думку, не розв'язувало проблеми інклюзивного навчання і не забезпечувало соціалізацію таких дітей. Архітектурна доступність не є основною умовою інклюзивного навчання, кожна школа повинна бути інклюзивною і готовою прийняти кожну дитину. Ця готовність включає, насамперед, готовність педагогічних працівників.

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 635 було включено посаду асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням [323].

З метою удосконалення системи підготовки педагогічних кадрів Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України своїм листом Про запровадження навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти» від 18 червня 2012 р. рекомендувало з 2012/2013 навчального року запровадити у навчальному процесі вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку педагогічних працівників за напрямками (спеціальностями) «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка» навчальну дисципліну «Основи інклюзивної освіти» відповідно до програми «Основи інклюзивної освіти», розробленої Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Інститутам післядипломної педагогічної освіти рекомендуємо включити навчальний курс «Основи інклюзивної освіти» у навчальні програми для слухачів курсів підвищення кваліфікації [324].

Відповідно до статті 33 Закону України «Про освіту», для забезпечення досягнення особами з особливими освітніми потребами результатів навчання, передбачених Державним стандартом загальної середньої освіти, до штату закладу освіти вводиться посада асистента вчителя. Починаючи з 2015–2016 н.р. кількість введених ставок асистентів вчителя щорічно збільшується. За три навчальних роки (2015–2016–2017–2018 н. рр.) кількість асистентів учителя збільшилася майже у 3,8 рази і станом на 2017–2018 н. р. асистенти вчителя працюють у 74 % інклюзивних класів (Додаток Е).

Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах затверджений постановою КМУ визначив вимоги щодо організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах за такими напрямками:

– матеріально-технічні вимоги (забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень такого закладу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з порушеннями зору;

– забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання; облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного для проведення корекційно-розвиткових занять;

– вимоги щодо забезпечення відповідними педагогічними працівниками (психолого-педагогічне супроводження дітей з особливими освітніми потребами працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) таких закладів та відповідними педагогічними працівниками.)

– вимоги щодо зарахування дітей з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням (здійснюється в установленому порядку відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації)

– вимоги щодо організації навчально-виховний процес, індивідуальної програми розвитку та система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами [325].

Цей порядок був згодом дещо змінений та доповнений, але принципи положення щодо організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах залишилися незмінними.

Закон України «Про освіту» поряд з людиноцентризмом, верховенством права засадами державної політики у сфері освіти визначив і розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами [96].

Правове забезпечення інклюзивної освіти активно розвивається, видаються нові нормативно-правові акти різними суб'єктами нормотворення, вносяться зміни у вже діюче законодавство. Наприклад, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» від 5 червня 2014 р вніс зміни до Законів України «Про дошкільну освіту» та «Про загальну середню освіту» [326].

Закону України «Про вищу освіту» вперше на законодавчому рівні

закріпив поняття особи з особливими освітніми потребами визначивши її як особу з інвалідністю, яка потребує додаткової підтримки для забезпечення здобуття вищої освіти [93].

Уже по-новому особу з особливими освітніми потребами трактує Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. Законодавець не обмежив коло суб'єктів, що мають право на інклюзивну освіту лише особами з інвалідністю, а ввів ширше поняття – особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [96].

Ще одним поступом у забезпеченні права на освіту осіб з особливими освітніми потребами є створення інклюзивно-ресурсного центру, який проводить комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надає психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги та забезпечує їх системний кваліфікований супровід [327].

Закон «Про освіту» передбачає надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг і зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування утворити інклюзивно-ресурсні центри з метою забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами [96].

На виконання вищезазначених нормативно-правових актів у 2017–2018 н.р. активізується впровадження інклюзивного навчання. Порівнюючи 2016–2017 н. р. майже на 72 % збільшилася кількість учнів в інклюзивних класах (з 4 180 до 7 179 осіб). За той же період майже на 73 % зросла кількість шкіл з інклюзивним навчанням – з 1518 до 2620 закладів (Додаток Ж)

Щодо забезпечення реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами у закладах вищої освіти, то, крім задекларованих принципів інклюзивної освіти у міжнародних актах, які стосуються усіх рівнів

освіти Україна створює умови для здобуття вищої освіти такої категорії осіб на рівні національного законодавства.

Одним з напрямів реалізації державної політики у сфері вищої освіти є створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом та створення для них вільного доступу до інфраструктури закладу вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я [93].

Наприклад, ще у 2005 році Указом Президента були затверджені першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями, серед них, ті що стосувалися безпосередньо освітньої сфери, було забезпечення створення до початку 2005–2006 навчального року в гуртожитках навчальних закладів відповідних житлово-побутових умов для учнів та студентів з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються на інвалідних візках [328].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» держава забезпечує вступникам з особливими освітніми потребами рівний доступ до зовнішнього незалежного оцінювання за місцем проживання (перебування) таких осіб шляхом зобов'язань щодо закладів вищої освіти пристосувати будівлі, споруди і приміщень закладів вищої освіти до потреб осіб з особливими освітніми потребами.

Окрім, забезпечення належного оснащення будівель для осіб з особливими освітніми потребами держава гарантує безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я. Жестова мова визначена законом як мова осіб з вадами слуху є засобом спілкування та навчання і захищається державою.

Водночас створення «безбар'єрного» освітнього середовища, в якому приміщення, інформаційно-навчальний матеріал є доступними для всіх студентів недостатньо для реалізації права на вищу освіту осіб з особливими

освітніми потребами. ЗВО повинен надати можливість вибору фаху та форми навчання (денної, заочної, дистанційної, комбінованої). У цьому контексті стандарти освітньої діяльності, які розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності зобов'язані враховувати необхідність створення умов для осіб з особливими освітніми потребами та є обов'язковими до виконання всіма закладами вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії та докторів наук.

Ще однією гарантією у реалізації права на освіту осіб з ООП є організація психологічної підтримки учасників навчального процесу, надання соціальної та медико-реабілітаційної допомоги; створення умов для соціалізації, самовизначення і самореалізації.

Законодавець передбачив можливість створення такого структурного підрозділу закладу вищої освіти як спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ, який утворюється з метою організації інклюзивного освітнього процесу та спеціального навчально-реабілітаційного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, забезпечення їм доступу до якісної вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності [93].

Доводиться констатувати, що у сфері вищої освіти більше уваги приділено проблемам адаптації молоді з інвалідністю. Учені слушно зазначають, що під впливом руху за захист прав дітей з інвалідністю суспільне ставлення до таких осіб поступово реформується та набуває нового характеру. Розрізняють дві концепції інвалідності: медичну і соціальну. Якщо медична інвалідність полягає, насамперед, в забезпеченні лікування, надання соціальної допомоги та створення сприятливих умов для реабілітації, то соціальна визнає інвалідність як соціальну проблему, а не як ознаку людини. Ця модель, таким чином, спрямована на зміну суспільства, а не людини на пристосування навколишнього середовища до її особливих потреб. В основу моделі покладена концепція цільового підходу, що відкриває шлях до реалізації та становлення прав і можливостей для кожної людини у суспільному житті і, перш за все,

передбачає рівний доступ до якісної освіти [329, с.87]

Отже, незважаючи на посилену увагу до реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, на жаль, доводиться констатувати, що більшість норм залишаються «мертвими». Причинами такого негативного явища є і внутрішні чинники – недостатня орієнтація викладачів на толерантне ставлення і розуміння проблем з особливими потребами і зовнішні, з-поміж яких чи не найважливішим є недофінансування освітньої сфери в частині створення умов інклюзивного навчання що не дозволяє адаптувати навчально-методичне забезпечення для студентів з різних нозологій (аудіо-, відео-, тактильних та електронних матеріалів тощо), створити необхідні архітектурні умови та ін.

Необхідно вказати ще одну проблему, яка перешкоджає впровадженню інклюзивної освіти: недостатність компетенції викладачів в роботі зі студентами-інвалідами. С. Альохіна і Т. Силантьєва зазначають, що «викладачам необхідно забезпечити співробітництво з фахівцями в галузі інклюзії», тоді за допомогою координованої роботи буде відбуватися розробка нових стратегій розвитку інклюзії у вищій освіті [320, с.7]. Розв'язати проблему недостатньої компетенції викладацького складу вищої школи можна через включення модуля по інклюзивному навчанню в програми курсів підвищення кваліфікації викладачів ЗВО.

На сучасному етапі впровадження інклюзивної освіти важливо врахувати психологічні особливості студентів з інвалідністю та бар'єри, що виникають під час спільного навчання. При перебуванні особи з обмеженими можливостями здоров'я та інвалідністю у закладах освіти дуже важливий процес адаптації. Адаптація осіб з особливими освітніми потребами і інвалідністю до середовища закладів освіти може проводитися в різних формах: включення їх в культурні програми, екскурсії, створення клубів для спілкування студентів з інвалідністю, але ці заходи не набули поширення, частково в зв'язку з невеликим контингентом студентів-інвалідів. Також не отримала широкого розвитку просвітницька робота із студентами з питань спільного навчання і надання

підтримки однокурсникам з особливими потребами. Соціальна реклама інклюзивної освіти допомагає проілюструвати його основні принципи, але вона не має необхідного впливу на суспільні відносини.

За результатами соціологічного опитування вчителів шкіл, було з'ясовано, що поступ у впровадженні інклюзивного навчання зроблений. Вчителі проходять підготовку для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, архітектурно пристосовуються заклади освіти, все ж проблеми існують, а саме недостатньо використовується індивідуалізація програм для дітей з особливими освітніми потребами, а також проблема у розумінні педагогами, що інклюзія виходить за межі інвалідності, особливого ставлення потребують й інші категорії дітей (Дані соціологічного опитування – Додаток И).

Сучасний етап еволюції освіти осіб з особливими освітніми потребами, суть якого полягає в реалізації принципу «від рівних прав – до рівних можливостей, від інституалізації – до інтеграції», на практиці є досить складним в нашій країні. Цей факт зумовлює потребу удосконалення діючої державної політики в сфері освіти та чинної нормативно-правової бази, яка регламентує питання надання освітніх послуг інвалідам, у тому числі й питання впровадження інклюзивного навчання.

Вважаємо, що для досягнення більш високого та ефективного рівня освіти осіб з особливими освітніми потребами державна політика повинна бути спрямована на реалізацію таких завдань:

- розвиток системи моніторингу осіб з особливими освітніми проблемами;
- посилення заходів інформаційної, науково-методичної та соціально-педагогічної підтримки інклюзивної освіти;
- підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для інклюзивної освіти, а також впровадження в освітні програми педагогічних ЗВО освітніх модулів, курсів за вибором або факультативів з питань інклюзивної освіти;
- підвищення комп'ютерної грамотності,

- збільшення фінансування системи інклюзивної професійної освіти з метою підготовки самих навчальних закладів та їх інфраструктури до прийому осіб з інвалідністю;
- робота з активізації осіб з особливими освітніми потребами.
- взаємодія освітніх установ з центрами зайнятості населення та з роботодавцями.

3.5 Адміністративно-правове регулювання вищої освіти

Адміністративно-правове регулювання вищої освіти, як важливого соціально-економічного інституту, який характеризується двоїстою природою: як засіб задоволення потреб особистості в духовному розвитку і як системна підготовки професійних кадрів для потреб економіки і соціальної сфери держави зумовлене нерозривним зв'язком між громадянином і державою у процесі здобуття освіти та адміністративно-правовими відносинами між громадянами та органами виконавчої влади, що здійснюють управління освітньої діяльності.

Вища освіта – особливий об'єкт адміністративно-правового регулювання, який піддається постійним трансформаціям, оновлюється не лише зміст вищої освіти, але і її мета, зовнішній вираз, форм, освітні технології та механізми управління. По-новому трактують вищу освіту і вчені наповнюючи цю категорію більш широким змістом.

Закон України «Про вищу освіту» визначає вищу освіту як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [93].

С. Кушнір аналізуючи законодавче визначення вищої освіти виділяє такі

її ознаки: «інтегративність знань, умінь, практичних навичок, світоглядних цінностей, способів мислення, інших компетентностей, що передбачає теоретико-прикладний (практичний) характер навчання; систематизованість отриманих (здобутих) знань, навичок, умінь, способів мислення, компетентностей; базове підґрунтя – повна загальна середня освіта; здійснення за певними стандартами, у межах галузі знань за певною кваліфікацією на рівні вищої освіти, що визначає унормування вимог до освітнього процесу; цілеспрямованість процесу здобуття знань, умінь, навичок, компетентностей; результативність, яка підтверджується відповідним документом про вищу освіту; отримання у спеціалізованих установах» [331, с.117].

В. Бакіров вважає, що «вища освіта все більше сприймається як складна соціокультурна система, яка разом з університетами та іншими вищими навчальними закладами містить у собі сталу сукупність законодавчих, нормативно-правових актів, правил і неписаних традицій, власну систему управління та регулювання, комплекс функцій, завдань і цілей, систему еволюції, своєрідний «освітній етос», норми і цінності, що утворюють притаманну кожній національній вищій школі власну «культуру освіти» [332, с.31].

В. Сафонова досліджує вищу освіту як виробника освітнього ресурсу в системі суспільного блага. Водночас учена наголошує на двоїстій природі послуг освіти, що зумовлює необхідність існування суспільного і приватного секторів у вищій школі, а економічний механізм вищої освіти, таким чином повинен сполучати принципи державного і ринкового регулювання [333, с.267].

Аналіз адміністративно-правового регулювання вищої освіти в Україні здійснимо через призму реформ, які відбуваються у цій сфері, оскільки удосконалення чинного законодавства, шляхом його зміни, доповнення, оновлення і систематизації є однією з основ реформування.

Початком реального реформування вищої освіти в Україні можемо назвати прийняття Закону України «Про вищу освіту».

Питання автономії було одним з ключових елементів реформи. Питання автономії не обмежувалося лише зміною інструментів управління, але мало

ширший зміст. Розширення автономії передбачало різні способи формування знань, різні підходи до організації навчального процесу. Отже, автономію потрібно розглядати у двох площинах: академічній та управлінській. Академічна автономія передбачає академічну свободу, яку Закон України «Про вищу освіту» визначив як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом [93].

Н. Давидова вважає, що академічна свобода це можливість члена академічного співтовариства думати та діяти самостійно. Водночас вчена зауважує, що ця самостійність не є абсолютною і обмежується нормами статуту, правилами внутрішнього розпорядку [334, с.21].

Ще одним вектором до розширення академічної автономії стали стандарти нового покоління. Нові стандарти передбачають формування переліку компетентностей здобувачів вищої освіти, без включення назв конкретних навчальних дисциплін, вони фіксують очікувані результати навчання і не більше.

Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [335] є ключовими документами для розробників нових стандартів.

Перелік загальних компетентностей, відповідно до Методичних рекомендацій, корелюється з описом відповідного кваліфікаційного рівня НРК та має містити 5–15 компетентностей з врахуванням рівня освіти. Рекомендованим є вибір загальних компетентностей з переліку проекту TUNING. Щодо результатів навчання, то методичні рекомендації визначили, що перелік рекомендованих спеціальних (фахових, предметних) компетентностей корелює з описом відповідного кваліфікаційного рівня НРК. Орієнтовна кількість спеціальних компетентностей, як правило, не перевищує 10–20 компетентностей з урахуванням рівня освіти. Рекомендованим є вибір

спеціальних (фахових, предметних) компетентностей з переліків проекту TUNING (які, проте, не є вичерпними).

Вдалим, на думку авторів, є звернення уваги у Методичних рекомендаціях на те, що компетентності випускника відображають погляд зовнішніх замовників: роботодавців, професійних асоціацій, випускників тощо на освітню та/або професійну підготовку і мають максимізувати здатність до працевлаштування. Саме відображення зовнішніх поглядів і максимізація здатності до працевлаштування є одними із основних цілей компетентностей випускника.

Н. Маслова академічну свободу розглядає у тісному взаємозв'язку з академічною відповідальністю. Учена, академічну відповідальність розглядає як позитивну соціальну, тобто відповідальність члена академічної спільноти перед самим собою та негативну (юридичну) – відповідальність за свої конкретні вчинки і дії перед іншими суб'єктами академічної діяльності [336, с.72].

Академічна автономія хоча і дозволяє ЗВО самостійно формувати навчальну програму, водночас деякі адміністративні заходи, прийняті Міністерством освіти і науки України встановлюють певні вимоги

Наприклад, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» встановив що навчальні дисципліни і практики плануються, як правило, в обсязі трьох і більше кредитів ЄКТС, а їх кількість на навчальний рік не перевищує шістнадцять [337].

Академічна доброчесність як обов'язкова умова академічної свободи визнається одним з ключових та найпотрібніших елементів запровадженої реформи вищої освіти.

Сьогодні академічна доброчесність розглядається, насамперед, через призму плагіату. Законом України «Про авторське право і суміжні права» визначено термін «плагіат» [338], а поняття академічного плагіату окреслено положеннями ст. 69 ЗУ «Про вищу освіту», згідно з яким «академічний плагіат

– це оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання» [93].

За результатами аналізу нормативних документів і літературних джерел встановлено, що серед форм академічної недоброчесності науковців виділяють: запозичення, фальсифікацію, самоплагіат, компіляцію, привласнення.

Управлінська автономія закладів вищої освіти характеризується ступенем фінансової автономії, організаційної автономії, автономії у сфері кадрової політики.

Асоціація Європейських Університетів (АЄУ) наголошує на вирішальній ролі інституційної автономії для вищих навчальних закладів та суспільства в цілому. Водночас Асоціація зазначає, що автономія не означає відсутність правил. Члени АЄУ пропонують інструментарій для порівняння національних систем вищої освіти на предмет автономії, що дозволяє встановити взаємозв'язок між автономією та іншими концепціями, такими, як продуктивність, фінансування, якість, доступ і утримання. Автономію члени АЄУ розглядають через аналіз чотирьох елементів: організаційної автономії, кадрової, фінансової та академічної. Здійснивши аналіз забезпечення автономії ЗВО в Україні члени асоціації окрім низьких показників в організаційній, фінансовій та академічній автономіях, несприятливі умови фінансування зумовлюють неможливість отримати користь на практиці від ступеня автономії, який вони мають в теорії [339].

Доводиться визнати, що в Українській вищій освіті існують сфери, в яких організаційна автономія є обмеженою, наприклад, факт про те, що процес вибору ректорів диктується законом, встановлюється фіксований термін повноважень ректора [93].

З прийняттям Закону «Про вищу освіту» змінилися підходи до визначення якості вищої освіти. Зміни відбулись не лише на інституційному рівні, змінилися й процедури, заходи, ресурси, що забезпечують відповідність якості вищої освіти та освітньої діяльності встановленим нормам та стандартам.

Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) уперше в практиці української вищої освіти унормовано національну систему забезпечення якості, що відповідає Стандартам та рекомендаціям із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Передбачається запровадження принципово нової моделі вимірюваної, порівнюваної, вірогідної та конкурентоспроможної якості вищої освіти на основі компетентнісного підходу та відповідної культури безперервного вдосконалення якості вищої освіти на засадах незалежності, об'єктивності та прозорості, довіри і субсидіарності, партнерства і колегіальної відповідальності. У практичну діяльність вищої школи вводяться концептуально нові інструменти – Національна рамка кваліфікацій, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, класифікація рівнів, галузей знань і спеціальностей вищої освіти, стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти, ліцензування (освітньої діяльності) та акредитація (освітніх програм), системи внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості та забезпечення якості Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [340, с.342].

В Законі України «Про вищу освіту» регламентується система внутрішнього забезпечення якості та системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; Законом України «Про освіту» (ч. 3 ст. 41) визначено одним із складових елементів системи забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти. Вказану стратегію (політику) та процедури забезпечення якості освіти ЗВО повинен сформував самостійно з урахуванням усіх елементів системи забезпечення якості освіти, законодавчих вимог, на основі своєї автономії на принципах прозорості. Формування політики внутрішнього забезпечення якості у ЗВО передбачає Закон України «Про вищу освіту» (ст. 16). Розділ V цього Закону містить статтю 16 «Забезпечення якості вищої освіти», згідно із якою «Система забезпечення якості вищої освіти в Україні

складається із трьох складових, а саме:

- 1) системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);
- 2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;
- 3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Зовнішнє забезпечення якості освіти згідно з Законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту» реалізується через дві процедури в Україні ліцензування та акредитація. Окрім двох основних нормативних документів у сфері освіти Закон України «Про освіту» Закон України «Про вищу освіту», окремі норми, щодо забезпечення якості вищої освіти подані у Законі України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. [341], Законі України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. [342], Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. [343], Наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення до ЄДЕБО відомостей про рішення МОН щодо ліцензування освітньої діяльності» [344] та в інших підзаконних нормативно-правових актах.

Наприклад, Наказ Міністерства освіти і науки «Деякі питання оприлюднення інформації про діяльність вищих навчальних закладів» зобов'язав керівників вищих навчальних закладів розміщувати інформацію, яка підлягає обов'язковому оприлюдненню на офіційних веб-сайтах вищих навчальних закладів відповідно а саме:

- статут; положення про будь-які колегіальні органи та їх персональний склад, що діють у вищих навчальних закладах,
- документи вищого навчального закладу, пов'язані з організацією освітнього процесу;
- правила прийому до вищого навчального закладу на поточний рік та зміни до них;

- склад керівних органів вищого навчального закладу;
- перелік вакантних посад у вищих навчальних закладах, призначення на які здійснюється на конкурсних засадах;
- кошторис вищого навчального закладу на поточний рік та всі зміни до нього та ін. [345].

Щодо процедури ліцензування освітньої діяльності, яка регламентована вище згадуваними нормативно-правовими актами, то дотримання вимог передбачених ліцензійними умовами має на увазі створення умов для надання якісних освітніх послуг. Процедура ліцензування освітньої діяльності не даремно віднесена законодавцем до системи забезпечення якості освіти, адже вимоги, які встановлені до суб'єктів надання освітніх послуг є обґрунтованими і їх дотримання свідчить про можливість здійснення якісної освітньої діяльності. Реформи, які відбуваються в освітній сфері вимагають перегляду ліцензійних умов щодо здійснення освітньої діяльності не лише в частині кадрових вимог і організаційних, але й щодо дотримання технологічних вимог. Інформатизація суспільства зумовлює перехід на сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освіті і вимагає встановлення нових критерій щодо оцінки матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення суб'єкта надання освітніх послуг [346].

Новелою в сфері акредитації є запровадження Законом України «Про освіту» нового інституту інституційної акредитації. Інституційна акредитація – це оцінювання якості освітньої діяльності закладу вищої освіти. Вказана акредитація повинна здійснюватися Агентством у співпраці із міжнародними, національними експертами.

Історія створення НАЗЯВО [250] – мабуть, найпроблемніший момент у впровадженні нового закону про вищу освіту. Це питання привертає значну суспільну увагу, і це логічно, адже на Нацагентство покладено чимало функцій.

Оновлена процедура акредитації запроваджується Національним агентством задля покращення освітніх програм, формування стабільної культури якості вищих навчальних закладів, заснованої на системному

внутрішньому та зовнішньому оцінюванні й моніторингу якості, а не з метою реалізації контрольньо-репресивного підходу. У розробці процедур акредитації освітніх програм Національне агентство орієнтується на кращі підходи та практики, які склалися в Україні, країнах ОЕСР, а також на засновані на європейських стандартах і рекомендаціях вимоги до забезпечення якості вищої освіти [347, с.345].

Ще одне питання, пов'язане з якістю викладання в університетах, – це рівень кваліфікації викладачів. Саме через рівень кваліфікації викладачів найперше сприймається рівень вищої освіти загалом. Нормативним підґрунтям в цьому аспекті стали Постанови Кабінету Міністрів України та Накази Міністерства освіти і науки України.

Наприклад, порядок присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам регламентується Наказом Міністерства освіти і науки України [348].

Зважаючи на низький рівень довіри до внутрішніх механізмів оцінювання роботи викладачів, головний наголос було зроблено на міжнародних критеріях: наявність статей у журналах, котрі входять до Scopus або Web of Science, та знання англійської мови на рівні B2, підтвержене міжнародним сертифікатом.

Кадрові вимоги, встановлені Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності теж спонукають науково-педагогічних працівників до підвищення кваліфікації.

Не менш важливим інструментом вдосконалення педагогічного рівня є підвищення кваліфікації та стажування викладачів. Наказом МОН України від 24 січня 2013 року затверджено «Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» [349], яке визначило основну мету та перелік завдання навчання. Положення встановило форми та види навчання, передбачивши: довгострокове підвищення кваліфікації та короткострокове підвищення кваліфікації (семінари, семінари-практикуми, семінари-наради, семінари-тренінги, тренінги, вебінари, «круглі столи» тощо).

Документом який розширив межі інтелектуального збагачення науково-педагогічних працівників стало «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність». Положення визначило види академічної мобільності: внутрішня і міжнародна, ступенева і кредитна, а також форми мобільності: навчання за програмами академічної мобільності, мовне стажування, наукове стажування [350]. Активна участь в програмах міжнародної академічної мобільності гарантує формування і розвиток у учасників процесу життєво важливих якостей: здібностей до міжкультурної комунікації, вибору шляхів взаємодії з навколишнім світом, самосприйняття і рефлексії, мислення в порівняльному аспекті, крос культурне мислення, моральне і духовне збагачення культурою інших країн і народів.

Ще одним важливим вектором у реформуванні вищої освіти є модернізація механізмів проведення вступної кампанії

Вступ до університетів – найпопулярніша з-поміж освітянських тем серед медіа й у суспільстві. Це логічно, адже вступ до університету – це high-stake event, подія з високими ставками, котра дуже суттєво впливає на подальшу долю людини

Закон України «Про вищу освіту» передбачив нові умови прийому на навчання до вищих навчальних закладів; визначення, програми, процедуру та порядок проведення зовнішнього незалежного оцінювання; підстави та процедури відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення здобувачів вищої освіти. Здобуття вищої освіти можливе на основі зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загально середньої освіти, яке здійснюється спеціально уповноваженою державою установою відповідно до порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти, встановленого Кабінетом Міністрів України (ст.45). Умови прийому до вищих навчальних закладів України щороку затверджуються Міністерством освіти і науки України, на підставі яких вищі заклади освіти приймають правила прийому із додатковими своїми умовами.

Модернізація вступної кампанії відбувається постійно: підвищуються вимоги до рівня вступників на окремі спеціальності, запроваджено єдине фахове вступного випробування з використанням зовнішнього незалежного оцінювання для вступу на другий (магістерський) рівень вищої освіти за визначеними спеціальностями, оновлюються механізми проведення вступної кампанії, створюються умови для вступників з тимчасово окупованих територій.

Задля забезпечення відкритості, прозорості вступної кампанії приймаються нормативно-правові акти. Наприклад, Наказом МОН від 15 січня 2016 року № 20 затверджено нову редакцію Положення про громадське спостереження за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів [351]; Постановою КМУ від 15 квітня 2015 року № 222 затверджено Порядок залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання [352]; Наказ МОН від 03 лютого 2015 року № 85 «Про Порядок використання приміщень навчальних закладів для проведення зовнішнього незалежного оцінювання [353].

Розробка нової моделі фінансування університетів стало чи не основним завданням реформи у сфері вищої освіти. На парламентських слуханнях на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні» констатовано, що у системі вищої освіти через відсутність базового фінансування наукових досліджень, сучасного наукового і навчально-лабораторного обладнання, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання, налагодження ефективної співпраці з роботодавцями, низький рівень оплати праці професорсько-викладацького складу не забезпечується належна якість підготовки конкурентоспроможних фахівців і проведення наукових досліджень. Фінансова автономія, на сьогодні залишається в багатьох аспектах суто декларативною. Фінансова автономія не може бути забезпечена лише освітнім законодавством. Змін потребують багато інших законів і підзаконних

актів. Залучення вітчизняного бізнесу та міжнародна співпраця як основа державно-приватного партнерства повинно отримати законодавче забезпечення [133].

Для оцінки фінансової автономії Європейська асоціація університетів аналізує такі показники, як: тривалість циклу державного фінансування; тип державного фінансування; можливість залучати зовнішні кошти на умовах повернення; можливість отримувати і розподіляти прибуток; можливість мати у власності будівлі; вартість навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра та магістра, в аспірантурі та докторантурі для студентів із країн ЄС; вартість навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра та магістра, в аспірантурі та докторантурі для іноземних студентів [354].

Ще одним механізмом акумулювання у ЗВО коштів може стати створення ендавменту, фонду який створюється на основі благодійних внесків від донорів. Характерною рисою більшості фондів є те, що надані донорами кошти організації-реципієнти інвестують, використовуючи прибутки для задоволення потреб організації. Основною метою функціонування ендавменту для ЗВО є покращення матеріально-технічної бази, запровадження інноваційних технологій в освітній процес, матеріальне заохочення працівників та студентів, розвиток науково-дослідницької діяльності.

Окрім, діючих нормативних документів є такі, що перебувають на стадії громадського обговорення чи прийняття, які безпосередньо чи опосередковано стосуються досліджуваного питання, серед таких документів:

Проекти стандартів вищої освіти за відповідною спеціальністю; Про фахову передвищу освіту» (Проект Закону України); Перелік деяких категорій осіб з особливими освітніми потребами (проект постанови Кабінету Міністрів України); Концепція реформування економічної діяльності у сфері вищої освіти.

Здійснивши аналіз напрямів реформування вищої освіти та нормативно-правових актів, які повинні забезпечити їх реальне втілення, можемо узагальнити ключові результати реалізації законодавства у сфері вищої освіти в

контексті її реформування:

- запроваджуються нові стандарти вищої освіти, що розробляються на основі компетентнісного підходу;
- розпочата підготовка докторів філософії в аспірантурі за новими освітньо-науковими програмами;
- вимоги до здобувачів учених звань доповнені необхідністю мати міжнародний сертифікат з іноземної мови, індексовані у системі Scopus або Web of Science наукові публікації, пройти стажування за кордоном;
- розширено академічну автономію ЗВО – надана можливість самостійно формувати навчальну програму в межах вимог освітніх стандартів, які не можуть включати вказівок на конкретні дисципліни, що їх необхідно викладати студентам;
- впроваджуються норми академічної доброчесності та боротьби із плагіатом,
- оновлено механізми проведення вступної кампанії.

Адміністративно-правове регулювання у сфері вищої освіти покликане забезпечити реалізацію сучасних тенденцій розвитку вищої освіти шляхом встановлення обов'язкових норм, які регулюють діяльність ЗВО.

Сучасними тенденціями розвитку вищої освіти в Україні є:

- демократизація вищої освіти, що передбачає загальнодоступність, свободу вибору виду освіти і спеціальності, характеру навчання та сфери майбутньої діяльності; демократичний характер управління і автономність освітніх установ;
- гуманізація і гуманітаризація. Навчання є особистісно-орієнтованим під гуманізацією освіти слід розуміти пріоритет загальнолюдських цінностей. Життя і здоров'я людини, вільного розвитку особистості Гуманітаризація передбачає створення сприятливих форм, методів і умов як для студентів, так і для викладачів, які дозволяють формувати гуманне ставлення до людей, терпимість до інших, відповідальність перед суспільством;
- комп'ютеризація вищої освіти. Комп'ютери повинні використовувати

не тільки для проведення обчислювальних і графічних робіт, а й як спосіб входження в інформаційні системи, для тестового і педагогічного контролю і тощо;

- фундаменталізація вищої освіти. Це тенденція розширення і поглиблення фундаментальної підготовки студентів. Фундаментальні науки дають можливість майбутнім фахівцям вільно орієнтуватись в своїй галузі, передбачити її подальший розвиток. Швидка зміна технологій вимагає від фахівця здатності швидко освоювати нові технології;

- інтеграція освітніх програм з реальним виробництвом.

- безперервна освіта і самоосвіта.

- розвиток інновації у вищій освіті. Інновації в системі освітньої діяльності – це продукт усвідомленої, цілеспрямованої міждисциплінарної діяльності. В інноваційному навчанні використовуються науково-освітні інформаційні мережі, спеціальних технологій підтримки віртуальної навчальної діяльності, викладач використовує демократичний стиль спілкування, студенти виявляють ініціативу, самостійно ставлять цілі, розробляють проекти.

Роль вищої освіти сьогодні важко переоцінити. Будучи чинником економічної стабільності, система освіти забезпечує зайнятість молодих людей, істотно пом'якшує можливі соціальні конфлікти. Вища освіта покликана задовольнити фундаментальні потреби молоді і всього населення в знаннях, необхідних для духовного розвитку особистості і здійснення професійної діяльності щодо розв'язання проблем державного і світового значення. Роль освіти в системі економічної безпеки країни визначається посиленням залежності ефективності і конкурентоспроможності економіки від якості освіти, його здатності забезпечувати випереджальний розвиток якості інтелектуальних ресурсів суспільства. Ефективне адміністративно-правове регулювання освіти, яке здатне не лише врегульовувати відносини які існують, але й прогнозувати потребу, розвиток у відносинах у сфері вищої освіти спроможне вивести українську вищу освіту як конкурентно привабливого члена на європейській освітній простір.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи проведений у третьому розділі аналіз сучасного стану та стратегічних напрямів адміністративно-правового регулювання освіти України можна зробити такі висновки.

1. Про те, що відносини у сфері освіти регулюються нормами адміністративного права свідчить нерозривність відносин між державою та громадянами у процесі здобуття освіти, розроблення та впровадження нормативно-правових актів, які регулюють освітню діяльність, централізованість освіти, добровільність здобуття освіти і в той же час обов'язковість, впровадження загальнонаціональних освітніх програм

Основними напрямами у розвитку адміністративно-правового регулювання освіти є: уніфікація освітньої термінології; усунення декларативних норм із законодавства у сфері освіти; погодження законодавства у сфері освіти з нормами і принципами міжнародного права; чіткий розподіл повноважень між органами управління освітою.

Оновлення освітнього законодавства гостро ставить єдину вимогу – ефективне та якісне застосування задекларованих норм.

2. Проблеми дошкільної освіти, які повинні бути вирішені не лише шляхом оновлення законодавства, але й вироблення чітких механізмів реалізації задекларованих норм ми вбачаємо у таких напрямах:

– Модернізація змісту дошкільної освіти на засадах компетентнісної парадигми. Мається на увазі наповнення дошкільної освіти новим змістом, який спрямований на формування ключових компетентностей дитини через розробку науково-методичного забезпечення, впровадження інноваційних технологій, використання додаткових програм розвитку дитини дошкільного віку, удосконалення роботи з сім'єю.

– Посилення фінансування дошкільних навчальних закладів. Цей напрям передбачає усунення проблем, що склались в дошкільній освіті через відсутність належного матеріального забезпечення, що призводить до

неналежного забезпечення освітнього процесу.

– Перехід на нову модель державно-громадського управління. Нова модель управління дозволить уникнути командно-адміністративного стилю вертикального управління та забюрократизованості.

3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» окреслила нову візію української школи і тим самим зумовила виникнення нових відносин, що потребують правового регулювання. Основними векторами змін відносин у сфері загальної середньої освіти та відповідними завданнями перед правовим регулюванням стали такі:

– оновлення змісту загальної середньої освіти на основі компетентісного підходу через розроблення державних стандартів загальної середньої освіти;

– підвищення професіоналізму вчителя через закріплення обов'язку педагогічних працівників постійного підвищення професійного, загальнокультурного рівня та педагогічної майстерності вчителя. Підвищення кваліфікації законодавець передбачив як необхідну умову атестації педагогічного працівника. Закон також визначає вимоги до освіти та професійної кваліфікації педагогічного працівника закладу освіти;

– нова структура школи (початкова школа тривалістю чотири роки, базова середня школа (гімназія) тривалістю п'ять років та профільна середня школа тривалістю три роки) та нові за формою організації та структурою загальноосвітні навчальні заклади – опорні школи поставили нові завдання перед місцевими органами влади

– розширення автономії школи, яка передбачає, що адміністративні та навчально-методичні повноваження будуть делегуватися на рівень закладу освіти зумовив трансформацію відносин між закладами освіти та органами управління.

– дослідження результатів навчання як ще один вектор розвитку шкільної освіти висунув нові вимоги щодо проведення моніторингу якості освіти, які здійснює Український центр оцінювання якості освіти.

4. Сучасний етап еволюції освіти осіб з особливими освітніми потребами, суть якого полягає в реалізації принципу «від рівних прав – до рівних можливостей, від інституалізації – до інтеграції», на практиці є досить складним в нашій країні. Цей факт зумовлює потребу удосконалення діючої державної політики в сфері освіти та чинної нормативно-правової бази, яка регламентує питання надання освітніх послуг особам з ООП, у тому числі й питання впровадження інклюзивного навчання.

Вважаємо, що для досягнення більш високого та ефективного рівня освіти осіб з особливими освітніми потребами державна політика повинна бути спрямована на реалізацію таких завдань: розвиток системи моніторингу осіб з особливими освітніми проблемами; посилення заходів інформаційної, науково-методичної та соціально-педагогічної підтримки інклюзивної освіти; підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для інклюзивної освіти, а також впровадження в освітні програми педагогічних ЗВО освітніх модулів, курсів за вибором або факультативів з питань інклюзивної освіти; підвищення комп'ютерної грамотності, збільшення фінансування системи інклюзивної професійної освіти з метою підготовки самих навчальних закладів та їх інфраструктури до прийому осіб з інвалідністю; робота з активізації осіб з особливими освітніми потребами; взаємодія освітніх установ з центрами зайнятості населення та з роботодавцями.

5. Ключовими результатами реалізації законодавства у сфері вищої освіти в контексті її реформування стали: запроваджуються нові стандарти вищої освіти, що розробляються на основі компетентнісного підходу; розпочата підготовка докторів філософії в аспірантурі за новими освітньо-науковими програмами; вимоги до здобувачів учених звань доповнені необхідністю мати міжнародний сертифікат з іноземної мови, індексовані у системі Scopus або Web of Science наукові публікації, пройти стажування за кордоном; розширено академічну автономію ВНЗ – надана можливість самостійно формувати навчальну програму в межах вимог освітніх стандартів, які не можуть включати вказівок на конкретні дисципліни, що їх необхідно викладати студентам;

впроваджуються норми академічної доброчесності та боротьби із плагіатом, оновлено механізми проведення вступної кампанії

Адміністративно-правове регулювання у сфері вищої освіти покликане забезпечити реалізацію сучасних тенденцій розвитку вищої освіти шляхом встановлення обов'язкових норм, які регулюють діяльність ЗВО.

Сучасними тенденціями розвитку вищої освіти в Україні є:

– демократизація вищої освіти, що передбачає загальнодоступність, свободу вибору виду освіти і спеціальності, характеру навчання та сфери майбутньої діяльності; демократичний характер управління і автономність освітніх установ;

– гуманізація і гуманітаризація. Навчання є особистісно-орієнтованим під гуманізацією освіти слід розуміти пріоритет загальнолюдських цінностей. Життя і здоров'я людини, вільного розвитку особистості. Гуманітаризація передбачає створення сприятливих форм, методів і умов як для студентів, так і для викладачів, які дозволяють формувати гуманне ставлення до людей, терпимість до інших, відповідальність перед суспільством;

– комп'ютеризація вищої освіти. Комп'ютери повинні використовувати не тільки для проведення обчислювальних і графічних робіт, а й як спосіб входження в інформаційні системи, для тестового і педагогічного контролю і тощо;

– фундаменталізація вищої освіти. Це тенденція розширення і поглиблення фундаментальної підготовки студентів. Фундаментальні науки дають можливість майбутнім фахівцям вільно орієнтуватись в своїй галузі, передбачити її подальший розвиток. Швидка зміна технологій вимагає від фахівця здатності швидко освоювати нові технології;

– інтеграція освітніх програм з реальним виробництвом.

– безперервна освіта і самоосвіта.

– розвиток інновації у вищій освіті. Інновації в системі освітньої діяльності – це продукт усвідомленої, цілеспрямованої міждисциплінарної діяльності. В інноваційному навчанні використовуються науково-освітні

інформаційні мережі, спеціальних технологій підтримки віртуальної навчальної діяльності, викладач використовує демократичний стиль спілкування, студенти виявляють ініціативу, самостійно ставлять цілі, розробляють проекти.

РОЗДІЛ 4

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

4.1 Зміст та принципи управління освітою в Україні

Управління це складне суспільне явище, яке трактується вченими неоднозначно. Різноманітність понять зумовлена неабиякою кількістю сфер суспільних відносин, де це явище виникає. Участь людини в управлінні підкреслюється низкою вчених, які наголошують, що воно створено людьми з метою свідомої саморегуляції своєї життєдіяльності і має в забезпеченні їх потреб та інтересів таке ж важливе значення, як сім'я і власність, мораль і право, спосіб виробництва і держава, знання та інформація і інші суспільні інститути. Управління супроводжує будь-яку колективну людську діяльність, присутнє в усіх сферах та галузях і тому неодмінно відображає загальний стан культури суспільства, її особливості, ментальність населення [355]. Г. Атаманчук вважає, що управління виникає тоді, коли в будь-яких взаємозв'язках, відносинах, явищах, процесах присутні свідомий початок, інтерес і знання, цілі і воля, енергія і дії людини [356, с.6]. Управління в суспільстві, будучи інструментом удосконалення діяльності колективів людей, відмінне від управління в природі. Управління в суспільстві має багато різних сторін [357, с.114].

Серед різних видів управління особливе місце займає державне управління. Держава через державне управління покликана забезпечувати збереження, функціонування та розвиток суспільства. Якою мірою державні інститути виконують цю забезпечувальну роль, такою мірою вони потрібні суспільству [358, с.87].

М. Курко критерієм в розуміння сутності змісту та сутності управління

вважає визначення його методів та форм. Водночас методами державного управління вчений визначає сукупність способів, прийомів та засобів впливу суб'єктів на об'єкти управління, для досягнення цілей розвитку держави. Однією з основних ознак демократичної форми державного управління М. Курко виділяє делегування управлінських повноважень відповідним органам державної влади [359, с.36].

Теоретичні основи проблем державного управління стали основою досліджень низки вчених, а саме: В. Авер'янова [360], Ю. Битяка [361], В. Малиновського [362], Н. Нижник [363] та ін.

Необхідність державного управління в сфері освіти, зумовлена суспільною значимістю виконання державою цієї соціокультурної функції. Державному управлінню в сфері освіти присвячені праці В. Андрущенка [364], О. Гаєвської [365], В. Грабовського [366], Д. Дзвінчука [367], І. Зязюна [368], В. Кременя [369], С. Крисюка [370], В. Лугового [371], І. Лопушинського [372], Т. Лукіної [373], В. Лутая [374], В. Майбороди [375], С. Майбороди [376], Р. Науменко [377], В. Огаренка [378], Л. Паращенко [379], В. Пікельної [380], Н. Протасової [390] та ін.

С. Крисюк вважає, що державне управління освітою це особливий вид професійної діяльності, який полягає в організуючому впливі на суспільні відносини у сфері освіти шляхом застосування державно-владних повноважень і включає цілеспрямоване вироблення, прийняття та реалізацію організуючих, регулюючих та координуючих рішень, що впливають на освітню сферу. До основних характеристик державного управління освітою вчений відносить: наявність органів управління, наділених певними повноваженнями, діяльність яких спрямована на певні об'єкти освітньої галузі; існування управлінських зв'язків, відносин і організації як суб'єктів, так і об'єктів управління; наявність управлінських функцій, пов'язаних із забезпеченням існування та розвитку галузі [370, с.34].

Цілеспрямований вплив на зміну стану освіти здійснює не тільки і не стільки держава, скільки суспільство і громадськість. Управління освітою у

демократичному суспільстві є і може бути тільки державно-громадським – тим, в якому поєднується діяльність суб'єктів управління державної та громадської природи і базується на принципах делегування повноважень та залучення громадськості до управління освітою [391, с.18].

Реалізація конституційного права громадян приймати участь в управлінні державними справами є важливим показником рівня розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Провідний науковець В. Селіванов наголошує, що «лише за умови розвиненої політичної і правової культури демократичного громадянського суспільства, яке не просто на законній, а, насамперед, правовій основі контролює державну владу, державно організоване суспільство в змозі і обмежувати, і самообмежувати державні імперативні адміністративно-командні прагнення» [392, с.116].

Освітні реформи, які відбуваються сьогодні в Україні неодмінно пов'язані і з реформуванням системи управління освітою. Модернізація системи управління відбувається шляхом переходу від адміністративно-бюрократичного до державного-громадського її рівня. Новим кроком у формуванні ефективної системи управління освітою визначено державно-громадську модель управління.

Державно-громадське управління має на меті поєднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем формування державної політики в галузі освіти, питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності.

Головним завданням державно-громадського управління є забезпечення діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установами рухомої рівноваги між державним регулюванням та процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-педагогічних системах. Крім того, завданнями такого управління є реалізація законодавчо визначених прав педагогів, учнів та їх батьків на участь в управлінні навчальним закладом; демократизація державного управління

освітою; задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу; розвиток узгоджувальних механізмів розв'язання суперечностей і конфліктів між усіма суб'єктами [393].

С. Королук зазначає, що громадські структури діють поруч з державними структурами управління, встановлюючи комунікаційні зв'язки, результатом яких, на думку вченого має бути: «встановлення рівноваги між вимогами держави і запитами громадян [394].

Перші кроки до реалізації державно-громадської моделі управління освітою були зроблені у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») яка визначила перехід від державного до державно-громадського управління стратегічним завданням реформування управління освітою [71].

Національна доктрина розвитку освіти теж робить наголос на державно-громадській моделі управління, яка має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентоспроможності освітніх послуг. Модель системи управління в Національній доктрині визначена як відкрита і демократична, в якій передбачається забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки та поєднання державного і громадського контролю [82].

Концепція державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки одним з напрямів програми вказала демократизацію в освіті, що передбачає посилення ролі органів громадського самоврядування, активізацію участі професійних і громадських організацій у навчально-виховній, науково-методичній, господарській діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їхнього розвитку, оцінюванні якості освітніх послуг. Концепція окреслила основні шляхи розв'язання проблем у цій сфері, а саме:

– всебічна підтримка та сприяння активній діяльності батьківських комітетів, опікунських рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації, їхнє залучення до розроблення та виконання рішень у галузі освіти, розширення ролі студентського та учнівського самоврядування в

навчально-виховному процесі;

- поєднання державного і громадського контролю, впровадження нової етики управлінської діяльності, що ґрунтується на принципах взаємоповаги і позитивної мотивації;

- відкритість процесу розроблення нормативно-правових документів, їхньої експертизи і апробації та затвердження;

- створення систем моніторингу ефективності управлінських рішень, впливу на якість освітніх послуг на всіх рівнях, організація проведення експериментальної перевірки та експертизи освітніх інновацій із залученням громадськості [395].

Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021рр., визначає актуальну тенденцію сприйняття освіти – як найважливішої сфери для розвитку громадянського суспільства, а саме: визначення, що найважливішим державним пріоритетом є «виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави», наголошення, що «якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості». Окремий розділ зазначеного нормативного документу – «Модернізація системи управління освітою» чітко зазначає головні засади цього процесу через розвиток моделі державно-громадського управління, посилення ролі та взаємодії усіх суб'єктів освітньої політики, у якій особистість, суспільство й держава стають рівноправними суб'єктами і партнерами. Відповідно до змісту документу, гнучка, цілеспрямована, ефективна система державно-громадського управління освітою, що забезпечує інтенсивний розвиток і якість освіти, спрямованість її на задоволення потреб країни та запитів особистості, передбачає важливі кроки модернізації у цьому напрямі: оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління освітою; перерозподіл функцій і повноважень між центральними та

регіональними органами управління освітою, органами місцевого самоврядування і навчальними закладами; розроблення системи заходів (нормотворчих, науково-методичних, фінансово-економічних тощо) щодо впровадження ідеї автономії навчальних закладів, розширення їх прав і можливостей щодо фінансової самостійності; апробацію і впровадження різних моделей державно-громадського управління розвитком навчальних закладів; перехід до програмно-цільового управління та інші [128].

Новий Закон України «Про освіту» однією із засад державної політики у сфері освіти визнав державно-громадське управління. Хоча законодавець не включив в перелік органів управління освітою органи громадського самоврядування, але присвятив статтю 70 громадському самоврядуванню та державно-громадському управлінню у сфері освіти. Державно-громадське управління у сфері освіти закон трактує, як взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти. А також передбачив створення інститутів громадянського суспільства для забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти, що представляють інтереси: педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників; здобувачів освіти; батьків; заклади освіти; роботодавців; об'єднання зазначених категорій осіб [96].

Відповідно до Закону органи громадського самоврядування створюються у закладі освіти – за ініціативою учасників освітнього процесу; на місцевому (територіальному) рівні – за ініціативою фізичних осіб та/або громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства; на національному (всеукраїнському) рівні – за ініціативою громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з

особливими освітніми потребами відповідно до законодавства [96].

Органами громадського самоврядування у сфері освіти є: органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їхніх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави; Всеукраїнський з'їзд учасників освітнього процесу та їхніх об'єднань, що скликається у порядку, затвердженому центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки [96].

На Всеукраїнському з'їзді учасників освітнього процесу та їхніх об'єднань схвалюється стратегія розвитку освіти України на відповідний період та вирішуються інші питання, передбачені спеціальними законами [96].

Визначень державно-громадського управління освітою в науковій літературі існує кілька. Усі науковці визначають «поєднання» і «взаємодію» двох складових управління – державного і громадського. Наприклад, О. Михайленко, державно-громадське управління освітою характеризує, як процес поєднання різноспрямованої діяльності державних і суспільних суб'єктів управління, що пов'язані з функціонуванням і розвитком освітньої установи, в інтересах суб'єктів навчально-виховного процесу, соціуму, влади [396].

Про взаємодію держави і громадськості в управлінні освітою зазначають і автори навчально-наукового видання «Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект», зазначаючи, що ефективність взаємодії державної і громадської складових у системі управління освітою можна забезпечити лише за умови їх солідарності й згоди у притаманних їм видах діяльності [397, с.213].

Р. Валеев визначив державно-громадське управління освітою, як узгоджену, правомірну діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктів громадського самоуправління, спрямована на реалізацію освітньої політики, забезпечення прав учасників освітніх правовідносин [398, с.65].

Отже, на основі аналізу існуючих понять державно-громадського управління, його законодавчого визначення та форм та мети його реалізації можемо визначити основні завдання державно-громадського управління освітою, а саме:

- реалізація прав учасників освітніх відносин на участь в управлінні освітою;
- сприяння в підвищення результативності державної політики в галузі освіти;
- сприяти залученню громадськості у формування та реалізацію освітньої політики;
- сприяння підвищенню якості підготовки здобувачів освіти;
- сприяння підвищенню якості освітньої діяльності;
- забезпечення відкритості та доступності інформації про діяльність закладів освіти.

Водночас, сьогодні управління в освіті модернізується, набуває нових форм із застосуванням нових підходів та принципів. Принцип державно-громадського характеру управління системою освіти є ознакою демократичності держави, що передбачає активну участь громадян в управлінні державою.

Принципи управління освітою змінювалися з оновленням підходів до управління в цілому, з новим баченням змісту та значення освіти.

На принципи управління освітою впливають різні чинники, це і інтернаціоналізація освіти і перехід від державного до державно і створення нових органів у сфері забезпечення якості освіти, розширення автономії закладів освіти,

М. Яструбський узагальнив чинники державного управління освітянською сферою, серед яких виділив:

- демографічні чинники, які, як вважає вчений, займає центральне місце за проявом впливу на становлення і розвиток вищої школи в Україні;
- політичні чинники. Науковець вважає, що саме поняття державної

освітньої політики, передбачає, що суб'єктом освітнього процесу є її державні органи регулювання і прояв освітянської політики відбувається через систему державного регулювання;

– економічні чинники – зміни в економічній сфері спричиняють зміни у всіх сферах людської діяльності;

– мотиваційні чинники;

– міжнародні чинники – суб'єктами державної освітньої політики в сучасних політичних умовах є і міжнародні органи й установи, котрі здійснюють освітню політику на світовому рівні;

– ризики лояльності;

– чинники внутрішнього середовища [399, с.111].

Отже, управління освітою, будучи складовою частиною системи державного управління, зазнає постійний впливу різноманітних чинників. Організація і діяльність освіти в Україні базується на загальних принципах управління, які, як відомо, мають універсальний характер.

Із загальних принципів управління логічно впливають принципи управління освітою. Одним із загальних принципів управління є публічність державного управління, а саме: доступність державного управління для громадян, що пов'язано з їхнім правом вибору складу відповідних органів і участі в їхній діяльності; відкритість функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування; громадський контроль, зокрема через засоби масової інформації, за основними державно-управлінськими процесами; судовий контроль за дотриманням в процесах державного управління конституційно закріплених інтересів суспільства, прав і свобод громадян. Цей принцип знайшов своє відображення і в освітньому законодавстві України. Серед основних засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності законодавець визначив – прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень. Цей принцип відображений в статті 68 Закону України «Про освіту», яка зобов'язує органи управління у сфері освіти оприлюднювати всю публічну інформацію та забезпечувати обов'язкове

громадське обговорення проектів нормативно-правових актів, що стосуються системи освіти та участь представників громадськості у підготовці та прийнятті цих документів [96].

Сучасна система управління характеризується децентралізацією. Під цим принципом треба розуміти процес поступової передачі повноважень від центральних органів державного управління до вищих навчальних закладів з повноваженнями самоорганізації і самоврядування, самоконтролю і саморозвитку. Цей принцип в Законі України «Про освіту» відображений – фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом. Набуття автономії це насамперед – відповідальність забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності.

Принцип децентралізації передбачає чітке розмежування на законодавчому рівні компетенцій різних рівнів управління освітою: загальнодержавного, регіонального, муніципального.

Система управління освітою на муніципальному рівні це сукупність взаємопов'язаних елементів: освітніх програм і державних освітніх стандартів різного рівня і спрямованості, мережі освітніх установ незалежно від їхньої організаційно-правових форм, типів і видів, муніципальних органів управління освітою і підвідомчих їм установ і організацій.

Безсумнівно, муніципальна політика в сфері освіти має будуватися на основі державної політики, принципами якої є:

- гуманістичний характер освіти,
- пріоритет загальнолюдських цінностей,
- доступність освіти,
- світський характер освіти в державних і комунальних навчальних закладах,
- свобода і плюралізм в освіті.

Водночас необхідність поділу повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування очевидна і пов'язана, передусім, з тим, що вони мають неоднакові можливості оцінювання чинників, що

впливають на зміст управлінських рішень в цій сфері. Так, орган державної влади, «маючи можливість більш повно врахувати всі різноманітні чинники загального характеру, не може передбачити всіх деталей застосування винесеного рішення, усіх додаткових обставин, пов'язаних з індивідуальними особливостями кожного окремого випадку». З іншого боку, органи місцевого самоврядування так само не завжди можуть мати повне уявлення про загальні пропорції. Віднесення ж дрібних питань до компетенції органів державної влади, здебільшого, призводить до уповільнення їхнього вирішення.

Принцип поєднання єдиноначальності з колегіальністю в управлінні освітою, і на рівні центрального органу управління освітою, і в рамках навчального закладу. Це означає, що деякі владні повноваження здійснюються безпосередньо керівником, певні рішення керівник проводить через колегіальні органи (колегія міністерства, вчена рада вищого навчального закладу, педагогічна рада), і, частину повноважень колегіальні органи здійснюють самостійно. Адміністративно-правові відносини між керівником і колегіальним органом будуються на розмежування повноважень і не зливаються один з одним.

Принцип відповідальності і підзвітності органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством забезпечується правом громадськими об'єднаннями та іншими інститутами громадянського суспільства, установчими документами яких передбачено діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з інвалідністю, професійними об'єднаннями педагогічних і науково-педагогічних працівників, об'єднаннями здобувачів освіти, об'єднаннями батьківських комітетів та органами, до яких вони делегують своїх представників здійснювати громадський нагляд

Принцип деполітизації освіти знайшов своє відображення в статті 31 Закону України «Про освіту», де відносини між закладами освіти та політичними партіями (об'єднаннями) і релігійними організаціями врегульовані у такий спосіб:

1. Державні та комунальні заклади освіти відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер.

2. Приватні заклади освіти, зокрема засновані релігійними організаціями, мають право визначати релігійну спрямованість власної освітньої діяльності.

3. Політичні партії (об'єднання) не мають права втручатися в освітню діяльність закладів освіти [96].

У закладах освіти забороняється створення осередків політичних партій та функціонування будь-яких політичних об'єднань.

Ще одним важливим та новим сьогодні є принцип державно-приватного партнерство у сфері освіти і науки

Правові засади державно-приватного партнерства у сфері освіти і науки визначені Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України «Про державно-приватне партнерство», Законом України «Про освіту», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Державно-приватне партнерство у сфері освіти і науки здійснюється на основі договорів між органами державної влади та приватними партнерами, які укладаються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Державно-приватне партнерство у сфері освіти і науки може передбачати:

- спільне фінансування закладів освіти, а також юридичних і фізичних осіб, які провадять освітню діяльність;
- утворення та/або спільне фінансування і розвиток баз практичної підготовки;
- утворення та/або спільне фінансування і експлуатацію інноваційних підприємств (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) на базі нинішніх закладів освіти;
- розроблення і розвиток сучасних технологій освіти, навчання;
- професійно-практичну підготовку;
- запровадження спільних програм фінансування підготовки фахівців тощо;

– здійснення заходів щодо соціального захисту та поліпшення житлових умов працівників системи освіти та здобувачів освіти.

Принцип міжнародної співпраці у сфері освіти полягає у державному сприянні міжнародній співпраці закладів освіти та органів управління освітою, через виділення їм відповідних валютних асигнувань, звільнення від оподаткування, сплати мита і митного збору за навчальне, наукове та виробниче обладнання та приладдя, що надходять для них з-за кордону для навчальних і наукових цілей.

Узагальнюючи сказане, можна зробити висновок, що глобальний характер освітньої системи вимагає ефективного управління процесами її розвитку на державному рівні. Тільки високий пріоритет освіти в державній політиці може забезпечити необхідний рівень управління сферою освіти в сучасному світі. Водночас пріоритетність освіти мусить бути не тільки проголошена, а й послідовно реалізовуватися в політичній практиці.

Характерною особливістю управління сучасної освітньої є нові взаємини загальнодержавних, регіональних, муніципальних органів управління освітою між собою, а також з закладами освіти. Сьогодні активно розвивається і реалізується принцип децентралізації управління освітою, розмежування компетенцій, повноважень і відповідальності між її різними рівнями.

Істотні особливості управління нової освітньої системи визначаються і тим, що вона має складну структуру. Тому найважливішим принципом управління освітою на всіх рівнях: державному, регіональному, муніципальному – мусить бути принцип системності. При цьому основними характеристиками системних перетворень управління освітою повинні бути наступні: прогнозованість, цілеспрямованість, гнучкість та ін.

4.2. Автономія закладів освіти як чинник підвищення ефективності управління у сфері освіти

Освіта це соціальний інститут, в якому відображаються всі тенденції

суспільного розвитку. Соціально-політичні зміни в суспільстві ставлять нові завдання перед системою освіти, зумовлені розвитком держави та суспільства. Зміни, пов'язані із трансфером технологій, дають підстави стверджувати про перехід суспільства до нової парадигми розвитку, основними учасниками якого дедалі стають університети, з позиції можливостей розроблення технологій, з позиції підприємницького розвитку. Це стосується не тільки розвинених країн, в яких університети історично були автономними осередками концентрування наукових досліджень, а й країн, у яких університети розглядали насамперед як освітні заклади.

Відповідно до Закону України «Про освіту» автономія – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових і інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом [96].

Аналізу правових аспектів автономії закладу освіти та академічної свободи педагогічних і науково-педагогічних працівників присвятили роботи вчені: В. Астахов [400], Д. Герцюк [401], М. Згуровський [402], К. Карчевського [403], С. Калашнікова [404], В. Кремень [405], В. Луговий [406], В. Огнев'юк [407], Ж. Таланова [408], Л. Тарусова [409], В. Пальчиков [410], А. Савченко [411], Ю. Рашкевич [412] і інші. Незважаючи на вагомості дослідження цієї проблематики залишається потреба у визначенні проблем та перспектив процесу трансформації галузі освіти у контексті автономії закладів освіти.

Н. Давидова розглядаючи межі здійснення академічної свободи та автономії закладу освіти зазначає, що базовими засадами сучасної освітньої реформи в Україні є принцип інституційної автономії закладу освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу, що можуть перебувати у суперечності. Колізія між інституційною свободою та свободою індивіда є прикладом конфронтації колективного та індивідуального інтересу [334, с.21].

У контексті автономії суб'єкта освітньої діяльності компоненти, що утворюють систему доцільно визначити з точки зору:

– суб'єктного складу, по-перше, гарантування автономії закладам освіти, по-друге, самостійність органів управління навчальними закладами, по-третє, свобода освітньої діяльності педагогічних, наукових та інших працівників закладів освіти;

– об'єктів викладацької та наукової діяльності, по-перше, автономія закладу освіти у визначенні змісту освіти, по-друге, свобода закладу освіти у виборі навчально-методичного забезпечення та освітніх технологій, по-третє, конституційні гарантії свободи наукової творчості професорсько-викладацького складу закладу освіти.

Як і будь-який інший суб'єкт правовідносин, заклади освіти мають право на автономію, самостійність і незалежність в межах передбачених законом прав. У межах встановлених законом обов'язків, навпаки, вони автономією (самостійністю, незалежністю тощо) не володіють, тому що обов'язки мусять дотримуватися та не мають права ігнорувати.

Автор аналітичної записки Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України «Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні» І. Богачевська зазначає, що автономія й академічна свобода університетів України – не самоціль. Університетська автономія має сприяти досягненню стратегічної мети підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на світових ринках праці, введення країни в єдиний європейський освітньо-науковий простір задля забезпечення сталого розвитку суспільства. Отже форми і зміст автономії українських вищих навчальних закладах мають забезпечити подолання системних проблем, що накопичилися у вітчизняній системі вищої освіти [413].

На відміну від органів державної влади та місцевого самоврядування, для яких характерна наявність компетенції, тобто з'єднаних в одній юридичній конструкції прав і обов'язків, заклади освіти та інші суб'єкти громадянського суспільства мають відокремлену сукупністю прав і відокремлену групу обов'язків.

З цієї точки зору автономія, самостійність і незалежність закладів освіти

очевидна, ніким не заперечується та предметного наукового дослідження, за суттю, не вимагає.

Проблема автономії більш актуальна в адміністративно-правовому сенсі, тобто з точки зору співвідношення адміністративно-управлінських повноважень державних і місцевих органів управління освітою, з одного боку, прав і обов'язків закладів освіти – з іншого. Це зумовлюється, передусім, самим фактом існування закладів освіти та неприпустимістю їх реорганізації в довільному порядку органами управління освітою. Якщо меншими є права та свободи закладів освіти значно зменшується академічна автономія. Навпаки, при чітко обмеженою законом компетенцією органів управління освітою та широкими повноваженнями закладів освіти є сенс стверджувати про дійсну реалізації вимоги принципу автономії.

Очевидно, що законодавство України не вимагає та не може вимагати повної автономії вишів в їхній взаємодії з органами управління освітою. Це означало б гіпотетичну ліквідацію Міністерства освіти і науки та їх аналогів в місцевих адміністративно-територіальних утвореннях у зв'язку з непотрібністю, що видається не більше ніж як однією з форм юридичного нігілізму (в деяких випадках – ідеалізму), що абсолютно неприпустимо в правовій державі та демократичному суспільстві.

І. Сопілко, В. Череватюк зазначають, що свобода та самоврядування закладів освіти є невід'ємною складовою громадянського суспільства, яке нині розбудовується в українській державі [414, с.182].

Автономія закладів освіти не є і не може бути повною і абсолютною. Навпаки, вона відносна, причому заклади освіти виступають в якості суб'єктів адміністративних правовідносин, знаходяться в стані субординації до органів управління освітою.

Специфіка статусу закладів освіти зумовлює ще одну важливу проблему в заданому контексті. Якщо заклад освіти є державним або комунальним – державні органи або місцеві органи влади виступають одночасно як засновники і як суб'єкти публічних владних відносин, у структурі яких є повноважні

органи управління освітою. Якщо заклад освіти не є публічним (державним або комунальним) то функції держави та місцевих органів влади вичерпуються лише повноваженнями публічного управління освітою, виключаючи компетенцію засновників.

Ця обставина істотно впливає на адміністративно-правовий механізм забезпечення автономії закладів освіти. Недержавні заклади освіти куди більше «автономні» у порівнянні з державними та комунальними організаціями вищої освіти, що зумовлюється цивільно-правовим статусом.

Водночас, В. Буяшенко зазначає, що фінансово-господарська і певною мірою адміністративна автономія навчального закладу приватної форми власності розглядається чинним законодавством винятково в бізнесовому контексті, у ньому бракує усвідомлення суспільного інституту університету (незалежно від форми власності) як спільноти вільних людей, що збираються разом задля збереження, передачі та пошуку знань [415, с.22]. Слідом за цим неминуче диференціюється їхній публічно-правовий статус, що може бути поставлено, під сумнів з точки зору нормативного змісту Конституції України про рівність всіх перед законом і судом. За логікою, організаційно-правова форма юридичної особи не повинна будь-яким чином впливати на механізм реалізації автономії.

Фактично такий вплив трапляється, тому що повноваження засновника неминуче обмежують управлінську автономію підконтрольних закладів освіти (особливо в аспекті створення, перетворення, ліквідації юридичної особи, участі в призначенні та звільненні з посади керівника організації).

Розмежування повноважень щодо управління освітою здійснюється нормами Закону України «Про освіту». З точки зору адміністративно-правових вимог і умов, ці норми мають знаходитися в методологічному та змістовному поєднанні відповідно до положень Конституції України.

Компаративний аналіз зазначених норм показує, що їхня методологічна відповідність спостерігається далеко не в повній мірі.

Університетська автономія, як зазначає Т. Семигіна, може мати різні

виміри (наукова, освітня, адміністративна, фінансова) і пов'язана з диверсифікацією джерел фінансування. Автономія університетів передбачає не лише отримання відповідних прав, а й можливість повноцінної реалізації таких прав і академічних свобод як її основний компонент; така реалізація можлива лише за умов рівності всіх вищих навчальних закладів у їхніх правах і можливостях, співіснуванні університетів різного рівня й призначення [416, с.7].

Державні повноваження в сфері освіти складають предмет виняткового відання держави.

С. Книшук у дисертаційному дослідженні «Реформування системи державного управління загальною середньою освітою в Україні в контексті європейської інтеграції» зазначає, в Україні сформовано відповідну нормативно-правову базу, яка регулює питання у сфері освіти. Але, з огляду на світові тенденції в освіті та сучасний стан державного управління освітою, правова основа потребує певного коригування. Державою визначені основні напрями розвитку освітньої сфери, проте крім декларування необхідно забезпечити суворе виконання відповідних правових норм [417, с.11].

Незалежно від організаційно-правової форми та засновника закладу освіти, що реалізує основні освітні програми вищої освіти, ліцензування, акредитацію, контроль і нагляд здійснюють державні органи. Ліцензування у сфері освіти, як інструмент державного управління, треба розглядати як суспільні відносини у сфері освіти; уніфікований порядок (власне процедуру ліцензування); як нагляд і контроль з боку держави та суспільства у сфері освіти; як можливість наслідків, зокрема, відповідальності за порушення законодавства у сфері освіти [418, с.71]. Ці повноваження не можуть ставитися до відання місцевих органів, а також передаватися для здійснення. Таке тлумачення наведених норм сприяє реалізації автономії в закладах освіти.

Водночас, як зазначає Р. Щокін, публічне адміністрування у сфері освіти – це діяльність яка сприяє у створенні умов для забезпечення права на освіту [419, с.224].

Заразом, деякі норми Закону України «Про освіту» в частині визначення

компетенції центральних і місцевих органів містять низку невизначеностей в правовому регулюванні, які можуть бути витлумачені на користь допустимості втручання місцевої влади в освітню автономію.

С. Вавренюк зазначає, що цілком ймовірно, що законодавець має право національним університетам надати академічні права і свободи в більшому (або меншому) обсязі, проте такі нормативно-правові рішення не мають прийматися довільно, невмотивовано, необґрунтовано [420, с.15].

Конституція України забороняє диференційований підхід до правового регулюванню статусу суб'єктів правовідносин, які знаходяться в такій, близькій або тотожній правовій ситуації. Тому під час з'ясування питання про конституційну допустимість особливих академічних прав і свобод, національних університетів, першочергове значення мають питання: відповідно яких правових критеріїв виділяються ці категорії університетів; в якому порядку і внаслідок яких правових підстав заклад вищої освіти може набути статусу (або втратити статус) національного університету.

Аналіз відповідних норм Закону України «Про освіту» показує, що рух статусів національних університетів знаходиться в сфері адміністративного розсуду Кабінету Міністрів України, ряду інших центральних органів виконавчої влади спеціальної компетенції (постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2017 року № 912 «Про затвердження Порядку та критеріїв надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу» [421]).

Щоб набути статусу національного університету, необхідно продемонструвати та довести інтеграцію освітньої та науково-дослідної діяльності, модернізацію та вдосконалення матеріально-технічної бази, соціально-культурної інфраструктури, інтеграцію у світовий освітній простір. Підставами для надання закладу (установі) України статусу національного є: загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності закладу (установи); розроблення і практична реалізація ним найважливіших державних програм у гуманітарній сфері; наявність у закладі (установі) визнаних на

загальнодержавному або світовому рівні фахівців та їхніх авторських шкіл чи фахівців з високим рівнем професійної кваліфікації та великим практичною роботи, що забезпечують вагомі результати в діяльності закладу, а також наявність сучасної матеріально-технічної бази; перспектива подальшого його розвитку; будівлі та приміщення, у яких заклади (установи) здійснюють свою діяльність, також прибудинкова територія має бути доступними для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відповідно до будівельних норм, державних стандартів і правил [422].

Здобувачі та носії статусу національних університетів мають відповідати певним показникам, демонструвати ефективність реалізації програм розвитку, що встановлюється (показники) та оцінюється (виконання показників) Кабінетом Міністрів України.

За результатами чергової «оцінки ефективності» реалізації програм розвитку рішенням Кабінету Міністрів України один виш може бути позбавлений відповідного статусу, інший заклад освіти, навпаки, – придбати. Слідом за цим змінюється обсяг академічних прав і свобод, які гарантовані чинним законодавством України щодо всіх без винятку вищих закладів освіти.

У цьому проявляється одна із загальних тенденцій розвитку адміністративного права України, яка демонструє зниження ролі закону в суспільному житті та відповідне розширення повноважень виконавчої гілки влади. У демократичній правовій державі має бути відновлений належний баланс і не можуть допускатися зайві «переваги» в бік законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади.

Присвоєння статусу національного університетів має здійснюватися не на основі конкуруючих програм розвитку, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, але внаслідок чітко встановлених законом критеріїв. Дискреційні повноваження Кабінету Міністрів України в цьому питанні мусять зводитися до мінімуму.

Адміністративно-правовий зміст гарантованої чинним законодавством країни автономії і академічної свободи закладу освіти передбачає не тільки

автономію закладів освіти в змісті освіти. Велике значення має методика викладання, що виражається в освітніх програмах і освітніх технологіях.

Поняття «освітня програма» використовується в тексті Закону України «Про освіту», однак чіткого визначення цієї категорії в статті 2 цього акту не дається. (Зазначена категорія уточнюється в листі Міністерства освіти і науки України від 5 червня 2018 року № 1/9-377 «Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм» [423]).

У листі Міністерства освіти і науки України від 5 червня 2018 року № 1/9-377 «Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм» є близькі за змістом терміни, в числі яких: навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС), послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їхній обсяг, графік навчального процесу, форми поточного та підсумкового контролю.

Роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 5 червня 2018 року № 1/9-377 «Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм» у контексті статті 1 Закону України «Про освіту» розкриває поняття «навчальний план» в його прив'язці до категорії «освітня програма» (пункт 17). Однак не важко помітити, що терміни забезпечення навчального процесу на підставі освітньої програми та навчального плану не можуть розглядатися та тлумачитися як рівнозначні.

Поняття «освітня програма» є більш широким порівняно з терміном «навчальний план», який є складовою освітньої програми.

У контексті правового аналізу змісту автономії закладів освіти важливо розмежовувати зміст освіти та методику педагогічної діяльності. Зміст вищої освіти більшою мірою в порівнянні з методикою викладання підлягає обмеженню правом відповідно до Закону України «Про освіту».

За визначенням С. Вавренюка, якість освіти завжди залишається пріоритетним напрямом при реформування системи освіти. Це можливо пояснити тим, що для процесу освіти важливо не виробництво, а надання

послуг, разом з цим інформація та знання виступають як основний ресурс виробництва [424, с.79].

Однак не треба, на наш погляд, в поняття методики викладання включати компоненти, що стосуються суто організації навчального процесу.

Під навчально-методичним забезпеченням у контексті листа Міністерства освіти і науки України від 9 липня 2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» ми будемо розуміти всю сукупність навчально-методичних засобів (робочі програми, навчально-методичні посібники, прийоми педагогічної майстерності тощо), які стосуються саме методики навчання і не зачіпають зміст освітньої діяльності в аспекті його предмета, структури, послідовності вивчення і організації навчального процесу («як вчити», але не «чому вчити») [425].

Будучи настільки чітко відмежовані від близьких і суміжних понять, навчально-методичне забезпечення може бути поставлено під чіткий судовий та адміністративний захист з точки зору неприпустимості державного та іншого непрофесійного втручання в вузівську діяльність.

Н. Маслова зазначає, що можемо зробити висновок про наявність двох основних підходів до визначення обсягу і змісту академічної свободи. Перший підхід полягає у тому що академічна свобода розглядається як індивідуальне право, що поєднує декілька проявів свободи самовираження котрі мають члени академічної спільноти співробітники і студенти, наприклад, свободу думки, свободу асоціацій. Інший підхід полягає у розгляді академічної свободи як певного колективного права тобто, як інституційного права автономії для вишу загалом або його структурних підрозділів, факультетів, науково-дослідних лабораторій, кафедр тощо. Ще один бік цієї свободи полягає в обов'язку органів публічної влади дотримуватись академічної свободи і вживати всіх можливих заходів для забезпечення ефективного здійснення і захисту цього права [426, с.648].

Свободу викладання в цьому контексті можна розуміти дуже централізовано (методику визначає навчально-методичне об'єднання для всієї

країни) або вкрай децентралізовано (кожен викладач має право використовувати власну методику, обґрунтовуючи її доцільність на засіданні кафедри або вченої ради факультету, інституту або іншого аналогічного структурного підрозділу вищого навчального закладу).

Національна практика останнього часу уникає цих двох крайніх підходів, проте більшою мірою «тяжіє» до централізованої, ніж до децентралізованої моделі. Але доцільно погодитися з думкою В. Ортинського, що чималий обсяг нових понять і педагогічних інновацій вимагає від науково-педагогічного працівника нових компетенцій, щоб бути спроможним до системного розгляду всіх змін і в освіті, і в педагогіці вищої школи [427, с.72].

Як одне з актуальних проблем у цій сфері стає питання про інституційну конкуренцію, з одного боку, вимог державних освітніх стандартів, з іншого – методики вивчення навчальних дисциплін в трактуванні відповідних навчально-методичних об'єднань. Підкреслимо, що статус наукових освітніх програм (на відміну від освітніх програм, у межах кожної спеціальності чи спеціалізації виш може створювати як одну, так і декілька освітніх програм) передбачає їх рекомендаційний характер (Роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 5 червня 2018 року № 1/9-377 «Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм»).

Вимоги державних освітніх стандартів є юридично обов'язковими. Але обов'язковість наукової освітньої програми як акту вільного вибору відповідного закладу освіти треба розцінювати як форму вираження автономності.

Державні освітні стандарти демонструють свою юридичну обов'язковість в принципово іншій якості – як допустимі (з прямим застереженням в тексті чинного закону) виключення із загального правила про свободу педагогічної діяльності, тобто обмеження прав, гарантованих Конституцією України як свобода наукової творчості.

Дослідження матеріалів Ради проректорів з наукової роботи вищих навчальних закладів та директорів наукових установ Міністерства освіти і

науки України показало, що на нарадах в Міністерстві освіти і науки України ставилося питання про перенесення вимог державних освітніх стандартів в положення освітніх програм [428]. Це витікає зі змісту педагогічної діяльності в її методиці, що реалізують силами професійного співтовариства на протидію волі державних чиновників, які визначають, в кінцевому підсумку, положення державних освітніх стандартів.

За уявної привабливості цієї ідеї, підкреслимо, що вона таїть приховану загрозу ототожнення юридичних прав і обов'язків, що не є допустимим з огляду на загально визнані положень теорії права (якщо мова не йде про «компетенцію» державних органів і органів місцевого самоврядування, що є своєрідним симбіозом юридичних прав і обов'язків, які, однак, піддаються розмежування при логічному аналізі дії правових норм у відповідних правовідносинах).

Вважаємо, що інститут освітніх програм має важливий юридичний сенс, який піддається досить чіткому тлумаченню та застосуванню на практиці.

Автори методичних матеріалів «Сучасні підходи до побудови освітніх програм» Ю. Холін, О. Кравцов, Т. Маркова вказують, що однією з головних методологічних засад нового Закону України («Про Освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII) є автономія закладів освіти. Це, зокрема, означає, що університети самі, не чекаючи вказівок та інструкцій від управляючих органів, мають дбати про зміст освіти та про забезпечення її якості. Якщо дотепер галузеві стандарти освіти визначають, зокрема, переліки нормативних навчальних дисциплін та обсяги їхнього викладання, то новий закон передбачає, що нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти формулюватиметься у термінах результатів навчання та самих результатах, а переліки навчальних дисциплін визначатимуться самими закладами освіти [429, с.21].

С. Вавренюк розглядаючи проблеми болонського процесу для системи вищої школи України зазначає, що, реалізація болонських рекомендацій у нашій державі на практиці має низку труднощів. Найважливіше – недостатня

розробка законодавчої бази, яка забезпечує процес реформування та відсутність додаткового фінансування для створення нових навчальних програм [430, с.59].

Якщо навчально-методичне забезпечення означає сукупність засобів, що надаються (переважно – матеріальних) для досягнення певної мети (в цьому випадку – реалізації освітньої програми спеціальності), то поняття «освітні технології» є більш складним для тлумачення і інтерпретації.

Підкреслимо, що цей термін певною мірою запозичений Законом України «Про освіту» з понятійної системи ЮНЕСКО (англомовний термін «learning technologies» можна перекласти на українську мову як «технології навчання», «навчальні технології» тощо). Поняття «технології» в цьому контексті підкреслює системність методів організації навчального процесу з урахуванням наявності ресурсів, взаємодія різних прийомів, методів, способів і форм навчання.

Освітні технології – це організаційно-методичний інструментарій педагогічного процесу, процесуальна частина дидактичної системи, алгоритм взаємодії викладача та здобувача освіти (вищої).

З погляду досліджуваної проблеми, автономії закладів освіти як чинника підвищення ефективності управління, зазначимо, що освітні технології представляють одну із загроз реалізації положень Закону України «Про освіту» в разі зайвої стандартизації, надмірного нормування, відсутність гнучкості в моделюванні та плануванні, а також в алгоритмізації освітнього процесу.

Ефективна діяльність університетів в сучасному мінливому та складному зовнішньому середовищі потребує від них гнучкості та адаптивності до нових викликів, що зумовлює необхідність забезпечення та розвитку автономії. З іншого боку, актуальною проблемою залишається забезпечення такого державного регулювання, яке б було стимулюючим, не жорстким, але, водночас, орієнтованим на високу якість освіти та досліджень [431, с.37].

Сенс автономії закладів освіти передбачає, що кожен конкретний викладач, навіть без урахування думки професійного співтовариства (не кажучи вже про протиправність державного втручання в подібні процеси), має право

вибрати, наприклад, освітню технологію «постановки мети», «повного засвоєння», «концентрованого навчання», «навчального дослідження», «колективного обговорення», «евристичного навчання» тощо.

Такі техніки та технології часто використовуються викладачем спонтанно, не заплановано.

З іншого боку, є достатні підстави для іншого, більш широкого тлумачення терміна «освітні технології» відповідно до проблеми реалізації автономії волі наукової творчості.

Якщо «освітня технологія» стає частиною освітньої програми спеціальності та позначається на навчально-методичному комплексі відповідної навчальної дисципліни – фактично спостерігається змістовне зближення категорій «навчально-методичне забезпечення» і «освітні технології» аж до повного «поглинання» останньою з двох названих категорій змістом першої.

Свобода викладання як свобода вибору освітніх технологій є близькою до повної тільки в разі обмежувального тлумачення терміна «освітні технології», коли йдеться лише о поточних формах, способах, прийомах і методах навчання, що не зафіксовано та не формалізовано в освітній програмі спеціальності.

Якщо технологія навчання є частиною освітньої програми спеціальності ступінь свободи викладання значно звужується. У кінцевому підсумку (виходячи з сучасного стану вишівської системи України, яка з плином часу може змінитися), автономія навчального закладу в аспекті гарантування варіативності навчально-методичного забезпечення та освітніх технологій зводиться до змісту та проблем реалізації навчально-методичних комплексів дисциплін.

Термін «комплекс» в цьому випадку підкреслює наявність системного, планованого і організованого «навчально-методичного забезпечення», що включає «освітні технології». За названою причини «навчально-методичні комплекси», на нашу думку, представляють один з важливих показників, що демонструють наявність або відсутність реальної автономії в контексті свободи викладання у закладах освіти країни. Додатково зазначимо, що вище зазначене

набуває особливої актуальності і «потребує адекватної правової, організаційної та економічної підтримки».

Якщо навчально-методичний комплекс сприймати як диспозитивну регулятивну систему, що має приблизний характер і містить лише найбільш важливі орієнтири для творчої викладацької діяльності у закладах освіти це інструментарій не може кваліфікуватися як інструмент порушення свободи викладання та наукової творчості у контексті академічної свободи та автономії закладу освіти. Навпаки, він сприяє публічності та прозорості освітнього процесу, дає змогу розумно поєднувати зовнішній контроль та самоврядування закладу освіти.

Якщо навчально-методичні комплекси кваліфікуються як імперативні нормативні системи, відхилення від яких розуміється як порушення, що карається пропорційними юридичними санкціями – академічна свобода перебуває під загрозою істотних порушень аж до повної її заперечення.

На думку І. Дегтярьової яка досліджувала правовий статус та сферу компетенцій Міністерства освіти і науки України у системі державного управління вищою освітою, процес реформування системи державного управління вищою освітою безпосередньо пов'язаний із розширенням сфери інституційної автономії та дерегуляції, відтак – зі зменшенням можливостей для втручання міністерства. Повноваження міністерства водночас не можуть обмежувати інституційну автономію, водночас мають гарантувати належний контроль за дотриманням законодавства [432, с.87].

З погляду на дослідження О. Мрихіна «Трансфер технологій у системі стратегічного розвитку університетів», теоретичні засади взаємовпливу ринкових ефектів від автономії закладів освіти як чинника підвищення ефективності управління, розвинені шляхом обґрунтування інтегрального характеру взаємозв'язку теоретичних підґрунть технологічного розвитку освітнього процесу на підставі ланцюга генерування знань, є основою розроблення теоретико-методологічних засад розвитку закладів освіти [433, с.456]. Застосування визначених засад сприятиме підвищенню рівня

обґрунтованості управління у системах стратегічного розвитку університетів їхніми керівниками, менеджерами інституційного рівня тощо.

Зараз важко переоцінити значення сфери освіти для розвитку України. Освіта за останні двадцять сім років Незалежності характеризувалася значними змінами, початок яким було покладено прийняттям Закону України від 23 травня 1991 року № 1060-XII «Про освіту», який суттєво змінив систему правового регулювання сфери освіти.

Сьогоднішній період розвитку освіти тісно пов'язаний із прийняттям і реалізацією Закону України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту», зміст якого відображає результати осмислення досвіду застосування Закону України від 23 травня 1991 року № 1060-XII «Про освіту» та досвіду Європейського Союзу в зазначеній сфері в контексті реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Стаття 5 «Державна політика у сфері освіти» Закону України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту» зазначає: «Освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства й держави».

Освіта об'єднує два смислових елемента:

– освіта – єдиний цілеспрямований процес виховання та навчання, що є суспільно значущим благом і здійснюваний в інтересах людини, родини, суспільства та держави;

– освіта – сукупність придбаних знань, умінь, навичок, ціннісних установок, досвіду діяльності та компетенції, визначених обсягу та складності з метою інтелектуального, духовно-морального, творчого, фізичного та професійного розвитку людини, задоволення освітніх потреб і інтересів.

Невід'ємною складовою автономії закладу освіти є фінансова автономія, яка визначає можливість самостійного управління фінансовими ресурсами.

На жаль, сьогодні, доводиться констатувати, що норми щодо фінансової автономії закладі освіти залишаються здебільшого декларативними. Виникають труднощі із відкриттям поточних і депозитних банківських рахунків, створенням власних ендавментів. Існують різні обмеження для господарської діяльності ЗВО та меценатства. Фінансова автономія не може бути забезпечена лише освітнім законодавством, змін потребують багато інших законів та підзаконних нормативно-правових актів, щоб норми щодо фінансової автономії закладів освіти запрацювали і отримали реальне втілення. У цьому контексті вважаємо за необхідне проаналізувати фінансування освіти крізь призму правового регулювання та виокремити заходи у сфері фінансування освіти, які б сприяли реалізації принципу фінансової автономії закладу освіти.

На відмінно від Закону від 23 травня 1991 року № 1060-XII «Про освіту» діючий Закон відносить до основних завдань правового регулювання відносин у сфері освіти, у тому числі завдання створення фінансових умов для вільного функціонування та розвитку системи освіти України. Вирішення цього завдання передбачає необхідність правового регулювання: статусу осіб, які беруть участь у забезпеченні фінансових умов для вільного функціонування та розвитку системи освіти України; взаємодії даних осіб, яка забезпечує бюджетне фінансування сфери освіти; забезпечення конституційних прав на освіту за допомогою організації фінансування сфери освіти.

Питання, пов'язані з управлінням фінансами та механізмом фінансування освіти, знайшли відображення в працях вітчизняних вчених: В. Андрущенко [434], Т. Боголіб [435], І. Вахович [436], В. Вітлінського [437], В. Гапона [438], І. Грищенка [439], О. Драгана [440], І. Каленюк [441], А. Колота [442], В. Куценка [443], С. Ніщिमної [444], С. Ніколаєнка [445], О. Робака [446], В. Сафонові [447], І. Ходикіної [448], Н. Шумар [449], А. Яроша [450] і інших.

Фінансування є процесом, життєво необхідним для функціонування одержувача. Без фінансування одержувач не може здійснювати діяльність, а іноді – існувати в принципі, як явище навколишньої дійсності.

Фінансування освіти характеризується як бюджетне фінансування, що

здійснюється з метою забезпечення конституційного права на освіту. З цієї точки зору фінансування освіти це процес виділення, отримання, використання бюджетних коштів. Така позиція підтримується деякими авторами, на думку яких термін «фінансування освіти» може використовуватися в значенні бюджетного фінансування [451; 452; 453]. Мається на увазі, що відбувається не одноразове, а регулярне, безповоротне та безоплатне виділення з бюджету коштів для забезпечення основної діяльності освітньої установи. При цьому витрати бюджету на освіту за загальним правилом не можуть бути пов'язані з доходами бюджету. Відповідно, початком для реалізації процесу фінансування освіти виступає складання проектів бюджетів. Кінцевою, завершальною крапкою процесу фінансування освіти виступають контроль і оцінка використання бюджетних коштів, виділених на освіту. Існує більш широкий підхід до визначення терміна «фінансування освіти», що використовується, зокрема, іноземними авторами [454; 455].

На думку Н. Ковалко існують два основних способи фінансування освіти: індивідуальне фінансування витрат студента на навчання (та проживання); інституційне фінансування освітніх установ [456].

У спрощеній схемі джерела фінансування поділяються на громадські (державний бюджет) і приватні (студент і (або) його батьки). Такий підхід передбачає включення у відносини з фінансування освіти питань, пов'язаних із регулюванням платних освітніх послуг.

Вищевикладене дозволяє визначити відносини з фінансування освіти у вузькому сенсі – як бюджетне фінансування та в широкому сенсі, що передбачає включення, крім бюджетів, усіх інших джерел, які забезпечують приплив фінансових коштів у сферу освіти, найбільш значущими з яких є платні освітні послуги.

Відносини з фінансування освіти у вузькому сенсі за рахунок виключно бюджетних коштів, включають у ролі учасників органи державної влади, органи місцевого самоврядування, освітні організації. Ці відносини мають владну природу. Правове регулювання фінансування освіти включає безліч

різноманітних взаємозалежних і взаємообумовлених джерел регулювання: починаючи від міжнародних договорів і Конституції, закінчуючи локальними нормативними актами освітніх організацій.

Такий масив актів вимагає детального дослідження всіх рівнів регулювання фінансування освіти – міжнародного, центрального, місцевого та локального, систематизування та класифікації цих джерел у межах фінансового права. Джерела регулювання фінансування освіти можуть диференціюватися за різними підставами, включаючи диференціацію за критерієм юридичної сили, за предметом правового регулювання, за сферою дії, за видами регульованих фінансово-правових відносин, за рівнем правового регулювання, за змістом регульованих відносин.

Необхідно підкреслити особливе значення диференціації джерел правового регулювання фінансування освіти за критерієм юридичної сили, за критерієм рівня правового регулювання – міжнародно-правовий, державний, рівень місцевого самоврядування, локальний рівень (рівень освітніх і інших організацій). У межах груп, диференційованих залежно від рівня регулювання, можливо виділити підгрупи нормативно-правових актів, наприклад, залежно від органу, що прийняв його – нормативно-правові акти, прийняті представницькими органами та нормативно-правові акти, прийняті органами виконавчої влади.

Важливість критерію диференціації за рівнем правового регулювання обумовлюється багаторівневим характером системи освіти та зручністю використання для характеристики умов застосування нормативно-правового акта. Особливе значення в системі правового регулювання фінансування освіти має поділ джерел правового регулювання фінансування освіти на типові (нормативно-правові акти, міжнародні договори) та нетипові (листи, рекомендації, телеграми й інші), що дозволяє здійснювати дослідження особливостей статусу цих джерел у межах фінансового права.

Особлива роль у регулюванні відносин у сфері фінансування освіти належить судовій практиці, яка виступає орієнтиром для законотворчості та

певним чином «методологічною базою» та нормативними договорами, роль яких обумовлюється багаторівневою системи освіти.

Ці закономірності дозволяють виділити групу системоутворюючих нормативно-правових актів, які є основними, що забезпечують регулювання взаємодії між органами управління освітою різних видів, між цими органами та підвідомчими організаціями, що здійснюють освітню діяльність, спрямовану на забезпечення конституційних гарантій права на освіту. Без кожного з цих актів існування системи правового регулювання фінансування освіти бачиться неможливим. При цьому особливості фінансово-правового регулювання сфери освіти дозволяють, у межах групи системоутворюючих нормативно-правових актів, виділити комплексні нормативно-правові акти, які, крім норм, що відносяться до бюджетного права, містять норми інших галузей права.

Мета системи правового регулювання фінансування освіти – забезпечення конституційних гарантій права на освіту за рахунок бюджетів різних рівнів. Зазначені норми стосуються предмета бюджетного права, регулюють відносини між окремими елементами системи освіти – органами управління освітою різних видів і рівнів, відносини між органами управління освітою різних видів і підвідомчими організаціями, що здійснюють освітню діяльність. Інші взаємозв'язки між елементами, що входять у систему освіти, які характеризуються статусом особи (взаємозв'язки між організацією, що здійснює освітню діяльність, педагогічними й іншими працівниками; взаємозв'язки між організаціями, що здійснюють освітню діяльність, й особами, які навчаються і (або) батьками (законними представниками) неповнолітніх учнів; взаємозв'язки між педагогічними працівниками та державними та місцевими органами державної влади, що здійснюють державне управління у сфері освіти, органами місцевого самоврядування, які здійснюють управління у сфері освіти, й інші взаємозв'язки), регульовані крім фінансового права іншими галузями права, можна охарактеризувати як похідні від відносин, врегульованих адміністративним і фінансовим правом.

Відносини з фінансування освіти виконують функцію «базових» щодо

похідних – якби не було взаємозв'язків між органами управління освітою різних видів із приводу виділення та розподілу бюджетних коштів, так само як взаємозв'язків між органами управління освітою різних видів і підвідомчими організаціями, іншими організаціями, що здійснюють освітню діяльність, з приводу виділення та розподілу бюджетних коштів, то, відповідно, не могли б виникнути відносини між освітньою організацією й особами, які навчаються, між освітніми організаціями і їх працівниками.

Відносини з фінансування освіти визначаються як особливий вид суспільних відносин, що ґрунтуються на взаємодії між органами управління освітою різних видів і між цими органами управління освітою різних видів і підвідомчими установами, що здійснюють освітню діяльність, спрямованих на забезпечення конституційних гарантій прав на освіту за рахунок бюджетних коштів.

О. Воробйова зазначає, що членами Асоціації університетів Європи (The European University Association) визначено чотири складові автономії вищих навчальних закладів – організаційна, фінансова, кадрова та академічна. Фінансова автономія визначає можливість самостійного управління фінансовими ресурсами, що дозволяє визначати та реалізовувати свої стратегічні цілі. Спираючись на міжнародний досвід потрібно зазначити, що державне бюджетне постатейне (блокове грантове) фінансування може бути розподілене за різними статтями бюджету, і довжина циклу фінансування є тут важливим складником фінансової автономії закладу [457, с.2].

Відносини з фінансування освіти мають риси:

- регулювання нормами бюджетного права;
- складний, багаторівневий характер взаємодії між учасниками, що має в основному владну природу та забезпечує здійснення управління системою освіти;
- множинність учасників, включно з органами державної влади, органами місцевої влади, органами місцевого самоврядування, освітніми організаціями;
- в основі відносин лежать взаємозв'язки між органами управління

освітою різних видів і взаємозв'язки між зазначеними органами та освітніми організаціями, які отримують бюджетне фінансування;

- забезпечувальний характер щодо конституційних гарантій прав на освіту;

- припускають регулярне виділення та використання бюджетних коштів із метою забезпечення функціонування системи освіти, при наявності можливості використання інших джерел коштів, включаючи кошти від платних освітніх послуг;

- тісний зв'язок з іншими, важливими для сфери освіти, відносинами, як, наприклад, відносинами, пов'язаними з оплатою праці в освітніх організаціях.

З погляду на дослідження М. Бліхар у контексті інвестиційної діяльності, фінансуванню освіти як фінансово-правовому явищу властиві загальні риси публічної фінансової діяльності, це одна із функцій держави (як організації публічної влади), що здійснюється в правовій формі; це публічне владно-управлінське явище, що виникає в процесі публічної фінансової діяльності на основі норм фінансового права [458, с.14].

Конституція України займає чільне місце в системі національного права. Як зазначає Ю. Кириченко, необхідність конституційно-правового регулювання для розвитку суспільства не викликає жодних сумнівів, оскільки воно забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина, а також стабільність, порядок і організованість суспільства, реалізацію перспектив економічного та соціального розвитку [459, с.126].

Провідна роль Конституції України в регулюванні суспільних відносин зумовлюється в першу чергу статтею 8, згідно з якою цей акт має вищу юридичну силу, пряму дію та застосовується на всій території України. А. Грищук, у зв'язку з цим, зазначає, що Конституція України координує поточне законодавство, забезпечує його єдність [46, с.60]. При цьому Конституція України розглядається як важливе джерело фінансового права.

О. Орлюк теж вважає Конституцію головним джерелом фінансового права [461, с.378].

О. Дмитрик назвала Конституцію України головним джерелом фінансового права, що визначає характер правового регулювання управління фінансами [462].

У літературі вказується на те, що Конституція України служить базою для розвитку фінансового законодавства в різних галузях. Слід врахувати, що за кордоном конституції розглядаються як джерела фінансового права, що стоять на першому місці серед інших джерел фінансового права, у них встановлюються вихідні засади та принципи бюджетної діяльності, визначаються повноваження суб'єктів фінансового права.

Доцільно констатувати, що в науці фінансового права існують дві точки зору з приводу значення Конституції України для фінансового права. Згідно з першою Конституція України є джерелом фінансового права, її норми безпосередньо регулюють коло фінансово-правових питань.

Відповідно до другої точки зору Конституція України не визнається джерелом фінансового права, а приписи, що містяться, які стосуються фінансово-правового регулювання, складають основу розвитку фінансового законодавства. Низка авторів, у тому числі Д. Дорошенко, вважають правильним другий підхід, який передбачає, що Конституція України є не джерелом, а базою розвитку фінансового законодавства в Україні [463, с.4]. У застосуванні до правового регулювання фінансування освіти це питання має свою специфіку.

У науці конституційного права існує безліч підходів до диференціації норм Конституції України. Наприклад, Л. Заморська розділяє норми Конституції України на безпосередньо діючі та діючі опосередковано [464, с.108]. Конституційні норми діють безпосередньо у всіх випадках правомірної поведінки громадян і інших суб'єктів, які не суперечить конституційним принципам. Ці норми діють безпосередньо, якщо відповідні суспільні відносини врегульовані конституційними засобами і їх досить для вирішення життєвої ситуації.

У Конституції України є норми, які безпосередньо регулюють суспільні

відносини у сфері освіти, у тому числі в частині фінансування. У зв'язку з викладеним, серед усіх норм Конституції України в окрему групу можна виділити норми, спрямовані на безпосереднє регулювання фінансування освіти.

Саме тому Конституцію України слід вважати джерелом правового регулювання фінансування освіти та важливим джерелом фінансового права загалом. Згідно з Конституцією України, право на освіту забезпечується безкоштовністю всіх видів освіти; реалізацією обов'язкової загальної середньої освіти молоді; розвитком професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти на основі зв'язку навчання з життям, з виробництвом; розвитком заочної форми освіти; наданням державних стипендій та пільг учням і студентам; безплатною видачею шкільних підручників; можливістю навчання в школі рідною мовою; створенням умов для самоосвіти.

До числа норм, спрямованих на безпосереднє регулювання фінансування освіти, у першу чергу, відноситься стаття 53 Конституції України. Вона передбачає право кожного на освіту й одночасно в частині, що стосується регулювання безкоштовності освіти, виступає джерелом фінансового права.

Згідно зі статтею 53 Конституції України гарантуються загальнодоступність і безкоштовність наступних видів освіти: дошкільної освіти; основної загальної освіти; середньої професійної освіти; вищої освіти.

Вважаємо, що необхідною умовою, що забезпечує загальнодоступність і безкоштовність виступає отримання освіти в державних або комунальних освітніх установах і на підприємствах.

Кожен має право на конкурсній основі безкоштовно отримати вищу освіту. Ключові слова в статті 53 Конституції України – безкоштовність і загальнодоступність освіти відповідних видів.

У 1999 році Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав сформулював у Зауваженні загального порядку № 13 основоположні характеристики права на освіту, до числа яких відносяться: наявність, доступність, прийнятність і адаптованість [465].

Доступність характеризується трьома взаємопов'язаними рисами:

– відсутність дискримінації: освіта повинна бути доступна для всіх, особливо для найбільш уразливих груп, де-юре та де-факто, без будь-якої дискримінації;

– фізична доступність: необхідно забезпечити безпечну фізичну досяжність освіти або за допомогою відвідування навчального закладу, що знаходиться на розумному географічному видаленні, або шляхом отримання доступу до сучасних технологій (наприклад, до однієї з програм заочного навчання);

– економічна доступність: освіта повинна бути доступна для всіх. Якщо початкова освіта повинна бути безкоштовна для всіх, то державам-учасникам слід поступово впроваджувати принцип безкоштовної середньої та вищої освіти.

Очевидно, що визначальною виступає економічна доступність освіти, за наявності якої можливо припускати досягнення фізичної доступності та відсутність дискримінації.

Зв'язок між доступністю та безкоштовністю освіти відзначався представниками науки конституційного права. Багато фахівців з освітнього законодавства відзначали взаємозв'язок між статтею 53 Конституції України та державною політикою у сфері фінансового забезпечення бюджетним фінансуванням освіти. Зв'язок між бюджетними витратами на освіту та гарантіями права на освіту, закріпленими в статті 53 Конституції України, зазначався також представниками науки адміністративного права, зокрема в дослідженнях М. Легенького [466, с.96]. Тобто, економічна доступність передбачає безоплатність здобуття освіти. На нашу думку, витратні зобов'язання на освіту впливають безпосередньо з Конституції України.

Як зазначають Н. Дехтяр, І. Боярко, О. Дейнека, під державними видатками слід розуміти систему фінансових відносин із приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій. Характер регулювання державних видатків як складової державного регулювання

економіки різнонаправлено впливає на стан розвитку інституційного середовища, ступінь забезпеченості ресурсами і стратегію розвитку держави в цілому [467, с.56]. Державні витрати можуть розподілятися на здійснювані безповоротно та витрати, що здійснюються тимчасово, що передбачають повернення. Безповоротні витрати є загальною формою операцій з розподілу державних коштів.

Стаття 53 Конституції України, за суттю, встановлює витратні зобов'язання у вигляді вказівки на безкоштовність відповідних видів освіти. Будь-який громадянин, посилаючись на статтю 53 Конституції України, має право вимагати надання освіти відповідних видів на безкоштовній основі. З цієї позиції стаття 53 Конституції України використовується судами для обґрунтування винесення тих чи інших рішень [277].

П. Рабінович зазначав, що конституційне регулювання прав і обов'язків людини носить узагальнений характер. Воно встановлює відправні основи галузевого регулювання відповідних відносин, що, однак, не ставить під сумнів ні безпосередньо чинного характеру конституційних норм про права та обов'язки громадян, ні суб'єктивної природи самих прав і обов'язків [468, с.37].

Вищевикладене свідчить про те, що норми статті 53 Конституції України в частині прав на безкоштовну освіту розвиваються та конкретизуються в інших нормативно-правових актах, зокрема в Законі України від 5 вересня 2017 року № 2145–VIII «Про освіту». Право на освіту й умови реалізації даного права виступають орієнтиром для правотворчості на всіх рівнях правового регулювання фінансування освіти.

Як вказує В. Остапенко, права людини повинні знаходити вираз у всіх елементах системи права, так як їх реалізація є метою правового впливу. Права людини виражаються в різних за змістом, ієрархією і юридичними джерелами нормах права та пронизують усі компоненти змісту права. Гарантії прав і свобод людини та громадянина взаємопов'язані і взаємозумовлені, утворюють у цілому загальну систему [469, с.4].

Ця теза поширюється на правове регулювання фінансування освіти, для

якого права на отримання безкоштовної освіти, передбачені статтею 53 Конституції України виступають у ролі орієнтиру для правотворчості та застосування права на всіх рівнях від центрального до локального регулювання в освітніх організаціях. Конституційно-правовий рівень регулювання виступає базовим для всіх інших рівнів регулювання публічної фінансової діяльності та конституційно-правові норми, що регулюють фінансові відносини, деталізуються фінансово-правовими нормами.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що стаття 53 Конституції України безпосередньо регулює фінансування освіти та виступає основою для формування системи правового регулювання фінансування освіти, як частини фінансового права та має відношення до бюджетного законодавства

Термін «освіта» міститься в частині 3 статті 116 Конституції України, що регламентує повноваження Кабінету Міністрів. Згідно з ним, Кабінет Міністрів України забезпечує проведення в Україні єдиної державної політики в галузі освіти. Природно, що дане повноваження Кабінету Міністрів України, визначає забезпечення фінансування освіти. Вищевказані норми, закріплені в статтях 53, 116 Конституції України, спрямовані на безпосереднє регулювання фінансування освіти за рахунок бюджетів [73].

Ці статті Конституції України визначають специфіку фінансово-правового регулювання відносин щодо фінансування освіти та деталізуються в нормативно-правових актах, що відносяться до інших рівнів правового регулювання фінансування освіти.

Іншу групу норм Конституції України, що має істотне значення для регулювання фінансування освіти, слід охарактеризувати як норми, що опосередковано регулюють питання фінансування освіти. У межах цієї групи норм можливо виділити кілька підгруп. Норми, що включаються в першу підгрупу, можливо умовно назвати соціальними нормами.

Вважаємо за можливе погодитися з висловленою в літературі точкою зору про те, що до регулювання питань освіти безпосередньо відносяться статті Конституції України, які мають значення норм-принципів. Ці норми-принципи

не регулюють відносини, але впливають на інші норми через системні зв'язки права. До числа таких норм відносять, зокрема, статтю 3 Конституції України, згідно з якою людина, її права і свободи є найвищою цінністю. У зв'язку з цим соціальні норми Конституції України за допомогою системних зв'язків забезпечують реалізацію права на освіту, за суттю, розглядаючи це право, як спосіб реалізації державної політики в соціальній сфері. Тому право на освіту відносять у літературі до соціальних прав.

У літературі вказується, що право на освіту (на відмінно, наприклад, від права на життя, здоров'я, свободу) може бути визнано за людиною при наявності відповідного економічного потенціалу держави, який дозволяв би створювати систему освітніх організацій. У зв'язку з цим до категорії норм, що забезпечують право на освіту можна віднести норми Конституції України, з яких випливає необхідність належного фінансового забезпечення відповідних повноважень публічної влади.

У цьому сенсі характерним прикладом є Рішення Конституційного Суду України в справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004 [277].

У цьому рішенні зазначені закономірності, що відображають ситуацію, характерну для всієї системи національної освіти. Відповідно до цього рішення щодо забезпечення доступності та безоплатності освіти зумовлено наявністю в держави соціальної функції, яка, у свою чергу, зумовлює соціальну детермінацію фінансової діяльності. Безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати в будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу й у межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною третьою

статті 53 Конституції України [277].

Основою правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері освіти, та у зв'язку з цим розподілу та використання централізованих грошових фондів держави та місцевих адміністративно-територіальних утворень є норми Конституції України, з яких випливає необхідність належного фінансового забезпечення відповідних повноважень публічної влади. Доцільно відзначити, що Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року визначає зменшення обсягів фінансування протягом 1992–2016 років [185]. Зазначена проблема зауважена в Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти й науки в Україні» [133].

Органи державної влади та місцевого самоврядування повинні при прийнятті нормативно-правових актів керуватися принципом найбільш повного фінансування публічно-правових зобов'язань, що випливають із необхідності реалізації загальнодержавних гарантій прав і свобод, закріплених Конституцією України відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини [470].

Згідно з рішенням Конституційного Суду України важливою функцією України як соціальної держави є забезпечення права кожного на освіту загальнодоступність і безкоштовність якої в державних або комунальних освітніх закладах гарантується на основі конституційного принципу юридичної рівності. Рівність можливостей при отриманні освіти передбачає рівний доступ в існуючі державні або комунальні освітні установи.

Зазначене рішення Конституційного Суду України від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004 виділяє норми Конституції України, що регулюють повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямовані на фінансове забезпечення реалізації права на освіту.

Слід звернути увагу на те, що в цьому рішенні Конституційний Суд України, зокрема, вказав, що положення статті 53 Конституції України, яка гарантує право на освіту, перебувають у взаємозв'язку з положеннями статті 51, згідно з якими материнство й дитинство, сім'я знаходяться під захистом

держави, а турбота про дітей, їхнє виховання – рівне право й обов'язок батьків. Ці приписи, адресовані одночасно батькам і державі, зумовлюють, виходячи з того, що природне право й обов'язок батьків виховувати й утримувати дітей не виключає конституційний обов'язок держави піклуватися про виховання дітей, та багатопланову роль публічної влади в цій сфері. Названий конституційний обов'язок держави обумовлює необхідність надання фінансової підтримки сім'ї, яка має дітей, у якості гарантії соціального захисту.

До норм Конституції України, які забезпечують реалізацію права на освіту в частині, що стосується фінансово-бюджетних питань, можна віднести статтю 1, згідно з якою Україна є соціальна держава, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини.

Необхідно зазначити, що використання у сфері правотворчості категорій «забезпечення гідного життя», «вільний розвиток людини» істотно ускладнено внаслідок їх крайнього суб'єктивізму. Проте, імплементація цих категорій у текст нормативних актів дозволяє використовувати їх у якості орієнтира при нормативному забезпеченні фінансування освіти. При будь-якому підході «забезпечення гідного життя», «вільний розвиток людини», при всій їхній невизначеності, повинні бути метою для нормативно-правового акта, який би регулював сферу освіти. Особливо слід виділити статтю 51 Конституції України, відповідно до якої материнство та дитинство, сім'я знаходяться під захистом держави. Категорія «діти» включає осіб, які не досягли віку 18 років (повноліття). Ці особи, як правило, завжди виступають у якості суб'єктів, що мають право на безкоштовну освіту відповідного виду на підставі статті 53 Конституції України.

Отже, виникає опосередкований взаємозв'язок між нормою Конституції України, яка декларує необхідність захисту дитинства з боку держави, та фінансуванням освіти. Захист дитинства вимагає забезпечення можливості надання освіти та створення умов для її отримання, що, природно, передбачає необхідність відповідного фінансового забезпечення. Це знайшло відображення в Законі України «Про охорону дитинства» [80].

Значення статті 51 Конституції України аналогічна значенню статті 7. Ці норми можуть виступати в якості орієнтира для нормативного забезпечення фінансування освіти.

Серед норм, що забезпечують реалізацію права на освіту можна виділити інші норми Конституції України, наприклад, стаття 24, згідно з якою держава гарантує рівність прав і свобод людини та громадянина незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового й посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, належності до громадських об'єднань, інших обставин. Ця норма виключає диференційоване ставлення, обумовлене названими в Конституції України якостями тих, хто навчається, наприклад, при регулюванні фінансування сфери освіти.

Велике значення для сфери освіти має стаття 41 Конституції України, яка передбачає право на вільне використання своїх здібностей і майна для підприємницької та іншої не забороненої законом економічної діяльності. Ця норма Конституції України виступає основою для того, щоби недержавні суб'єкти – фізичні і юридичні особи могли задовольняти потреби в отриманні освіти за допомогою організації діяльності недержавних освітніх організацій, що надають платні освітні послуги.

Необхідно зазначити, що недержавні освітні організації мають право брати участь і активно беруть участь у забезпеченні конституційних прав громадян на безкоштовну освіту за допомогою отримання субсидії з бюджету відповідного рівня. Це свідчить про невиправданість позиції, згідно з якою наявність платної освіти суперечить статті 53 Конституції України.

Питання стосовно вищої освіти полягає в забезпеченні можливості для кожного потенційного учня, що володіє необхідним рівнем, пройти конкурс і отримати вищу освіту. Ця обставина передбачає необхідність вдосконалення в першу чергу конкурсних процедур вступу до закладів вищої освіти. Таке вдосконалення має передбачати можливість навчання за рахунок бюджетних коштів достойних і підготовлених до здобуття вищої освіти громадян.

Другу підгрупу норм Конституції України, що виділяється в складі групи

норм, що опосередковано регулюють питання фінансування освіти, складають норми, що регламентують статус бюджетів різних рівнів.

Згідно зі статтею 85 Конституції України затвердження державного бюджету належить до відання України. Ця стаття відображає принцип єдності та територіальної цілісності у фінансовій діяльності.

Стаття 92 Конституції України передбачає, що закони з питань державного бюджету, підлягають обов'язковому розгляду у Верховній Раді України. У свою чергу, стаття 142 Конституції України містить норму про самостійність органів місцевого самоврядування в частині, що стосується формування, затвердження та виконання місцевого бюджету. Відповідно до цього Л. Денищенко виділила самостійність бюджетної діяльності органів місцевого самоврядування в якості принципу бюджетного права, встановленого Конституцією України [471, с.782].

Важливо відзначити, що стаття 4 Бюджетного кодексу України згадує Конституцію України в числі актів бюджетного законодавства [472]. Конституція України зазначена в частині 1 статті 2 Закону від 5 вересня 2017 року № 2145–VIII «Про освіту» в числі нормативно-правових актів, що регламентують відносини у сфері освіти, а, отже, і питання фінансування освіти в тій частині, яка регулюється зазначеним Законом України.

Конституційне законодавство в цілому (а особливо норми, що закріплюють основи політичної та економічної системи, національно-державного й адміністративно-територіального устрою, основи розмежування компетенції між державними органами) має основоположне значення для фінансового права та його складової частини бюджетного права, воно визначає загальну перспективу та завдання фінансово-правового регулювання. Крім того, у ньому міститься велике число спеціальних положень з питань фінансів, особливо щодо державного бюджету.

Ця теза в у контексті сфери освіти дозволяє зробити висновок про те, що Конституція України виконує важливу функцію для регулювання фінансування освіти, що підтверджує висновок про близькість фінансового та

конституційного права, що міститься в роботах В. Воронової [473, с.67].

При проведенні аналізу ролі Конституції України в регулюванні фінансових відносин і при порівнянні Конституції України до конституцій країн-членів Європейського Союзу, доцільно вказати на те, що сучасні конституційні орієнтири недостатні для здійснення державою фінансової діяльності. Критика Конституції України через відсутність норм, що регламентують бюджетний устрій і бюджетний процес, та формулювання пропозицій щодо внесення відповідних змін є досить поширеним явищем у науці фінансового права.

У літературі висувалась доцільна, з погляду сьогоденних реалій, пропозиція про включення в Конституцію України норм, що регламентують бюджетний устрій і бюджетний процес, так як у багатьох зарубіжних конституціях цим питання присвячена окрема глава. У конституціях Німеччини, Франції, США, Канади, Японії та інших країн містяться розділи та статті, які прямо регламентують вихідні засади та принципи бюджетної діяльності, повноваження суб'єктів бюджетного процесу.

О. Ачкасова, В. Єрмаченко, І. Литовченко зазначають, що під час порівняння законодавства України з провідними країнами світу та Європейського Союзу слід прийняти до уваги дві важливі обставини. Згідно з першою, держава реалізує «стратегію виживання науки», її функціонування побудоване на «ентузіазмі» вчених, недостатньому фінансуванні та недосконалості базового рамкового законодавства. Друга обставина пов'язана з відсутністю досконалої законодавчо врегульовані інноваційної сфери, зокрема в питаннях розвитку непрямих інструментів її регулювання, що є наслідком пошуку додаткових заходів інтенсифікації інноваційної діяльності [474, с.695].

До числа загальних рис, що відображають особливості правового регулювання галузей бюджетної сфери, включаючи сферу освіти можна віднести:

- особливу роль Бюджетного кодексу України;
- можливість виділення системоутворюючих нормативно-правових актів,

включаючи комплексні закони, що регламентують особливості фінансування тієї чи іншої бюджетної галузі й акти, закони, що регламентують статус бюджетних і автономних установ;

– багаторівневий характер регулювання галузей бюджетної сфери.

Серед особливостей, що відрізняють систему правового регулювання фінансування освіти в порівнянні з правовим регулюванням інших галузей бюджетної сфери можливо виділити наступні:

– особлива роль статті 53 Конституції України;

– включення в систему правового регулювання великого переліку джерел правового регулювання, включаючи міжнародні договори України, локальні акти закладів освіти, акти «м'якого права»;

– система правового регулювання фінансування освіти включає специфічні нормативно-правові акти, як наприклад державні освітні стандарти, які затверджуються постановами Кабінету Міністрів України або наказом центрального органу виконавчої влади у сфері освіти, але при цьому їх статус врегульовано законодавством України.

Система правового регулювання фінансування освіти знаходиться в постійній залежності від системи освіти. Зміни в системі освіти тягнуть, у свою чергу, зміни в системі регулювання фінансування освіти. Можливі також і зворотні взаємозв'язки.

Правове регулювання фінансування освіти передбачає необхідність вдосконалення державної політики у сфері освіти, забезпечує підвищення ефективності використання бюджетних коштів у межах системи правового регулювання фінансування освіти. До числа заходів, що сприяють вдосконаленню, можна віднести: введення нової системи оплати праці в закладах освіти і подальше її поліпшення, розвиток кадрового потенціалу закладів освіти, оптимізацію мережі закладів освіти, оновлення матеріальної, методичної, інформаційної бази ЗО, розвиток державно-приватного партнерства, зниження адміністративно-бюрократичного навантаження, введення системи додаткового заохочення успішних учнів, впровадження

адекватної, незалежної для ЗО системи оцінки якості діяльності, підвищення ефективності системи управління сферою освіти, вдосконалення конкурсних процедур вступу до закладі вищої освіти, підвищення доступності дошкільної освіти, створення умов для впровадження інновацій, підвищення ефективності правового регулювання навчання іноземних громадян в українських закладах освіти за рахунок бюджетних коштів, розвиток мережеских форм освіти та інші.

До переліку чинників, що негативно впливають на ефективність використання бюджетних коштів у системі освіти, можна віднести недоліки державної політики у сфері освіти, зайву ступінь бюрократизації освітніх організацій, множинність офіційних оціночних процедур, відсутність взаємозв'язку між бюджетним фінансуванням і державним контролем якості освіти, непрозорість бюджетних потоків, надмірну ступінь концентрації повноважень і фінансів на центральному рівні, диспропорції у сфері напрямів і обсягів підготовки кадрів, неповна відповідність підготовлених кадрів вимогам ринку праці, низький рівень матеріального забезпечення педагогічних працівників у порівнянні з іншими країнами.

4.3 Характеристика адміністративно-правової регламентації здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти

Закон України «Про освіту», який регламентує значну кількість нововведень, має позитивно вплинути на процеси змін в національній освіті. Однак, наявність юридичних колізій між цим нормативно-правовим актом і іншими законами, підзаконними нормативно-правовими актами, наявність суперечностей між правовими нормами всередині закону, що виникають під час застосування призводять до таких фактів на практиці, як порушення освітніх прав громадян, невиконання державними органами, органами місцевого самоврядування, організаціями, що здійснюють освітню діяльність обов'язків, і іншим негативним явищам.

Реформа освіти неможлива без дотримання академічних прав і свобод, без

чіткого та односпайного виконання чинного законодавства закладами освіти, проте не є виключенням виявлення випадків порушення вимог законодавства що вимагає профілактики та припинення скоєних правопорушень.

Законодавче закріплення поняття державного нагляду та контролю в сфері освіти, визначення форм такої діяльності, з погляду на дослідження Н. Губерської «Основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання адміністративно-процедурної діяльності у сфері вищої освіти в Україні», має два основних етапи розвитку: період відсутності у законодавстві дефініції державного нагляду та контролю в сфері освіти і його правових форм (1992–2017 роки), період появи та вдосконалення законодавчого розуміння державного нагляду та контролю в сфері освіти та правових форм зазначеної діяльності (2017 – теперішній час) [475, с.261].

З прийняттям нового законодавства відповідно з'явився новий порядок правового регулювання освітніх і тісно пов'язаних з ними інших суспільних відносин, зокрема є новації в галузі державного управління системою освіти, організації та регулювання нагляду та контролю. Важливість правового інституту державного нагляду та контролю як одного із засобів створення умов якісної освіти, підтримці єдиного та точного виконання чинного законодавства, щодо забезпечення дотримання прав і свобод громадян в освітньому середовищі, дисципліни в системі освіти та протидії булінгу не викликає сумнівів. Названі обставини визначили особливу актуальність і значущість вивчення особливостей і проблем організації та здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти.

Численні наукові праці С. Андрейчука [476], С. Головатого [477], Л. Гриневич [478], С. Григанської [479], О.Демченка [480], Є. Іванова [481], Л. Козака [482], О. Кузьменко [483], С. Ківалова [484], М. Легенького [485], С. Ніколаєнка. [486], Н. Панової [487], Н. Ракши [488], О. Рябеки [489], О. Співаковського [490], і інших присвячені проблематиці освіти містять чимало положень з порівняльно-правовим змістовим наповненням щодо проблем державного контролю.

Багато принципів засад правового регулювання відносин у сфері вищої освіти у державі змінилося в процесі адаптації законодавства до вимог права ЄС. Це певним чином вплинуло на контроль, зумовивши визнання в числі базових засад демократизації, професіоналізму, децентралізації, автономії об'єктів контролю, соціальної орієнтованості [491, с.129].

Основними критеріями, що дають змогу у багатьох випадках розмежувати державний контроль і державний нагляд, є, по-перше, об'єкт і предмет здійснення. У межах реалізації державного контролю перевіряється якість виконання підконтрольними суб'єктами реалізованої діяльності, яка розуміється як здатна задовольняти певні людські потреби комплексна характеристика здійснюваної юридичними і фізичними особами діяльності, результатів такої діяльності вимогам ефективності, результативності, доцільності, своєчасності; у межах здійснення державного нагляду – законність діяльності підпорядкованих суб'єктів, тобто відповідність діяльності чинному законодавству, виконання чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів України.

По-друге, ступінь втручання в діяльність підконтрольних і піднаглядних суб'єктів: під час державного контролю орган виконавчої влади, що здійснює перевірку, докладно вивчає зміст діяльності зазначених осіб з метою визначення відповідності заданим показниками; при державному нагляді такого глибокого втручання в сутність здійснюваної юридичними та фізичними особами діяльності немає.

В. Бондаренко, Н. Пустова досліджуючи основні функції державного нагляду та контролю у сфері освіти в Україні, зазначають, що у 2016 році прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо лібералізації системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», в якому державний нагляд і контроль не розмежовуються, однак визначення мають докладніший характер, з аналізу яких можна зробити висновки: державний нагляд і контроль – це діяльність уповноважених органів

державної влади (центральної та місцевих органів виконавчої влади); мета цієї діяльності – попередження, виявлення та припинення порушень вимог, встановлених законами та нормативно-правовими актами України [492, с.119].

Державний нагляд і контроль в сфері освіти розглядається як напрям діяльності уповноважених органів виконавчої влади центрального та місцевого рівнів, що включає державний контроль якості освіти та державний нагляд у сфері освіти, що містить комплекс профілактичних, перевірочних, юрисдикційних і аналітичних заходів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення порушень встановлених законодавством вимог до якості освітньої діяльності закладами освіти, інших вимог чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів в освітній сфері, що є важливим засобом забезпечення автономії навчальних закладів, академічних прав і свобод громадян та педагогічних працівників.

Державний нагляд і контроль у в сфері освіти базується на принципах визначених міжнародними договорами та національними нормативно-правовими актами. З погляду на дослідження Т. Коломoeць, П. Матвієнко принципи нагляду та контролю за діяльністю закладів освіти як суб'єктів адміністративного права України – це вихідні, основоположні засади, ідеї, що концентрують досягнення доктрини та практики, виражають соціальні ідеї, виконують функцію загально-нормативного орієнтиру здійснення контрольної діяльності з боку державних органів, громадськості за діяльністю закладів освіти як суб'єктів адміністративного права, спрямовані на вдосконалення та забезпечення ефективності такої діяльності [493, с.31].

С. Кушнір, розглядаючи поняття та класифікацію принципів державного контролю у сфері, вищої освіти виділяє такі принципи: верховенство права, законності, справедливості, об'єктивності, обґрунтованості, системності, прозорості і відкритості, ефективності і результативності, цілеспрямованості, науковості, оперативності і економічності [494, с.104].

В. Бондаренко і С. Єсімов зазначають, що принципи державного нагляду та контролю в сфері освіти ґрунтуються на певних засадах, різних за своєю

сутністю та призначенням: засадах державного управління, правових канонах і положеннях державної політики та правового регулювання відносин у сфері освіти. Принципи державного нагляду та контролю в сфері освіти поділяються на принципи організації державного нагляду та контролю у сфері освіти, які визначають основи побудови системи та структури наглядово-контрольних органів у сфері освіти, закріплення їхнього правового статусу та принципи здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти, що встановлюють загальні підходи при безпосередньому проведенні наглядових і контрольних заходів, на їхній основі будується система прав і обов'язків органів виконавчої влади при проведенні перевірок підконтрольних і піднаглядних юридичних і фізичних осіб [495, с.33].

На нашу думку, класифікація принципів державного нагляду та контролю в сфері освіти, з урахуванням думки В. А. Бондаренко та С. С. Єсімова [495, с.34], охоплює принципи:

- організації державного нагляду та контролю в сфері освіти (принципи статичності);
- здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти (принципи динаміки).

Серед принципів статичності виділяються такі:

- принцип розмежування контрольних-наглядових повноважень між центральними та місцевими органами влади;
- принцип лінійності та функціональності в організації роботи органів державного нагляду і контролю в сфері освіти і їхніх посадових осіб;
- принцип законності в організації системи органів державного нагляду і контролю в сфері освіти.

Принципами динаміки є:

- принцип пріоритетності освіти в діяльності органів державного нагляду та контролю в сфері освіти;
- принцип формальної рівності підконтрольних і піднаглядних організацій, що здійснюють освітню діяльність;

– принцип доступності і інформаційної відкритості державного нагляду та контролю в сфері освіти;

– принцип незалежності в здійсненні державного нагляду та контролю в сфері освіти;

– принцип врахування інтересів закладів освіти.

Розгляд особливостей державного нагляду та контролю в сфері освіти неможливо без загальної характеристики адміністративно-правової регламентації його здійснення. У зв'язку з цим необхідно з'ясувати поняття регламентації освітньої діяльності, під яким Ю. Мисюк розуміє правовий механізм реалізації конституційного права на освіту і фактор підвищення доступності освіти, дефініцію якого, не зважаючи на значущість в системі правового регулювання і державного управління в освітній сфері, нормативно-правові акти у сфері освіти не містять [496, с.250].

Ми спробуємо сформулювати власне визначення регламентації освітньої діяльності шляхом розгляду її основних ознак, це дозволить охарактеризувати особливості адміністративних процедур здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти.

Перша ознака цього інституту у контексті Закону України «Про адміністративні послуги» є стандарт освіти і освітня програма, які можна віднести до категорії адміністративний регламент – основа регламентації освітньої діяльності [497]. Слово «регламентація» в структурі має корінь «регламент», отже, необхідно з'ясувати суть поняття «регламент» і похідного від нього «адміністративний регламент».

Великий юридичний словник регламент визначає як «нормативно-правовий акт, який регулює внутрішню організацію та порядок діяльності державного органу та його підрозділів [498]. Таке визначення, на наш погляд, носить односторонній характер, оскільки не враховує зовнішню організацію роботи органу державної влади з громадянами і юридичними особами, проте саме на виконання цієї мети створюються адміністративно-правові акти, у тому числі регламенти. У науці адміністративного права універсального та не

дискусійного поняття адміністративного регламенту не вироблено.

Наприклад, Є. Кобко, розуміючи адміністративні регламенти як стандартизовані та зафіксовані в документальній формі правила (норми) роботи державного органу влади або його структурних елементів («у вузькому розумінні») чи державного механізму – у більш широкому контексті; організаційно-розпорядчі документи, які надають легітимність й інтегрують процеси, об'єкти і суб'єкти державного управління, спрямовані на виконання владних повноважень, закріплених певним набором цільових державних функцій, не враховує той факт, що адміністративні регламенти розробляються не тільки з метою надання адміністративних послуг, а й для виконання державних функцій [499, с.248].

П. Клімушин, Д. Спасібов зазначають, що регламент – це правила або сукупність інструкцій, призначених для впорядкування діяльності, управління сукупністю процесів. Адміністративний регламент – організаційно-розпорядчі документи, покликані не тільки надати легітимність, а й інтегрувати процеси, об'єкти та суб'єкти для реалізації певних команд цільових державних функцій [500, с.2]. Але автори не виділяють адміністративні послуги як одну з цілей, заради якої створюються та діють адміністративні регламенти. Хоча позитивною рисою цієї дефініції є її лаконічність, вона не враховує особливості адміністративних регламентів, оскільки процедурний порядок можуть закріплювати багато нормативно-правових актів, в тому числі закони.

Водночас, Закон України «Про освіту» (пункт 18 статті 1) визначає освітню послугу як комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання, що за суттю доцільно віднести до адміністративних послуг.

Чітке розуміння цього явища дається З. Паньковою автором дисертаційного дослідження «Адміністративні послуги у сфері економіки», яка відзначає, що адміністративний регламент це акт уповноваженого органу

виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, в якому передбачені всі необхідні для надання відповідної адміністративної послуги процедури, спрямований на встановлення термінів і послідовності адміністративних процедур і адміністративних дій органів виконавчої влади, порядок взаємодії між структурними підрозділами, посадовими особами, з фізичними та юридичними особами, іншими органами державної влади та організаціями при виконанні державної функції або наданні адміністративної послуги [501, с.16].

Відмінною особливістю адміністративних регламентів як правових актів управління є детальне закріплення в них вузькоспеціалізованих адміністративних процедур надання адміністративних послуг, або виконання державних функцій, чи взаємодії та внутрішньої організації органів виконавчої влади.

Встановлення конкретних термінів і дій посадових осіб при проведенні кожної з закріплених в адміністративному регламенті процедур відрізняє його від інших нормативно-правових актів, які більшою мірою носять загальний характер. У цьому полягає значення адміністративних регламентів: регулювати відносини, що виникають безпосередньо при здійсненні органами державної влади повноважень, між цими органами державної влади та фізичними, юридичними особами.

Варто зауважити, що хоча адміністративний регламент не включається в перелік нормативно-правових актів, встановлений Положенням про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади, зазначений документ має ознаки нормативності: містить загальнообов'язкові правила поведінки для всіх суб'єктів – органів виконавчої влади, на які він поширюється [502]. Тому в зазначену постанову Кабінету Міністрів України можна внести зміни в частині додавання до переліку нормативно-правових актів адміністративних регламентів.

Під адміністративним регламентом розуміємо нормативно-правовий акт управління, що встановлює вузькоспеціалізовані, конкретні процедури здійснення органом виконавчої влади повноважень щодо надання

адміністративних послуг та виконання державних функцій, спрямований на регулювання виникаючих відносин між органами виконавчої влади, їх посадовими особами та фізичними, юридичними особами, іншими державними органами та їх посадовими особами.

Великий юридичний енциклопедичний словник регламентацію розглядає як спосіб організації правового регулювання суспільних відносин за допомогою наділення учасників суб'єктивними юридичними правами і обов'язками [498].

Державна регламентації діяльності здійснюється з метою створення однакового, конкретного, чіткого процесуального порядку здійснення встановленої діяльності, за допомогою прийняття нормативно-правових актів законодавчого та підзаконного рівня, створює вимоги та процедури такої діяльності.

Регламентація – це процес створення державою в особі її органів влади вимог і процедур певної діяльності з метою вдосконалення якості її здійснення, тобто такий нормативно-врегульований порядок діяльності, в результаті якого виникають відносини, що регулюються нормами адміністративно-процесуального права, що становить частину управлінської (виконавчо-розпорядчої) діяльності.

Об'єктом регламентації є освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу, освітній процес це система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей (пункти 16, 17 статті 1 Закону України «Про освіту») [96].

Ще однією ознакою регламентації освітньої діяльності є її місце в системі державного управління освітою. Нормативний матеріал розділу VIII «Управління та контроль у сфері освіти» Закону України «Про освіту» закріплюють перелік елементів, що становлять структуру такого управління. Сюди входять формування системи взаємодіючих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що здійснюють управління у сфері освіти;

моніторинг системи освіти; здійснення планування розвитку системи освіти.

Хоча регламентація здійснення державного нагляду та контролю у сфері освіти за змістом зазначеного розділу є частиною системи державного управління освітою разом з іншими її елементами, аналіз різних статей Закону України «Про освіту» дозволяє зробити інший висновок. Якщо ми звернемося до назви глави VIII Закону, то побачимо, що її найменування звучить як «Управління та контроль у сфері освіти», хоча стаття 69 Закону називається «Державний нагляд (контроль) у сфері освіти».

Зі змісту Закону України «Про освіту» регламентація здійснення державного контролю та нагляду у сфері освіти спрямована на встановлення єдиних вимог провадження освітньої діяльності і процедур, пов'язаних з встановленням і перевіркою дотримання закладами освіти, цих вимог. Метою державного нагляду та контролю є нагляд та контроль за дотриманням і виконанням зазначених вимог як складових частин такої регламентації.

Вимоги що стосуються провадження освітньої діяльності включають ліцензійні вимоги. Відповідно до пункту 7 статті 3 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» під ними розуміється сукупність вимог, що встановлені положеннями про ліцензування конкретних видів діяльності, засновані на відповідних вимогах законодавства України та спрямовані на забезпечення досягнення цілей ліцензування [343].

Однак нормами Закону України «Про освіту» правове регулювання наглядово-контрольні відносин не обмежується. Доцільно вказати на Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», який закріплює права і обов'язки суб'єктів наглядово-контрольних правовідносин, підстави їхнього виникнення; Кодекс України про адміністративні правопорушення, який встановлює, зокрема, адміністративну відповідальність за порушення суб'єктами наглядово-контрольних правовідносин.

Велике значення мають підзаконні нормативно-правові акти центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Щодо освітньої діяльності діють Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, де встановлено ліцензійні вимоги до претендента ліцензії – особи, яка звертається в орган з наміром провадити освітню діяльність і щодо якої проводиться перевірка можливості здійснення такої діяльності [503].

У науковій літературі адміністративні процедури розуміють як нормативно встановлений порядок послідовно здійснюваних дій суб'єктів права для реалізації прав і обов'язків, врегульовану нормами права діяльність органів управління, комплекс норм, що встановлюють циклічність, цілеспрямованість, вид, характер, послідовність, тривалість, порядок оформлення процесуальних дій органами та посадовими особами публічної адміністрації.

Д. Сущенко під адміністративною процедурою як складовим елементом механізму публічного управління, зазначає, що необхідно розуміти визначену процесуальну діяльність суб'єктів владних повноважень, спрямовану на прийняття адміністративних актів або укладення публічно-правових договорів, з метою розгляду й вирішення конкретних індивідуальних адміністративних справ шляхом реалізації дозвільно-ліцензійних, контрольних-наглядових, адміністративно-деліктних проваджень, проваджень із забезпечення доступу до публічної інформації і інших видів адміністративних проваджень, у контексті логічно обґрунтованої сукупності пов'язаних спільним завданням адміністративних дій, що завершуються єдиним правовим актом [504, с.13].

Необхідно звернути увагу, що на відміну від національного законодавства в нормативно-правових актах країн-членів Європейського Союзу присутні дефініції адміністративної процедури та тісно пов'язаного з нею адміністративного провадження.

Наприклад, в параграфі 9 Закону Федеративної Республіки Німеччина «Про адміністративне провадження» під адміністративним провадженням розуміється діяльність адміністративних органів, яка спрямована на перевірку умов, підготовку та видання адміністративного акта або на укладання публічно-правового договору [505, с.145].

У частині 1 статті 1 Закону США «Про адміністративні процедури» встановлюється поняття адміністративного провадження. Адміністративне провадження означає будь-який процес за участю державного органу, що включає нормотворчість, формулювання та винесення наказів, доручень, розпоряджень і ліцензування [506, с.217].

У законі Австрії, присвяченому адміністративним процедурам, встановлюється чотири значення адміністративної процедури:

- порядок прийняття та виконання рішень при здійсненні державними органами та посадовими особами державних функцій і посадових повноважень, їх оформлення, в тому числі в електронній формі;
- процедура організації роботи державного апарату;
- процедури розгляду звернень громадян щодо реалізації прав, процедури адміністративного захисту прав і законних інтересів громадян;
- основні засади процедур прийняття рішень в економіці [506, с.227].

На нашу думку, законодавче закріплення поняття адміністративних процедур необхідне в законодавстві. Підтримаємо позицію дослідників, які вважають, що в Україні необхідний закон «Про адміністративні процедури», який би встановлював загальний порядок здійснення адміністративно-процесуальних дій, в тому числі для органів державного нагляду та контролю в сфері освіти [507].

Варто погодитися з В. Тимощуком в тому, що адміністративні процедури мають вирішальне значення не тільки для упорядкування всередині апаратних відносин органу виконавчої влади, а й взаємовідносин між публічною адміністрацією та фізичними і юридичними особами [506, с.67].

Як вже зазначали, на створення умов упорядкованості, ефективності та швидкості проведення заходів з надання адміністративних послуг та виконання державних функцій спрямована регламентація освітньої діяльності. Серед різних класифікацій, особливої уваги, на нашу думку, заслуговують такі.

Н. Галіцина, з огляду на завдання застосування правових норм, поділяє адміністративні процедури та провадження на адміністративні процедури

позитивного правозастосування та юрисдикційні провадження [508, с.164].

Позитивні адміністративні процедури, як зазначає І. Юрійчук, застосовуються при реалізації функцій державного управління, і залежно від того, в якій сфері діяльності конкретних суб'єктів здійснюються, поділяються на: процедури внутрішньо-організаційні: вони виникають як на основі зв'язків структурних підрозділів органів виконавчої влади між собою, так і на основі відносин цих органів та їхніх посадових осіб і підвладних їм комерційних і некомерційних організацій; процедури адміністративно-організаційні, що складаються на основі відносин органів виконавчої влади та не під порядкованих їм юридичних осіб, між такими органами і громадянами [509, с.152].

Можна зробити висновок, що адміністративні процедури, включені в регламентацію освітньої діяльності поділяються на два види: позитивні, пов'язані з встановленням єдиних вимог до освітньої діяльності та юрисдикційні (правоохоронні), що стосуються проведення перевірок дотримання закладами освіти обов'язкових вимог у провадженні освітньої діяльності.

Управлінськими (позитивними) процедурами, пов'язаними з реалізацією компетенції органів виконавчої влади та наданням цими органами адміністративних послуг в системі регламентації освітньої діяльності є процедури ліцензування та державної акредитації освітньої діяльності (дозвільні процедури). Юрисдикційні (правоохоронні) процедури пов'язані з вирішенням юридичних справ, здійсненням правового захисту порушених або оспорюваних інтересів, винесенням юридично-владних рішень щодо застосування відповідних правових санкцій, відновлення порушеного права.

На основі розглянутих основних ознак регламентації освітньої діяльності потрібно розуміти як елемент системи державного управління освітою, який становить сукупність процесуальних дій держави зі створення та закріплення в чинному законодавстві про освіту вимог щодо здійснення освітньої діяльності, процедур встановлення відповідності освітньої діяльності закладів освіти зазначеним вимогам (позитивних управлінських процедур), а також перевірки

дотримання та виконання цих вимог, застосування заходів державного примусу в разі їх порушення (юрисдикційних (правоохоронних) процедур).

Доцільно виділити такі шляхи вдосконалення чинного законодавства з питань, що стосуються регламентації освітньої діяльності:

– доповнити пункт 17 статті 1 Закону України «Про освіту» визначенням регламентації освітньої діяльності;

– частину 1 статтю 69 «Державний нагляд (контроль) у сфері освіти» викласти у редакції: 1. Державний нагляд (контроль) у сфері освіти здійснюється з метою реалізації єдиної державної політики в цій сфері та спрямований на забезпечення інтересів суспільства щодо належної якості освіти та регламентації освітньої діяльності.

Розглянувши особливості регламентації освітньої діяльності, з'ясувавши її поняття, доцільно проаналізувати загальну характеристику адміністративних процедур здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти проаналізувавши особливості законодавчого закріплення адміністративних процедур; правову природу адміністративних процедур державного нагляду та контролю в сфері освіти; ефективність норм, що містять процедури здійснення державного нагляду та контролю в сфері освіти.

Адміністративно-правового регулювання процедурної діяльності у сфері освіти закладено в декількох законодавчих актах. Це, в основному Закон України «Про освіту», а в тих випадках, коли Закон «Про освіту» не містить певних адміністративних процедур, то діють норми Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [510].

Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII «Про освіту» в редакції Закону № 5460-VI від 16 жовтня 2012 року встановлював послідовність здійснення контрольних та наглядових заходів, що не спостерігається у чинному Законі України «Про освіту» (планові заходи державного нагляду (контролю) в системі загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої освіти з періодичністю залежно від ступеня ризику від

провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг; контроль за дотриманням вимог стандартів вищої освіти; методичне керівництво і координацію роботи з питань організації і проведення контрольних заходів; контроль і моніторинг якості підготовки; контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у навчальних закладах; контроль за дотриманням вимог щодо змісту, рівня і обсягу освіти, атестацію навчальних закладів) [511].

Докладне визначення адміністративних процедур не в підзаконних нормативно-правових актах, а в Законі України є рідкістю для адміністративної регламентації контрольної-наглядової діяльності в Україні. В основному особливості державного нагляду та контролю регулюються положеннями, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України: наприклад, державний нагляд (контроль) у сфері транспортної безпеки; державний будівельний нагляд тощо.

Процедури державного нагляду та контролю в сфері освіти закріплені в статті 69 Закону України «Про освіту», деталізуються в адміністративно-правових актах органів державної виконавчої влади, що регламентують цей вид діяльності. Детальне встановлення адміністративних процедур міститься безпосередньо в адміністративних актах регламентації виконання державної функції з нагляду та контролю в сфері освіти.

М. Долинська зазначає, що державний контроль у сфері освіти можна охарактеризувати як процес, що містить п'ять послідовних стадій: підготовча стадія, яка охоплює два різні види планування; змістовно-технологічна, що містить активні дії суб'єктів контролю із застосуванням різних методів і методик отримання реальної інформації про стан об'єкта або певних предметів, включаючи встановлення ідентичності розбіжностей (виявлення, кількісна оцінка), документування інформації; підсумкова, що передбачає оцінювання стану об'єкта чи стану певних предметів на ньому, вироблення і оформлення рішення суб'єктів контролю, обговорення такого; інформування про результати контролю; контроль за виконанням рішень, прийнятих за підсумками контролю. Втілення в нормативно-правових актах цієї стадійності під час

регулювання державного контролю за діяльністю освітніх закладів в Україні сприятиме підвищенню результативності контролю у цієї сфері. І, навпаки, відсутність регулювання окремих з перелічених етапів або ж їхнє недосконале регулювання створює передумови невиконання рішень за результатами контрольної діяльності [512, с.113].

Н. Губерська процедуру державного контролю у сфері вищої освіти визначила як врегульована адміністративно-правовими нормами сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій, спрямованих на реалізацію контрольних повноважень суб'єктів державного контролю щодо дотримання вищими навчальними закладами, незалежно від форми власності та підпорядкування, законодавства у сфері освіти і науки та стандартів освітньої діяльності. До основних стадій реалізації процедури державного контролю у сфері вищої освіти віднесено:

– передконтрольну стадію (прийняття рішення про проведення перевірки, планування контрольної діяльності (визначення мети і завдань перевірки, складання плану перевірки, вибір форм і методів перевірки); створення комісії для проведення контрольних заходів; повідомлення закладу освіти про проведення планового заходу контролю);

– стадію здійснення контролю (безпосереднє здійснення контрольних повноважень, закріплених у відповідних нормативних актах, для збору необхідних даних згідно з метою та завданнями перевірки; аналіз та оцінка отриманих даних);

– стадію встановлення та оформлення результатів державного контролю (формулювання висновків державного контролю за діяльністю закладу освіти; формулювання вимог до закладу освіти щодо виправлення встановлених недоліків і помилок, визначення терміну ліквідації недоліків, розроблення пропозицій (рекомендацій) та їх оформлення; оскарження рішень контролюючого органу (додатковий етап); здійснення контрольних заходів за підсумками контролю) [513, с.234].

Контроль поєднує позитивно-управлінські та адміністративно-

юрисдикційні процедури, відноситься до змішаних юридичних процесів. Контрольно-наглядові процедури мають носити профілактичний, попереджувальний характер, а застосування заходів адміністративного примусу не може бути самоціллю таких процедур. Проведення контрольної та наглядової перевірки в сфері освіти може закінчуватися як порушенням справи про адміністративне правопорушення (тоді починається юрисдикційна (правоохоронна) процедура), так винесенням припису (коригувальна функція, тобто позитивно-управлінська).

Дієвість контрольних процедур в сфері освіти, закріплених в нормах адміністративного права, показує їхню ефективність, під якою можна розуміти співвідношення цілей і результатів дії правових норм, співвідношення між цілями норми адміністративного права та результатами, що реально настали, – цільовий аспект норми. Розвиток сучасного права характеризується поступовою універсалізацією права організуючого типу, яке охоплює механізм відтворення інституційних структур і правової організації функціонування. На практиці таке відтворення пов'язане з розподілом (делегуванням) владних повноважень та встановленням порядку їхньої реалізації. Стрижневою умовою ефективності адміністративного права виступає адекватність правового інструменту тим завданням, для вирішення яких право застосовується [514].

Ефективність норм, що закріплюють процедури державного нагляду та контролю в сфері освіти – це результативність, дієвість зазначених норм. Результативність, дієвість контрольних процедур в сфері освіти залежить від багатьох факторів, серед яких одним з основних є своєчасне внесення змін до чинного законодавства. Адміністративні процедури розглядаються динамічні і оперативні в плані законодавчого регулювання.

Якщо результативність – це конкретні підсумки діяльності контрольних органів, що показують, чого зміг домогтися орган виконавчої влади у своїй діяльності, то ефективність – співвідношення проведених контрольних заходів і кількості попередженої шкоди в результаті проведення заходів. Перевірку треба вважати результативною, якщо за підсумками

досягнута адекватна, що відповідає дійсності і отримана з дотриманням встановлених вимог до організації та проведення перевірки, оцінка відповідності об'єктів контролю обов'язковим вимогам, а ефективність перевірки показує співвідношення досягнутих результатів перевірки та задіяних при проведенні трудових, матеріальних і фінансових ресурсів органу державного контролю.

Безпосереднє виникнення наглядово-контрольних правовідносин в сфері освіти, нарівні з встановленням підстав їхньої появи в чинному законодавстві, пов'язане з таким юридичним фактом-дією, як рішення наглядово-контрольного органу про проведення планової або позапланової перевірки. Планова перевірка відповідно до чинного законодавства має проводитися обов'язково, не рідше одного разу на сім років на основі розроблених уповноваженим органом з нагляду та контролю планів перевірок. Центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальні органи проводять інституційний аудит закладів освіти відповідно до Закону України «Про освіту» і позапланові перевірки у порядку, передбаченому Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [510].

Спеціальними підставами позапланових перевірок (нарівні з тими підставами, які передбачені в Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності») є виявлення центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальним органом порушення вимог законодавства про освіту при проведенні заходів з інституційного аудиту, виявлення порушень вимог законодавства про освіту в процесі проведення моніторингу якості освітньої діяльності. До включення в план планових перевірок або до моменту надходження до органу виконавчої влади звернення не можна, на наш погляд, міркувати про появу наглядово-контрольних правовідносин, так як ще немає прямого зв'язку між закладом освіти та наглядово-контрольним органом.

Описувані правовідносини це вид адміністративних правовідносин, де

один із суб'єктів наділений владними повноваженнями в сфері управління (державний орган, посадова особа), а інший – підвладний суб'єкт, в зв'язку з цим має відповідний адміністративно-правовий статус (юридичні особи, фізичні особи підприємці). Владними суб'єктами є органи виконавчої влади України і їхні органи, які здійснюють повноваження з державного контролю якості освіти та державного нагляду в сфері освіти.

До підвладних суб'єктів належать юридичні особи та фізичні особи підприємці, які здійснюють освітню діяльність. Окремо варто зазначити, що під державний нагляд у сфері освіти підпадають місцеві органи державної влади адміністративно територіальних утворень України та органи місцевого самоврядування, які здійснюють управління освітою.

Частина 3 статті 67 Закону «Про освіту» передбачає, що органами із забезпечення якості освіти у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють державний нагляд (контроль) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства; за дорученням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки здійснюють контроль за дотриманням вимог щодо організації зовнішнього незалежного оцінювання.

Об'єктом контрольно-наглядових правовідносин, тобто те, щодо чого або у зв'язку з чим виникають правовідносини, є явище об'єктивної дійсності та правовий режим цього явища – діяльність підвладних суб'єктів цих правовідносин.

С. Домбровська зазначає, що об'єктом державного управління в сфері освіти є діяльність з забезпечення умов для реалізації права кожної людини на освіту, і в загальному об'єкті виділяється чотири підоб'єкти:

- діяльність із забезпечення доступності освіти;
- діяльність із забезпечення рівня та якості освіти;
- діяльність з реалізації освітніх програм – освітня діяльність;
- діяльність по забезпеченню функціонування системи освіти [515].

Об'єкт наглядово-контрольних правовідносин як частини адміністративно-правових правовідносин в системі освіти складають всі

зазначені підоб'єкти.

Зміст наглядово-контрольних правовідносин в сфері освіти складають суб'єктивні права і юридичні обов'язки їхніх учасників. Не будемо докладно зупинятися на аналізі прав і обов'язків закладів, які встановлені в розділі III Закону України «Про освіту» та у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (права, властиві юридичним особам і фізичним особам підприємцям при здійсненні державного контролю та державного нагляду), права і обов'язки державних органів, які проводять перевірки.

Під наглядово-контрольними правовідносинами у сфері освіти варто розуміти врегульовані нормами законодавства суспільні відносини між державними наглядово-контрольними органами (владними суб'єктами) і закладами освіти, що здійснюють освітню діяльність (підвладними суб'єктами), спрямовані на перевірку якості та законності освітньої діяльності закладів освіти, що виникають з моменту включення юридичних осіб та (або) фізичних осіб підприємців у план проведення планових перевірок або надходження звернення до органу виконавчої влади.

Незважаючи на те, що пройшов певний час з моменту вступу нового Закону України «Про освіту» в дію, якість освіти і рівень законності освітнього середовища не досягають сьогодні високого рівня. Не зменшується кількість правопорушень, пов'язаних з порушенням академічних прав та свобод здобувачів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників. Внаслідок цього, необхідно міркувати про модернізацію наглядово-контрольних правовідносин в сфері освіти.

В українській мові значення слова «модернізувати» визначається, як вводити удосконалення, зробити таким, що відповідає сучасним вимогам [516].

Р. Тульчинський відзначав, що поняття «модернізація» застосовується в двох основних значеннях:

– по-перше, як процес комплексного удосконалення суспільного ладу, тобто перехід до більш новим формам і станів на основі досягнень науково-

технічного прогресу;

– по-друге, як процес удосконалення однієї з сфер життя суспільства, куди включаються різні галузі життєдіяльності, в тому числі державне управління [517, с. 31].

I. Шевель роблять висновок, що на сьогоднішній день необхідно розглядати модернізацію не тільки як процедуру трансформації, а й як інструмент, що дає змогу перейти до більш високого рівня організації та передовим зразкам сучасності. Це стосується процесу модернізації, який поєднується з інноваціями [518 с. 241].

Зі свого боку, модернізація сфери державного управління та адміністративно-правового регулювання активно досліджував німецький вчений Е. Шмідт-Ассманн, який стверджує, що термін модернізація означає осучаснення, тобто необхідність формування нового, створення сучасної правової системи країни, «нового» адміністративного права та державного управління, ґрунтуючись на використанні передових методологій, правових засобів, форм і методів управлінської діяльності [519, с.114].

На думку автора, «модернізувати» означає виключити з практики публічного адміністрування застарілі форми та методи управлінської діяльності; з адміністративного законодавства – непотрібні, що гальмують позитивний розвиток інститути; оновити адміністративно-правові інститути на основі новітніх рекомендацій для поліпшення їхньої юридичної якості.

Модернізація (як ідея, як практика і як політика) в будь-якому суспільстві та державі на всіх етапах розвитку буде затребувана, бо виступає способом пристосування до нових реальностей (сучасним умовам управлінської життя) всіх понять, правових інститутів, видів діяльності, публічної влади, законодавства. М. Пампура зазначає, що теорія модернізації це «своєрідна рамка мислення, що передбачає однозначні відповіді на проблему телеологічності динаміки, тобто заданості мети змін і можливості завершення динаміки з досягненням цієї мети [520, с. 194].

Модернізація означає осучаснення, поліпшення, удосконалення. Однак не

применшує розуміння модернізації розгляд її сенсу як процесу оновлення певних правових норм і інститутів, врегульованих суспільних відносин.

Польський вчений П. Штомпка зазначає, що модернізація має бути пов'язана з традицією певного суспільства, його унікальною соціальною пам'яттю, культурною спадщиною, релігійними або ідеологічними переконаннями і з тим, що оптимальний перебіг модернізації – це історично та культурно зумовлена суміш інновацій, нововведень з соціальною пам'яттю та традицією [521, с. 122].

У ключі оновлення з опорою на наявні досягнення законодавства, юридичної науки та науки державного управління має проходити модернізація наглядово-контрольних правовідносин в сфері освіти. Доцільно виділити три основні напрями її здійснення:

1. Оновлення законодавства, присвяченого організації та здійсненню державного нагляду та контролю у сфері освіти. Сфера освіти, що динамічно розвивається, вимагає постійного вдосконалення законодавства, яке її регулює, зокрема у галузі наглядово-контрольної діяльності. Розглянемо шляхи вдосконалення законодавчих нормативно-правових актів і підзаконних нормативно-правових актів, що описують наглядово-контрольні правовідносини. Значущість освіти і освітнього процесу в державі ставить високу планку перед правовим регулюванням і державним управлінням зазначених інститутів. З урахуванням розуміння адміністративно-правового регулювання як процесу, в якому беруть участь суб'єкти регулювання – державні органи з відповідними повноваженнями, можна констатувати, що органи виконавчої влади центрального та місцевого рівнів загалом на належному рівні здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти, але трапляються окремі проблеми, наявність яких знижує якість проведення перевірочних заходів, що веде до порушення прав і свобод підконтрольних та піднаглядних закладів освіти, здобувачів освіти, службовців, педагогічних і науково-педагогічних працівників.

У Законі України «Про освіту» доцільно було би встановити вичерпний

перелік видів державного та регіонального нагляду та контролю, місцевого контролю; окрему главу присвятити системі ризик-орієнтованого підходу при проведенні перевірок; виділити статті, пов'язані з суб'єктами і об'єктами державного контролю та державного нагляду.

У стаття 69 «Державний нагляд (контроль) у сфері освіти» вказаного Закону України мають бути враховані наукові досягнення, що стосуються, наприклад заходів, щодо розмежування понять нагляду та контролю, принципів наглядово-контрольної діяльності та заходів державного примусу, що застосовуються за її результатами.

Автори, працівники Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», «Освіта в Україні: базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 навчального року» зазначають, що оптимізація нормативно-правового матеріалу на рівні законів про освіту не спричиняє скорочення числа відомчих актів. Для реалізації Закону України «Про освіту» тільки у сфері загальної середньої освіти за указаний навчальний рік прийнято 19 наказів Міністерства освіти і науки України та 9 нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України.

Однак регламентація наглядово-контрольних повноважень в освітній сфері на рівні підзаконного регулювання залишає бажати кращого. Зокрема трапляється практика не приведення багатьох підзаконних нормативно-правових актів місцевих органів влади адміністративно-територіальних утворень відповідно до Закону України «Про освіту».

У зв'язку з цим на державному рівні є необхідність прийняти адміністративні нормативно-правові акти, що стосуються здійснення місцевими органами виконавчої влади повноважень з нагляду та контролю у сфері освіти, ліцензійного контролю за дотриманням ліцензіатами ліцензійних вимог, що встановлюють вичерпний і докладний перелік адміністративних процедур реалізації такого виду діяльності.

Вважаємо за необхідне внести зміни до статті 1 Закону України «Про освіту», ввівши пункт 15-1 у редакції: 15-1) освітні відносини, відносини що

забезпечують освітній процес – фінансові, трудові, цивільні, адміністративні, сімейні відносини, пов'язані з освітніми відносинами, метою яких є створення умов для реалізації прав громадян на освіту.

Внесенням змін було би доповнено та позначено мінімальне коло тих відносин, без яких освітні правовідносини не можуть реалізовуватися в повній мірі. Можна доповнити цю статтю визначенням учасників відносин. Учасники відносин, що забезпечують освітній процес – державні органи, місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, роботодавці та їхні об'єднання, юридичні особи та фізичні особи підприємці.

Одним з напрямів пріоритетної Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2017 року № 1020-р є актуалізація, систематизація та скорочення кількості обов'язкових вимог [522].

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, регіональні органи виконавчої влади, що здійснюють повноваження з державного нагляду та контролю в сфері освіти, вже розпочато реалізацію Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) [250; 523]. Наприклад, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти затвердило перелік актів, що містять обов'язкові вимоги, дотримання яких оцінюється при проведенні заходів з нагляду та контролю. Надалі в галузі наглядово-контрольної діяльності необхідна постійна актуалізація обов'язкових вимог, виключення неефективних і застарілих вимог, здійснення інших заходів, встановлених Стратегією реформування системи державного нагляду (контролю).

2. Оновлення підходів до проведення наглядово-контрольних заходів у сфері освіти. Одне з головних напрямів реалізації «дорожньої карти» щодо вдосконалення наглядово-контрольної діяльності в Україні полягає в поетапному впровадженні ризик-орієнтованого підходу при проведенні наглядово-контрольних заходів. Національна академія наук України у резюме «Ризик-орієнтований підхід, як нова парадигма системи управління техногенно-екологічною безпекою» зазначає, що ризик-орієнтований підхід є такий метод

організації та здійснення державного нагляду та контролю, при якому вибирається інтенсивність форм, тривалість, періодичність проведення наглядово-контрольні заходів через віднесення діяльності юридичної особи, фізичних осіб підприємця і (або) виробничих об'єктів, що використовуються ними до категорії ризику або класу (категорії) небезпеки [524].

Цілі ризик-орієнтованого підходу – оптимальне використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, задіяних при здійсненні державного нагляду та контролю, зниження витрат юридичних осіб, фізичних осіб підприємців і підвищення ефективності, результативності діяльності наглядово-контрольних органів.

О. Гречаніченко зазначає, що застосовуючи ризик-орієнтоване управління керівник установи визначає відповідального виконавця для здійснення: документування ризиків і способів реагування на них, впровадження ефективних способів реагування на ризики, перегляду на регулярній основі оцінки ризиків і врахування відповідних змін та обставин [525, с. 5].

Н. Чумакова і О. Цибульська у статті «Ризик-орієнтований підхід в Україні», присвяченій наглядово-контрольній діяльності, з посиланнями на нормативні документи Європейського Союзу пропонуються такі дефініції зазначених категорій: ризик (або потенційна небезпека) – ймовірність заподіяння унаслідок діяльності особи, яка перевіряється, шкоди життю, здоров'ю громадян, шкоди тваринам, рослинам, довкіллю, об'єктам культурної спадщини (пам'ятникам історії та культури), безпеки держави з урахуванням тяжкості такої шкоди; клас небезпеки – класифікаційна характеристика суб'єкта (об'єкта), що визначається з огляду на рівень ризику, властивого цьому суб'єкту (об'єкту) [526, с. 8].

Сутність ризик-орієнтованого підходу полягає в поділі діяльності підконтрольних і піднаглядних суб'єктів на кілька класів небезпеки від високого до низького.

Щодо юридичних осіб, фізичних осіб підприємців, чия діяльність віднесена до високого класу небезпеки, перевірки проводяться постійно, до

нижчого класу – рідко або взагалі не проводяться.

Для початку впровадження ризик-орієнтованого підходу планувалося для чотирьох видів державного нагляду та контролю: державний пожежний нагляд, державний санітарно-епідеміологічний нагляд, державний нагляд в галузі зв'язку і інформатизації, державний нагляд за додержанням законодавства про працю, інших нормативно-правових актів, що містять норми законодавства про працю права. Практикою впровадження займалися інші відомства. Були сформовані методичні рекомендації щодо застосуванню ризик-орієнтованого підходу [527].

Станом на березень 2017 року ризик-орієнтований підхід застосовується для 37 видів державного нагляду та контролю, а з 2018 року зазначений підхід застосовується всіма наглядово-контрольними органами.

На цей момент ризик-орієнтований підхід не використовується при здійсненні державного нагляду та контролю у сфері освіти на центральному рівні, проте деякі місцеві органи виконавчої влади почали процес поетапного впровадження.

У Київській області виробили такі критерії для віднесення освітньої діяльності до певних категорій ризику: наявність або відсутність звернень громадян за фактами порушення законодавства про освіту, академічних прав та свобод здобувачів освіти, наявність або відсутність порушень при проведенні попередніх перевірок цих закладів освіти, при ліцензійних і (або) акредитаційних заходах; кількість досягнень здобувачів освіти (наукових, громадських, навчальних та ін.), інноваційна діяльність закладів освіти.

У Львівській області також почалося впровадження такої моделі: зокрема, запропоновано не тільки оформлення актів і приписів, але й формування «дорожньої карти» – документа, що визначає покроковий сценарій дій організації у межах Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю).

На нашу думку, впровадження ризик-орієнтованого підходу в систему державного нагляду та контролю у сфері освіти збільшить ефективність і

результативність проведення наглядово-контрольних заходів, знизить адміністративне навантаження на заклади освіти.

Однак необхідно розробити зрозумілі і ефективні критерії віднесення освітньої діяльності закладів освіти до високої, середньої або низької категорії ризику.

Критерії мають мати комплексний характер, складатися з декількох характеристик (параметрів):

1. Реалізовані освітні програми. Діяльність закладів освіти, які реалізують освітні програми вищої освіти, середньої професійної освіти не може бути віднесена до нижчої категорії ризику, оскільки вона пов'язана з використанням великої кількості матеріально-технічних ресурсів, залучення великої кількості науково-педагогічних працівників, веденням освітнього процесу щодо багатьох здобувачів освіти. Діяльність з реалізації загальноосвітніх програм, додаткових освітніх програм у школах, центрах дитячої творчості знаходиться в меншій зоні ризику, оскільки пов'язана з меншими фінансовими, матеріальними та іншими витратами.

2. Кількість здобувачів освіти. Наприклад, на офіційному сайті Національного університету «Львівська політехніка» представлена інформація про те, що в цьому навчальному закладі здобувають освіту понад 21 тисячі здобувачів освіти, а у «Дошкільному закладі освіти № 1» міста Львова чисельність на 1 вересня 2018 року становила 124 особи. Кількість здобувачів освіти у закладі освіти повинно впливати на присвоєння рівня ризику: велика кількість – діяльність відноситься до більш високої категорії ризику, менша кількість – до низького.

3. Наявність або відсутність фактів порушень обов'язкових вимог, встановлених законодавством про освіту. Зазначені факти підтверджуються актами проведених перевірок державного контролю якості освіти або державного нагляду в сфері освіти, виданими приписами, кількістю встановлених у документах порушень, кількістю порушених справ про адміністративні правопорушення та призначених судами загальної юрисдикції

адміністративних покарань, наявністю або відсутністю звернень про порушення академічних прав і свобод здобувачів освіти.

Якщо заклад освіти веде освітню діяльність з великою кількістю порушень обов'язкових вимог, то діяльність ніяк не може бути віднесена до нижчої категорії ризику.

З нашого погляду, зазначені три параметри мають вирішальне значення у визначенні категорії ризику діяльності закладів освіти. Додатковими критеріями можуть бути рівень інноваційної діяльності закладів освіти, якість підготовки випускників (кількість балів зовнішнього незалежного оцінювання, кількість випускників, які вступили до закладів вищої освіти).

Німецький дослідник Е. Шмідт-Ассманн зазначає, що вчення про критерії публічно-адміністративної діяльності звертається до основоположних питань правомірного, розсудливого й практичного здійснення публічного адміністрування. Критерії утворюють «нормативні орієнтири публічно-адміністративної діяльності» у націленому на правильність значенні, яке виходить за межі правомірності: рівноправність, відповідальність, ощадливість, ефективність, транспарентність, прийнятність тощо. Вони є гарантіями раціональності публічно-адміністративної діяльності. З погляду історії розвитку, вони збагачуються завдяки ідеї права та завдяки скарбниці досвіду загальних роздумів про справедливість і практичність, які практика обґрунтування інших правничих систем часто визначає чіткіше [528, с. 358].

На нашу думку, впровадження досить ефективної та позитивної моделі ризик-орієнтованого підходу спричинить певні складнощі при правовому регулюванні та при застосуванні права. Однак іншого способу виключити надлишковий тиск на заклади освіти, що перевіряються наглядово-контрольними органами на цей момент не існує.

3. Оновлення інформаційної доступності та відкритості державних і місцевих органів виконавчої влади, які здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти. Хоча процеси інформатизації та інформаційної відкритості впроваджуються в систему діяльності державних органів, як

підкреслює С. Єсімов, який досліджував «Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади», ті обставини, що інформаційна відкритість державної влади допомагає громадянам отримувати точне уявлення та формувати критичні судження про стан діяльності органах державної влади, водночас транспарентність діяльності органів влади всіх рівнів, реальна доступність отримання інформації про прийняті рішення щодо поточної діяльності представляються необхідним засобом ефективного функціонування органів державної влади, не завжди заклади освіти мають доступ до даних про діяльність наглядово-контрольні органів, що не дає змогу підвладним суб'єктам контрольно-наглядових правовідносин своєчасно і оперативно отримувати інформацію про підготовку та проведені перевірки, їхні результати та терміни усунення виявлених порушень.

Доцільно запропонувати такі рекомендації щодо вдосконалення інформаційної доступності та інформаційної відкритості діяльності органів виконавчої влади, що здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти.

Офіційні сайти органів виконавчої влади, що здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти, в інформаційній мережі Інтернет мають повноцінно працювати, у високому ступені інформативності.

Органи, які постійно описують свою діяльність, стають більш відповідальними до виконання своїх обов'язків. Тому контрольно-наглядові органи в сфері освіти мають постійно публікувати оперативну інформацію про всі здійснювані дії: описувати процедури проведення перевірочних заходів, їхні результати.

Доцільна практика деяких місцевих органів влади, які публікують на своїх сайтах інформацію про судову практику в сфері відповідних повноважень: рішення у справах про адміністративні правопорушення, про анулювання ліцензій тощо.

Стратегія відкритості (транспарентності) в тому вигляді, в якому вона сьогодні представлена в нормативних документах державних структур та

аналітичних оцінках провідних фахівців, з усією очевидністю не може бути зведена до копіювання моделей і принципів розвитку, якими було означене національне наукове життя до 2014 року. Можна сказати, що принципові акценти в ідеологічному обґрунтуванні політики модернізації змістилися в бік реформаторських принципів і формулювань. Європейські тенденції в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій почали визначати ставлення суспільства та держави до інформаційних аспектів соціально-політичного життя та визначення критеріїв прогресу демократії. Позиція держави стала визначати міру та спрямованість інформатизації соціальної сфери. Інтереси суспільства стали одним із головних критеріїв у регулюванні державою каналів руху інформації [529, с. 46].

Існує думка, що розміщення плану планових перевірок в мережі Інтернет має негативний факт, пов'язаний з тим, що підконтрольні організації, заздалегідь знаючи дати проведення планової перевірки, можуть приховати порушення до встановленого часу, а після перевірки продовжувати здійснювати неправомірну діяльність. На нашу думку, навряд чи підвладний суб'єкт наглядово-контрольних правовідносин, в разі наявності суттєвих порушень, встигне їх усунути. Розміщення плану перевірок на офіційному веб-сайті є додатковою гарантією для юридичної особи або фізичної особи підприємця щодо можливості ознайомитися з термінами проведення перевірки; в разі, якщо зазначені терміни наглядово-контрольним органом будуть порушені, у підвладного суб'єкта буде можливість оскаржити результати перевірок.

Не можна не акцентувати увагу на тому факті, що Єдина державна електронна база з питань освіти є інформаційна система, яка ведеться Міністерством освіти і науки України, не висвітлює діяльність посадових осіб наглядово-контрольні органів у сфері освіти [530].

Доцільно запровадити Реєстр перевірок і зобов'язати заносити відомості до Реєстру, фіксуючу кожну проведену центральним органом виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальними органами планову та позапланову перевірку. Доцільно подавати дані про наглядово-контрольні

заходи: починаючи від інформації про намічену перевірку, владним органом виконавчої влади щодо підвладних закладів освіти, закінчуючи інформацією про результати перевірки та вжиті заходи щодо усунення виявлених порушень.

Вважаємо, що введення даного Реєстру в повній мірі сприяє реалізації принципу доступності та інформаційної відкритості державного нагляду та контролю у сфері освіти, оскільки вичерпні відомості про всі проведені наглядово-контрольні заходи представлені всім зацікавленим особам.

У контексті дослідження А. Матвійчука «Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики» [531 с.123] доцільно зауважити, що у юридичній науці немає єдиного та усталеного підходу до визначення наглядово-контрольної діяльності у сфері освіти. Існує певна кількість пропонованих дефініцій, що досить істотно відрізняються. Але є низка ознак, на які звертається загальна увага, тому вони можуть слугувати характерними ознаками зазначеної діяльності. В умовах адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу щодо входження у Європейський освітній простір є необхідним подальше вивчення правового регулювання наглядово-контрольної діяльності в галузі адміністративного права. Необхідно на рівні теоретичних досліджень узагальнити термінологію, що використовується з метою вироблення більш чітких дефініцій. Наведене положення особливо важливе для регулювання відносин у сфері освіти, оскільки визначення та чітке розуміння такого фундаментального поняття неодмінно покращить рівень нормотворчої техніки

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновки:

Під наглядово-контрольними правовідносинами у сфері освіти варто розуміти врегульовані нормами законодавства суспільні відносини між державними наглядово-контрольними органами України та її суб'єктами (владними суб'єктами) і закладами освіти (підвладними суб'єктами), спрямовані на перевірку якості та законності освітньої діяльності закладів освіти, що виникають з моменту включення в план проведення перевірок або надходження звернення до органу виконавчої влади;

Модернізація наглядово-контрольних правовідносин в сфері освіти це процес оновлення, удосконалення цих правовідносин на основі наявних досягнень юридичної науки, науки державного управління та законодавчого регулювання змісту, закріплення правового статусу їхніх суб'єктів. Доцільно виділити три основні шляхи модернізації: оновлення законодавства пов'язаного з організацією та здійсненням державного нагляду та контролю у сфері освіти; оновлення підходів до проведення наглядово-контрольні заходів у сфері освіти; оновлення інформаційної доступності та відкритості центральних і місцевих органів виконавчої влади, які здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти.

Вважаємо за необхідне внести доповнення до Закону України «Про освіту» щодо освітніх відносин які викласти у редакції: 15-1) відносини, що забезпечують освітній процес – фінансові, трудові, цивільні, адміністративні, сімейні відносини, пов'язані з освітніми, метою яких є створення умов для реалізації прав громадян на освіту.

Впровадження ризик-орієнтованого підходу в систему державного нагляду та контролю у сфері освіти збільшить ефективність і результативність проведення наглядово-контрольних заходів, знизить адміністративні навантаження на заклади освіти.

Доцільно розробити критерії віднесення закладів освіти до високого, середнього або низького рівня ризику. Критерії мають мати комплексний характер, декілька характеристик (параметрів): реалізовані освітні програми; кількість здобувачів освіти; наявність або відсутність фактів порушень обов'язкових вимог, встановлених законодавством про освіту.

4.4 Інноваційні процеси при вирішенні завдань державно-громадського регулювання освіти

Державно-громадське управління освітою – один з видів взаємодії держави та суспільства. Його функція полягає в забезпеченні реалізації та

задоволенні освітніх потреб суспільства і його підсистем. Державно-громадське управління не складає арифметичну суму державних і громадських структур управління освітою, а є система взаємодії, що ґрунтується на добровільному прийнятті державою та громадянами певних зобов'язань в управлінні освітою.

Потреба громадськості в управлінні освітою залежить від рівня організованості самої громадськості, від наявності структур, які представляють її інтереси, зокрема від експертних структур. Умовою підвищення рівня громадської активності в сфері освіти є різноманітні заходи, що дають змогу вивчати громадську думку, залучати громадськість до атестації освітніх установ, до експертизи освітніх результатів, організовувати громадське обговорення проблем освіти. Деякі напрями вирішення вказаних проблем передбачені у Плані заходів на 2018 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 297-р [532].

Для розвитку громадянського суспільства необхідна реалізація принципів взаємодії суспільства та держави. Ці проблеми сьогодні розглядаються в різних наукових дослідженнях представниками різних наук: юриспруденції, соціології, філософії, педагогіки, психології. Вивчення теоретичного аналізу та практичних досягнень проблеми державно-громадського управління освітою дало змогу виділити низку невирішених питань, що стосуються не тільки методичних і реалізаційних аспектів, а й фундаментальних науково-теоретичних і методологічних проблем [533, с.134].

Аналіз наукових праць та публікацій з проблем наукового управління соціально-педагогічними системами методологічне значення розуміння та усвідомлення проблеми управління у нових соціально-економічних умовах викладені у працях В. Бондаря [534], Л. Даниленко [535], Г. Єльнікової [536], Л. Калініної [537], Л. Карамушки [538], В. Кременя [539], В. Крижка [540], В. Лугового [541], І. Медведєва [542], О. Мармази [543], Н. Островерхової [544], Є. Павлютенкова [545], В. Петрова [546], Л. Пісоцької [547], В. Пальчикова

[548], Т. Сорочан [549], Л. Тарусова [550], зокрема в умовах інноваційних змін – Л. Ващенко [551], Н. Кривицької [552], І. Осадчого [553] Л. Полякової [554], та інших, у яких виявлено: недостатнє поєднання державних та громадських важелів впливу на прийняття управлінських рішень; надмірна централізація та бюрократизація управління, домінування адміністративного стилю; недостатність законодавчо визначених повноважень представників громадськості в управлінні; відсутність прозорості та підзвітності в діяльності керівників [555].

Можна констатувати недостатність досліджень актуального стану системи державно-громадського управління освітою. Потребують глибокого предметного аналізу змістовні аспекти діяльності інститутів, що забезпечують державно-громадський характер управління. Як не вирішене завдання системи управління, має бути розглянута діяльність із забезпечення необхідного рівня взаємодії запитів соціуму і їх реалізації в практичній роботі з оновлення освітніх практик. Зазначений підхід знайшов відображення у Концепції розвитку юридичної освіти [556].

До тепер формується методологія залучення громадськості до вирішення завдань управління освітою. Аналіз різних аспектів цього процесу дає змогу виявити низку істотних суперечностей.

На методологічному рівні:

- між потребою держави в демократизації суспільного життя та недостатньою увагою до відповідного розвитку закладів освіти;
- між недостатністю методології досліджень компонентів державно-громадського управління та теоретичною складовою в юридичній і педагогічній науці;
- між відсутністю адекватного аналізу актуального стану системи державно-громадського управління та потребою в глибокому предметному аналізі (на основі вивчення громадської думки) змістових аспектів діяльності інститутів, що забезпечують державно-громадський характер управління щодо взаємовідносин влади та суспільства.

На теоретичному рівні:

– між потребами суспільства та недостатньою підготовленістю суб'єктів освіти до вирішення завдань державно-громадського управління, неготовністю освіти до практичної реалізації цих завдань.

На науково-методичному рівні:

– між необхідністю розробки шляхів і засобів досягнення поставлених цілей і недостатньою підготовленістю суб'єктів освіти до практичної їх реалізації;

– між потребами практики в розвитку системи державно-громадського управління та недостатнім науково-методичним забезпеченням цього процесу;

На практичному рівні:

– між наявним досвідом державно-громадського управління в сфері освіти і необхідністю подальшого розвитку та вдосконалення в умовах нових соціальних реалій в інтересах громадян.

Інноваційні процеси в освіті істотно впливають на визначення змісту державно-громадського управління освітою. Чималий внесок для окреслення завдань і розуміння шляхів розвитку освіти має розробка Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» [183], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [128], Концепція розвитку громадянської освіти в Україні [557]. Зокрема у зазначених нормативних актах визначені основні ключові проблеми та сценарії розвитку освіти на найближчий час.

Як зазначає У. Парпан, інноваційний розвиток освіти спирається на напрями розвитку освіти на спеціально розроблені принципи, на підставі яких повинні відбутися системні зміни, що забезпечують його доступність, якість, безперервність та інвестиційну привабливість [558].

Проведений експертами аналіз проблем реформування освіти, що накопичилися в суспільстві, показав, що вони заважають цьому соціальному інституту ініціювати інноваційний розвиток країни, вимагаючи пошуку подальших підходів до зміни системи. Зазначено, що посилюється нерівність в доступності якісної освіти, що створює ризик для соціального та культурного

розвитку [559, с.28].

Цілями сучасного етапу модернізації освіти вчені визначають:

- посилення внеску освіти в інноваційний розвиток країни;
- облік змінених культурних, соціальних і технологічних умов [560, с.28].

Для досягнення поставлених цілей визначені кілька сценаріїв розвитку освітньої політики, різних за масштабом, підходами до реалізації та напрямками використання ресурсів.

Перший сценарій – реставраційний, що полягає у відмові від змін і реставрацію основоположних норм і інститутів соціуму ХХ століття. Такий сценарій може бути сприйнятий як штучно сконструйований, однак він відповідає поглядам окремих груп суспільства, орієнтованих на систему освіти радянського періоду.

Другий сценарій – стабілізаційний, який дає змогу конкретизувати та нормативно закріплювати соціальні зобов'язання держави у сфері послуг в освіті та соціалізації всіх учнів, проводити чіткий поділ системи безоплатного та платного надання послуг для громадян, формувати алгоритми забезпечення виконання цих зобов'язань і створити систему інформаційної відкритості та безпосереднього суспільного контролю.

Третій сценарій – модернізаційний, що відображає принципові інновації при перенесенні акцентів від процесуального підходу до чіткої орієнтованості на досягнення принципово нових результатів, нової якості освіти. Цей принцип може бути реалізований при здійсненні проектів і проведенні реформ в управлінні освітою.

Четвертий сценарій – інноваційний, який передбачає роботу на перспективу, планування можливих відповідей на завдання майбутніх змін. Для реалізації такого сценарію необхідне подолання відомчих бар'єрів, важливо встановити систему, що дає змогу розвинути сферу відкритої освіти, застосовувати новітні ресурси. Даний сценарій можливий при системі одночасно державної та громадської участі. Він передбачає активне залучення громадськості до участі в управлінні і в інвестиціях в освіту.

Треба зазначити, що під інвестиціями розуміються не тільки фінансові вкладення, але й залучення нематеріальних ресурсів (особистий час, увагу, активність), які людина вкладає в освіту та соціалізацію. Це можливо, наприклад, у межах системи соціального партнерства, як форми державно-громадського управління.

Як зазначає В. Дударьов, є багато пропозицій щодо способів поєднання громадського та державного управління або залучення громадськості до прийняття управлінських рішень у соціальній сфері. Наприклад, такі моделі державно-громадської взаємодії в управлінні соціальною сферою:

- модель структурно-громадського супроводу, яка передбачає на кожному управлінському щаблі відповідну громадську структуру, основним завданням якої є незалежна експертиза стану соціальної сфери, ведення діалогу з владними структурами для збалансування інтересів громадськості та органів управління соціальною сферою;

- модель інформаційно-громадського супроводу, яка передбачає організацію зустрічних потоків інформації. Згори донизу надходить нормативно-правова інформація, а знизу догори – претензійна реакція виконавців громадськості на нормативно-правову та суспільно-ціннісну інформацію;

- модель субординаційно-проміжного партнерства, яка передбачає запровадження на всій вертикалі динамічних субординаційних стосунків. До виконання завдань залучається громадськість, і відносини тимчасово перетворюються на партнерські [561, с.36].

Ключовими проблемами, які чинять негативний вплив на реформування та розвиток освіти, є:

- різна якість освіти у адміністративно-територіальних утвореннях країни, дисбаланс якості освіти, пропонованого престижними та престижними закладами освіти;

- недостатність охоплення системою послуг дошкільної освіти та кризова ситуація у позашкільній освітній сфері;

– ослаблення педагогічного корпусу та певне зниження престижності професії педагога та педагогічної діяльності.

Проблемним є опір оновленням в регіонах і в конкретних закладах освіти, зокрема, неготовність до самостійного ведення бюджетного планування; відсутність чітко побудованої національної системи оцінки якості освіти.

Для виходу з ситуації, що утворилася є кілька шляхів розвитку освіти. Консервативний шлях, за суттю, залишає ситуацію незмінною: фактична відсутність варіативності освіти, анулювання зовнішнього незалежного оцінювання як базового механізму оцінки підсумкових знань, закріплення в освітніх стандартах, як і раніше, переліку предметів і змісту предметної підготовки за кожним з них. Передбачається, що якщо національна освіта продовжить розвиток таким шляхом, то станеться посилення існуючих проблем. Такий розвиток неможливий оскільки це не відповідає засадам Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

Стабілізаційний шлях, який функціонує сьогодні і який, на думку розробників Закону України «Про освіту», необхідно реалізувати остаточно. Це продовження реалізації Директив Європейського Союзу у галузі освіти, розвиток механізмів зовнішнього незалежного оцінювання, розвиток автономізації закладів освіти і механізмів, що регулюють оплату праці педагогічних працівників. Хоча цей шлях розвитку освіти передбачає участь громадськості в управлінні освітою, однак це участь проявлятися насамперед у відтворенні колишніх, вже існуючих моделей управління. Реальне включення елементів державно-громадського управління, підвищення гнучкості управління освітою видається можливим при переході на модернізаційний сценарій розвитку освіти

Така модель розвитку освіти включає принципи розширення автономії та незалежності для тих закладів освіти, які досягають у діяльності високих показників. Актуалізується необхідність повсюдного поширення та просування

практики громадської участі, контролю, суспільно-професійної експертизи в освіті. У межах цього шляху зміст освіти має стати більш варіативним і індивідуальним для кожного учня та передбачати створення індивідуальних навчальних планів. Орієнтуючись на цілі поліпшення якості викладання, необхідно оптимізувати стандарти педагогічної освіти та продовжити роботу над професійними стандартами для педагогічних працівників, що передбачено Концепцією розвитку педагогічної освіти [562].

Суттєвим моментом модернізаційного шляху є стале функціонування власної національної системи оцінки якості освіти з використанням методології PISA (Programme for International Student Assessment), при якій оцінці підлягають як отримані знання, так і рівень сформованості компетенцій [563, с.18]. Важливим фактором такої оцінки є ступінь соціалізації учнів. Доповненням і уточненням модернізаційного шляху може стати інноваційний сценарій, який заснований на тих же принципах, але передбачає можливість розвитку ринку освітніх послуг. У існуючих нормативних документах наводяться пропозиції щодо заходів державної політики з розвитку освітньої сфери.

Особливої актуальності в контексті Стратегії державної міграційної політики України набуває система сприяння соціально-культурній інтеграції дітей мігрантів, просування розроблених для цих цілей освітніх програм. Важливим питанням забезпечення системи якості та доступності освіти є система підготовки та соціалізації дітей з особливими потребами [564, с.53].

Досягнення більш високої якості освіти може бути забезпечено створенням загальної системи оцінки якості освіти, яка сприяє розвитку інформаційної основи для підвищення якості та прийняття управлінських рішень [565, с.123]. Одним з компонентів такої системи може бути система сертифікації викладачів. Для отримання даних про результативність змін важливо забезпечити участь України в міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (TIMSS, PIRLS, PISA, ICILS і ін.) [566, с.33].

Важливо формувати систему оцінки дошкільної освіти на основі

міжнародних стандартів якості при збереженні національних особливостей і запитів соціуму (методологія ECERS). Актуальним є створення системи національних і регіональних, діючих на постійній основі, моніторингових досліджень в галузі освіти та соціалізації. Одним з можливих варіантів такої системи є організація експертного майданчика, який на базі одного з вишів методології експертної оцінки може створити платформу для вивчення думки громадськості, реальної картини проблемного поля системи освіти та формування на цій основі необхідних управлінських рішень.

Закон України «Про освіту» визначає основні напрями розвитку освіти таким чином, що вони визначають напрями розвитку адміністративно-територіального утворення та суспільства в цілому. До них відносяться напрями: «соціальної інтеграції», «дошкільної освіти», «якості, доступності», «неформальної освіти», «інформальної освіти», «відкритої школи», «професіоналів зі студентської лави», «кадрів», «оцінки якості освіти» [567].

Реалізація Закону України «Про освіту» повинна істотно підвищити якісну складову освіти. Такі різноспрямовані модернізаційні зміни вимагатимуть ретельного узгодження та контролю з боку громадськості та професійної спільноти. Новації необхідно піддавати суспільно-професійній експертизі з метою розуміння необхідності та механізмів впровадження в існуючу систему відносин [568].

До введення інновацій необхідно спеціально готувати всіх учасників освітнього процесу. Ті чи інші зміни в обов'язковому порядку повинні пройти громадські обговорення для їхнього глибокого опрацювання, для розуміння та сприйняття в суспільному середовищі.

О. Онаць визначає державно-громадське управління як діяльність суб'єктів управління державного та громадського характеру, як інтеграцію трьох напрямів роботи: демократизації діяльності органів влади й управління освітою; розвиток самоврядних освітніх асоціацій, спілок, рад тощо; організацію громадських органів управління освітою [569, с. 277].

О. Михасюк, аналізуючи теоретичні аспекти державно-громадського

управління загальноосвітнім навчальним закладом зазначає, що нормативно-правове забезпечення галузі освіти передбачає участь громадськості в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом, зокрема через органи громадського самоврядування – загальні збори (конференцію) колективу та створені ними раду навчального закладу, піклувальну раду, батьківські комітети, методичні об'єднання педагогів, учнівське самоврядування тощо [570, с.46].

Інституційне регулювання відносин між суб'єктами державно-громадського управління, на нашу думку, полягає в такому:

- кожний заклад освіти управляється створеною громадянами (місцевими громадами або батьківськими чи зацікавленими групами) радою закладу освіти (наприклад, опікунською радою);

- між закладами освіти та громадянами відносини вибудовуються на основі та в межах освітнього договору, який має силу відомчої інструкції;

- відносини між закладом освіти та засновником будуються на підставі установчого договору;

- освітні документи (наприклад, освітня програма) та планування бюджету закладу освіти повинні бути узгоджені з громадськими органами управління закладом освіти.

К. Постол пише, що зміст державно-громадського управління освітою, а саме – порядок створення і організації діяльності громадських органів управління освітою, принципи їхньої роботи, порядок розподілу функцій і повноважень між суб'єктами, врегулювання питань контролю за діяльністю всіх суб'єктів й їхньої відповідальності, має бути закріплений на всіх рівнях законодавства, і передусім для того, щоб ця модель стала дієвим організаційно-правовим механізмом взаємодії інститутів громадянського суспільства та держави і виконувала провідну роль у впровадженні актуальних політико-правових реформ в Україні [571, с.221].

У цей час відбувається перехід від політики інформування громадськості та громадського контролю до активної участі в плануванні та організації

освітньої діяльності.

Інтеграційні процеси ведуть до появи нових форм взаємодії на всіх рівнях управління, створюються механізми нормативно-правового регулювання, зокрема і договірною регулювання відносин між учасниками державно-громадського управління.

Формується інфраструктура, що забезпечує взаємодію підсистем державно-громадського управління та їхніх елементів, визначаються канали комунікації для обміну інформацією та узгодженої взаємодії, зокрема з використанням інформаційних технологій, де особлива увага приділяється розвитку інноваційних процесів.

Загальні закономірності та принципи інноваційних процесів знаходять віддзеркалення в модернізації системи освіти, але мають специфіку та трансформуються в зв'язку з тим, що розвиток сфери освіти більшою мірою залежить від відносин в суспільстві та громадської думки. Уявлення, що склалися в суспільній свідомості, можуть істотно спотворювати реальну картину, впливати на швидкість і особливості протікання інноваційних процесів, на структуру та діяльність системи освіти.

Аналіз характеру перетворень в освіті дає змогу сформулювати низку ключових принципів організації інноваційних процесів.

Принцип технологічності інновацій. Організація інноваційної діяльності це керований і контрольований процес, що піддається технологічному опису. На противагу практиці управління інноваціями, в суспільній свідомості сформувалися уявлення про спонтанність та некерованості інноваційних процесів. Засобом подолання цих уявлень і розвитку інноваційної діяльності в закладах освіти є діяльність зі створення проектів. При організації проектної діяльності в процесі навчання ефективним засобом підвищення мотивації учнів є створення рухомих груп для вирішення завдань з різних навчальних дисциплін. Використання модульного підходу при навчанні сприяє розвитку в учнів самостійності у виборі форм і змісту проектної діяльності, різноманітності освітніх результатів у зв'язку з тим, що в учнів з'являється

більш широкий спектр можливостей реалізувати здібності та задовольнити освітні потреби.

Принцип комплексності та полідисциплінарності. Успіх інноваційних рішень залежить від використання знань у різних галузях. Ступінь гнучкості юридичних технологій, практика договірних відносин також впливають на ефективність інноваційних процесів. Для інноваційної економіки необхідна участь великої кількості висококваліфікованих кадрів, які забезпечують організацію технологічних ланцюжків, дотримання технологічних вимог. У суспільній свідомості існують стійкі уявлення, що інновації породжуються, в основному, вченими, в спеціальних лабораторіях. Це побічно веде до тенденції скорочення числа осіб, які навчаються за програмами середньої професійної освіти для більшості галузей економіки та до нестачі кваліфікованих кадрів на ринку праці, здатних забезпечити інноваційні процеси в економіці. Важливим завданням системи освіти є підготовка фахівців для всієї інноваційної інфраструктури в широкому сенсі: юридичні та маркетингові служби, аналітичний і консалтинговий сервіс, засоби масової інформації тощо, що забезпечує комфортне середовище для інноваторів і створює робочі місця для споживачів інновацій, які своєю реакцією на інноваційні процеси стимулюють просування та розвиток. Це стосується принципів створення інноваційної інфраструктури системи освіти. В закладах освіти принцип комплексності та полідисциплінарності означає залучення різних фахівців в інноваційну освітню діяльність. Необхідний пошук спільних проблем міждисциплінарного характеру для організації проектної діяльності, такі форми роботи з учнями є найбільш привабливими. Особливе значення має міждисциплінарний підхід для організації занять з додаткової освіти, зокрема, на базі виїзних шкіл і таборів.

Принцип циклічності інновацій. Сучасна економіка вимагає постійних змін, ребрендингу, вдосконалення маркетингових і юридичних процедур. Ю. Лопатинський, Л. Водянка зазначають, що механізми реалізації економічної політики в Україні, здебільшого, потерпають через недостатню увагу державної влади саме до інноваційного складника. Законодавчі акти щодо підтримки

інновацій здебільшого мають більш низький пріоритет порівняно з деякими іншими нормативними актами держави. Такий несприятливий розвиток подій створив розрив між наукою, освітою та економікою. Необхідно вдосконалити законодавче забезпечення, посилити взаємну узгодженість між основними законодавчими актами України, що регулюють діяльність в інноваційній сфері [572]. Вивчення та прогнозування потреб на ринку товарів і послуг, допомога в організації створення нової продукції та виведення її на ринок це окремий напрям супроводу інноваційних процесів. Існуючі уявлення про те, що інновації є наслідком разових відкриттів і що їхніми результатами можна користуватися тривалий час, не відповідають дійсності. Інновації – це безперервний процес постійних змін відповідно до потреб суспільства. З точки зору організації освіти принцип циклічності виражається в наданні особам, які навчаються, та викладачам можливості вдосконалюватися при зміні різного роду проектної діяльності відповідно до мінливих потреб і інтересів. Реалізація цього принципу означає максимальне використання потенціалу кожного викладача. Мобільність розглядається не тільки в контексті розвитку та саморозвитку суб'єктів, але в якості підстави для вдосконалення та створення нових технологій.

Принцип розумного поєднання дисципліни та творчості. Наявність побудованих регламентів комунікації та взаємодії між розробниками сприяє появі та реалізації нових проектів, особливо це стосується мережевої взаємодії. Уявлення деякої частини населення про те, що для інновацій досить тільки творчого середовища та не потрібно регламентів і дисципліни, суперечать досвіду проведення успішної інноваційної діяльності. Цей принцип акцентує увагу на процесі перетворення ідей в конкретні способи та методи роботи. У плані застосування в системі освіти це означає, що в закладах освіти не повинно бути застиглих регламентів, вони мусять бути зрозумілі та доступні для обговорення та вдосконалення всім зацікавленим особам.

Застосування процедур, пов'язаних з оцінкою і атестацією освітніх програм та освітнього процесу, має бути скеровано більшою мірою на

оптимізацію самих процедур, ніж на виявлення та виправлення окремих відхилень від встановлених правил. Напрями удосконалення інноваційної діяльності переважно орієнтовані на досягнення належного рівня інноваційно-орієнтованої професійної компетентності керівного складу, забезпечення успішного здійснення процесу поширення інновацій в освіті з урахуванням раціонального використання інноваційного потенціалу системи, який включає управлінські інноваційні ресурси та забезпечувальні передумови [573].

Принцип публічності організації інновацій. Вирішальною умовою успіху організації в сучасних економічних умовах стає її відкритість. Важливими складовими конкурентоспроможності є: прозорість, зрозумілі оновлення інформаційних ресурсів, створення органів громадської участі в управлінні.

Захист інтелектуальної власності в поєднанні з відкритістю для громадського обговорення інновацій забезпечує успішну реалізацію інноваційних проектів. Уявлення про те, що інновації не мають підлягати публічному обговоренню, і підготовка інноваційних проектів має бути максимально закритою від громадськості, не відповідають сучасному стану інформаційного суспільства. Наявність медіа-стратегії стає неодмінною умовою розгортання діяльності інноваційної організації. З позицій організації та управління освітою вказаний принцип передбачає входження закладів освіти в відкритий інформаційний простір. До найбільш перспективних способів інформування громадян відносяться публічні обговорення проблем освіти, обговорення на спеціальних Інтернет-ресурсах і в соціальних мережах.

Дискусії із значущих для суспільства тем наукового та технологічного розвитку системи освіти повинні вестися у відкритому інформаційному середовищі. Поширення публікацій фахівців вищої школи є показником високого рейтингу закладу вищої освіти та сприяє залученню абітурієнтів. Громадське управління особливо важливе щодо співпраці з бізнес-спільнотою, яка більшою мірою орієнтована на інноваційні зміни.

Принцип глобального характеру інновацій. Інновації не можуть бути здійснені на окремій території [185]. Уявлення, пов'язані з орієнтацією

інноваційних проектів тільки на конкретну установу або тільки на внутрішній ринок, обмежують можливості розвитку інноваційних процесів. Для успішної реалізації інновацій в освіті потрібен зв'язок між закладами освіти різних регіонів і країн.

В. Вакуленко зазначає, що педагогічна інноватика відповідно до особливостей інноваційних процесів охоплює такі теоретичні блоки понять і принципів: створення нового в системі освіти та педагогічної науки; сприйняття нового соціально-педагогічним співтовариством; застосування педагогічних новацій, а також система рекомендацій для теоретиків і практиків щодо пізнання інноваційних освітніх процесів та управління ними [574, с.28].

До комплексу заходів, необхідних для виконання принципу глобалізації в вищих навчальних закладах, належать: посилення мовної підготовки студентів, взаємодія з закордонними ЗВО та міжнародними організаціями, запрошення викладачів з інших ЗВО тощо.

Дослідження динаміки змін у вищій школі з позиції освітніх результатів свідчить, що організація навчання, здебільшого, не орієнтована на досягнення освітніх результатів. Збільшення чисельності студентів зумовлено передусім зміненими економічними умовами, які призвели до прийому студентів до вищих навчальних закладів на контрактній основі та появи великої кількості комерційних закладів освіти. При цьому збільшення чисельності студентів відбувалося меншою мірою, ніж збільшення чисельності ЗВО. Зростання чисельності студентів зумовило зниження загального рівня вимог професорсько-викладацького складу до освітніх результатів.

Зростання чисельності студентів не є показником інноваційних процесів у вищій освіті, не відповідає основним принципам організації інноваційних процесів і не може розглядатися як мета при управлінні системою освіти.

Такі процеси в освіті як розвиток платних освітніх послуг, запровадження європейських принципів фінансування, у контексті рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні», відображають загальний напрям розвитку ринкової

економіки, забезпечують можливість вибору індивідуальних програм і профілів навчання та сприяють розвитку суспільних уявлень про побудову громадянського суспільства.

В умовах суперечливих тенденцій розвитку сфери освіти та відсутності показників інноваційних процесів необхідно виділити ключові теоретичні інноваційні ідеї. Як базове теоретичне поняття розглядається поняття «освітній порядок». Освітній порядок передбачає аналіз цілісної системи взаємовідносин в закладі освіти, включаючи проблеми управління та самоврядування. Водночас враховується двосторонній зв'язок освіти та суспільства, який в свою чергу впливає на систему освіти. Сьогодні проблема впливу освітнього порядку на освітній процес і на освітні результати недостатньо вивчена. У багатьох закладах освіти різних рівнів є ознаки інноваційного освітнього порядку, тією чи іншою мірою реалізуються принципи технологічності, комплексності та полідисциплінарності, циклічності, розумного поєднання дисципліни та творчості, публічності, глобального характеру інновацій.

Поряд з цим є такі тенденції розвитку інноваційної економіки, які поки не отримали відображення в освітній системі. До них належать тенденції глобального розподілу та соціокультурної модернізації. Є загальна тенденція до підвищення гнучкості та переключення ресурсів в залежності від затребуваності та від того, звідки легше та швидше отримати внаслідок поглиблення системи розподілу праці [576, с.156]. Розподіл бізнесу є новим фактором стійкості. В цих умовах необхідними якостями фахівця стають: вміння швидко перебудовувати плани, переходити на іншу діяльність, ризикувати, бачити перспективу і інші характеристики гнучкості щодо постійно мінливого зовнішнього середовища.

Система освіти, освітні практики мусять відповідати новим вимогам економіки. Необхідна зміна традиційного типу життєвих установок, підготовка кадрів, здатних ризикувати та приймати рішення, що підтримують інноваційний клімат.

У сучасних умовах зростає роль екстремального навчання, на відміну від

інкубаційного навчання, ізольованого від нагальних суспільних проблем. У цьому разі можна набути такі ключові компетенції, як уміння бачити нове і актуальне, вміння пов'язувати ідеї до запитів суспільства, готовність і здатність до ризику, вміння коригувати зроблений вибір на підставі отриманих результатів діяльності тощо. В умовах розподіленої інноваційної економіки змінюється характер і зміст дослідницької діяльності ЗВО.

Розвиток дослідницької активності характеризується диверсифікацією наукових досліджень, зміною класичної методології дослідження, що ґрунтується на виділенні об'єкта, предмета та формулюванні гіпотез; розширенні числа дослідницьких підходів, до яких відносять аналітичні описи, порівняльні дослідження, прогнози. Організація дослідницької діяльності здобувачів освіти має будуватися відповідно до різноманіття дослідницьких підходів. В останні роки відзначається зростання обсягів дослідницької роботи в ЗВО, причому обсяг досліджень у вищих школах виявляється прямо пов'язаний з рівнем підготовки здобувачів освіти і абітурієнтів, які вступають до цього закладу освіти.

Залучення здобувачів освіти до аналітичної, рефлексивної, а іноді і дослідницької роботи з першого курсу можна розглядати як показник інноваційних процесів у ЗВО. Для підтримки дослідницької активності викладачів використовуються такі механізми, як фінансова підтримка, гранти, забезпечення академічної мобільності.

Завдання масової безперервної освіти дорослих в умовах інновацій налаштовують споживачів на сприйняття інновацій як стимулів для власного розвитку. Людині необхідне знання інноваційних продуктів і вміння їх використовувати. У контексті розвитку інноваційних процесів в суспільстві перед системою освіти мають бути поставлені такі завдання:

- розробка програм підвищення інноваційної грамотності;
- підвищення мотивації населення до освоєння інноваційних продуктів і технологій;
- державна підтримка освітніх програм, що мають виражений

інноваційний компонент.

Ще одним напрямом зміни характеру інноваційних процесів вважається проектування багатого соціокультурного середовища. Загальносистемні рішення мають враховувати цю позицію, зважаючи на вплив інноваційних механізмів на соціальну ситуацію в країні. При переході до ринкової економіки загальною закономірністю є загострення соціальних проблем, зокрема змінюється структура зайнятості населення; відбувається трансформація професійної діяльності; росте вимушена горизонтальна мобільність кадрів; збільшується розрив між поколіннями в швидкості оволодіння новими технологіями, що спричиняє напруженість у суспільстві тощо. Інновації створюють додаткові труднощі для значної частини громадян. Відбувається скорочення робочих місць і вивільнення кадрів, частина яких переходить в сферу послуг, малого та середнього бізнесу.

Серйозною проблемою для багатьох працівників є необхідність постійного професійного розвитку та підвищення кваліфікації. Специфіка ситуації полягає в тому, що змінюється сама професійна сфера, ставлячи вимоги до нових компетенцій. Випускники системи вищої та середньої професійної освіти мають володіти готовністю до можливої зміни професійних установок. Моделювання таких змін можна організувати в процесі вивчення навчальних дисциплін і на міждисциплінарних заняттях, присвячених підготовці проектів [577, с.234].

Оновлення технологій впливає на відносини в плані збільшення розриву між інтересами та цінностями різних поколінь, завдання системи освіти – забезпечення програмами самоосвіти, побудова дружніх інтерфейсів для всіх нових технологічних розробок, згладжування технологічного розриву між поколіннями шляхом організації різних форм спільного оволодіння новими технологіями.

Аналіз тенденцій розвитку освіти в період реформування економіки свідчить, що зміни в економіці, пов'язані з модернізацією та інноваційними процесами, неминуче ведуть до появи нових проблем в суспільстві.

Громадяни, що вивільняються з застарілих секторів економіки, можуть стати не тільки бар'єром, а й активною протидією на шляху інновацій. У суспільстві відзначаються прямо протилежні погляди на інноваційні процеси. Тому інновації припускають зміни не тільки у галузі науково-технічного знання, а й у сфері гуманітарних технологій.

Для системи освіти перехід до інноваційної економіки має два взаємопов'язані аспекти: інноваційні процеси в самій системі освіти, яка охоплює всі її рівні та інститути; участь системи освіти у вирішенні питань інноваційного розвитку суспільства.

З цих позицій формування інноваційного освітнього порядку сприятиме становленню позитивного ставлення в суспільстві до інноваційних процесів в управлінні освітою. Для більш ефективної участі громадськості в перетвореннях освітньої системи і її елементів необхідно актуалізувати питання правових основ такої роботи.

Правове поле регулювання відносин у сфері державно-громадського управління має вирішувати питання систематизації форм державно-громадського управління, методів участі суспільства в управлінні системою освіти, технологій контролю та суспільно-професійної експертної діяльності, вибудовування вертикалі в системі відносин при реалізації державно-громадського управління.

Проблема взаємодії держави та суспільства в період реформування освіти на модернізаційній і інноваційній основі пов'язана з посиленням громадського інтересу до інноваційних процесів в освіті та з прагненням значної частини громадськості до практичної участі в управлінні освітою.

Сучасний стан управління освітою не дає змоги в повній мірі забезпечити вплив суспільства і окремих громадян на прийняття управлінських рішень.

Державно-громадське управління освітою, що склалося дотепер, враховує не всі форми прояву громадянської активності представників різних соціальних груп населення, не бере до уваги сформовані в суспільстві позиції та різні думки з питань освіти.

Взаємодія держави та суспільства – це узгоджена діяльність направлена на досягнення спільних результатів у процесі вирішення значимих для учасників проблем. Змістом взаємодії в системі державно-громадського управління освітою є різні види діяльності – інформаційна, аналітична, експертна, консультативна тощо. Наявність механізмів взаємодії державних і громадських структур є одним з показників становлення та розвитку громадянського суспільства, суттєвою рисою якого є врахування громадської думки та громадських ініціатив.

Особливе значення має залучення громадян до обговорення та прийняття рішень з проблем освіти, оскільки, на відміну від інших сфер суспільного життя, освіта безпосередньо бере участь у створенні людського потенціалу майбутнього суспільства.

У системі освіти створюються особистісні передумови для участі в суспільному житті: мотивація, соціальні установки, ціннісні орієнтації, необхідні знання та вміння; громадяни отримують перший досвід обговорення різних точок зору, вчаться висловлювати власну думку, формувати громадянську відповідальність.

Громадська позиція педагогічної спільноти, соціально-психологічний клімат в закладі освіти є важливими внутрішніми чинниками, що впливають на участь громадськості в модернізації освіти. Без аналізу громадської думки та суспільних ініціатив, без визначення методів і механізмів включення громадськості в управлінську діяльність, модель державно-громадського управління освітою виявляється неповною.

Висновки до розділу 4

Підсумовуючи проведений у четвертому розділі аналіз концептуальних засад розвитку державно-громадського управління освітою в Україні в умовах євроінтеграційних процесів можемо зробити декілька висновків.

1. Освітні реформи, які відбуваються сьогодні в Україні неодмінно

пов'язані і з реформуванням системи управління освітою. Модернізація системи управління відбувається шляхом переходу від адміністративно-бюрократичного до державного-громадського її рівня.

Державно-громадське управління має на меті поєднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем формування державної політики в галузі освіти, питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності.

Принципами державно-громадської моделі управління освітою, є: публічність державного управління у сфері освіти; децентралізація; поєднання єдиноначальності з колегіальністю в управлінні освітою, як на рівні центрального органу управління освітою, так і в рамках навчального закладу; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством; деполітизації освіти; державно-приватного партнерство у сфері освіти і науки; міжнародного співробітництва.

Найважливішим принципом управління освітою на всіх рівнях: державному, регіональному, муніципальному – повинен бути принцип системності. Водночас основними характеристиками системних перетворень управління освітою повинні бути такі: прогнозованість, цілеспрямованість, гнучкість та ін.

2. Автономія закладів освіти не є і не може бути повною і абсолютною. Навпаки, вона відносна, а відтак заклади освіти виступають в якості суб'єктів адміністративних правовідносин, знаходяться в стані субординації до органів управління освітою.

3. Під наглядово-контрольними правовідносинами у сфері освіти варто розуміти врегульовані нормами законодавства суспільні відносини між державними наглядово-контрольними органами (владними суб'єктами) і закладами освіти, що здійснюють освітню діяльність (підвладними суб'єктами), спрямовані на перевірку якості та законності освітньої діяльності закладів освіти, що виникають з моменту включення юридичних осіб та (або) фізичних

осіб підприємців у план проведення планових перевірок або надходження звернення до органу виконавчої влади.

Модернізація наглядово-контрольних правовідносин в сфері освіти це процес оновлення, удосконалення цих правовідносин на основі наявних досягнень юридичної науки, науки державного управління та законодавчого регулювання змісту, закріплення правового статусу їхніх суб'єктів. Доцільно виділити три основні шляхи модернізації: оновлення законодавства пов'язаного з організацією та здійсненням державного нагляду та контролю у сфері освіти; оновлення підходів до проведення наглядово-контрольні заходів у сфері освіти; оновлення інформаційної доступності та відкритості центральних і місцевих органів виконавчої влади, які здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти.

Вважаємо за необхідне внести доповнення до Закону України «Про освіту» щодо освітніх відносин які викласти у редакції: 15-1) відносини, що забезпечують освітній процес – фінансові, трудові, цивільні, адміністративні, сімейні відносини, пов'язані з освітніми, метою яких є створення умов для реалізації прав громадян на освіту.

Впровадження ризик-орієнтованого підходу в систему державного нагляду та контролю у сфері освіти збільшить ефективність і результативність проведення наглядово-контрольних заходів, знизить адміністративні навантаження на заклади освіти.

Доцільно розробити критерії віднесення закладів освіти до високого, середнього або низького рівня ризику. Критерії мають мати комплексний характер, декілька характеристик (параметрів): реалізовані освітні програми; кількість здобувачів освіти; наявність або відсутність фактів порушень обов'язкових вимог, встановлених законодавством про освіту.

4. Проблема взаємодії держави та суспільства в період реформування освіти на модернізаційній і інноваційній основі пов'язана з посиленням громадського інтересу до інноваційних процесів в освіті та з прагненням значної частини громадськості до практичної участі в управлінні освітою.

Сучасний стан управління освітою не дає змоги в повній мірі забезпечити вплив суспільства і окремих громадян на прийняття управлінських рішень. Взаємодія держави та суспільства – це узгоджена діяльність направлена на досягнення спільних результатів у процесі вирішення значимих для учасників проблем. Змістом взаємодії в системі державно-громадського управління освітою є різні види діяльності – інформаційна, аналітична, експертна, консультативна тощо. Наявність механізмів взаємодії державних і громадських структур є одним з показників становлення та розвитку громадянського суспільства, суттєвою рисою якого є врахування громадської думки та громадських ініціатив.

5. Взаємодія держави та суспільства – це узгоджена діяльність направлена на досягнення спільних результатів у процесі вирішення значимих для учасників проблем. Змістом взаємодії в системі державно-громадського управління освітою є різні види діяльності – інформаційна, аналітична, експертна, консультативна тощо. Наявність механізмів взаємодії державних і громадських структур є одним з показників становлення та розвитку громадянського суспільства, суттєвою рисою якого є врахування громадської думки та громадських ініціатив.

Особливе значення має залучення громадян до обговорення та прийняття рішень з проблем освіти, оскільки, на відміну від інших сфер суспільного життя, освіта безпосередньо бере участь у створенні людського потенціалу майбутнього суспільства.

У системі освіти створюються особистісні передумови для участі в суспільному житті: мотивація, соціальні установки, ціннісні орієнтації, необхідні знання та вміння; громадяни отримують перший досвід обговорення різних точок зору, вчаться висловлювати власну думку, формувати громадянську відповідальність.

Громадська позиція педагогічної спільноти, соціально-психологічний клімат в закладі освіти є важливими внутрішніми чинниками, що впливають на участь громадськості в модернізації освіти. Без аналізу громадської думки та

суспільних ініціатив, без визначення методів і механізмів включення громадськості в управлінську діяльність, модель державно-громадського управління освітою виявляється неповною.

РОЗДІЛ 5

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

5.1 Основні тенденції розвитку освіти в умовах європейської інтеграції та глобалізації

Процес глобалізації, залучаючи все нові сфери національних економік, поширився і на соціальні сфери, зокрема, на освіту, і зумовив не лише формування єдиного світового освітнього простору, а на його основі і світового ринку освіти, а й щораз більшого попиту на знання та людський капітал, що відіграють ключову роль в створенні та розвитку національних економік.

Глобалізація – це процес міжнародної інтеграції, який витікає з обміну світоглядів, продуктів, ідей і інших атрибутів культури, процес посилення взаємозалежності між країнами [578, с.198].

З позиції глобалізації, інтеграцію треба розглядати як «акт перетворення чого-небудь в єдине ціле або гармонізацію відносин розрізнених елементів». Позиціонуючи інтеграцію як спосіб встановлення взаємовигідних зв'язків, можна сказати, що інтеграція є засобом глобалізації. Найбільш суттєвою рисою глобалізації, викликаної інтеграційними процесами, є виникнення якісно нових зв'язків, що зумовлює досягнення кумулятивного ефекту [579, с.12].

Україна визначивши одним з векторів розвитку держави Європейську інтеграцію передбачає задоволення комплексу соціальних, політичних та економічних інтересів країни. Україна підписавши низку документів про співробітництво з ЄС визначила орієнтири інтеграційної політики у різних сферах. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони визначила основні цілі асоціації та зобов'язання

України щодо імплементації угоди [212].

Політична сфера України на інтеграцію в ЄС є чинником зміцнення в Україні демократичної системи та її інститутів, економічний інтерес держави полягає у можливості України бути учасником Європейського ринку, надавати транзитні послуги, залучати новітні технології і форми організації виробництва та необхідні для цього інвестиції. Зв'язки України з Європейським союзом мають особливе значення для освітянської та наукової сфери [89].

Глобалізація як сукупність суперечливих процесів, зумовлює соціальні, економічні, політичні і культурні зміни суспільства. Ключовий елемент протиріч визначається певною подвійністю, коли економічний базис передбачає однорідність, а інтеграція окремих елементів культури, навпаки, різноманітня. Подібна двозначність простежується щодо освіти, здебільшого щодо вищої освіти, коли освіта виступає одночасно, як суспільне благо і як елемент ринку, тобто товар [580, с.106].

Американські дослідники Н. Бурбулес і С. Торрес виділяють три сфери, в яких глобалізація має істотний вплив: економічну, політичну і культурну. Культурний вплив проявляється у зміні освітньої політики, методів освіти та самої культури університетів. Культурний вимір важливий і через те, що сучасні глобальні суспільства характеризуються мультикультурними та міжкультурними рисами, які, зокрема, покладають нові зобов'язання на процеси освітньої політики та управління університетів за умов конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг [581, с.93]. Отже, освіта є чинником розвитку світової політики, визначає вектор світового політичного розвитку процесу глобалізації. Про це свідчать численні міжнародні рейтинги [582, с.84].

Освіта, як соціальний інститут, зазнає впливу глобалізації і водночас стимулює цей процес.

Глобалізація впливає на всі сфери освіти, адже впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, нова система управління, ідейними витокami якої є освітня політика Європейського союзу, інноваційні форми і методи

навчання, екологізація освіти – це не вичерпний перелік напрямів впливу європейського освітнього простору на національну систему освіти.

Зміни, які відбуваються сьогодні у загальній середній освіті в контексті глобальних та інтеграційних не передбачають уніфікацію шкільної освіти, основний вплив в умовах глобалізації має досвід Європейських країн, та орієнтири Європейської спільноти у розвитку національних систем середньої освіти.

Основними векторами змін у шкільній освіті України визначаємо стандартизацію загальної середньої освіти та диференціацію і індивідуалізацію навчального процесу. Нові стандарти загальної середньої освіти це вид стандарту, якому в наш час міжнародне експертне співтовариство надає перевагу, у якому виділяють сфери або елементи компетентностей, пов'язаних із тим або іншим предметом, і формулюються ступені (шкала) досягнень. Основою компетентнісних стандартів, стали загальновідомі групи компетентностей, що рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи у відповідному документі Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року [583].

Диференційоване навчання передбачає диференціацію змісту навчального матеріалу, методів та форм навчання і потребує врахування різних індивідуальних характеристик учнів, їхнього суб'єктного досвіду для організації відповідних сталих (або тимчасових) типологічних груп із метою створення оптимальних умов для розвитку задатків, нахилів, інтересів, самореалізації тощо [584, с.152]. Відповідно до принципу індивідуалізації в центр педагогічного процесу ставиться учень як суб'єкт діяльності з його індивідуальними розумовими, фізіологічними, психологічними, сенсомоторними та іншими відмінностями [585, с.6].

Визнавши вищу освіту як таку, що найбільше піддається впливу глобалізаційних процесів серед усіх соціальних інститутів, доцільним видається дослідження тенденцій розвитку вищої освіти на європейському освітньому

просторі.

Заклади вищої освіти (далі – університети), в умовах глобалізації існують в двох площинах: національній, окресленій соціальним замовленням держави, глобальній, різноманітність яких обмежена географією світового простору.

У зв'язку з цим, починають формуватися два види вищої освіти: національна та наднаціональна вища освіта.

Національний рівень виражає потреби окремих держав орієнтований на традиційні національні цінності. Наднаціональний рівень дозволяє людині реалізовувати можливості використання світового простору та відповідає ціннісним орієнтирам, сформованим у світі. Людина, як суб'єкт, в умовах активізації діяльності міжнародних організацій, безпосередньо впливає на освітню парадигму, виводячи її за межі кордонів окремо взятого університету регіону чи країни. Наднаціональний рівень освіти характеризується такими особливостями:

- по-перше, це прагматично-гуманістична спрямованість навчання, яка передбачає прикладний характер навчання, заснованого на принципах гуманізму;

- по-друге, це відкритість і гнучкість, що передбачають максимальне охоплення аудиторії і адаптаційний потенціал програм під конкретного слухача;

- по-третє, міжнародний характер який проявляється в наявності великої кількості програми академічного обміну, дистанційного навчання, спільних дослідницьких програм;

- по-четверте, різні форм реалізації (очні та заочні програми, традиційні та модульні, освітні або наукові тощо);

- по-п'яте, це інноваційний характер, тобто перманентне оновлення форм і способів надання освітніх послуг, поліпшення контенту внаслідок впровадження в освітні програми новітніх досягнень науки.

Наднаціональна освіта характеризується різноманітністю форм, а саме: гранти на отримання освіти та проведення досліджень за кордоном, академічні

обміни між університетами, участь в міжнародних семінарах та конференціях, підвищення кваліфікації за кордоном, участь в мережових формах організації навчання, інтегроване навчання у двох ЗВО з можливістю отримання подвійних дипломів. Європейські програми мобільності, такі як Еразмус (ERASMUS), Сократ (SOCRATES), Темпус (TEMPUS) стимулюють розвиток міжнародної конкуренції, це політичний та економічний крок ЄС. Ці програми зумовили появу аналогічних проектів між ЄС і світом.

Упродовж останнього десятиріччя наднаціональна освіта розширила свій доступ через розвиток відкритих освітніх ресурсів, що базуються на цифрових платформах, формування мережових спільнот, давши змогу університетам максимально охопити аудиторію в світовому освітньому просторі [586, с.247]. Важливим заходом інтернаціоналізації вважається створення масових відкритих онлайн-курсів (Massive open online courses (MOOCS))

Болонський процес або, єдиний європейський освітній простір, є прямим відображенням глобальних процесів, що проектується на європейському континенті [587, с.170]. Головною метою Болонського процесу є консолідація (об'єднання) зусиль наукової та освітньої громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі, а також для підвищення значення та ролі цієї системи в суспільних перетвореннях. Болонський процес, маючи на меті збереження всього освітнього багатства Європи, з необхідністю передбачає тенденцію до певної уніфікації, навіть якщо вона інтерпретується як «упорядкована різноманітність» [89].

Єдина освітня номенклатура дає змогу європейцям, зберігаючи внутрішню гнучкість навчальних планів і можливість вибору інструментів навчання, створити відносно стійку платформу для подальшої трудової мобільності. Ринку праці необхідні кадри мобільні з високою кваліфікацією, готові працювати в умовах ризику та невизначеності, які володіють критичним мисленням, креативністю, вмінням вирішувати проблеми, співпрацювати і вибудовувати спілкування. Тому спроба створення єдиного європейського

освітнього простору, як відповідь на виклики глобалізації, є вельми раціональною.

Приматом глобалізації в галузі вищої освіти стають наднаціональні інтереси, загальна конкуренція, в тому числі комерціалізація вищої освіти. Глобалізація зумовлює низку тенденцій розвитку освіти, що створюють нові умови існування університету.

Однією з тенденцій є посилення конкуренції в сфері освітніх послуг. Зумовлено це, насамперед, розмиванням кордонів. Завдяки інформаційним технологіям, освітній продукт стає доступним без прив'язки до конкретної локальності.

Зростання світової економіки і інтенсифікація процесів глобалізації підвищує рівень мобільності не тільки робочої сили, а й молоді, яка бажає отримати найкращу за якістю освіту, яка конвертується в гідну оплату праці. Колишні атрибути держави, зокрема відтворення робочої сили, дедалі більше втрачають національно-державний характер [588, с.47].

Університети світового рівня поступово захоплюють ринок освітніх послуг. Розширення експорту освітніх послуг стає одним з найважливіших пріоритетів державної політики США, Великої Британії, Франції, Німеччини та ін. Причинами зацікавленості країн в іноземному студенті передусім прибуток, отриманий від підготовки іноземного студента а також прагнення країн-експортерів освіти використовувати кращих іноземних випускників для розвитку власної економіки і науки.

Що стосується України, то за даними Українського державного центру міжнародної освіти кількість іноземних студентів в Україні збільшується, але доводиться констатувати, що українська освіта все ще відстає від бажаного показника і не може конкурувати в цьому контексті з більшістю європейських країн (Додаток К). Іноземні студенти здебільшого вибирають медичні спеціальності, що спровоковано швидше нижчою в порівнянні з європейською вартістю навчання та «м'якшими» умовами зарахування.

Як зазначає Д. Ільницький у дисертації «Глобальна конкуренція в

науково-освітньому просторі: інтелектуально-ресурсний вимір» університети світового рівня мають низку переваг, а саме: великі обсяги фінансування з різних джерел; самостійні структури управління, академічна свобода; висока кваліфікація професорсько-викладацького складу; значний внесок в наукові дослідження; високий рівень викладання; наявність студентів і викладачів з-за кордону; добре оснащені приміщення для навчальних занять, наукової роботи та адміністрування [589, с.178].

Конкуренція на світовому ринку освіти і науки стимулювала появу і інтенсивний розвиток інструментів зіставлення певних показників університетів. Міжнародні рейтинги університетів формують моделі і задають стандарти сучасного університету, яким і намагаються слідувати багато вишів світу. Рейтингування університетів це досить складне завдання, оскільки в світі існує безліч моделей університетів, які різняться рівнем автономії, роллю держави. Складовими процесу рейтингування є відбір університетів, які повинні мати досить однорідний за своєю структурою характервизначення переліку показників; збір даних та їх перевірка; визначення вагових коефіцієнтів окремих даних; прийняття рішення про використання абсолютних значень чи приведення показників; проведення рейтингування; оприлюднення результатів рейтингування [589, с.240].

Значущість глобальних рейтингів університету, як елементу конкурентної боротьби в суспільстві підкреслюють вчені [590]. Популярні в суспільстві рейтинги, на кшталт Times Higher Education, Quacquarelli Symonds, Academic Ranking of World Universities стали невід'ємною частиною вищої освіти [591].

Практика рейтингування університетів спочатку націлена на доступ споживача освітньої продукції до об'єктивної та незалежної оцінки, стає інструментом маніпулювання поведінкою споживача.

О. Расвнєва, С. Степуріна вказують, що вчені звертають увагу на аналіз та визначення переваг і недоліків глобальних й національних рейтингів, методики їх побудови [592, с.48].

Методологія рейтингів містить низку помилок при зважуванні

показників, і навіть, упередженого ставлення з боку експертів з університетів або державних управлінців. Такі рейтинги вносять ще більшу плутанину в складну та неоднорідну картину університетського ареалу, ігноруючи різноманітність місій регіональних університетів та особливості національних систем вищої освіти. У цих рейтингах виявляються істотні відмінності між деякими індексами, навіть при вимірюванні таких критеріїв, як викладання та дослідження. Такий висновок можна зробити проаналізувавши Перелік світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні [593].

Низка дослідників підкреслює, що «плаваючі» критерії, часто стають об'єктом гострої критики, відображають мінливу ситуацію в суспільстві та економіці. Це зумовлює зміни в освітній політиці держави загалом та університету зокрема, у визначенні університетом завдань в середньостроковій перспективі.

У рейтингах університетів існують дві групи даних. «Жорсткі» дані призначені для об'єктивної картини і орієнтовані на кількісні показники (публікації, студенти, доходи тощо), «м'які» дані несуть додаткову інформацію і орієнтовані на репутацію університету (якість викладання і досліджень тощо) [594, с.9].

Міжнародне рейтингування університетів, безумовно, впливає на національну освітню політику. В цьому контексті вимоги до національного університету підвищуються.

Тенденція до посилення конкуренції у сфері освітніх послуг виносить на новий рівень якість освіти, яка безпосередньо впливає на рейтинг ЗВО а відповідно і на його конкурентоспроможність. Розвиток освіти, яка не відкидаючи тенденцію комерціалізації вищої освіти здатна забезпечити високу якість освітньої послуги в умовах глобалізації – це запорука розвитку соціально-економічної сфери і національної і всього глобального простору.

Сучасний університет – це складна модель, що увібрала безліч функцій [595, с.9].

Університет є не тільки центром культури, або центром науки або фабрикою з виробництва інтелектуальної робочої сили, сфера застосування значно розширюється. Кожен окремо взятий університет стає унікальним, підвищуючи конкурентну привабливість для зацікавлених сторін і споживачів науково-освітніх продуктів.

Як зазначала у дослідженні український філософ М. Тур, університет, як генератор знання, має слугувати істині, збереженню та поширенню знання, вирішення гносеологічних і соціальних проблем. Фактично, він має стати «центром інновацій», зокрема – соціальних [596, с.9].

Як зазначають автори монографії «Феномен університету в контексті «суспільства знань» В. Андрущенко, І. Предборська, Є. Пінчук, І. Степаненко, переорієнтація вищої освіти на підготовку фахівців у відповідності з вимогами ринкового суспільства є тією провідною тенденцією, яка визначає напрями вищої освіти в найближчі десятиріччя [597, с.45].

Адаптація освіти до нинішньої ринкової економіки вимагає особливих зусиль. Для цього, зазначає О. Товканець, потрібно не тільки впоратися із завданням переходу від властивих адміністративній економіці способу мислення і знань до тих, які потрібні в умовах ринкової економіки, а й адаптувати систему до нової глобальної економіки (економіки знань) [598, с.257].

Ще однією тенденцією розвитку освіти в умовах глобалізації є зміна вимог ринку праці. Економіка знань висуває до претендентів вакансій конкретні вимоги: високий рівень освіти, професійної кваліфікації та продуктивності праці [599, с.196]. Для університетів це означає необхідність перебудови всіх освітніх програм на новий рівень.

Як слушно зазначають вчені-економісти нові економічні реалії та швидкі зрушення на ринку праці принципово змінюють те, чого треба сподіватися від системи освіти.

За своєю суттю, пишуть Б. Косович, В. Дмитрук, глобалізація має об'єктивний вплив на світовий та національний ринки праці, які дедалі більше

втрачають замкненість та відокремленість. Між ними виникають транснаціональні потоки робочої сили, котрі набирають постійного, систематичного характеру. За таких умов, основним завданням національної економіки є забезпечити конкурентоспроможність робочої сили на міжнародному ринку праці [600, с.376].

Глобалізація розмиває національні кордони, об'єднує національні економіки, культуру, технології, управління та створює складні відносини взаємозалежності. Прогрес призводить до виникнення нових феноменів в соціально-економічному просторі, нових форм технологічних продуктів, отже, виникає потреба в нових фахівцях і міждисциплінарних програмах. Освіта має підготувати фахівця, здатного адаптовуватися до змін, яких вимагає стрімкий інформаційний, технологічний та соціокультурний розвиток суспільства.

Зміна контурів ринку праці спостерігається не тільки в масштабах світової економіки, але й у межах національної. Відбулася зміна в ставленні до освіти. Якщо раніше знання розглядалося як аксіома, безмежна цінність, то відтепер запанувало поняття «корисного знання» (англ. – Useful Knowledge) [601, с.43].

Ринок праці надзвичайно динамічний і мінливий. Щорічно з'являється понад 500 нових професій, цикл існування яких від 5 до 10 років. Надалі такі професії або зникають, або серйозно трансформуються. Людина в новому столітті за життя змушена буде змінити не одну професію. Висока якість фахівців виступає основою і наслідком переходу на інноваційний розвиток країни.

Виникає необхідність переходу від монопрофесіоналізму до мультипрофесіоналізму. Це вимагає розвитку здатності до самопізнання, самовдосконалення, самореалізації та рефлексії.

Деякі експерти вважають, що майбутнє за переосмисленою і оновленою концепцією «семи вільних мистецтв» (англ. Seven liberal arts), яка може стати певним компромісом в цій нескінченній гонитві науково-технічного прогресу. Як відомо, у «сім вільних мистецтв» входять: граматики, логіка, риторика,

арифметика, геометрія, музика, астрономія. Якщо поглянути на них крізь призму цифрової революції та глобалізації, то, зберігаючи філософське розуміння, можна адаптувати під сучасні реалії.

У Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», передбачені основні заходи щодо підвищення якості робочої сили, серед яких: посилення ролі державної служби зайнятості в регулюванні процесів на ринку праці шляхом співпраці з роботодавцями та органами освіти, створення правових, організаційних та фінансових засад функціонування системи професійного розвитку працюючого населення; здійснення моніторингу якості освітніх послуг з позицій роботодавців та встановлення перспективних потреб роботодавців у розрізі видів діяльності та доведення результатів моніторингу до освітніх закладів; удосконалення кваліфікаційних характеристик професій та змісту професійної освіти, створення державної системи неперервного професійного навчання впродовж трудового стажу тощо [183].

Неабияку роль у підвищенні якості робочої сили відіграє ефективна система взаємодії з підприємствами та установами ринку праці. Про переваги такої співпраці наголошують науковці, зазначаючи, що роботодавцям це дає можливість отримати добре підготовлених фахівців, університетам – впевненість у тому, що їхні випускники і дослідження будуть затребувані роботодавцями [454, с.338]. Така співпраця передбачає різні форми взаємодії: включення роботодавця до навчального процесу (стажування, ознайомчі лекції, спільне створення продукту, зустрічі випускових кафедр з роботодавцями; обмін інформацією (анкетування, спільні конференції); цільва ресурсна підтримка (стипендії, програмне забезпечення); надання послуг закладами освіти роботодавцям (тренінги, семінари, дослідницька робота) [454, с. 334].

Тенденцією освіти в умовах глобалізаційного освітнього простору це часткова втрата національної ідентичності. У площині вищої освіти глобалізація становить загрозу втрати студентами своєї національної ідентичності. В умовах соціально-гуманітарних трансформацій, зазначає Н. Барановська, як викликів

глобалізації, ми маємо шукати національну ідентичність у рамках глобального світосприйняття [602, с.33].

Європеїзація освіти спрямована на формування європейської ідентичності, відбувається переорієнтація освітньої спільноти на цілі іноземних держав. Цей процес забезпечується системою іноземних грантів, низкою спеціальних програм, які спрямовані на активізацію міжнародної співпраці та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців. Програма Європейського Союзу – Erasmus+ сьогодні активно підтримує проекти, партнерства, заходи і академічну мобільність у сфері освіти, підготовки, молоді і спорту. Програма надає можливість та фінансову підтримку для навчання, проходження стажування чи викладання в іншій країнах, які беруть участь у програмі.

Участь студентів в академічній мобільності ставить нові виклики перед національною системою освіти, які полягають у виробленні механізмів ефективного захисту національного культурного та освітнього простору та протидії «відтік мізків» (brain drain –англ.). Університети, сьогодні все більше залучають студентів до проектів, академічної мобільності через розповсюдження інформації про програми, організацію семінарів з підготовки проектів для участі в цих проектах. Однак, як показує опитування серед студентів, нині дуже мала частка студентів беруть участь в запропонованих Європейським союзом програмах освітньої мобільності (Додаток Л).

Незважаючи на те, що процес глобалізації посилюється, переважає кількість країн, в яких продовжує зберігатися інтерес до національних традицій. Взаємодії культур сприяють і міжетнічні (змішані) шлюби, масові переселення людей (міграції). Гармонійне поєднання культур буде відбуватися лише при їхній правильній взаємодії. Адже збереження різноманітності культур є одним з найбільш результативних способів досягнення соціальної інтеграції.

Отже, глобалізація намагається зламати національну ідентичність, розчинити її в глобальних процесах демократизації, стандартизації культури, економізації, універсалізації цінностей та інформатизації. У свою чергу,

національна ідентичність кидає виклик глобалізації і піднімає рівень націоналізму.

Т. Яровенко у дослідженні «Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні» зазначає, що світова освітня система змінюється структурно на користь вищих рівнів – це є соціальним явищем, притаманним усім розвинутим країнам, що породжує феномен «масовізації вищої освіти» [603, с.167].

Вчені виділяють негативні наслідки та позитивний потенціал масовості освіти. Серед негативних наслідків виділяють: конкуренцію за робочі місця, зниження якості освіти, уявлення про необхідність диплому вищої освіти а не певних знань та навичок. Основними складовими позитивного потенціалу належить підвищення якості людського капіталу, підвищення соціальних очікувань молоді на краще життя [604].

Глобалізація вимагає від університету специфічного конструювання освіти (креативне та мультикультурне навчання) у контексті актуалізації та гармонізації процесів глобалізації та світового освітнього простору з процесами, які беруть участь у функціонуванні національних освітніх систем, в зв'язку з потребою формування у здобувачів освіти уявлень про особливості життя, що глобалізується [605, с.139].

Зарубіжні вчені наголошують, що в умовах глобального суспільства студенти потребують підвищення рівня громадянської освіти, знань, навичок та ставлення, які дозволяють їм брати активну участь у різних сферах як члени світової спільноти. Серед знань, які потребує особа в таких умовах вони визначили:

- знання деструктивних і шкідливих чинників для навколишнього середовища;
- знання з міжнародного права;
- розуміння ролі уряду у встановленні демократії;
- усвідомлення відмінностей між політичними інститутами різних країн;
- розуміння глобалізації та взаємозалежності;
- усвідомлення глобального аспекту таких питань, як імміграція,

торгівля, права споживачів;

– усвідомлення різних релігійних національних і моральних ідентичностей різних країн;

– розуміння чинників, що впливають на сталий розвиток і мир.

Основними навичками, якими повинен оволодіти студент в контексті громадянської освіти є: критичне мислення; сприйняття та дотримання плюралізму в суспільстві; здатність до взаєморозуміння, діалогу, співробітництва; оцінювати різні глобальні проблеми, комунікативні здібності та ін.

Цінностями громадянської освіти в умовах глобалізації вчені визначають: ставлення до культурної спадщини інших країн; турбота про безпеку навколишнього середовища; почуття ідентичності та самоповаги; соціальна справедливість та рівність; повага до людей; почуття патріотизму та ін. [606, с.934].

Глобалізаційні та інтеграційні процеси зумовили ще один вектор розвитку освіти що стосується мети освіти – виховання не громадянина певної країни, а формування «громадянина світу», людини відповідальної чия освіченість і мораль сягнуть рівня складності тих завдань, які їй доведеться вирішувати.

Українські вчені переорієнтацію мети освіти на формування «людини світу» розцінюють як загрозу національній ідентичності, зазначаючи, що нова ліберальна ідеологія схильна більше говорити не про патріотів, громадян певної країни, а про «громадян світу», котрі вільно переміщуються у «відкритому глобальному просторі» [607, с.128].

С. Сисоєва сучасну освіту в умовах глобалізації визначає як неперервну, спрямовану на формування творчої особистості глобального інформаційного суспільства XXI століття, здатної до саморозвитку та навчання впродовж життя [608, с.11].

Новий зміст освіти безперечно пов'язаний зі зміною методів та форм навчання. Як уже зазначалось, сучасний глобальний простір освіти продукує різноманіття форм здобуття освіти, оновлюються методики викладання. Цьому

сприяє активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які в глобальному світі ще більш стирають географічні кордони і роблять освіту більш доступною.

Основними проявами інформатизації освіти: нові засоби набуття знань, інноваційність технічних ресурсів отримання інформації; посилення внутрішньо-державної та міжнародної комунікації освітньо-наукової сфери; формування нового змісту освіти та нові форми освіти, як то дистанційна освіта та віртуальні університети [609, с.125].

Віртуальна модель освіти, як зазначають зарубіжні вчені, характеризується такими тенденціями:

- економічні зміни пов'язані зі скороченням бюджетів та фінансових ресурсів;
- суспільні тенденції та зростаюче прагнення до зручних, мобільних та гнучких можливостей навчання;
- попит на гнучких, працівників, які є комп'ютерно грамотними.

Водночас закордонні вчені наголошують на необхідності вивчення ефективності віртуальних навчальних середовищ [610, с.565]. На нашу думку онлайн освіта характеризується і низкою недоліків. Переваги та недоліки альтернативних форм освіти потребують додаткового ґрунтовного аналізу представниками різних суспільних наук, а саме: психологів, економістів, соціологів, філософів, педагогів та ін.

Узагальнюючи освітні тенденції в умовах глобалізаційних змін, виділимо основні з них, які ставлять нові вимоги до національних освітніх систем:

- посилення конкуренції на ринку освіти, що зумовлює покращення якості надання освітніх послуг у відповідності з критеріями, які визначає міжнародна спільнота при оцінці ЗВО, формування бренду закладу освіти;
- зміна вимог ринку праці, що вимагає перебудови освітніх програм ЗВО, впровадження міждисциплінарних програм, підготовку мультипрофесіонала здатного адаптовуватись до суспільних змін продиктованих викликами глобалізації;

– загроза втрати національної ідентичності студента, що ставить виклик усій національній системі освіти, який потребує вироблення механізмів ефективного захисту національного культурного та освітнього простору, посилення принципу національної спрямованості та національного самовизначення в освіті, формування у здобувачів освіти відповідальної щодо нації громадянської позиції;

– переорієнтація мети та змісту освіти який полягає у формуванні «людини світу» з активною громадянською позицією;

– модернізація форм і методів здобуття освіти, яка відбувається під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і зумовлює розвиток віртуальних університетів, які стають затребуваною освітньою платформою в умовах глобалізації.

5.2 Міжнародні стандарти забезпечення права на освіту: досвід для України

Реалізація Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони ставить питання щодо проблем ефективного реформування освіти. В останнє десятиріччя зазначена проблема досліджувалися в працях науковців: В. Андрущенко [611], Г. Артемчука [612], М. Євтуха [613], В. Лугового [614], В. Коцура [615], В. Кременя [616], В. Огнев'юка [617], В. Войтенка [618], В. Яблонського [619] та інших.

Традиційно сфера освіти вважалася сферою внутрішніх інтересів держав і практично не регулювалася на міжнародному рівні, але вже в середині ХХ століття на міжнародному рівні з'явилися норми про захист права на освіту, адресовані державам. Останнім часом спостерігається тенденція дедалі більшого обсягу актів, що регулюють питання освіти на міжнародному рівні.

Право на освіту є одним з прав людини, закріпленим в універсальних і в регіональних міжнародних актах. Право на освіту не тільки є фундаментальним

правом людини, але створює умови для подальшого розвитку людини та реалізації всіх інших прав.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку, четверте місце серед яких належить якійсь освіті [620].

Масив міжнародно-правових актів, що регулюють право на освіту неоднорідний за змістом і за юридичною силою.

Міжнародні договори, пов'язані з питаннями освіти діляться на дві групи. Договори першої групи містять окремі норми, що стосуються права на освіту, договори другої групи повністю присвячені питанням сфери освіти. До другої групи належать рекомендації та декларації ЮНЕСКО, що заповнюють прогалини з тих питань, яких не відображені в міжнародних договорах, доповідях Спеціального доповідача ООН з права на освіту.

Окремої уваги в цій групі заслуговує сукупність рекомендаційних актів, що приймаються у межах руху «Освіта для всіх» і представляють послідовну розробку стратегії розвитку освіти протягом усього життя.

Уперше право на освіту було закріплено на універсальному рівні в статті 26 Загальної декларації прав людини, прийнятої на третій сесії Генеральної Асамблеї ООН [268]. Далі закріплено на договірному рівні в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [270].

Основна частина універсальних міжнародних договорів, що зачіпають питання освіти, були прийняті у межах або під егідою Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН).

Дослідники виділяють дві групи універсальних актів, присвячених питанням освіти: універсальні міжнародні договори, що включають лише окремі норми, що стосуються деяких аспектів освіти; універсальні договори,

повністю присвячені питанням освіти.

Обидві групи об'єднує спільна спрямованість на захист права людини на освіту та недопущення дискримінації. До першої категорії договорів універсального рівня відносяться:

- Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури [621];
- Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [622];
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [270];
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [623];
- Конвенція про права дитини [272];
- Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей [624];
- Конвенція № 182 Міжнародної організації праці «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» [625];
- Конвенція про права інвалідів [318].

Статут ЮНЕСКО займає особливе положення, оскільки визначає цілі та значення освіти, напрями і методи співпраці в цій сфері. Норми інших перерахованих актів спрямовані, в основному, на захист права на освіту та недопущення дискримінації, зокрема недопущення дискримінації при отриманні освіти окремих груп суб'єктів (дітей, жінок, інвалідів) за відповідними ознаками.

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації встановлює обов'язок держав-учасників заборонити та ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини, незалежно від раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо в здійсненні групи прав, в яку входить право на освіту та професійну підготовку.

З-поміж універсальних договорів основне місце в регламентації права на освіту займає Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

Стаття 13 встановлює право кожної людини на освіту. Крім закріплення права, в статті називаються цілі та завдання освіти: повний розвиток людської особистості, зміцнення поваги до прав людини і основних свобод, можливість кожного бути учасником вільного суспільства, сприяння взаєморозумінню, терпимості та дружбу між народами [270].

Якщо уважно розглянути норми Пакту, можна зробити висновок, що встановлюються стандарти реалізації права на освіту, але не розкривається обсяг і зміст цього права. Зокрема, Пакт передбачає дії, спрямовані на забезпечення повної реалізації цього права:

- початкова освіта повинна бути обов'язковою та безоплатною для всіх;
- середня освіта в різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути, відкрита та доступна для всіх через вжиття необхідних заходів, зокрема, поступового запровадження безоплатної освіти;
- вища освіта має бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного через вжиття необхідних заходів, зокрема, поступового запровадження безоплатної освіти;
- елементарна освіта має заохочуватися або інтенсифікуватися, щодо можливості, для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти;
- має активно проводитися розвиток мережі шкіл усіх ступенів, має бути встановлена задовільна система стипендій, мусять постійно поліпшуватися матеріальні умови викладацького персоналу [270].

У статті 14 Пакту встановлюється зобов'язання кожної держави-учасника забезпечити принцип обов'язкової безоплатної загальної освіти.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок трохи більш докладно висвітлює особливості права жінок на освіту [623]. Статті 10 і 14 встановлюють певні стандарти, метою яких є досягнення рівності чоловіків і жінок. Основні положення, що стосуються недискримінації жінок в сфері освіти, можна згрупувати таким чином:

- рівні умови вибору професії та доступу до освіти, до яких відносяться:

професійна орієнтація, доступність освіти, можливість отримання диплома, можливість продовження освіти, скорочення числа дівчат і жінок, які не закінчують школи;

– рівні умови навчання: однакові програми навчання, іспити, однакова кваліфікація викладачів, доступ до обладнання та інформації (зокрема доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для сприяння забезпеченню здоров'я та добробуту сімей, включаючи інформацію та консультації про планування розміру сім'ї);

– рівні фінансові можливості в період навчання: однакові умови призначення стипендій і допомоги на освіту;

– усунення стереотипних ролей чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання через заохочення спільного навчання, активні заняття спортом і фізичною підготовкою [623].

Конвенція про права дитини щодо формулювань права дитини на освіту частково майже дослівно відтворює норми Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. У пунктах «а–с» статті 28 встановлюються зобов'язання держав ввести безплатну й обов'язкову початкову освіту, заохочувати розвиток різних форм загальної та професійної середньої освіти та забезпечення доступності, забезпечити доступність вищої освіти для всіх на основі здібностей кожного [272].

Конвенція встановлює обов'язок держав забезпечити доступність матеріалів в галузі освіти та професійної підготовки, вживати заходів для регулярного відвідування шкіл, зниження числа учнів, які залишили школу. Окремо звертається увага на методи, за допомогою яких підтримується дисципліна в школах, що повинні відображати повагу до людської гідності дитини.

У Конвенції про права дитини наголошується на необхідність міжнародного співробітництва з питань, що стосуються освіти для досягнення цілей ліквідації невігластва та неписьменності, спрощення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. Особливо варто відзначити, що в

статті 29 закріплюються цілі освіти, до яких відносяться повний розвиток особи, виховання поваги до прав і свобод людини, виховання поваги до батьків, мови, навколишнього середовища, культурних цінностей країни і інших держав, підготовка до свідомого життя у вільному суспільстві. У Конвенції розкривається зміст права на освіту [272].

Розвиток права дитини на освіту продовжується в Міжнародній конвенції про захист прав трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей. Стаття 30 зазначеної конвенції забороняє відмову або обмеження у відвідуванні державних дошкільних навчальних закладів і шкіл у зв'язку з відсутністю постійного статусу, пов'язаного з роботою батьків [624].

У Конвенції Міжнародної організації праці № 182 «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» закріплюється право на освіту, особливо, безоплатну базову освіту (під базовою освітою розуміється сукупність початкової та середньої освіти), що розглядається як засіб боротьби з бідністю та найгіршими формами дитячої праці [625].

З огляду на таке розуміння освіти, державам пропонується надати доступ до безоплатної базової освіти, в міру можливості до професійно-технічної підготовки для всіх дітей, звільнених від найгірших форм дитячої праці.

У Конвенції про права інвалідів, праву інвалідів на освіту присвячена одна з найбільш об'ємних статей. Відповідно до специфіки суб'єктів цього права, наголос робиться на інклюзивну освіту, метою якої є повний розвиток людського потенціалу, розумових і фізичних здібностей, почуття власної гідності та самоповаги, поваги прав людини. Освіта покликана надати інвалідам можливість ефективно брати участь в житті вільного суспільства. Пункт 2 статті 24 Конвенції передбачає особливості реалізації права інвалідів на освіту.

По-перше, встановлюється заборона на виключення з системи загальної освіти через інвалідність, з якого випливає необхідність забезпечити доступ до безоплатної початкової та середньої освіти нарівні з іншими, доступ до вищої освіти та професійного навчання без дискримінації. Однак реалізації цього права має особливості: розумне пристосування з індивідуальними потребами,

підтримка для забезпечення ефективного навчання. Конвенція передбачає конкретні заходи для забезпечення можливості інвалідів освоювати життєві та соціальні навички: освоєння азбуки Брайля та альтернативних методів спілкування, вивчення мови жестів, просвіта в питаннях інвалідності [318].

Особливий інтерес Конвенція про права інвалідів викликає тому, що вперше на універсальному рівні в міжнародному договорі закріплюється право на навчання протягом усього життя (пункт 5 статті 24) [318]. У рекомендаційних актах універсального рівня таке формулювання з'явилося на кілька років раніше.

До другої групи міжнародних договорів належить Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти [269] та Конвенція про технічну та професійну освіту [626] прийняті на конференціях ЮНЕСКО, Конвенція Міжнародної організації праці № 140 «Про оплачувані учбові відпустки» [627].

Конвенції, прийняті на конференціях ЮНЕСКО, мають різну ступінь визнання. У Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти беруть участь 103 держави, в тому числі Україна, понад 20 країн Європи, а в Конвенції про технічний і професійну освіту – лише 18 держав.

У Конвенції Міжнародної організації праці № 140 беруть участь 35 держав, у тому числі Україна та країни-члени Європейського Союзу.

У статті 1 Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти дається розгорнуте визначення терміна «дискримінація». Під дискримінацією розуміється будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевага за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження, що має на меті або наслідком знищення або порушення рівності відносини в галузі освіти. У наступній статті наводяться три випадки, що не розглядаються як дискримінація: роздільне навчання учнів різної статі, роздільне навчання на підставі відмінностей релігійного або мовного характеру, навчання в приватних навчальних закладах. Водночас підкреслюється, що у всіх випадках мусить забезпечуватися вільний доступ до навчання,

відповідність програм нормам, запропонованим або затвердженим компетентними органами освіти [269].

Третя стаття Конвенції встановлює зобов'язання держав щодо ліквідації та попередження дискримінації [269].

Як основна мета освіти заявлено повний розвиток людської особистості, тому дослідники зазначають важливість положень, що закріплюють зобов'язання держави зробити початкову освіту обов'язковою та безоплатною, забезпечити загальнодоступність середньої освіти та зробити вищу освіту доступною для всіх на основі повної рівності залежно від здібностей кожного.

Варто вказати про неприпустимість нав'язування релігійного виховання, не сумісного з переконаннями батьків або законних представників дитини (пункт «b» частини 1 статті 5 Конвенції), можливість вивчення та викладання мови національних меншин тільки за умови, що здійснення цього права не заважає особам, які належать до меншин, розуміти культуру та мову держави загалом та брати участь в діяльності, що не підриває суверенітету країни (пункти «i», «c» частини 1 статті 5 Конвенції) [269].

З огляду розглянутих положень, можна зробити висновок, що Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти частково повторює та конкретизує положення розглянутих раніше міжнародних договорів.

Важливим з погляду розкриття права на освіту є дане в статті 1 визначення освіти, яке в цьому документі включає доступ до освіти, рівень і якість навчання, умови, в яких проводиться навчання.

Конвенція про технічну та професійну освіту відрізняється від інших актів універсального рівня більш широким охопленням різних питань освіти, проте формулювання норм міжнародного договору носять найбільш загальний характер з усіх раніше розглянутих. Така неконкретність положень впливає на невисоку привабливість цієї конвенції для держав.

Технічна та професійна освіта розуміється в Конвенції як всі форми та рівні процесу освіти, включаючи в доповнення до загальних знань, вивчення техніки та дисциплін, що відносяться до неї, набуття практичних навичок, ноу-

хау, формування відносин і розуміння питань, що відносяться до професії в різних секторах економічного та соціального життя (пункт «а» статті 1). У пунктах 3, 4, 5 статті 2 Конвенції встановлюються гарантії недискримінації при прийомі в технічні та професійні навчальні заклади, в тому числі для осіб з фізичними вадами, рівного доступу до освіти та рівності можливостей під час навчального процесу [269].

Велика увага приділяється програмам навчання, які мають розроблятися з урахуванням принципу безперервної освіти. Вперше на універсальному рівні порушується проблема визначення кваліфікацій. Пункт 5 статті 3 Конвенції встановлює необхідність визначення кваліфікації на кожному професійному рівні та постійного оновлення навчальний план з урахуванням нових знань і технічних методів. У Конвенції визначаються напрями міжнародного співробітництва держав у сфері освіти, збір і обмін інформацією, обмін учнями та викладачами, обмін науковими досягненнями між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, сприяння виробленню підходів, що забезпечують визнання еквівалентності кваліфікацій. Питання реалізації положень Конвенції вирішується максимально узагальнено, держави мають здійснювати «законодавчі, нормативні та інші заходи» (стаття 7) [626].

Конвенція Міжнародної організації праці №140 «Про оплачувані учбові відпустки» присвячена одному вузькому питання – надання оплачуваних відпусток працівникам для навчання на визначений період з виплатою відповідного грошового забезпечення [627].

Аналізуючи цей документ, можна простежити зв'язок права на освіту та права на працю. Положення статті 3 Конвенції дає уточнення, що політика надання оплачуваних відпусток проводиться для сприяння безперервної освіти. Тут «безперервна освіта» розуміється досить вузько, як засіб, що допомагає працівникам пристосуватися до сучасних вимог [627]. Це ще не освіта упродовж усього життя в сучасному розумінні, але одна з передумов для подальшого вироблення цього поняття.

З питань освіти, крім конвенцій, на універсальному рівні було прийнято

низку рекомендацій ЮНЕСКО:

- Рекомендація ЮНЕСКО про статус науково-педагогічних працівників [628];
- Переглянута рекомендація про Міжнародну стандартизацію статистики в галузі освіти [629];
- Рекомендація ЮНЕСКО про визнання навчальних курсів та свідоцтв про вищу освіту [630];
- Рекомендація про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів [631].

На Всесвітній конференції ЮНЕСКО «Вища освіта в XXI столітті: підходи і практичні заходи» була прийнята «Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи» [632].

Рекомендація ЮНЕСКО «Про статус науково-педагогічних працівників» примітна тим, що крім закріплення статусу науково-педагогічних працівників і визначення термінів «наука», «технологія», «наукові дослідження», в розділі «Початкова освіта та підготовка науково-педагогічних працівників» містить конкретні заходи, які державам треба реалізувати для появи висококласних науково-дослідних працівників. Зокрема, забезпечення недискримінаційного доступу для отримання початкової освіти та підготовки, необхідних для науково-дослідницької роботи, включення до навчальних програм і курсів з природничих наук і техніки елементів соціальних наук і наук про довкілля.

У Переглянутій Рекомендації про Міжнародну стандартизацію статистики в галузі освіти визначено термін «освітній рівень». Згідно статті 6 цієї Рекомендації, освітній рівень особи відповідає останньому завершеному року навчання та / або найвищій досягнутій або закінченій ступені в системі звичайної освіти, спеціальної освіти та освіти для дорослих у власній або в іншій державі [629].

У Рекомендації ЮНЕСКО про визнання навчальних курсів та свідоцтв про вищу освіту даються визначення понять вищої та середньої освіти [630]. Розкриваються варіанти розуміння терміна «визнання». Визнання іноземного

свідоцтва про вищу освіту для цілей продовження навчання, участі в науковій діяльності, для здійснення професійної діяльності, визнання іноземного посвідчення про середню освіту для цілей навчання на більш високому рівні. Особливо підкреслюється, що право на визнання не повинно залежати від громадянства або правового статусу.

У Рекомендації, сформульовані конкретні заходи, які державам доцільно вжити для більш широкого визнання свідоцтв про вищу освіту, зокрема:

- вступ в регіональні конвенції про визнання навчальних курсів, дипломів і ступенів про вищу освіту;
- встановити процедуру визнання дипломів і свідоцтв про освіту;
- створити або наділити повноваженнями щодо координації застосування Рекомендації існуючим органам, які здійснюють визнання;
- заохочувати співпрацю навчальних закладів для вироблення загальної та порівняльної політики щодо оцінки [630].

У Рекомендації позначені пріоритетні напрями міжнародного співробітництва, які державам доцільно розвивати для реалізації визнання навчальних курсів та свідоцтв про вищу освіту:

- надання іншим державам актуальних списків визнаних навчальних закладів на своїй території;
- створення та заохочення співробітництва органів з оцінки та атестації якості вищої освіти;
- спільні дослідження критеріїв оцінки та національної термінології для узгодження взаємного розуміння та тлумачення;
- складання каталогів двосторонніх та інших угод між державами і освітніми установами та їхня популяризація [630].

Рекомендація про статус науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів охоплює широкий спектр питань вищої освіти, крім безпосереднього визначення статусу викладацьких кадрів (у пунктах 25–36 детально розписані права, свободи, обов'язки та відповідальність викладацьких кадрів закладів вищої освіти). Рекомендація визначає цілі, політику та керівні принципи в

галузі освіти; права, обов'язки та відповідальність закладів вищої освіти. Підкреслюється необхідність надання установам автономії, дається визначення терміна «автономія». Під автономією розуміється така ступінь самоврядування, яка необхідна установам вищої освіти для ефективного прийняття рішень щодо навчальної роботи, норм, управління та відповідної діяльності, що сумісна з державними системами підзвітності, особливо в тому, що стосується державного фінансування, з повагою академічної свободи і прав людини (пункт 17) [631].

Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи, прийнята в 1998 році на Всесвітній конференції ЮНЕСКО в Парижі, є програмним документом ЮНЕСКО, що стосуються питань вищої освіти [632].

У Декларації відображені основні проблеми в сфері вищої освіти та передбачувані шляхи вирішення, деякі статистичні дані про вищу освіту в усьому світі. Це важлива віха для розвитку міжнародної політики в сфері освіти, яка згодом отримала розвиток у формуванні всесвітнього руху «Освіта для всіх». Проблеми, що виникають у сфері вищої освіти, виділяються такі: фінансування, створення справедливих умов доступу до навчальних курсів, сприяння підвищенню професійної кваліфікації, орієнтація підготовки на придбання конкретних навичок, підвищення та збереження якості викладання, працевлаштування випускників, укладання дієвих угод про співпрацю. Декларація є підсумковим документом конференції, скликаній для пошуку рішення визначених проблем, в перспективі, розгортання процесу серйозної реформи вищої освіти в усьому світі.

У перших двох статтях позначені завдання та функції вищої освіти, де на перший план виведені не тільки цілі підготовки висококваліфікованих фахівців, поширення освіти та проведення наукових досліджень, а й етичні цілі та цінності.

Кваліфіковані випускники мусять бути відповідальними громадянами, дотримують інтелектуальної етики та вимогливості, слід виховувати

громадянськість і глобальний світогляд для створення потенціалу для раціонального використання та нарощення внутрішнього потенціалу регіону та зміцнення прав людини. Підкреслюється необхідність забезпечення розвитку та соціальної мобільності в умовах культурного плюралізму.

Друга частина Декларації (статті 3-10) «Формування нового підходу до вищої освіти» містить принципи, на основі яких має бути реформовано вищу освіту:

- справедливий доступ без дискримінації, ґрунтується на здібностях кожного. Вища освіта має бути складовою частиною системи освіти протягом усього життя;

- сприяння доступу до вищої освіти особливих цільових груп: корінних народів, культурних і мовних меншин, інвалідів, розширення участі та підвищення ролі жінок;

- просування знань через проведення наукових досліджень (підкреслюється, що треба активізувати дослідження у всіх дисциплінах, включаючи соціальні та гуманітарні науки);

- відповідність діяльності вищих навчальних закладів цілям і потребам, що забезпечується етичними нормами, політичною неупередженістю та критичним підходом;

- зміцнення співпраці зі світом праці, аналіз і прогноз потреб суспільства;

- диверсифікація моделей вищої освіти для забезпечення рівності можливостей;

- підтримка новаторських підходів, орієнтованих на учня, розвиток критичного мислення та творчості [628].

Третя частина Декларації (статті 11–17) присвячена переходу від теоретичних підходів до практичних заходів, комплексно зачіпає проблеми оцінювання якості освіти, фінансування, можливостей і проблем, пов'язаних з використанням інформаційних і комунікаційних технологій, проблеми «відпливу умів», встановлення партнерських зв'язків. У статті 11 Декларації підкреслюється, що якість вищої освіти – багатовимірне поняття, необхідно,

крім інституційної оцінки, встановити міжнародний вимір, під яким розуміється обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів і учнів, міжнародні науково-дослідні проекти [628]. Включення в декларацію поняття «якість» заслуговує на особливу увагу, оскільки ця характеристика освіти стала з'являтися в міжнародних актах, що стосуються права на освіту, тільки ближче до кінця двадцятого століття.

Можна спостерігати розвиток розуміння права, якщо спочатку держави на міжнародному рівні ставили за мету забезпечити населення хоч якоюсь освітою, то згодом з розвитком концепції освіти впродовж усього життя та розуміння як особливого блага, що має значення не тільки для окремої особи, а й для суспільства в цілому, критерій «якості» спочатку з'явився в окремих документах, а до 2015 року став визначальним у постановці цілей розвитку ООН.

У 1998 році Комісією з прав людини був заснований тематичний мандат Спеціального доповідача ООН з питання про право на освіту, який входить до складу Спеціальних процедур Ради з прав людини ООН.

У перші три роки реалізації мандата Спеціального доповідача ООН з питання про право на освіту основна увага приділялася питанням початкової освіти. Однак у цей час фокус уваги змістився на проблеми вищої освіти, зокрема, остання доповідь Спеціального доповідача К. Сінгха «Цифрова революція в освіті» висвітлює проблеми та виклики в галузі права на освіту в епоху цифрових технологій де основна увага зосереджена на вищій освіті [633].

Рух «Освіта для всіх» був ініційований на конференції в Джомтьєне (Таїланд), знайшов відображення у Всесвітній декларації про освіту для всіх і в Основних напрямках діяльності щодо задоволення базових освітніх потреб для досягнення цілей Декларації [634].

У Декларації підкреслювалося, що освіта є основним правом всіх людей, жінок і чоловіків, будь-якого віку в усіх країнах світу, необхідною умовою для вдосконалення особистості та поліпшення соціальних умов. У Декларації закріплена мета – можливість всіх людей (дітей, підлітків і дорослих) здобути

освіту для задоволення базових освітніх потреб. Базова освіта є не самоціллю, а фундаментом для подальшого навчання протягом усього життя. Це ключовий момент у розвитку розуміння права на освіту.

У 1990 році було започатковане сучасне розуміння права на освіту як права на освіту протягом усього життя. У статті 2 визначається «розширений підхід», який необхідний для досягнення основної мети. Цей підхід полягає в наступному: надання загального характеру доступу до освіти та сприяння забезпечення рівності; приділення особливої уваги навчанню; збільшення коштів і розширення сфери базової освіти; поліпшення умов для освіти; зміцнення партнерських зв'язків [634]. Окремо виділяються створення сприятливих політичних умов, мобілізація фінансових ресурсів і зміцнення міжнародної солідарності як умови повного забезпечення та використання базової освіти в інтересах окремої людини та суспільства.

Всесвітній рух «Освіта для всіх» набув новий імпульс у Дакарських рамках дій, які були прийняті на Всесвітньому форумі за освітою 26–28 квітня 2000 року. У цьому документі міститься колективне зобов'язання учасників діяти для досягнення цілей і завдань руху «Освіта для всіх», в розширених коментарях описуються досягнення за останні 10 років (з 1990 до 2000 року), завдання та виклики для реалізації ще не досягнутих цілей [635].

У статті 3 підкреслюється, що системи освіти мають забезпечити можливість отримання освіти впродовж усього життя для всіх. У всіх таких документах руху «Освіта для всіх» право на освіту розуміється як освіта для всіх протягом усього життя.

У 2014 році було прийнято Маскатську угоду, в якій висвітлюється порядок руху «Освіта для всіх» на період після 2015 року, ставляться основні завдання та глобальні цілі [636].

На Всесвітньому форумі з освіти, який відбувся в Республіці Корея в 2015 році, була прийнята Інчхонська декларація (Освіта–2030), в ній остаточно оформилася нова концепція освіти. Освіта визнається основним «двигуном» розвитку людства і інструментом для поліпшення життя людей [145].

Декларація встановлює завдання забезпечення інклюзивної освіти на основі принципу соціальної справедливості для всіх протягом усього життя.

Порівнюючи кількість універсальних обов'язкових та рекомендаційних актів з питань освіти, зміст цих актів, можна зробити висновок про те, що держави висловлюють зацікавленість в освітньому співробітництві з різноманітних питань. Чітко закріплюються деякі принципи, такі як принцип недискримінації, рівного доступу до освіти та рівності можливостей в ході навчального процесу.

Прогалини конвенційного регулювання з питань розробки програм, організації освітнього процесу та науково-дослідної роботи на універсальному рівні компенсуються рекомендаціями ЮНЕСКО. Для міжнародного освітнього права характерна велика кількість актів рекомендаційного характеру.

У червні 1999 року міністри освіти 29 європейських держав підписали в італійському місті Болонья спільну заяву «Зона європейської вищої освіти», яка інакше називається Болонська декларація [637]. Ця подія стала віхою в реформі вищої освіти. Болонська декларація визначає інтеграцію не тільки в системах освіти європейських держав, але і в інших напрямках [638, с.92].

Освіта стає потужним чинником зближення національних держав і формування транснаціональних суспільно-державних систем, оскільки як основні цілі в декларації передбачаються єдиний загальноєвропейський ринок праці для працівників вищої кваліфікації, вільний доступ до європейської освіти, забезпечення порівнянної системи ступенів вищої освіти.

У Болонської декларації закріплені шість цілей, на досягнення яких має бути направлено подальшу співпрацю в сфері вищої освіти. Основною метою є забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти, для досягнення якої необхідне прийняття системи легко зрозумілих і сумірних ступенів, зокрема, через запровадження додатка до диплома.

Як мета виділяється прийняття системи, заснованої на двох основних циклах – доступневому та післяступневому. Доступ до другого циклу

можливий тільки після успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років.

Передбачається сприяння мобільності через подолання перешкод на шляху ефективного використання права на вільне пересування. Особлива увага приділяється таким моментам: забезпечення учнями доступу до навчальних можливостей та практичної підготовки, до відповідних послуг; забезпечення викладачам, дослідникам і адміністративному персоналу визнання та зарахування часу, витраченого на проведення досліджень, викладання та стажування в європейському регіоні, без заподіяння шкоди правам, установленим законом.

Передбачається впровадження системи кредитів за типом ECTS – європейської системи трансферу кредитів трудомісткості, як належного засобу сприяння більшій мобільності студентів [639].

Кредити можуть бути отримані у межах освіти, яка не є вищою, включаючи навчання протягом усього життя, за умови визнання відповідним університетом.

Ще однією метою заявлено сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій.

Треба звернути увагу, що критерій якості освіти з'явився в регіональному міжнародно-правовому акті. На універсальному рівні до цих критеріїв вперше звернулися в 1998 році, на регіональному рівні вперше був позначений у 1999 році.

Одним з головних завдань, яке повинно бути вирішено у межах Болонського процесу, є залучення в Європу більшої кількості учнів з інших регіонів світу. Для досягнення цієї мети передбачається сприяння необхідним європейським напрямом роботи у вищій освіті, особливо щодо розвитку навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки та проведення наукових досліджень.

Вважається, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної накопичувальної системи, легко зрозумілих кваліфікацій призведе до підвищення інтересу до вищої освіти.

У цій конвенції були виведені основні принципи формування Європейського простору вищої освіти:

- автономія з відповідальністю. Цей принцип має на увазі право університетів формувати свою стратегію, розставляти пріоритети в навчанні та наукових дослідженнях, витрачати ресурси, профілювати програми та встановлювати власні вимоги для прийому викладачів і студентів;

- освіта як відповідальність перед суспільством. Відповідно до цього принципу має забезпечуватися широкий і відкритий доступ до доступеневого та післядипломного навчання; освіта має бути спрямована на розвиток особистості та навчання протягом усього життя.

- вища освіта, яка ґрунтується на наукових дослідженнях. Зона європейської вищої освіти повинна створюватися паралельно зі створенням Зони європейських наукових досліджень, тому що наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти;

- організація диверсифікації. Вищі навчальні заклади наголошують на необхідності використовувати нинішню мовну, національну, профільну різноманітність як актив, одночасно мають необхідність прагнути до єдності загальних понять і прозорості.

Розглянувши закріплення права на освіту в міжнародно-правових актах універсального рівня доцільно зробити певні висновки.

Спільні зусилля держав утворюють міжнародно-правовий механізм забезпечення реалізації права на освіту, який складається з конвенційного та інституційного механізмів. Міжнародні договори, пов'язані з питаннями освіти, не є численними, діляться на дві групи: договори першої групи містять окремі норми, що стосуються права на освіту, договори другої групи повністю присвячені питанням сфери освіти. Цей поділ характерний для договорів, укладених на універсальному рівні та для регіональних багатосторонніх

договорів.

Більший масив рекомендаційних актів, присвячених питанням освіти. Великій кількості актів рекомендаційного характеру притаманне регулювання питань освіти на всіх рівнях. Передусім це рекомендації та декларації ЮНЕСКО, що заповнюють прогалини з тих питань, які не зазначені у міжнародних договорах, доповідях Спеціального доповідача ООН щодо права на освіту.

Співпраця в сфері освіти в формі прийняття документів «м'якого права» в такий час є найбільш ефективною, оскільки держави не готові брати зобов'язання з питань освіти, проте виявляють зацікавленість у співпраці.

Міжнародний інституційний механізм забезпечення реалізації права на освіту характеризується значним впливом зустрічей і конференцій різних посадових осіб держав, що співпрацюють, особливо це стосується інтеграції на регіональному рівні, що є частиною механізму реалізації та безпосередньо впливає на реалізацію права на освіту.

Процеси інтеграції в освітній сфері розвиваються нерівномірно, через протилежні тенденції, які паралельно існують в цій сфері: з одного боку, держави розглядають освітню інтеграцію як підтримку інтеграції економічної, з іншого боку, освіта є стратегічно важливою сферою внутрішніх інтересів держав, тому вони не готові віддавати повноваження в регулюванні цієї сфери на наднаціональний рівень.

В Україні зроблені кроки з реалізації цілей Болонської декларації. Водночас жодна з цих цілей не реалізована повністю. Це пов'язано, з одного боку з тим, що всі акти Болонського процесу належать до «м'якого права» та не накладають на держави жорстких зобов'язань щодо реформування систем освіти, а по-друге, з великою інертністю систем освіти.

Реалізація права на освіту стосується кожного, особливо в світлі останніх тенденцій розвитку системи «Освіта протягом усього життя», запропонованої ЮНЕСКО.

5.3. Оцінка якості освіти та показники ефективності інтернаціоналізації освіти в Європейському Союзі: використання в національному освітньому просторі

Інтернаціоналізація освітнього процесу у вищих навчальних закладах це комплекс цілеспрямованих і системних стратегій та ініціатив з інтеграції міжнародного компонента в зміст навчання та викладання, організаційний супровід освітнього процесу для формування у здобувачів освіти компетенцій, необхідних для життя і успішної трудової діяльності в полікультурному та багатомовному середовищі. Міжнародний компонент у змісті навчання представлений раціональними зарубіжними науковими ідеями та концепціями в тій чи іншій предметній галузі. У викладанні – застосуванням методів навчання і оцінки результатів освітньої діяльності здобувачів освіти з урахуванням проблем міжкультурного особистісної та професійної взаємодії і опорою на міжнародний освітній і дослідницький досвід викладача. У навчанні – участю здобувачів освіти у навчальній та позанавчальній міжнародній освітній та науково-дослідній діяльності; в організаційному супроводі – створенням матеріально-ресурсної бази, що всебічно забезпечує ефективну інтернаціоналізацію освітнього процесу.

Глобалізація економіки призводить до глобалізації освіти [640 с. 144]. Поява глобалізації позначається на зміні парадигми інтернаціоналізації, як переході від співпраці до конкуренції [641, с.91].

На думку О. Гринькевич, Н. Лутчин, сучасне світоглядне розуміння процесів глобалізації та інтернаціоналізації в освітньому просторі дає підстави виділити такі його взаємопов'язані прояви [642, с.314].

По-перше, це об'єктивний процес зближення, інтеграції національних освітніх систем та їхніх інститутів у глобальне освітнє середовище. Його основними характеристиками стає активізація міжнародної діяльності у реалізації головних функцій вищої школи – наукових досліджень і навчання, поява освітніх хабів як інноваційних форм інституціоналізації цих процесів.

По-друге, політика та ідеологія глобалізму й інтернаціоналізму в освіті проявляється у формуванні культурно-духовних цінностей, соціально-антропологічних проєктів («Людина креативна», «Людина мобільна», «Людина функціональна»), які надалі стають певною освітньою і культурною стратегією провідних держав світу та покликані забезпечити не лише їхнє економічне, а й соціокультурне домінування.

По-третє, інтернаціоналізація вищої освіти проявляється у формуванні нового контексту/наповнення її освітніх, наукових та інших продуктів, зміст яких базується на визнаних прийнятих у світі міжнародних стандартів, рекомендацій, методологічних підходів і знань міжнаціонального, міжкультурного та глобального масштабів [642, с.315].

Успішна інтернаціоналізація освітнього процесу визначається ефективністю, тобто досягненням поставлених цілей і завдань освітнього процесу. Ступінь наближення результатів інтернаціоналізації освітнього процесу до заданих цілей свідчить про наявність чи відсутність ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу.

Аналіз ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу тісно пов'язаний з питаннями забезпечення якості освітнього процесу. За останні десятиліття дослідники неодноразово намагалися дати визначення поняття «якість освіти», однак єдиної думки щодо змісту якості освіти не існує.

Під час розгляду питань якості необхідно брати до уваги не тільки змістовний аспект, тобто якість освітньої програми як документа, а й організаційний аспект, тобто якість реалізації програми в єдності навчальної та поза навчальної діяльності та використаних ресурсів.

Якість освіти розглядається як еквівалент якості всіх компонентів освітнього процесу. У педагогічному словнику якість освіти трактується як: система соціально обумовлених показників рівня знань, умінь, досвіду творчої діяльності, ціннісного ставлення до світу тощо; інтегрована характеристика системи освіти, яка відображає ступінь відповідності реальних досягнутих освітніх результатів нормативним вимогам, суспільним і особистісним

очікуванням [643].

О. Біляковська визначає якість освіти як інтегральну характеристику ознак і показників, які відображають високий рівень процесу і результатів освіти [644, с.25].

Закордонні дослідники, досліджуючи проблеми забезпечення якості освіти, зазначають, що явище якість з'явилося з індустріальною епохою, особливо після Другої світової війни, і перше використання терміна полягало в тому, щоб описувати промислові продукти чи вони хороші, погані, середні або відмінні, чи мають вони необхідні властивості чи ні. З огляду на це, якість вчені окреслюють як рівень або цінність продукту або послугу, який вимірюється ступенем задоволеності Забезпечення якості, на їхню думку, це відповідність необхідним вимогам – стандартам для досягнення бажаної якості. Забезпечення якості – це інструмент для забезпечення взаємної впевненості та довіри щодо високої якості, щорічно він стає все більш важливим і популярним у світі, вища освіта – одна з великих галузей на світовому ринку, яка застосовує гарантію якості для отримання довіри до вищої освіти [645, с.660].

Закон України «Про освіту» визначає якість освіти як відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг [96].

Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) уперше в практиці української вищої освіти унормовано національну систему забезпечення якості, що відповідає Стандартам та рекомендаціям із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Передбачається запровадження принципово нової моделі вимірюваної, порівнюваної, вірогідної та конкурентоспроможної якості вищої освіти на основі компетентнісного підходу та відповідної культури безперервного вдосконалення якості вищої освіти на засадах незалежності, об'єктивності та прозорості, довіри і субсидіарності, партнерства і колегіальної відповідальності Забезпечення якості вищої освіти базується на системній основі, що передбачає наявність чітких, зрозумілих і взаємоузгоджених законодавчих норм, інституційних форм, організаційних

механізмів і процедур, спрямованих на вибудовування та реалізацію відкритих і довірливих стосунків між державою та закладами вищої освіти задля реалізації їх спільної відповідальності за надання якісної вищої освіти та її розвиток відповідно до вимог суспільства [340].

Визначення якості освіти загалом сфокусовані або на стандартах (їх досягнення), або на зацікавлених сторонах (відповідальність перед суспільством, надання освіти на благо здобувачів освіти та роботодавців) [646]. Обидва підходи передбачають виділення критеріїв і показників, на підставі яких можливо перевірити досягнення навчальними закладами заявленої мети щодо забезпечення якості освіти, тобто ефективність освітнього процесу. Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості через формування та застосування її компетентностей – пункт 16 статті 1 Закону України «Про освіту» [96].

Важливо зазначити, що відбір критеріїв і показників є комплексною процедурою, що відповідає низці вимог. Методологічними принципами побудови критеріального апарату виступають принцип науковості, принцип об'єктивності (цілісна та всебічна оцінка) і принцип прогностичності.

У педагогічних дослідженнях є кілька підходів до визначення понять «критерій» і «показник». О. Самборська зазначає, що критерій визначається як точка зору, що є мірилом для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, покладена в основу класифікації предметів, явищ, понять. Показник виступає кількісною характеристикою явищ і процесів, які дають змогу зробити висновок про їх стан у динаміці. При одному критерії може бути велика кількість показників. Водночас, між показником та критерієм існує тісний зв'язок та, оскільки якість показника залежить від того, наскільки він об'єктивно та повно характеризує прийнятий критерій і, навпаки, правильний вибір показників зумовлений науково обґрунтованим вибором критерію. Тому для будь-якого критерію характерна наявність показників, які відображають найбільш важливі стійкі властивості об'єкта, що забезпечують його існування [647].

Досягнення ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу вимагає розробки університетами тих критеріїв і показників, орієнтуючись на які могли б проектувати та здійснювати інтернаціоналізацію освітнього процесу, оцінювати якість проведених ініціатив і їхню ефективність.

Розглядаючи систему критеріїв і показників ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу, з позиції А. Вербицької можна виділити такі функції їхнього застосування: проектування комплексу стратегій та ініціатив з інтернаціоналізації освітнього процесу, моніторинг забезпечення якості, оцінка ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу, планування подальших кроків щодо вдосконалення інтернаціоналізації освітнього процесу [210].

В Європі в 2000 році було створено Європейську асоціацію із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), метою якої є розроблення стандартів якості та контроль за їхнім дотриманням. Критерії та показники ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу визначаються Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Документ ESG містить стандарти і рекомендації для внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах щодо політики та процедур забезпечення якості; процесу розробки та затвердження програм; правил, що регулюють «життєвий цикл» здобувачів освіти та діяльність викладачів; освітніх ресурсів; процедур управління отриманої в ході оцінки інформацією; інформування громадськості, механізмів внутрішньої та зовнішньої оцінки якості освіти. У центрі уваги ESG є забезпечення якості, пов'язане з навчанням і викладанням у вищій освіті, включаючи середовище навчання та відповідні зв'язки з дослідженнями та інноваціями. Водночас в документі визначено, заклади освіти мають свою внутрішню систему забезпечення якості інших видів діяльності, таких як дослідження та управління [648].

Положення документа лягли в основу процедур акредитації закладів освіти і освітніх програм, що проводяться уповноваженими агентствами на

території країн ЄС. Європейський реєстр агентств якості (EQAR), створений у 2008 році, забезпечуючи підтримку Європейського підходу до зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, у рамках якого ЗВО можуть бути оцінені закордонними агентствами забезпечення якості поза межами своєї країни.

Проектування та реалізація інтернаціоналізації освітнього процесу з урахуванням цих рекомендацій сприяє досягненню єдиного розуміння якості вищої освіти, збільшення прозорості освітнього процесу, визнання ступенів і розвитку співробітництва між закладами освіти, що є важливим завданням інтернаціоналізації освітнього процесу.

Під час проведенні процедур акредитації освітніх програм першого (бакалаврат) і другого (магістратура) освітнього рівня досліджують: якість програми, релевантність суспільно доступної інформації, ефективність внутрішньої системи забезпечення якості освітньої програми, відповідність професорсько-викладацького складу, ефективність системи підтримки освітнього процесу, якість результатів реалізації освітньої програми, додатково досліджуються напрями діяльності (зокрема, інтернаціоналізація) інституту, факультету, кафедри [649].

Набір стандартів, що застосовуваних під час акредитації зарубіжних програм усіх трьох рівнів вищої освіти: бакалаврат, магістратура та докторантура, складається з шести стандартів: освітня програма і управління освітньою програмою, персонал, система забезпечення якості, фінансування і інфраструктура, науково-дослідна діяльність і висока оцінка мистецтва, внутрішньодержавне та міжнародне співробітництво [650].

Найбільший інтерес представляють проекти, спрямовані безпосередньо на оцінку інтернаціоналізації освітнього процесу в Європі. Однією з таких ініціатив є проект CeQuInt, розроблений і реалізований Європейським Акредитаційним Консорціумом (ECA) [651].

Методологія проекту спрямована на оцінку інтернаціоналізації на рівні закладу освіти в цілому та на рівні освітньої програми. Основною метою даної оцінки є встановлення ефективності освітнього процесу щодо досягнення

поставлених закладом вищої освіти завдань з інтернаціоналізації.

В основу відібраних показників лягли стандарти програмної експертизи:

- цілеспрямована інтернаціоналізація (встановлені цілі та завдання інтернаціоналізації, заходи щодо вдосконалення);
- міжнародне та міжкультурне навчання (компетенції, методи оцінки результатів навчальної діяльності здобувачів освіти);
- викладання та навчання (зміст освітніх програм, методи викладання та освітнє середовище);
- професорсько-викладацький склад (контингент, досвід, методичний супровід);
- здобувачі освіти (контингент, досвід, служби підтримки) [651].

У зв'язку з тим, що інтернаціоналізація освітнього процесу щодо критеріїв і показників ефективності визначаються загальноєвропейськими та національними, інституційними та програмними цілями та завданнями інтернаціоналізації, в основу були покладені «Індикатори інтернаціоналізації в системі вищої освіти», розроблені в 2015 році профільними європейськими інституціями.

Робоча група розробила показники інтернаціоналізації вищої освіти, об'єднані в 9 критеріїв:

- інтернаціоналізація освітнього процесу на трьох циклах вищої освіти;
- інтернаціоналізація науково-дослідницької діяльності;
- інтернаціоналізація та мобільність здобувачів освіти;
- інтернаціоналізація та мобільність професорсько-викладацького складу;
- інтернаціоналізація організації освітнього процесу;
- міжнародне співпраця та передача знань;
- міжнародна мережева взаємодія закладів освіти;
- просування та поширення інформації про інтернаціоналізацію;
- мовна політика.

Розробники зазначають, що виділений комплекс критеріїв і показників не є та не претендує на статус вичерпного та універсального. Використовуючи

систематизований набір критеріїв і показників під час проектування та реалізації інтернаціоналізації освітнього процесу, заклади освіти можуть надавати низці перерахованих показників числові значення.

Після започаткування ЄПВО (2003 р.) майже всі країни – учасники Болонського процесу мають національну систему забезпечення якості вищої освіти, зазвичай з одним або більше незалежним агентством забезпечення якості.

У цьому напрямі Україна вже зробила певні кроки, а саме постановою Кабінету Міністрів України створено незалежний орган щодо забезпечення якості вищої освіти – Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та затверджено Статут Національного агентства. Агентство, на жаль, ще не запрацювало в Україні, до того ж інституціоналізація системи забезпечення якості вищої освіти на регіональному та локальному рівнях ще не відбулася [347].

Внутрішня система забезпечення якості освіти реалізується з урахуванням міжнародних стандартів моніторингу якості освіти у вищому навчальному закладі [652]. Внутрішня система забезпечення якості відбувається на рівні ЗВО, передбачає наявність стратегії/політики забезпечення якості вищої освіти, яка має статус офіційного документа.

Ю. Семенець досліджуючи інтернаціоналізацію вищої освіти у пошуку перспектив вдосконалення стратегії провідних українських ЗВО пише, що Топ-200 (рейтинг провідних вищих навчальних закладів у світі) свідчить про те, що питання інтернаціоналізації вищої освіти потребує додаткової уваги і з боку держави, і з боку університетів, зокрема в частині вироблення та реалізації національної та університетських стратегій інтернаціоналізації [653].

Проектування та реалізація напрямів діяльності з інтернаціоналізації мають бути прозорими, що проявляється в доступності ключової інформації щодо цього процесу для всіх зацікавлених сторін.

Відповідно до пункту 1.8 Стандартів і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), освітні установи мають

публікувати інформацію про діяльність, включаючи інформацію про освітні програми, яка повинна бути ясною, точною, об'єктивною, актуальною і доступною [654].

Основним джерелом інформації для здобувачів освіти (в тому числі іноземних), батьків і роботодавців є офіційний веб-сайт закладу освіти, де має бути розміщена інформація про зміст освітньої програми, методах викладання, процедурах і критерії оцінювання результатів навчальної діяльності здобувачів освіти не тільки на рідній, а й іноземній мові (англійською та мовами закладів освіти-партнерів).

Ключову роль у забезпеченні ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу відіграють не тільки грамотне проектування та реалізація процесу, а й розроблений і реалізований механізм безперервного моніторингу та вдосконалення. У межах моніторингового підходу здійснюється спостереження за результатами трансформації змісту вищої освіти та відбувається формування критеріїв ефективності досліджуваного процесу [655].

Відповідно до пункту 1.7 ESG, освітні установи мають гарантувати, що вони збирають, аналізують і використовують інформацію для ефективного управління програмами та іншими напрямками діяльності [654]. Виконання цієї рекомендації досягається внаслідок проведення процедур оцінки ступеня задоволеності здобувачів освіти та випускників якістю інтернаціоналізації освітнього процесу.

У межах розробленої на основі принципу прозорості технології анкетування проводиться всебічне використання проаналізованих результатів (включаючи аналіз відповідей на відкриті питання щодо міжнародних і міжкультурних складових освітньої програми); пропонуються заходи з розв'язання виявлених проблем, подальшого вдосконалення; проводиться інформування всіх зацікавлених сторін.

Закладам освіти доцільно проводити безперервне вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості інтернаціоналізації освітнього процесу із залученням здобувачів освіти, роботодавців, членів опікунських рад,

професійних асоціацій, проводити опитування зарубіжних закладів освіти-партнерів. Необхідність залучення зовнішніх зацікавлених сторін прописана в Стандартах і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [656, с.46].

Сучасні освітні програми у закладах країн-членів Європейського Союзу розробляються з урахуванням не тільки національних, але і загальноєвропейських і міжнародних освітніх стандартів і рекомендацій. Як опорні документів виступають Довідник користувача ECTS [639], Європейські рамки кваліфікацій (EQF), Рамки кваліфікацій для ЄПВО (QF ENEA), Дублінські дескриптори (Dublin Descriptors) [650].

Ці документи виконують низку важливих функцій для розвитку політики в галузі освіти, зокрема, в них міститься не тільки опис компетенцій, які мають бути сформовані у здобувачів освіти, але й дано формулювання основних понять, необхідних для розробки національних структур кваліфікацій і регулятивних документів у галузі вищої освіти на інституційному рівні.

Дано визначення поняття «кредитна одиниця», «цикл (навчання)», «результати навчання», «кваліфікація» та «компетенція». Кваліфікація трактується як будь-яка ступінь, диплом або інший документ, що видається уповноваженим органом влади після успішного завершення здобувачами освіти визнаної програми вищої освіти та підтверджує, що зазначені результати навчання були досягнуті. Результати навчання описують «що, як очікується, здобувач освіти має знати, розуміти та бути в змозі продемонструвати наприкінці періоду навчання» [657]. За допомогою опису результатів навчання розкривається зміст виділених кваліфікаційних рівнів, що дає змогу визначити, якими компетентностями має володіти фахівець на певному рівні кваліфікацій і що необхідно для проходження на наступний рівень.

Програми вищої освіти в Єдиному просторі вищої освіти реалізуються на трьох рівнях: 6, 7, 8 – бакалаврат, магістратура та докторантура, описаних за допомогою «Дублінських дескрипторів» (показників), з огляду на результати навчання та компетентності.

Характеристика рівнів базується на розкритті змісту таких елементів: знання і розуміння, застосування знань і розуміння, вміння висловлювати судження, навички спілкування, навички навчання.

Як зазначається в Європейській рамці кваліфікацій, Дублінські дескриптори не носять обов'язковий характер, не встановлюють граничний рівень володіння компетентностями, не є вичерпними. Кожна країна має право додати або замінити певні категорії [657].

Розкриття змісту описаних вище категорій відіграє важливу роль допомагаючи країнам, які займаються розробкою національних рамок кваліфікацій, покликаних зробити прозорою траєкторію переходу від освіти до трудової діяльності, забезпечити порівнянність кваліфікацій і дипломів, виданих різними країнами [658].

Згідно з даними, наданими в 2017 році Європейським центром з розвитку професійної освіти (Cedefop), національні системи (рамки) кваліфікацій, узгоджені з Європейською системою кваліфікацій, розроблені вже в 38 країнах-учасниках Болонського процесу, включно з Україною [658].

Про значимість впровадження зазначених вище документів говориться в комюніке за результатами зустрічей міністрів, відповідальних за вищу освіту в країнах Болонського процесу. Зокрема, в Єреванському комюніке зазначено, що загальна структура ступенів і кредитна система, загальні стандарти та рекомендації для забезпечення якості освіти, співпраця для сприяння мобільності та спільних програм і ступенів є основами загальноєвропейського простору вищої освіти» [659, с.85].

Вимогою європейських акредитаційних агентств до результатів навчання здобувачів освіти, сформульованим в освітніх програмах, є їхня відповідність національним рамкам кваліфікацій, розробленим на основі Європейської рамки кваліфікацій (EQF) [657].

Впровадження ECTS є важливим завданням під час внесення міжнародних компонентів в освітній процес. Академічні кредити виконують дві функції – накопичувальну та функцію взаємозаліку. Накопичувальна функція

дозволяє здобувачам освіти самостійно вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію, у межах якої, здебільшого, необхідно набрати шістдесят кредитів за академічний рік. Ця функція реалізується в руслі ідей концепції навчання протягом усього життя (LLL – Life-Long Learning). Функція взаємозаліку стимулює та підтримує розвиток академічної мобільності здобувачів освіти, що є важливим компонентом інтернаціоналізації освітнього процесу. У країнах Європейського Союзу ECTS впроваджена у всіх закладах освіти.

В умовах інтернаціоналізації освітнього процесу перераховані вище європейські документи лежать в основі проектування загальних і професійних компетентностей здобувачів освіти, прописаних через результати навчання, які містять міжнародні та міжкультурні аспекти. Європейські університети розробляють освітні програми, орієнтовані на формування двох груп компетентностей: загальні для всіх предметних галузей і предметні/фахові/спеціальні компетентності.

Як приклад загальних компетенцій можна навести: навички ефективного міжособистісного спілкування, роботи в команді, аналітичні навички і інші. Що стосується результатів навчання, то, на нашу думку, вони мають бути:

- конкретні: написані зрозумілою мовою, яка зрозуміла всім зацікавленим сторонам; описані в деталях;

- досяжні: прописані результати навчання будуть досягнуті усіма здобувачами освіти;

- складені на основі структур кваліфікацій (національних, міжнародних, секторальних), відповідних вимог до навчальної дисципліни та вимог до випускників у цьому міжнародному професійному співтоваристві;

- оцінними: визначається рівень досягнення і як цей рівень може бути продемонстрований.

Однією зі складових інтернаціоналізації освітнього процесу є формування загальних і професійних компетенцій здобувачів освіти, прописаних через результати навчання, які містять міжнародні та міжкультурні аспекти. Передбачувані результати навчання відображають вимоги національних,

загальноєвропейських і міжнародних освітніх і професійних стандартів та рекомендацій у цій предметній галузі.

Професійні стандарти відображають вимоги об'єднань роботодавців і професійних співтовариств (у галузі конкретного виду економічної діяльності) до виконання працівниками трудових функцій і необхідним для цього компетенцій [660, с.103].

Прикладом такого професійного співтовариства є Європейське товариство інженерної освіти SEFI (European Society for Engineering Education), засноване в 1973 році сприяння розвитку та підвищенню якості інженерної освіти в європейських університетах.

Формування сформульованих в навчальних планах компетенцій вимагає застосування доцільних методів навчання і оцінки результатів освітньої діяльності здобувачів освіти. Особливе значення має застосування активних і інтерактивних методів навчання. У практиці вищої освіти є велика кількість активних і інтерактивних методів навчання (зокрема із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій), що використовуються в ході інтернаціоналізації освітнього процесу. Розробка або вибір найбільш ефективних методів залежить від навчальної дисципліни та контексту, в якому вона реалізується. Важливе місце в освітньому процесі, наведеному на підготовку здобувачів освіти, що опановують необхідні компетентності для життя і успішної трудової діяльності в полікультурному та багатомовному середовищі, займає пояснювально-ілюстративне та репродуктивне навчання (лекції, семінари, виробнича практика).

Внесення міжнародних та міжкультурних компонентів в цьому разі реалізується за допомогою запрошення закордонних лекторів, проходження здобувачами освіти практики в міжнародних компаніях, внесення інформації про зарубіжні досягнення в зміст дисципліни викладання (приклади з інших країн, міжнародні теми, теорії, погляди), широке застосування активних і інтерактивних методів навчання в поєднанні з «пасивними» дає змогу викладачам підвищити ефективність інтернаціоналізації освітнього процесу,

успішно виконуючи поставлені завдання.

Для оцінки ступеня досягнення запланованих результатів навчання, що містять міжнародні та міжкультурні компоненти, використовуються такі форми та методи контролю: здатність на прийняття рішення в нестандартній ситуації міжнародного характеру, здатність на оцінку наслідків прийнятих рішень в міжнародних ситуаціях – кейс-завдання, ділові ігри, есе, проекти, портфоліо і інші.

Логічною та доцільною мірою з інтернаціоналізації змістовного компонента освітнього процесу є включення в список обов'язкової та рекомендованої літератури закордонних джерел. Знайомство здобувачів освіти з міжнародним досвідом в галузі, що вивчається сприяє розширенню та поглибленню знань.

Якість інтернаціоналізації освітнього процесу та результати освітньої діяльності здобувачів освіти великою мірою залежать від компетентності професорсько-викладацького складу. На думку деяких дослідників, міжнародний освітній і науково-дослідний досвід викладачів, які беруть активну участь в інтернаціоналізації освітнього процесу, безпосередньо пов'язаний з ефективністю інтернаціоналізації. Досвід дає змогу викладачам легше включатися в міжнародну науково-дослідницьку діяльність та залучати до цієї діяльності здобувачів освіти. Навички міжкультурної комунікації, роботи в міжкультурній команді, навчання за кордоном дають змогу викладачам переносити в реалізований освітній процес, готувати здобувачів освіти до міжкультурної взаємодії, а в низці випадків до відповідальності за прийняті професійні рішення.

Закордонний досвід навчання дає змогу науково-педагогічним працівникам освоювати нові ефективні методи навчання, розвивати та вдосконалювати навички роботи з багатомовною та іншомовною аудиторією здобувачів освіти. Навчання здобувачів освіти в багатомовній аудиторії вимагає коригування викладачами методів навчання та контролю з урахуванням наявного культурного контексту.

Залучення в освітній процес викладачів із закордонним досвідом навчання, викладання або науково-дослідницької діяльності, зарубіжних запрошених викладачів буде ефективним засобом підвищення якості освітнього процесу тільки тоді, коли буде носити системний, а не поодинокий характер.

Інтернаціоналізація освітнього процесу передбачає вихід активної професійної діяльності викладачів за локальні межі спілкування. Ефективна інтернаціоналізація вимагає від викладачів і дослідників обміну досвідом, реалізації спільних проектів, надання підтримки в реалізації ініціатив з інтернаціоналізації, що можливо лише при активному та системному залученні викладачів в міжнародне професійно-педагогічне співтовариство. Таке залучення реалізується за допомогою членства викладачів в закордонних і міжнародних професійних асоціаціях, участі в міжнародних проектах, консорціумах, процедурах зовнішньої оцінки якості освітнього процесу в інших закладах освіти.

Розвиток академічної мобільності професорсько-викладацького складу є важливою складовою інтернаціоналізації освітнього процесу у закладі освіти. З кожним роком дедалі кількість професорсько-викладацького складу ЗВО бере участь в програмах академічної мобільності для викладання або проходження навчання в європейських університетах. Така тенденція обумовлена не тільки тим, що академічна спільнота гостріше усвідомлює необхідність і перспективність такого досвіду, але і тим, що значні кроки назустріч росту академічної мобільності викладачів роблять, перш за все, європейські освітні агентства та заклади освіти, інші організації, діяльність яких спрямована на надання освіти або надання сприяння розвитку освіти.

Зокрема, однією з ініціатив Британської ради є програма Researcher Links, що надає платформу для взаємодії молодих (не більше 10 років після отримання PhD) вчених з Великобританії та інших країн [661, с.108].

Великий кластер програм для викладачів, які ведуть активну науково-дослідну діяльність, пропонує Німецьке агентство академічних обмінів (Academic Exchange Service (DAAD)).

Одним з лідерів з реалізації широкого спектру програм в підтримку академічної мобільності викладачів і здобувачів освіти, залишається Європейська комісія. З 2014 року всі проекти Європейської комісії в цій галузі (чотири секторальні програми Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci і Grundtvig, одна загальна програма і програма Jean Monnet) реалізуються в межах єдиної програми в галузі освіти, професійної підготовки, розвитку молоді та спорту Erasmus for All 2014–2020.

Ці програми надають комунікативний майданчик тим, хто зацікавлений у власному професійному зростанні, в підвищенні якості інтернаціоналізації освітнього процесу у закладах освіти, як наслідок, якості освіти загалом.

Не менш значущим є розвиток академічної мобільності здобувачів освіти, залучення здобувачів освіти в міжкультурний та міжнародний діалог під час освітнього процесу. Незважаючи на складності реалізації системної академічної мобільності здобувачів освіти з охопленням великого числа здобувачів освіти, її розвиток необхідний для більш успішної інтернаціоналізації освітнього процесу у закладі освіти.

У сучасних умовах розвитку людської цивілізації вища школа є основним соціальним інститутом, який забезпечує цілісну підготовку фахівця, яка передбачає формування у здобувача освіти не тільки системи професійних знань і умінь, а й досвіду міжкультурної взаємодії.

Іноземні здобувачі освіти здатні збагатити освітній досвід місцевих здобувачів освіти, і один одного, розширити кругозір викладачів, зробити освітній процес більш поглибленим.

Важливу роль відіграє реалізація віртуальної мобільності, що є рентабельним та інклюзивним додатком «фізичної мобільності». Участь здобувачів освіти у віртуальній мобільності здійснюється за допомогою виконання міжнародних спільних проектів, написання дисертацій під керівництвом кількох керівників з різних країн, дистанційного проходження модуля або дисципліни, пропонованих закордонним закладом освіти.

Віртуальна мобільність передбачає визнання періоду навчання, тобто

присудження здобувачам освіти визначеного числа залікових одиниць. Такий вид мобільності є формалізованим і вимагає ретельного планування та систематизованої реалізації.

Не треба плутати віртуальну мобільність з електронним навчанням, оскільки це не просто передача знань з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, а реальна транскордонна співпраця, міжкультурний діалог, інтернаціоналізація знань і освітнього процесу в цілому. За законодавством України у сфері вищої освіти національна система забезпечення якості заснована на Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area, ESG), проте e-learning є специфічною формою навчання, тож потребує вироблення відповідних підходів до забезпечення якості на засадах узагальнення міжнародного досвіду [662, с.245].

Викладачі, які беруть участь в інтернаціоналізації освітнього процесу, мають систематично отримувати підтвердження того, що їхні здобувачі освіти мають спільні та професійні компетентності, що відповідають міжнародним освітнім і професійним стандартам та вимогам. Ця перевірка може здійснюватися у межах освітнього контролю (поточного, проміжного, підсумкового) з навчальної дисципліни, та у ході анкетування і опитування здобувачів освіти. Непрямими доказами досягнення цілей навчання можуть слугувати дані щодо участі здобувачів освіти у міжнародних грантах і конференціях; число випускників, що працюють в міжнародних компаніях або залучених в міжнародну діяльність.

Одним з основних умов участі здобувачів освіти в академічній мобільності, навчання в зарубіжних університетах і ефективної участі в міжнародних освітніх і наукових проектах є рівень володіння англійською мовою або іноземною мовою, на якому ведеться навчання у закладі освіти-партнері, на рівні не нижче B2 відповідно до загальноєвропейської шкали рівнів володіння іноземною мовою (CEFR) [663].

У зв'язку з тим, що залучення здобувачів освіти в перераховані напрями діяльності є значущою для ефективної інтернаціоналізації освітнього процесу, університети мають надати здобувачам освіти можливості для оволодіння англійською мовою або мовою закладу освіти-партнера на відповідному рівні.

Це володіння мовою має бути підтверджено результатами успішного проходження тестів, розроблених у закладі освіти або сертифікатами встановлених міжнародних іспитів (TOFEL, IELTS, CAE, GMAT, FCE). Вибір іспитів зумовлений тим, що саме їхні результати приймаються під час подання здобувачами освіти документів на участь в програмах академічної мобільності або при відрядженні в закордонні заклади освіти.

Важливу роль в інтернаціоналізації освітнього процесу відіграє участь здобувачів освіти у поза навчальній діяльності, орієнтованої на включення здобувачів освіти в міжнародний та міжкультурний діалог. Цей напрям діяльності успішно реалізується закладами освіти країн-членів Європейського Союзу. Заходами, спрямованими на розвиток і підтримку багатомовного полікультурного середовища в університетах, є:

- створення та підтримка діяльності громадських об'єднань здобувачів освіти, що займаються питаннями поширення ідей толерантності, взаємоповаги в питаннях міжнаціональних відносин;
- сприяння іноземним здобувачам освіти в адаптації до нових умов;
- організація заходів з вивчення іноземних мов;
- залучення здобувачів освіти до організації та проведення міжнародних літніх і зимових шкіл за участю закордонних здобувачів освіти;
- залучення здобувачів освіти у волонтерську діяльність у співпраці з місцевими міжнародними організаціями, із закордонними громадськими і освітніми організаціями, включаючи виїзд здобувачів освіти за кордон для виконання волонтерської діяльності;
- реалізація просвітницьких проектів і програм з питань міжкультурної та міжнародної взаємодії із залученням місцевих і іноземних здобувачів освіти (можливо дистанційно).

Під час участі в перерахованих заходах здобувачі освіти знайомляться з культурою інших народів, глибше пізнають власну культуру, засвоюють норми та правила взаємодії в багатомовному та полікультурному середовищі, підвищують рівень толерантності, володіння іноземними мовами, набувають навичок самоорганізації, самоврядування, роботи в команді, розвивається критичне та творче мислення здобувачів освіти.

Важливою складовою інтернаціоналізації освітнього процесу є міжнародні партнерські відносини (угоди), у межах яких реалізуються освітні та науково-дослідні проекти, програми академічної мобільності. Наявність партнерських угод не свідчить про ефективність інтернаціоналізації освітнього процесу. Наявні партнерські договори мають бути робочими, що має проявлятися в систематичній реалізації визначених напрямів діяльності: академічна мобільність здобувачів освіти і викладачів, реалізація освітніх і науково-дослідних проектів.

Партнерські відносини мають бути спрямовані на досягнення мети інтернаціоналізації. Не менш значущим фактором успішної інтернаціоналізації є виділення закладом освіти бюджету на реалізацію заходів в цьому напрямі. Для цієї мети має бути розроблена система стимулювання та заохочення діяльності викладачів і здобувачів освіти, які беруть участь в інтернаціоналізації (на рівні окремих підрозділів – виділення бюджету на фінансування участі професорсько-викладацького складу та здобувачів освіти у конференціях, наукові публікації, запрошення професорів, організацію поза навчальних заходів для інтеграції закордонних здобувачів освіти тощо).

Невід'ємним компонентом ресурсної забезпеченості інтернаціоналізації освітнього процесу у закладі освіти є функціонування мовного центру. У роботу центру може входити реалізація курсів іноземних мов, затребуваних в конкретному закладі освіти, адаптаційний курс мови країни, яка приймає для закордонних закладів освіти, проведення відповідних тестувань.

Важливе значення для успішного розвитку інтернаціоналізації освітнього процесу у закладі освіти є відповідне мотивування та стимулювання учасників,

що зумовлено тим, що мотивація суб'єктів освітнього процесу до включення в діяльність з інтернаціоналізації є внутрішнім спонуканням, зумовленим цілою низкою чинників, в тому числі матеріальними та нематеріальними формами соціального заохочення.

Представлений набір критеріїв і показників не є вичерпним в закладі освіти. Водночас на підставі аналізу теорії та практики в цій галузі ми дійшли висновку, що успішна реалізація критеріїв і показників на практиці становить основу ефективної інтернаціоналізації освітнього процесу у закладах освіти країн-членів Європейського Союзу.

У документах Європейської Комісії зазначено, що розробка стратегій інтернаціоналізації освітнього процесу у закладах освіти країн-членів, безперервний моніторинг і систематична оцінка інтернаціоналізації є завданнями закладів освіти [664]. У зв'язку з цим у всіх інструментах оцінки інтернаціоналізації відсутні виділені рівні. У документах, які використовуються Європейським акредитаційним консорціумом (ECA) при проведенні оцінки якості інтернаціоналізації освітнього процесу у закладах освіти Європи з присудженням сертифіката, прописано, що оцінка проводиться відповідно до завдань з інтернаціоналізації, поставлених конкретним вишом [665].

Ця ідея міститься в Стандартах і рекомендаціях ESG, де зазначено, що освітні установи мають проводити моніторинг і періодичну оцінку освітніх програм, щоб гарантувати, що вони досягають поставленої мети та відповідають потребам здобувачів освіти та суспільства.

Систематизований набір критеріїв і показників ефективності інтернаціоналізації освітнього процесу виступає свого роду віддзеркаленням змісту компонентів інтернаціоналізації освітнього процесу. Опора на вироблену систему критеріїв і показників дає змогу європейським закладам освіти і агентствам, чия діяльність пов'язана з оцінкою якості вищої освіти, визначати успішність цього процесу.

Україна маючи намір стати повноправним членом Європейського освітнього простору переймає досвід Європейського союзу, активно втілює

рекомендації міжнародних документів в національні стратегії та законодавство.

Створення незалежної акредитаційної структури, сприяння мобільності студентів і викладачів, посилення ролі вивчення англійської мови, поширення англійськомовного викладання, розроблення спільних освітніх програм запровадження національної рамки кваліфікації, відповідної Європейській рамці кваліфікацій, нове управління ЗВО, розробка національних стратегій інтернаціоналізації та забезпечення якості це не вичерпний перелік інструментів інтернаціоналізації, досвід реалізації яких в Європейському союзі переймає Україна на шляху до забезпечення якісної, конкурентної національної системи освіти.

Висновки до розділу 5

Підсумовуючи розглянуту в цьому розділі дисертації проблематику, можна зробити такі висновки:

1. В умовах глобалізаційних змін, змінюються і освітні тенденції, які ставлять нові вимоги до національних освітніх систем. Основними освітніми тенденціями в умовах європейської інтеграції є: посилення конкуренції на ринку освіти, що зумовлює покращення якості надання освітніх послуг у відповідності з критеріями, які визначає міжнародна спільнота при оцінці ЗВО, формування бренду закладу освіти; зміна вимог ринку праці, що вимагає перебудови освітніх програм ЗВО, впровадження міждисциплінарних програм, підготовку мультипрофесінала здатного адаптуватися до суспільних змін продиктованих викликами глобалізації; загроза втрати національної ідентичності студента, що ставить виклик усій національній системі освіти, який потребує вироблення механізмів ефективного захисту національного культурного та освітнього простору, посилення принципу національної спрямованості та національного самовизначення в освіті, формування у здобувачів освіти відповідальної щодо нації громадянської позиції; переорієнтація мети та змісту освіти який полягає у формуванні «людини світу»

з активною громадянською позицією; модернізація форм і методів здобуття освіти, яка відбувається під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і зумовлює розвиток віртуальних університетів, які стають затребуваною освітньою платформою в умовах глобалізації.

2. Спільні зусилля держав утворюють міжнародно-правовий механізм забезпечення реалізації права на освіту, який складається з конвенційного та інституційного механізмів. Міжнародні договори, пов'язані з питаннями освіти, не є численними, діляться на дві групи: договори першої групи містять окремі норми, що стосуються права на освіту, договори другої групи повністю присвячені питанням сфери освіти. Цей поділ характерний для договорів, укладених на універсальному рівні та для регіональних багатосторонніх договорів. Більший масив рекомендаційних актів, присвячених питанням освіти. Великій кількості актів рекомендаційного характеру притаманне регулювання питань освіти на всіх рівнях. У першу чергу це рекомендації та декларації ЮНЕСКО, що заповнюють прогалини з тих питань, які не зазначені у міжнародних договорах, доповідях Спеціального доповідача ООН щодо права на освіту.

Міжнародний інституційний механізм забезпечення реалізації права на освіту характеризується значним впливом зустрічей і конференцій різних посадових осіб держав, що співпрацюють, особливо це стосується інтеграції на регіональному рівні, що є частиною механізму реалізації та безпосередньо впливає на реалізацію права на освіту.

3. Україна маючи намір стати повноправним членом Європейського освітнього простору переймає досвід Європейського союзу, активно втілює рекомендації міжнародних документів в національні стратегії та законодавство. Створення незалежної акредитаційної структури, сприяння мобільності студентів і викладачів, посилення ролі вивчення англійської мови, поширення англійської мови викладання, розроблення спільних освітніх програм запровадження національної рамки кваліфікації, відповідної Європейській рамці кваліфікацій, нове управління ЗВО, розробка національних стратегій

інтернаціоналізації та забезпечення якості – це основні інструменти інтернаціоналізації, досвід реалізації яких в Європейському союзі переймає Україна на шляху до забезпечення якісної, конкурентної національної системи освіти.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота вирізняється сучасною постановкою проблеми, виявленням і дослідженням нових тенденцій розвитку відносин у сфері концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів. У роботі враховано положення чинного законодавства України, міжнародні правові стандарти освітньої діяльності, піддано всебічному аналізу теоретичний та практичний матеріал, що стосується тематики дослідження. Це сприяло обґрунтуванню і розв'язанню кола проблем, які мають важливе наукове і прикладне значення. У підсумку дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій:

1. Констатовано, що суспільні відносини у сфері освіти регулюються нормами різних галузей права, проте сукупність норм адміністративного, цивільного, трудового чи інших галузей права не є простим їх дублюванням чи механічним поєднанням. У процесі правового регулювання простежується тісний взаємозв'язок і взаємовплив цих норм, які завдяки спільній меті, завданням та об'єкту правового регулювання набувають «освітньої» специфіки.

2. Зауважено, що за роки незалежності Україна зробила істотні кроки на шляху формування та розвитку освітнього законодавства. До основних здобутків незалежної України у сфері освіти можна віднести: розроблення нової методології розвитку української освіти (на засадах людиноцентризму, гуманізму, академічної свободи інтеграції у міжнародний освітній простір та ін.); створення нового освітнього законодавства; забезпечення рівного доступу кожного громадянина до якісної освіти; розвиток інклюзивного освітнього середовища, створення умов для його забезпечення; збільшення видів і форм здобуття освіти; використання нових форм і технологій контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, студентів, запровадження зовнішнього незалежного оцінювання; поширення нових навчальних технологій; розвиток академічної мобільності та міжнародної співпраці у сфері освіти; сприяння

навчанню впродовж життя; розвиток державно-громадського управління.

3. Підкреслено, що нерозривність відносин між державою та громадянами у процесі здобуття освіти свідчить про те, що відносини у сфері освіти регулюється нормами адміністративного права, розроблення та впровадження нормативно-правових актів, які регулюють освітню діяльність, централізованість освіти, добровільність здобуття освіти і в то й же час обов'язковість, впровадження загальнонаціональних освітніх програм. Місце законодавчих актів про освіту в українській правовій системі визначається їх спрямованістю на найбільш повне задоволення освітніх потреб особистості, пов'язаних з реалізацією права на освіту і забезпеченням державних гарантій прав і свобод людини в сфері освіти. Ефективність правозастосовної діяльності в сфері освіти і результати правозастосування зумовлені реалізацією принципів загальнодоступності і свободи отримання освіти, включаючи право вибору форм отримання, установи, що здійснює освітню діяльність, спрямованості освіти відповідно до потреб тих, хто навчається.

Виділено основні напрями необхідні сьогодні у розвитку адміністративно-правового регулювання освіти: уніфікація освітньої термінології; усунення декларативних норм із законодавства у сфері освіти; погодження законодавства у сфері освіти з нормами і принципами міжнародного права; чіткий розподіл повноважень між органами управління освітою

4. Звернуто увагу на проблеми дошкільної освіти, які повинні бути вирішені не лише шляхом оновлення законодавства, а й вироблення чітких механізмів реалізації задекларованих норм які вбачаються у таких напрямках: модернізація змісту дошкільної освіти на засадах компетентнісної парадигми; посилення фінансування дошкільних навчальних закладів; перехід на нову модель державно-громадського управління.

Аналіз чинного законодавства у сфері дошкільної освіти, свідчить про потребу оновлення положень щодо дошкільної освіти і приведення у відповідність з новим освітнім законодавством України. Модернізація

законодавства у сфері дошкільної освіти України вимагає врахування сучасних світових та європейських тенденцій розвитку дошкільної освіти і водночас, повинна ґрунтуватись на національних надбаннях, вітчизняній культурі.

4. Констатовано, що Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» окреслила нову візію української школи і тим самим зумовила виникнення нових відносин, що потребують адміністративно-правового регулювання. Основними векторами змін відносин у сфері загальної середньої освіти та відповідними завданнями перед правовим регулюванням стали такі: оновлення змісту загальної середньої освіти на основі компетентісного підходу через розроблення державних стандартів загальної середньої освіти; підвищення професіоналізму вчителя через закріплення обов'язку педагогічних працівників постійного підвищення професійного, загальнокультурного рівня та педагогічної майстерності вчителя; нова структура школи (початкова школа тривалістю чотири роки, базова середня школа (гімназія) тривалістю п'ять років та профільна середня школа тривалістю три роки) та нові за формою організації та структурою загальноосвітні навчальні заклади – опорні школи поставили нові завдання перед місцевими органами влади; розширення автономії школи, яка передбачає, що адміністративні та навчально-методичні повноваження будуть делегуватися на рівень закладу освіти зумовив трансформацію відносин між закладами освіти та органами управління; дослідження результатів навчання як ще один вектор розвитку шкільної освіти висунув нові вимоги до проведення моніторингу якості освіти, які здійснює Український центр оцінювання якості освіти.

5. Доведено, що підвищення професіоналізму вчителя є одним з найважливіших напрямів реформування загальної середньої освіти. Створення мережі опорних закладів покликане подолати різницю між результатами навченості учнів навчальних закладів, розташованих у містах та сільській місцевості, вирішити питання малокомплектних шкіл, навчання в яких в рази перевищує середню вартість навчання одного учня по країні.

6. Для досягнення більш високого та ефективного рівня освіти осіб з особливими освітніми потребами виокремлено завдання на реалізацію яких повинна бути спрямована державна освітня політика, а саме: розвиток системи моніторингу осіб з особливими освітніми проблемами; посилення заходів інформаційної, науково-методичної та соціально-педагогічної підтримки інклюзивної освіти; підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для інклюзивної освіти, а також впровадження в освітні програми педагогічних вузів освітніх модулів, курсів за вибором або факультативів з питань інклюзивної освіти; підвищення комп'ютерної грамотності; збільшення фінансування системи інклюзивної професійної освіти з метою підготовки самих навчальних закладів та їх інфраструктури до прийому осіб з інвалідністю; робота з активізації осіб з особливими освітніми потребами; взаємодія освітніх установ з центрами зайнятості населення та з роботодавцями.

7. Сучасними тенденціями розвитку вищої освіти в Україні визначено такі: демократизація вищої освіти, що передбачає загальнодоступність, свободу вибору виду освіти і спеціальності, характеру навчання та сфери майбутньої діяльності; демократичний характер управління і автономність освітніх установ; гуманізація і гуманітаризація. Навчання є особистісно-орієнтованим. Під гуманізацією освіти слід розуміти пріоритет загальнолюдських цінностей, життя і здоров'я людини, вільного розвитку особистості. Гуманітаризація передбачає створення сприятливих форм, методів і умов і для студентів, і для викладачів, які дозволяють формувати гуманне ставлення до людей, терпимість до інших, відповідальність перед суспільством; комп'ютеризація вищої освіти. Комп'ютери повинні використовувати не тільки для проведення обчислювальних і графічних робіт, а й як спосіб входження в інформаційні системи, для тестового і педагогічного контролю тощо; фундаменталізація вищої освіти. Це тенденція розширення і поглиблення фундаментальної підготовки студентів. Фундаментальні науки дають змогу майбутнім фахівцям вільно орієнтуватись у своїй галузі, передбачити її подальший розвиток.

Швидка зміна технологій вимагає від фахівця здатності швидко освоювати нові технології; інтеграція освітніх програм з реальним виробництвом; безперервна освіта і самоосвіта; інноваційний розвиток вищої освіти. Інновації в системі освітньої діяльності – це продукт усвідомленої, цілеспрямованої міждисциплінарної діяльності. В інноваційному навчанні використовуються науково-освітні інформаційні мережі, спеціальні технології підтримки віртуальної навчальної діяльності, викладач використовує демократичний стиль спілкування, студенти виявляють ініціативу, самостійно ставлять завдання і формулюють цілі, розробляють проекти.

8. Державна політика у сфері освіти покликана об'єднувати та систематизувати ідеї, цілі, концепції освітнього розвитку держави; бути ідейною, організаційною, матеріальною основою освітньої системи; створювати актуальний і ефективний інструментарій досягнення поставлених завдань; здійснювати комплекс заходів, спрямованих на реалізацію та забезпечення найбільш значущих сторін життя суспільства, зокрема, за допомогою правових засобів. Державна політика у сфері освіти повинна бути пов'язана з оптимізацією структури органів державної влади, перегляді та коригуванні питань, що стосуються повноважень і відповідальності в напрямі посилення принципів поділу влади. Під державною політикою в сфері освіти запропоновано розуміти науково обґрунтовану, послідовну та системну діяльність державних і недержавних структур, спрямовану на визначення тактики та стратегії правотворчості в сфері освіти, створення соціально-правової інфраструктури, реалізації інтелектуальних прав громадян і організацій, формування у педагогічних, науково-педагогічних та інших кадрів спеціальних компетенцій, що відповідають запитам інноваційного розвитку.

9. Стрімка глобалізація в сфері освіти вимагає трансформації національної освіти, що продиктовано вимогами європейського освітнього ринку та інноваційною освіченістю суспільства. Європейський освітній простір поставив нові вимоги до національних систем освіти. Напрями розвитку вищої освіти, закладені в європейських документах, спричинили перегляд

національних політик у сфері освіти. Окреслено основні принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів, якими є відкритість і демократичність, інтернаціоналізація процесів освіти, підвищення автономії закладів освіти, диверсифікація навчальних програм, технологізація освітніх процесів.

10. Особливо значимим питанням визначено формування системи правового регулювання фінансування освіти – забезпечення конституційних гарантій права на освіту за рахунок бюджетів різних рівнів. Зазначені норми стосуються предмета бюджетного права, регулюють відносини між окремими елементами системи освіти – органами управління освітою різних видів і рівнів, відносини між органами управління освітою різних видів і підвідомчими організаціями, що здійснюють освітню діяльність. Інші взаємозв'язки між елементами, що входять в систему освіти, які наділені статусом осіб (взаємозв'язки між організацією, що здійснює освітню діяльність, педагогічними та іншими працівниками; взаємозв'язки між організаціями, що здійснюють освітню діяльність, і особами, які навчаються і (або) батьками (законними представниками) неповнолітніх осіб; взаємозв'язки між педагогічними працівниками та державними і місцевими органами влади, що здійснюють державне управління в сфері освіти, органами місцевого самоврядування, які здійснюють управління у сфері освіти, і інші взаємозв'язки), урегульовані крім фінансового права іншими галузями права, можна охарактеризувати як похідні від відносин, урегульованих адміністративним і фінансовим правом.

Відносини з фінансування освіти виконують функцію «базових» стосовно похідних, – адже, якби не існувало взаємозв'язків між органами управління освітою різних видів з приводу виділення та розподілу бюджетних коштів, так само як взаємозв'язків між органами управління освітою різних видів і підвідомчими організаціями, іншими організаціями, що здійснюють освітню діяльність, з приводу виділення та розподілу бюджетних коштів, то, відповідно, не могли б виникнути відносини між закладами освіти і особами, які

навчаються, між закладами освіти і їх працівниками.

11. Підкреслено, що освітні реформи, які відбуваються сьогодні в Україні неодмінно пов'язані і з реформуванням системи управління освітою. Модернізація системи управління відбувається шляхом переходу від адміністративно-бюрократичного до державно-громадського рівня. Новим кроком у формуванні ефективної системи управління освітою визначено державно-громадську модель управління.

Така форма управління має на меті поєднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем формування державної політики в галузі освіти, питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності.

12. Наголошено, що автономія закладів освіти не є повною та абсолютною і не може бути такою, з огляду на те, що заклади освіти виступають такими суб'єктами адміністративних правовідносин, які перебувають в положення субординації до органів управління освітою, а отже така автономія є завжди відносною.

Специфіка статусу закладів освіти зумовлює ще одну важливу проблему в цьому контексті. Якщо заклад освіти є державним або комунальним – державні органи або місцеві органи влади виступають одночасно і як засновники, і як суб'єкти публічних владних відносин, у структурі яких є повноважні органи управління освітою. Якщо ж заклад освіти не є публічним (державним або комунальним), то функції держави та місцевих органів влади вичерпуються лише повноваженнями публічного управління освітою, виключаючи компетенцію засновників. Така обставина істотно впливає на адміністративно-правовий механізм забезпечення автономії закладів освіти. Недержавні заклади освіти значно більше «автономні» у порівнянні з державними та комунальними закладами освіти, що зумовлюється їхнім цивільно-правовим статусом.

13. Встановлено, що державний контроль і нагляд у сфері освіти – це напрям діяльності (функція) уповноважених органів виконавчої влади, що включає державний контроль якості освіти та державний нагляд у сфері освіти,

як комплекс профілактичних, перевірочних, юрисдикційних і аналітичних заходів, спрямованих на попередження, виявлення та припинення порушень й встановлених законодавством вимог до якості освітньої діяльності, яка надається закладами освіти, інших вимог чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів в освітній сфері, що є важливим засобом забезпечення академічних прав і свобод громадян, педагогічних і науково-педагогічних працівників, дисципліни в системі освіти і безпеки (протидії булінгу) учасників освітнього процесу.

Юридичне значення державного контролю і нагляду в сфері освіти полягає в забезпеченні освітніх прав і свобод громадян і педагогічних (науково-педагогічних) працівників; в спрямованості на реалізацію рівності та свободи учасників відносин у сфері освіти, створенні безпечних умов для споживачів освітніх послуг і педагогічних працівників під час здійснення освітньої діяльності, тобто підтримка безпеки суб'єктів освітніх правовідносин. Державний нагляд і контроль у сфері освіти має такі власні функції: превентивну, охоронну, корекційну й виховну.

14. Підкреслено, що проблема взаємодії держави та суспільства в період реформування освіти на модернізаційній та інноваційній основі пов'язана з посиленням громадського інтересу до інноваційних процесів в освіті та з прагненням значної частини громадськості до практичної участі в управлінні освітою.

Сучасний стан управління освітою не дозволяє в повній мірі забезпечити вплив суспільства і окремих громадян на прийняття управлінських рішень.

Державно-громадське управління освітою, що склалося до теперішнього часу, враховує не всі форми прояву громадянської активності представників різних соціальних груп населення, не бере до уваги сформовані в суспільстві позиції та різні думки з питань освіти.

Взаємодія держави та суспільства – це узгоджена діяльність направлена на досягнення спільних результатів у процесі вирішення значущих для учасників проблем. Змістом взаємодії в системі державно-громадського

управління освітою є різні види діяльності – інформаційна, аналітична, експертна, консультативна тощо. Наявність механізмів взаємодії державних і громадських структур є одним з показників становлення та розвитку громадянського суспільства, суттєвою рисою якого є врахування громадської думки та громадських ініціатив.

Особливе значення має залучення громадян до обговорення та прийняття рішень з проблем освіти, оскільки, на відміну від інших сфер суспільного життя, освіта безпосередньо бере участь у створенні людського потенціалу майбутнього суспільства.

15. Узагальнюючи освітні тенденції в умовах глобалізаційних змін, виділено основні з них, які ставлять нові вимоги до національних освітніх систем, а саме: посилення конкуренції на ринку освітніх послуг, що зумовлює покращення якості їх надання у відповідності з критеріями, які визначає міжнародна спільнота при оцінці ЗВО, формування бренду закладу освіти; зміна вимог ринку праці, що вимагає перебудови освітніх програм ЗВО, впровадження міждисциплінарних програм, підготовку мультипрофесіонала здатного адаптовуватись до суспільних змін продиктованих викликами глобалізації; загроза втрати національної ідентичності студента, що ставить виклик усій національній системі освіти, який потребує вироблення механізмів ефективного захисту національного культурного та освітнього простору, посилення принципу національної спрямованості та національного самовизначення в освіті, формування у здобувачів освіти відповідальної щодо нації громадянської позиції; переорієнтація мети та змісту освіти, який полягає у формуванні «людини світу» з активною громадянською позицією; модернізація форм і методів здобуття освіти, яка відбувається під впливом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і зумовлює розвиток віртуальних університетів, які стають затребуваною освітньою платформою в умовах глобалізації.

16. Доведено, що важливу роль в інтернаціоналізації освітнього процесу відіграє участь здобувачів освіти у позанавчальній діяльності, орієнтованій на

включення здобувачів освіти в міжнародний і міжкультурний діалог. Цей напрям діяльності успішно реалізується закладами освіти країн-членів Європейського Союзу. Заходами, спрямованими на розвиток і підтримку багатомовного полікультурного середовища в університетах, є: створення та підтримка діяльності громадських об'єднань здобувачів освіти, що займаються питаннями поширення ідей толерантності, взаємоповаги в питаннях міжнаціональних відносин, сприяння іноземним здобувачам освіти в адаптації до нових умов; організація заходів з вивчення іноземних мов; залучення здобувачів освіти до організації та проведення міжнародних літніх і зимових шкіл за участю зарубіжних здобувачів освіти; залучення здобувачів освіти у волонтерську діяльність у співпраці з місцевими міжнародними організаціями, із зарубіжними громадськими і освітніми організаціями, включаючи виїзд здобувачів освіти за кордон для виконання волонтерської діяльності; реалізація просвітницьких проектів і програм з питань міжкультурної та міжнародної взаємодії із залученням місцевих та іноземних здобувачів освіти (можливо дистанційно).

Під час участі в перерахованих заходах здобувачі освіти знайомляться з культурою інших народів, глибше пізнають власну культуру, засвоюють норми та правила взаємодії в багатомовному та полікультурному середовищі, підвищують рівень толерантності, володіння іноземними мовами, набувають навичок самоорганізації, самоврядування, роботи в команді, розвивається критичне та творче мислення здобувачів освіти.

Встановлено, що важливою складовою інтернаціоналізації освітнього процесу є міжнародні партнерські відносини (угоди), у межах яких реалізуються освітні та науково-дослідні проекти, програми академічної мобільності. Наявність партнерських угод не свідчить про ефективність інтернаціоналізації освітнього процесу. Наявні партнерські договори повинні бути робочими, що має проявлятися в систематичній реалізації зазначених напрямів діяльності: академічна мобільність здобувачів освіти і викладачів, реалізація освітніх і науково-дослідних проектів.

17. Обґрунтовано, що модернізація наглядово-контрольних правовідносин у сфері освіти є процесом оновлення, удосконалення цих правовідносин на основі наявних досягнень юридичної науки, науки державного управління та законодавчого регулювання змісту, закріплення правового статусу їх суб'єктів. Виділено три основних шляхи модернізації: оновлення адміністративного законодавства пов'язаного з організацією та здійсненням державного нагляду і контролю у сфері освіти; оновлення підходів до проведення наглядово-контрольні заходів у сфері освіти; оновлення інформаційної доступності та відкритості центральних і місцевих органів виконавчої влади, які здійснюють державний нагляд і контроль у сфері освіти.

18. Запропоновано зміни і доповнення до норм чинного законодавства, зокрема Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р., Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р № 710 «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» та Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».

Напрацьовано проект Концепції інноваційного розвитку закладу освіти, а також проект Типового положення про територіальний орган Державної служби якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія освіти: навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
2. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): дис... д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2003. 412 с.
3. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз): дис... д-ра філос. наук: 09.00.03. Дніпропетровськ, 2006. 418 с.
4. Стасюк Г.Є. Освіта як чинник державотворення: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.10. Київ, 2008. 16 с.
5. Плахотнік О.В. Суб'єкт в освітньому просторі: соціально-філософський аналіз: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03. Харків, 2004. 18 с.
6. Омельченко, О. П. Духовний розвиток учнівської молоді у регіональному культурно-освітньому просторі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2006. 20 с.
7. Сігаєва Л.Є. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ - початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2010. 41 с.
8. Кротік Н.Л. Становлення і розвиток єврейської освіти в Україні (20-30 рр. ХХ століття): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Кам'янець-Подільський, 2007. 275 с.
9. Пасінович І.І. Державне регулювання вищої освіти в умовах ринкових відносин: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2009. 20 с.
10. Бронська А.М. Освіта як інституційний чинник інноваційного розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 Київ, 2010. 20 с.
11. Тітар О.О. Освіта як фактор економічного розвитку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01. Харків, 2009. 16 с.

12. Шумар Н.Л. Державне регулювання фінансового забезпечення розвитку освіти в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.03 Донецьк, 2008. 19 с.
13. Марущенко О.А. Становлення інноваційної освіти в Україні: автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2004. 20 с.
14. Мельничук О. Право людини на освіту: монографія. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2013. 440 с.
15. Ковешников Е. М., Салщцева Н. Г., Стешенко Л. А. О народном образовании. М.: Юрид. лит, 1974. 128 с.
16. Барабашева Н. С. Правовой статус вузов в СССР. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. 216 с.
17. Государственное управление народным образованием в СССР/ отв. ред. М. А. Биндер. Алма-Ата: Наука Казахской ССР, 1980. 192 с
18. Сапаргалиев Г. С. Правовые вопросы школьной реформы. Алма-Ата: Казахстан, 1985. 75с.
19. Сапаргалиев Г. С., Баянов Е. Б. Правовые основы развития народного образования. Алма-Ата: Наука, 1983. 188 с.
20. Сапаргалиев Г. С. Развитие советского законодательства о народном образовании. Советское государство и право. 1974. № 3. С. 19-24.
21. Дорохова Г. А. Управление народным образованием в СССР. М.: Юрид. лит., 1965. 179с.
22. Дольникова Л. А. Конституционное право на образование советских граждан: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Саратов, 1983. 15 с.
23. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2005. 205 с.
24. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2010. 376 с

25. Романенко К. М. Конституційне право громадянина на освіту в Україні: стан і тенденції розвитку: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Запоріжжя, 2008. 213 с

26. Комзюк В. Т. Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти в Україні. *Форум права*, 2017. №5 С. 181-188. URL: <http://forumprava.pp.ua/files/181-188-2017-5-----28-.pdf>.

27. Андрущенко В. П., Савельєв В. Л. Освітня політика (огляд порядку денного). Київ: МП Леся, 2010. 368 с.

28. Нежива О.М. Феномен освітньої політики: національний та міжнародний виміри: монографія. Київ: Зовнішня торгівля, 2017. 278с.

29. Шульга Н. Д. Державна освітня політика як інструмент соціально-економічного розвитку України: автореферат дис... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2018. 36 с.

30. Тамм А.Є., Радченко О.В., Поступна О.В. Державна політика і управління в освіті: підручник. Харків: Видавництво Асоціації докторів наук державного управління, 2011. 271 с.

31. Шаповал Р.В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 36с.

32. Литвин І. Адміністративно-правові відносини у сфері надання освітніх послуг: монографія. Харків: Панов, 2016. 428с.

33. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с. ; Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / Бугров В., Гожик А., Жданова К., Зарубінська І., Захарченко В., Калашнікова С., Козієвська О., Линьова І., Луговий В., Оржель О., Рашкевич Ю., Таланова Ж., Шитікова С.; за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. Київ: ДП «НВЦ Пріоритети», 2014. 156 с.

34. Вербицька А. В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір: монографія. Чернігів: О.В. Брагинець, 2017. 209 с.

35. Корсак К. В. Європейський простір вищої освіти і Україна. *Вища школа*, 2005. № 1. С. 47-56.; Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів»: монографія. Київ: МАУП-МКА, 1997. 208 с. Зміни організації вищої освіти під впливом глобалізації *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні: Збірник тез науково-практичної конференції* (м. Львів, 27 квітня 2017 р.); (у 2-х ч.) // Відп. за вип. Н.П. Бортник; Кафедра адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». К.: ПП «Комп'ютерний дизайн», 2017. Ч. 1. С.149–151

36. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір: монографія / І.С. Каленюк та ін. Чернігів: Деснянська правда, 2011. 165 с. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія. Київ: Знання, 2012. 343 с.

37. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. Київ: Політехніка, 2003. 195 с.

38. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: монографія. Х.: Вид-во Харківського національного ун-ту внутр. справ, 2010. 376 с

39. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 37 с.

40. Аверьянов А.Н. Системное познание мира. Методогические проблемы. М.: Изд. Полит. лит., 1985. 261 с.

41. Ганьба О. Б. Особливості сучасної методології правових парадигма пізнання: гуманітарні питання наукових досліджень 2016. № 2 (13). URL: <http://oaji.net/articles/2016/1739-1460056385.pdf>

42. Пунченко О. П. Методологічні новації у сучасному науковому пізнанні. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. Вип. 57. С. 27-37.

43 Чернілевський Д.В. *Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник*: Вид. 2-ге, допов. Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.

44. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 138-141. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32101/1/23-138-141.pdf>. Хомишин І.Ю. Глобальні виклики в освіті. *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2016. №3. ч.2. С.36-39. Глобалізація та її вплив на систему вищої освіти *Аеро-2017. Повітряне і космічне право*: матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів (м. Київ, 23 листопада 2017 р.). Том 2. Тернопіль: Вектор, 2017. С. 243–247.

45. Ортинський В. Новітні методи дослідження адміністративно-правових явищ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*, 2014. № 782. С. 5-9. Хомишин І.Ю. Мета сучасної правової політики у сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, Серія: юридичні науки. Львів, 2016. № 845. С. 167-172.

46. Корсак К. В. *Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз*: монографія. Київ: Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. 222 с.

47. Реєнт О.П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу. *Український історичний журнал*. 1999. № 3. С. 3-22. URL: Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_1999_3_3.

48. Андрущенко, В. Герменевтика освіти (спроба теоретичного аналізу). *Вища освіта України*, 2014. № 4. С. 5-9. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/17563>.

49. Калініченко І.О. Понятійна термінологія інклюзивної освіти в Україні. *Постметодика*. 2011. № 1. С. 12-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2011_1_4.

50. Ананьїн В. О. Навчально-виховний процес у сучасній вищій школі: системний підхід. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 16-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_1_4.

51. Дупак Н.В. Особливості реалізації системного підходу до стандартизації професійної освіти. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 109-124.

52. Мартюшов Л. Н. Методы исторического исследования: учебное пособие. Екатеринбург, 2016. 86 с.

53. Касьянова О. М. Парадигмальний підхід до розвитку теорії та практики освіти. *Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини*. 2017, № 1. С. 89-94.

54. Подік І. І. Правова норма в системі соціального нормотворення: науково-юридична парадигма. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2017. № (102). С. 41-53.

55. Панасюк І. О., Шаповалова Н. П. Право як соціокультурний феномен. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*, 2018. Том 2, № 10. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/6165/6194>.

56. Loth M. Limits of Private Law: Enriching Legal Dogmatics. *Hofstra Law Review*, 2007. Vol. 35. № 4. p.1733. URL: <https://www.hofstralawreview.org/2012/05/15/limits-of-private-law-enriching-legal-dogmatics/>.

57. Кельман М. С. Методологія правознавства: становлення і основні напрями розвитку. *Психологія*. 2015. № 4. С. 33-56.

58. Гюнтер Тойбнер. Контуры конституционной социологии: преодоление исключительности государственного конституционализма. *Сравнительное конституционное обозрение*, 2016. № 1. С.41-55 URL: <http://ilpp.ru/journal/sko/arhiv-nomerov-zhurnala-sko/contents/10-21128-1812-7126-2016-1-41-55/>.

59. Teubner G. Rechtswissenschaft und -praxis im Kontext der Sozialtheorie. Rechtsvergleichung und Rechtsvereinheitlichung. Tübingen, 2015. pp. 142-164. URL: https://www.jura.uni-frankfurt.de/55104664/Sozialtheorie_RechtDT-Mohr.pdf.

60. Бочарова Н. В. Роль суду ЄС у конституціоналізації правової системи Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 14-18.

61. Стрельцова О. Конституціоналізація правової системи: поняття та сутнісні риси. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 75-81.

62. Ковальський В. С. Функції права: ціннісний та сутнісний виміри. *Юридична Україна*. 2012. № 9. С. 4-9.

63. Парпан У. Парадигма вищої освіти в умовах інтеграційних викликів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*, 2018. № 889. С. 30–36. Хомишин І.Ю. Місце і роль людини в сучасному освітньому просторі. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції: збірник матеріалів науково-практичної конференції*; (Львів, 8–9 лютого 2016 р). Львів, 2016. С.47– 49.

64. Тарахонич Т. І. Види правового регулювання: теоретичні аспекти розуміння. *Часопис Київського університету права*, 2014. № 4. С. 28-31.

65. Про департизацію державних органів, установ та організацій: Постанова Верховної ради України від 24.08. 1991 р. № 1429-ХІІ База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1429-12>

66. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1060-12>

67. Русин М.О. Етапи правового регулювання вищої освіти в Україні в період незалежності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №4. С. 274-276. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/1.pdf.

68. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

67. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1977-12>.

68. Про утворення Міністерства освіти України та ліквідацію Міністерства народної освіти України і Міністерства вищої освіти України від 12.12.1991 р. № 2. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2/91>.

69. Програма розвитку народної освіти Української РСР на перехідний період (1991 – 1995 рр.): Рішення колегії Міністерства народної освіти УРСР від 19.06.91 р. протокол № 6/37. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. 1991. № 15 – 16. С. 3-36.

70. Гуз. А. М. Державна політика в галузі шкільної правової освіти України (кінець ХХ ст. - початок ХХІ ст.) *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: науковий вісник: збірник наукових праць*. 2009. Вип. 28. С. 102-109.

71. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/896-93-п>.

72. Про рекомендації учасників парламентських слухань про стан освіти в Україні: Постанова Верховної ради України від 17.02.1995р. № 72/95-ВР. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/72/95-вр>.

73. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

74. Концепція позашкільної освіти і виховання Затверджено колегією Міністерства освіти України Протокол № 16/3-8 від 25.12.1996 р. URL: <http://palas.km.ua/ua/normativno-pravova-dokumentatsiya>.

75. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр>.

76. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/651-14>.

77. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1841-14>.

78. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2628-14>.

79. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2984-14>.

80. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2402-14>.

81. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001р. № 2558-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2558-14>.

82. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/347/2002>.

83. Про підсумки парламентських слухань «Про виконання законодавства щодо розвитку загальної середньої освіти в Україні» від

24.10.2002 р. № 210-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210-15>.

84. Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» 04.06.2004 р. № 1755-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/1755-15>.

85. Про заходи щодо вдосконалення системи вищої освіти України: Указ Президента України від 17.02.2004 № 199/2004 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/199/2004>.

86. Про затвердження програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки Українина 2004-2005 роки: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. №49 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0049290-04>.

87. Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Наказ Міністерства освіти і науки України від від 20.10. 2004 р. № 812. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0812290-04>.

88. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Наказ Міністерства освіти і науки України від 30.12. 2005 р №774. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0774290-05>.

89. Кавалеров А.І. Євроінтеграція: Болонський процес і Україна: монографія / А. І. Кавалеров, В. І. Ворніков. О.: Астропринт, 2012. 231 с.

90. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 04.07.2005 № 1013/2005. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1013/2005>.

91. Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні: Указ Президента України від 25.09.2008 р. № 857/2008. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/857/2008>.

92. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету міністрів України від 23.11.2011 № 1341. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1341-2011-п>.

93. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556-VII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18>.

94. Про наукову і науково-технічну діяльність від 26.11.2015 р. № 848-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/848-19>.

95. Комунікаційна стратегія МОН 2017-2020 схвалена рішенням колегії МОН від 26.05.2017 №4/1-15 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikacijna-strategiya-mon-2017-2020.pdf>.

96. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19>.

97. Авер'янов В. Адміністративна реформа. Науково-правове забезпечення. Віче. 2002. № 3. С. 32–48.; Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. Право України. 2006. № 5. С. 11-17.; Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Кізіма Н. В. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 668 с.; Адміністративне право України: підруч. / Авер'янов В. Б., Додін Є. В., Ківалов С. В. та ін. Одеса: «Юридична література», 2003. 896 с.; Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П., Ківалов С. В. та ін.; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

98. Адміністративне право України: підруч. / Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. та ін. Київ: «Юрінком Інтер», 2005. 544 с.

99. Адміністративне судочинство України: навчальний посібник / Н.П. Бортник ... та ін.; за загальною редакцією О.І. Остапенка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 233 с.

100. Васильев, А.С. Административное право Украины. Общая часть : учебное пособие для вузов. 3-е изд Харьков: Одиссей, 2003. 288 с.

101. Административное право Украины: учеб. / Битяк Ю. П. Богуцкий В. В., Гаращук В. Н и др. Харьков: Право, 2003. 576 с.; Гаращук В. М. Деякі проблемні питання теорії та практики застосування адміністративного права в Україні. Кримський юридичний вісник. 2009. Вип. 3 (7). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kyuv/2009_3/08.pdf.

102. Гончарук В.В. Державно-громадські засади управління розвитком загальноосвітніх навчальних закладів у регіоні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук Старобільськ: Новоград, 2017. 20 с.

103. Голосніченко І. П., Стахурський М. Ф., Золотарьова Н. І. Адміністративне право України: основні поняття: навч. посіб. Київ: ГАН, 2005. 232 с.; Адміністративна відповідальність: навч. посіб. / за заг. ред. проф. І. П. Голосніченка. Київ: КІВС, 2003. 112 с. С. 6–7.

104. Додін Є. В. Административная деликтология: курс лекций. Одесса: АО БАХВА, 1997. 115 с.; Адміністративне право України: підруч. / Авер'янов В. Б., Додін Є. В., Ківалов С. В. та ін. Одеса: «Юридична література», 2003. 896 с.

105. Калюжний Р. Адміністративне право України: законодавчі визначення: словник-довідник / уклад. Р.А. Калюжний, С.В. Петков; Інститут права ім. Володимира Сташиса Класичного приватного університету. Запоріжжя: КПУ, 2009. 218 с.; Адміністративне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Забарний Г. Г., Калюжний Р. А., Терещук О. В.,

Шкарупа В. К. Київ: Вид-во Паливода А. В., 2001. 194 с.; Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

106. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 255 с.; Колпаков В. К. Адміністративне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

107. Адміністративне право України: підруч. / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ: Істина, 2008. 457 с.

108. Комзюк А. Т. Адміністративна юстиція в Україні: навчальний посібник / Г.О. Пономаренко ... та ін.; за заг. ред. А.Т. Комзюка. Київ: Прецедент, 2009. 198 с.

109. Кузьменко О. В. Курс адміністративного права України: підруч. / за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

110. Нижник Н.Р., Мосов С.П. Теоретичні аспекти державного управління: монографія. Чернівці: Технодрук, 2011. 247 с.

111. Організаційні засади управлінської діяльності в органах внутрішніх справ України: Навчально-методичний посібник / В. Л. Ортинський, Зоряна Романівна Кісіль, Мирослав Володимирович Ковалів; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ Львів, 2006 247 с.

112 Остапенко О.І., Хитра О.Л. Юрисдикційна діяльність органів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення: навчальний посібник Львів: Растр-7, 2017. 218 с.

113. Бандурка О., Рябченко О. Державне управління вищою освітою в Україні. Проблеми. Шляхи вдосконалення. Новий Колегіум. 2000. № 1. С. 18–20,

114. Стеценко, С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 622,

115. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / С.В. Ківалов ... та ін. ; за ред. С.В. Ківалова, О.І. Харитонові. Харків: Одіссей, 2008. 558 с.

116. Шамрай В. О. Державне управління військовими формуваннями воєнної організації: стан та тенденції розвитку в сучасній Україні: автореф. дис. ... д-ра з держ. управл. Київ, 1999. 35 с.

117. Шкарупа К.В. Адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог державного виконавця: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2010. 18 с.; Адміністративне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Забарний Г. Г., Калюжний Р. А., Терещук О. В., Шкарупа В. К. Київ: Вид-во Паливода А. В., 2001. 194 с.

118. Бохновської І. П., Ковальчук Ю. І. Правова система як цілісний і структурований комплекс правових явищ. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 18-21.

119. Бондаренко К. Деякі аспекти реформи адміністративного права. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2016. № 5/2. С. 7-11. Хомишин І.Ю. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», Серія: «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 85. С.116-121.

120. Завальна Ж. В. Розвиток концепцій адміністративного права на території сучасної України: ретроспективний аналіз. *Форум права*, 2015. № 5. С. 80-84.

121. Ланцедова Ю. А., Тунтула А. С., Шаповалова О. И. Новая доктрина классификации юридических наук, сущность и перспектива развития их отдельных групп (приглашение к дискуссии). *Журнал східноєвропейського права*, 2014. № 3. С. 45-59.

123. Кириченко А. А. Гипердоклад о более двухстах пятидесяти лучших доктринах и концепциях юриспруденции научной школы профессора Аланкира: коллективная монография. 2 издание. Николаев: Институт истории, политологии и права, 2015. 1008 с.

124. Бобирецька Н. С. Механізм взаємодії нормативно-правових приписів в системі джерел права України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2018. № 5. С.10-13.

125. Левицька Н. Юридичні конструкції та система права: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 169-173.

126. Мельник Р. С. Що розуміти під категорією «система права»? *Адміністративне право і процес*. 2012. № 1. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-1-2012/item/23-shcho-rozumity-pid-katehoriyeu-systema-prava-melnyk-r-s>.

127. Авер'янов В. Б. Необхідність врахування євроінтеграційних вимог на становлення нової української адміністративно-правової доктрини. *Правова держава*. 2010. Випуск 21. С. 183-191.

128. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

129. Бірюкова А. Г. Співвідношення приватного та публічного права: дуалістичний аспект. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 76-80. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/16.pdf.

130. Миколенко О. І. Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 58-64.

131. Курінний Є. Об'єкт і предмет українського адміністративного права: змістовна та аксіологічну сутність категорій. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 43-51.

132. Рогачов Ю.М. Нова наукова доктрина адміністративного права як шлях до реформування адміністрування податків і зборів в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 2 (8). URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-8-2014/item/285-nova-naukova-doktryna-administratyvnoho-prava-yak-shlyakh-do-reformuvannya-administruvannya-podatktiv-i-zboriv-v-ukrayini-rohachov-yu-m>.

133. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та проблеми фінансування освіти і науки в Україні: Постанова Верховної Ради України від 12.07.2017 р. № 2133-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 34. Ст. 374.

134. Правова доктрина України. У 5 томах. Том 2. За заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків, Право. 2013. 864 с.

135. Освіта в Україні: базові індикатори інформаційно-статистичний бюлетень. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2018. 220 с.

136. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n13>.

137. Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна - НАТО на 2018 рік: Указ Президента України від 28.03.2018 р. № 89/2018. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2018>.

138. Легка О. В. Застосування норм права як спосіб реалізації норм права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С.12-15.

139. Кабріяк Р. Кодификации. Пер. с фр. Л. В. Головки. Москва: Статут, 2007. 476 с.

140. Гуменюк Т. І. Сучасні порівняльно-правові дослідження: основні критерії модернізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. №3 С. 7-11 URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2018/4.pdf.

141. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права. 2-ге видання перероблене та доповнене. Пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов ; відп. ред. О. Сироїд. Київ: К.І.С., 2009. 552 с.

142. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#n23>.

143. Про внесення зміни до статті 80 Закону України «Про освіту» щодо забезпечення освітнього процесу належними умовами для праці та здобуття освіти: Закон України від 20.12.2018р. № 2661-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2661-19#n23>.

144. Кириченко О. А, Тунтула О. С. Новітній юридичний доктринальний базис розвитку історії та інших напрямків суспільного і гуманітарного знання *Військово-історичний меридіан. електронний науковий фаховий журнал*. 2015. № 9. С. 105-116.

145. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the implementation of Sustainable Development: programme and meeting document. 2016 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656>.

146. Решота В. Правова доктрина в системі джерел адміністративного права України. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2018. Серпень. С. 49-51.

147. Гапотій В. Д. Верховенство права: сучасні наукові концепції: монографія. Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2016. 194. с. URL:<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1899/1>.

148. Пильгун Н. В., Рощук М. В. Реалізація принципу верховенства права як необхідна умова побудови правової держави. *Юридичний вісник*. 2012. № 4 (25). С. 30-34.

149. Освітнє право: навч. посіб. для студ. гуманіт. ВНЗ / Астахов В. В., Астахова К. В., Войно-Данчишина О. Л. та ін.; за заг. ред. В. В. Астахова. Харків: Вид-во НУА, 2011. 188 с. Астахов В. В. Правове регулювання функціонування в Україні вищих закладів освіти, заснованих на недержавній

формі власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 1999. 19 с.

150. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекций. Москва: «Юридическая литература», 1997. 400 с.

151. Бакуменко В.Д. Державно-управлінські рішення: навчальний посібник. Академія муніципального управління. Київ: ВПЦ АМУ, 2012. 340 с.; Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Михненко А. М. та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

152. Валєєв Р. Г. Освітнє право України: навч. посіб. Луганськ: Елтон-2, 2011. 287 с.

153. Зигало О. А. Державна освітня політика франції в контексті європейської співпраці у сфері освіти. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 115-117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_7_36.

154. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія. Київ: Знання, 2012. 343 с.

155. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті. Полтава: ПОШПО, 2006. 328 с.

156. Козарь Т. П. Соціально-політичні та політико-економічні особливості реалізації державної освітньої політики. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2015. № 1. С. 21-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drdu_2015_1_6.

157. Красняков Є. В. Державна політика в галузі освіти в Україні: теоретико-історичний аспект: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2012. 330 с.; Красняков Є. В. Державна освітня політика: сутність поняття, системність, історико-політичні аспекти. Віче (журнал Верховної Ради України). 2011. № 20. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2757/>); Красняков Є. Державна політика в галузі освіти та її фінансове забезпечення. *Вісник*

Національної академії державного управління при Президентіві України. 2009. Вип. 4. С. 283-290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_4_37.

158. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). Київ: Грамота, 2003. 216 с.

159. Луговий В. І. Управління освітою: навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління». Київ: Вид-во УАДУ, 1997. 302 с.

160. Ніколаєнко С. М. Законодавча база управління навчальними закладами. Київ: НУБіП України, 2015. 225 с.; Вища освіта в Україні: порядок денний для реформ KAS Policy Paper / за заг. ред. Є. Б. Ніколаєва. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. 2017. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/KAS-PP-28-Higher-Education-in-Ukraine.pdf> с. 22; Ніколаєнко С. В освіті – інформаційна революція. Дзеркало тижня. 2006. № 1. URL: <http://www.dt.ua/3000/3300/52284>

161. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. 326 с.

162. Пшенична Л. В. Державне сприяння адаптації системи вищої освіти в Україні до вимог Болонського процесу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2009.

163. Фролов Ю. М. Вищі навчальні заклади як суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти. *Форум права*. 2013. № 2. С. 568–573. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

164. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_1_15.

165. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика». Київ: НАДУ, 2012. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>.

166. Ващук Ю. О. Сутнісні аспекти правової політики. *Форум права*. 2014. № 1. С. 67-71.
167. Тернавська В. М. Принципи сучасної правової політики України. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 51-56.
168. Музика Л. А. До питання визначення сутності та ознак правової політики. *Форум права*. 2016. № 1. С. 202-206.
169. Бондаренко В. А. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання у контексті соціальних змін в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. № 1. С. 164-172.
170. Береза Н. В. Правова політика сучасної України: проблеми і перспективи розвитку. 19.03.2015. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1367/>.
171. Руданецька О. С. Правова політика держави в умовах трансформації суспільства: теоретико-правовий аспект: автореф. дис.. ... канд.. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2014. 22 с.
172. Хомишин І. Ю. Мета сучасної правової політики у сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2016. № 845. С. 167–172.
173. Інноваційні дослідницькі університети як чинник модернізації освітньо-наукової сфери та розбудови суспільства знань. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1427/> .
174. Хомишин І. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2016. № 855. С. 116-121.
175. Щокін Р.Г. Мета і цілі державної політики у галузі освіти: сучасний стан бачення проблеми. *Право. ua*. 2017. № 3. С. 41-46.

176. Заїка Ю. А. Регулювання ринку освітніх послуг як необхідна умова розвитку сфери вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 3 (75). С. 194-199.

177. Буковецька, Ю. І. Сучасні підходи до визначення сутності та класифікації інновацій. *Економічний аналіз*. 2014. Том 17. № 1. С. 32-37.

178. Думанська І. Ю. Сутність, критерії та наукові підходи до трактування категоріального апарату теорії інновацій в АПК. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 13. С. 191-197.

179. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

180. Головка С. Г. Перспективи інноваційного розвитку вітчизняної наукової та освітньої галузі у вимірах сучасного законодавства. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (29). С. 42-49.

181. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 166.

182. Стасюк Г. Є. Інноваційні пріоритети регіональної освітньої політики. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_39.

183. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

184. Проект Стратегії інноваційного розвитку України до 2030 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiynogo-rozvitku-ukraini.pdf> .

185. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.

186. Тицька Я. О. Державна політика у сфері освіти: правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 55-60.

187. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.06.2016 р. № 402-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80>.

188. Щодо удосконалення системи охорони інтелектуальної власності суб'єктів реального сектору економіки України. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Грудень 2018 року. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/111Zapiska-Voloshin,-SHehlovich-Intvlasnist-APU-19.12-fcc02.pdf>.

189. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.06.2016 р. № 402-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.

190. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2018 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.03.2018 р. № 244-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2018-%D1%80>.

191. Про утворення Ради з питань інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 90. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2018-%D0%BF>.

192. Про затвердження плану заходів щодо реформування вітчизняної наукової сфери: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2018 р. № 776-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776-2018-%D1%80/print>.

193. Розвиток інноваційної системи України в європейському науково-технологічному просторі: наукова доповідь. За ред. І.Ю. Єгорова. Київ: НАН України 2018. 198 с.

194. Глібко С. В. Наукові парки України: правовий аспект. Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20 жовтня 2017 р.) Харків. 2017. С. 44-50.

195. Сиченко В. Державна освітня політика в контексті європейської інтеграції. *Вісник НАДУ*. 2008. №. 2. С. 249.

196. Вітер І. Вплив глобалізації на європейські інтеграційні процеси. Антологія творчих досягнень. К.: ІСЕМВ НАН України, 2004. Вип. 1. С. 125-131.

197. Дворецька Г.В. Соціологія: Навчальний посібник. К.:КНЕУ, 2002. 472 с.

198. Бистрицький Ю. Конфлікт культур і методологія толерантності. *Філософська думка*. 2011. № 4. С.102-119.

199. Burbules, N. C. C. A Torres Globalization and Education: An Introduction. *Globalization and Education: Critical Perspectives*. N. Y.: Routledge, 2000. pp. 1-26.

200. Десятов Т.М. Національні рамки кваліфікацій у країнах ЄС: порівняльний аналіз: наук.-метод. посіб. К.: «Артек», 2008. 263 с.

201. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу. пер. з англ. К.: К.І.С., 2005. 466 с.

202. Аналіз освітньої політики: теорія і практика управління на місцевому рівні: наук. посіб. / авт. кол: В.Г. Базилюк, Т.Є. Бойченко, Л.М. Забродська та ін. К.: Вид-во ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2014. 306 с.

203. Болонський процес у період до 2020 року – Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009р.) URL:

[http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/leven_luven-lyan-
nevske_komyunike_2009.pdf](http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/leven_luven-lyan-
nevske_komyunike_2009.pdf)

204. Про створення Європейського простору вищої освіти: Будапештсько-віденська декларація (Будапешт та Відень, 11-12 березня 2010р.) URL: http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/budapeshtsko-videnska_deklaraciya_2010.pdf.

205. Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти (Бухарест 26 та 27 квітня 2012 р.) URL:http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/buharestske_komyunike_2012.pdf.

206. European higher education in the world Communication from the Commission to European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Brussels, 11.7.2013. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0499>.

207. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.

208. Наливайко Л. Р. Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції. *Право і суспільство*. 2015. №3(3). С.31-36. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_3\(3\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_3(3)_8).

209. Каленюк І. С. Напрями трансформації механізмів фінансування освіти в сучасному світі. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 24-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_1_4.

210. Вербицька А.В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір: монографія. Чернігів: Видавець Брагинець О. В., 2017. 210 с. Хомишин І.Ю. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток освіти в Україні *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали засідання круглого столу; (м. Львів, 29 лютого 2016 р.). Львів: Вид-во ПП «Леся», 2016. С. 17–19.

211. Сергеева Л. Диверсифікація професійної освіти у контексті інституційного розвитку професійно-технічного навчального закладу. *Theory and methods of educational management* № 1 (14), 2014. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_14/11.pdf.

212. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

213. Михайліна Т. Ціннісноорієнтований концепт правосвідомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 119-123.

214. Габаковська Х.В. Дослідницький підхід як елемент методології у сучасній юриспруденції: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2018. 207 с.

215. Сич Т. Роль методології в процесі розвитку науки. *Гірська школа українських Карпат*. 2016. № 14. С. 74-78.

216. Єсімов С. С. Вплив інформаційного права на процес реформування суспільних відносин в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Серія: юридичні науки. 2016. № 850. С.15-21.

217. Хряпченко В. П. Галузі в системі українського права: правове моделювання: дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.01. Одеса, 2018. 188 с

218. Чабанна М. В. Подолання догматів тоталітарної ідеології щодо політики як суспільного явища. *Політична наука в Україні: у двох томах*. Київ: Юрінком Інтер, 2016. Т. 2. С. 9-21.

219. Правознавство підручник/за ред. В. В. Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 736 с. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava1/R1G1par1.htm>.

220. Habermas J. Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1998. 667 p.

221. Гончаренко О. М. Питання верховенства права та саморегулювання господарської діяльності. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 70-75.

222. Косович В. М. Нормативне закріплення принципів права як чинник досконалості нормативно-правових актів України. *Науково-інформаційний вісник*. *Право*. 2013. № 7. С. 40-50.

223. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів: Край, 2008. 224 с.

224. Тарасов Д. Ю. Принципы правового регулирования экономических отношений как условие достижения эффективности норм права. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsiyu-pravovogo-regulirovaniya-ekonomicheskikh-otnosheniy-kak-uslovie-dostizheniya-effektivnosti-norm-prava>

225. Полянченко А. О. Принципи права: сучасний загальнотеоретичний погляд. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 55-60.

226. Полянничко А. О. До питання про принципи та норми права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2013. Випуск 22. Частина I. Том 1. С. 71-73.

227. Фуллер Л. Л. Мораль права. Київ: Сфера, 1999. 232 с

228. Юровська В. Диспозитивне адміністративно-правове регулювання запровадження й функціонування стандартів освіти та освітніх програм: поточний стан і перспективи вдосконалення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 100-105.

229. Волинець В. В. Становлення вчення про функції і призначення держави в політико-правовій теорії Дж. Локка. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 5. С. 97-104.

230. Ряшко В. І. Науково-педагогічна діяльність Гегеля. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична 2013. № 2. С. 493-503.

231. Макух О. Сучасні тенденції освітньої політики європейського союзу: відголос в Україні. Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції, 2018. С. 318-329.

232. Авксентьев А., Широченков М. Роль практик ЄС у реформуванні вищої освіти в Україні. Європейські інтеграційні процеси у ХХІ столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції, 2018. С. 12-20.

233. Бутнік-Сіверський О.Б. Ознаки нової інтелектуальної економіки: інноваційна технологічна реструктуризація, інтенсифікація та пориви. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 5 (97). С. 51-60.

234. Дзюба С. Модернізація національної системи вищої освіти як одна з передумов входження України до єдиного європейського освітнього простору. Європейські інтеграційні процеси у ХХІ столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції, 2018. С. 158-166.

235. Європейські інтеграційні процеси у ХХІ столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2018 р.). Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції. 2018. 677 с.

236. Крисоватий А. Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика. *Психологія, суспільство*. 2015. № 1. С. 114-121.

237. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 27-33.

238. Коваленко І. І. Інтегративне праворозуміння в контексті феноменологічного осягнення права. *Вісник Національного університету*

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 2. С. 129-140.

239. Чорна А. М. Концепція А. Тойнбі як основний етап у розвитку теорії локальних цивілізацій. *Вісник НТУУ-КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2011. Випуск 3. С. 75-79.

240. Хомишин І. Ю. Сучасні інформаційні технології в освіті. ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 205-208.

241. Гасангусейнович И.М. Правовое регулирование отношений в сфере образования: автореф. дис ... канд. юрид. наук.: 12.00.01. Казань, 2012. 20 с.

242. Юридична енциклопедія: в 6 т. / відпов. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Укр. енцикл., 1998. 672 с.

243. Шаповал Р. В. Правове регулювання освіти в Україні. *Форум права*. 2011. №1. С. 1110–1115. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11srvovu.pdf>.

244. Бевзенко В.М. Сутність та поняття адміністративно-правового регулювання. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 162-167.

245. Шаповал Р. В. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 372 с.

246. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова КМУ від 16.10.2014р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п>

247. Місії, функції та стратегія. Офіційний сайт міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/misiya-ta-funkciyi>.

248. Комунікаційна стратегія МОН 2017-2020: рішення колегії МОН від 26.05.2017 №4/1-15. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/komunikacijna-strategiya-mon-2017-2020.pdf>.

249. Положення про Державну службу якості освіти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018р. № 168. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-п>.

250. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15. 04.2015 № 244 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-п#n15>.

251. Бесчастний В. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 21. С.54-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2009_21_15.

252. Геець І. В. Правове регулювання відносин у сфері освіти в Україні. Форум права. 2016. № 4. С. 60–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

253. Романенко К. М. Конституційне право громадянина на освіту в Україні: стан і тенденції розвитку: автореф. дис ... канд. юрид. наук.: 12.00.02. Харків, 2008. 20 с.

254. Рожков И.А. Становление образовательного права в Российской Федерации. Директор школы. 2000. № 6. С.81-86 URL: <http://ecsosman.hse.ru/rubezh/msg/16710942.html>.

255. Андрусишин Б.І. Освітнє право України: деякі дискусійні проблеми. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. 2010. Вип. 12. С. 3–18.

256. Фролов Ю. М. Особливості адміністративних правовідносин у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. Публічне право. 2013. № 4. С. 87-95. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_4_13.

257. Тицька Я. О. Особливості змісту освітніх правовідносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. № 6-1. Том 1. С. 84-87.

258. Лятіна О. І. Поняття правовідносин у контексті законницької та юридичної доктрин. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 403-406.

259. Русин М. Поняття та структура адміністративних правовідносин у галузі вищої освіти. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 183-187.

260. Тицька Я. О. Підстави розмежування понять «освітні правовідносини» та відносини у сфері освіти. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Випуск 67. С. 260-267.

261. Кулініч О. О. Юридична природа освітніх правовідносин як елемента конституційно-правового механізму реалізації права людини і громадянина на освіту. Форум права. 2013. № 4. С. 224-231.

262. Тимошенко І. В., Нащекіна О. М. Освітнє право як об'єкт економічного аналізу. *Економічна теорія та право*. 2015. № 4 (23). С. 98-108.

263. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013р. №344/2013 *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

264. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0912290-10>.

265. Щокін Р. Г. Правове регулювання галузі освіти в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку *Наше право*. 2017. № 1. С. 43-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2017_1_8.

266. Легенький М.І. До проблем кодифікації законодавства України про освіту. *Вісник Херсонського державного університету Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 4. Том 2. С. 16-20 URL: http://www.lj.kherson.ua/201/pravo04/part_2/4.pdf.

267. Проект Закону про фахову передвищу освіту. Офіційний веб портал Верховної Ради України. Законотворчість. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63966.

268. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

269. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти: Конвенція ООН від 14.12.1960 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_174/ card2#Card](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_174/card2#Card).

270. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Пакт ООН від 16.12.1966 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042/card2#Card.

271. Декларація прав дитини: Декларація ООН від 20.11.1959 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_384.

272. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

273. Про ратифікацію Конвенції про права дитини 27.02. 1991 р. № 789-ХІІ База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/789-12>.

274. Стеценко С.Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 31-34.

275. Кархут О.Я. Механізм правового регулювання суспільних відносин у сфері освіти: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 Київ, 2014. 20с.

276. Хомишин І.Ю. Нормативно-правове регулювання дошкільної освіти в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро, 2018. №1. С. 178-181

277. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України № 5-рп/2004 від 04.03.2004 р. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/card/v005p710-04>.

278. Апрелева І. В. Реалізація принципу доступності до суспільного дошкільного виховання в Україні (20–30-ті роки ХХ століття): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2016. 20 с.

279. Лукіна Т.О. Доступність освіти як показник результативності державного управління освітою в Україні. Соціальна і гуманітарна політика. Вісник НАДУ. 2013 № 3 С.114-120. Хомишин І.Ю. Принцип доступності вищої освіти: питан комплексного розуміння. Право і суспільство. Дніпро, 2016. № 3 ч.2. С.33-37.

280. Освіта в Україні: базові індикатори: інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н.р., 2008. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf>.

281. Про затвердження плану дій на 2017-2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку: Розпорядження Кабінету міністрів України від 6 12. 2017 № 871-р. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/871-2017-p>.

282. Шаповал Р. В. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні. *Право і Безпека.* 2011. № 1. С. 29-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_1_7.

283. Роз'яснення щодо внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» у частині забезпечення обов'язковості здобуття дошкільної освіти дітьми п'ятирічного віку: Лист Міністерства освіти і науки України URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/690/normativno_pravova-baza/.

284. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш. К.: Видавництво, 2012. 26 с.

285. Хомишин І.Ю. Нормативно-правове регулювання дошкільної освіти в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро, 2018 №1, С. 178-181.

286. Про затвердження плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»: Розпорядження КМУ 13.12.2017 № 903-р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/903-2017-p>.

287. Парашенко Л.І. Державний стандарт базової та повної середньої освіти в Україні як механізм розвитку національної освітньої системи. *Вісник Національної академії державного управління*. 2011. № 4. С. 257-264.

288. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_8.

289. Матухин Д. Л., Низкодубов Г. А. Компетентностный подход в системе высшего профессионального образования. *Язык и культура*. 2013. №1(21). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kompetentnostnyy-podhod-v-sisteme-vysshego-professionalnogo-obrazovaniya>.

290. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87 URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

291. Савченко О. Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти Рідна школа. 2010. № 1-2. С. 3-7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_1-2_3.

292. Дупак Н. В. Стандартизація в галузі освіти як комплексна проблема. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2010. Вип. 52. С. 53-57.

293. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерство соціальної політики України 10.08.2018 р. № 1143 . *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v1143732-18>.

294. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників: Постанова КМУ від 27 грудня 2018 р. №1190 https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-polozhennya-prosertifikaciyu-pedagogichnih-pracivnikiv?fbclid=IwAR0okeSLiL_gQaJOXBVKhDi6SCleHl4YF7s0J08Xb3JTZA--g9mioLIG9a4.

295. Подлевська Н. В. Профільне навчання учнів в умовах реалізації концепції нової української школи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2017. Вип. 68. С. 156-159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2017_68_33.

296. Кравчук О. П. Реалізація ідеї профільного навчання: особливості організації науково-педагогічного експерименту. Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць. Київ: Педагогічна думка, 2018. 164 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/712636/>.

297. Про затвердження Положення про освітній округ: Постанова КМУ від 27.08.2010 р. № 777. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/777-2010-п>.

298. Хомишин І.Ю. Напрями реформування шкільної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, Серія: «Юридичні науки». Львів, 2018. № 889. С. 86-92

299. Ковальчук О.А. Автономія школи як стратегія децентралізації освіти (досвід європейських країн). *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2010. №26. С.11-21. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/view/4933>.

300. Паращенко Л. Державне регулювання запровадження автономії загальноосвітніх навчальних закладів. *Вісник Національної академії*

державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 4. С. 253-260.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_4_33.

301. Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти: Постанова КМУ від 25.08.2004 р. № 1095. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1095-2004-п>.

302. Одайник С. Ф. Зовнішнє незалежне оцінювання як складова моніторингу рівня навчальних досягнень учнів. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи». 2010. Вип. 34. С. 96-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2010_34_16.

303. Андреас Шлейхер. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Переклад з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.

304. Про організацію та проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні: Наказ МОНУ України від 23.02.2016 № 149. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0149729-16>.

305. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу: монографія. Нац. авіац. ун-т. Вінниця: Нілан, 2015. 313с.

306. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні від 06.10.2005 р. № 2961-IV. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2961-15/ed20180831>

307. Кареліна І.Б., Туркіна М.В. Психолого-педагогічна абілітація та реабілітація дітей-інвалідів. *Universum: Медицина та фармакологія: електрон. наук. журн.* 2016. № 11 (33). URL: <http://7universum.com/ru/med/archive/item/3848>.

308. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О.П.Сергеєнкова; за ред. Н.А.Побірченко. К.: Наук. світ, 2007. 274 с.

309. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980.

310. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1974. 775 с.

311. Савельєв Ю. Соціальне включення та ексклюзія як форми взаємодії в суспільстві: евристичний потенціал соціологічних концепцій. Український соціум, 2015, №. 4(55). С. 61-74.

312. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 272 с.

313. Кузава І. Б. Порівняльна характеристика термінів «інклюзія» та «інтеграція». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. Вип. 21. С. 149-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_40.

314. Современные направления развития инклюзивного образования: теория и практика/ Асташев В.Л., Гизатуллин Ш.Х., Орехов В.И., Орехова Т.Р., Карагодина О.В., 2014. URL: <http://nekonomika.ru/?p=35>.

315. Право детей с ограниченными возможностями на образование: подход к инклюзивному образованию, основанный на соблюдении прав человека: позиционный документ / ЮНИСЕФ. Женева: Региональное отделение ЮНИСЕФ для ЦВЕ/СНГ, 2012. 119 с.

316. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306.

317. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: Декларація ООН від 10.06.1994 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_001-94.

318. Конвенція про права інвалідів: Міжнародний документ від 13.12.2006 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/995_g71.

319. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки: Наказ МОН України 11.09.2009 р. № 855. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0855290-09>.

320. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0912290-10>.

321. Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року: розпорядження КМУ від 03.12.2009 р. № 1482-р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1482-2009-p>.

322. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ МОН України від 09.12.2010 р. № 1224. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z1412-10>.

323. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963: постанова Кабінет Міністрів України від 18.07.2012 № 635. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/635-2012-p>.

324. Про запровадження навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»: лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 18.06.2012 № 1/9-456. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-456736-12>.

325. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова КМУ від 15.08.2011 р. № 872. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/872-2011-п>.

326. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання: Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1324-18>.

327. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр: постанова Кабінету Міністрів України від 12.07. 2017 р. № 545. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/545-2017-п>.

328. Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями: указ Президента України від 01.06.2005 р. № 900/2005. *База даних «Законодавство України» / ВР України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900/2005>.

329. Крижанівська О. П. Етимологія поняття «діти з особливими потребами» у вітчизняному освітньому просторі. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. № 3. С. 87-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_3_16.

330. Алехина С.В. Силантьева Т.А. Поддержка учителя в инклюзивном образовании. Современная зарубежная психология. 2014. Т.3. №3. С.5–15.

331. Кушнір С.М. Державний контроль у сфері вищої освіти в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 320с.

332. Бакіров В.С. Сучасна вища освіта як предмет соціологічної рефлексії. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2009. №881. *Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи.* Вип. 24. С. 31 - 36

333. Сафонова В. Є. Вища освіта як виробник освітнього ресурсу в системі суспільного блага. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2011. Вип. 7(2). С. 267-274. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(2\)__50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(2)__50).

334. Давидова Н. Академічна свобода та автономія закладу освіти: межі здійснення. *Цивільне право і процес*. 2018 №6. С.21-24 URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2018/6/5.pdf>.

335. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2016 р. № 600 URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/naukovo-metodichna-rada-ministerstva/metodichni-rekomendacziyi.html> –.

336. Маслова Н. Г. Академічна свобода й академічна відповідальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 43(1). С. 72-76. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43\(1\)__19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_43(1)__19).

337. Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік: Наказ МОН України від 26.01.2015 р. № 47. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0132-15>.

338. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3792-12>.

339. Автономія університетів України. Аналіз і план дій / Асоціація європейських ун-тів, Відділ з питань управління, фінансування та розробки державної політики. Брюссель: Асоц. європейських ун-тів, 2011. 38 с. URL: <http://www.euroosvita.net/prog/data/attach/4519/athena-analysis-and-roadmap-for-ukraine-ukr.pdf>.

340. Хомишин І.Ю. The notion and content of quality assurance of higher education in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», Серія: «Юридичні науки»*. Львів, 2017. №861. С. 341-346.

341. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011р. № 2939-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2939-17>.

342. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2297-17>.

343. Про ліцензування видів господарської діяльності Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/222-19>.

344. Про внесення до ЄДЕБО відомостей про рішення МОН щодо ліцензування освітньої діяльності: наказ МОН України 25.02.2016 р. № 163. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0163729-16>.

345. Деякі питання оприлюднення інформації про діяльність вищих навчальних закладів: наказ МОН України 19.02.2015 р. № 166. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v0166729-15>.

346. Хомишин І.Ю. Мета та зміст процедури ліцензування освітньої діяльності. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2018. №2. С. 275-278 URL: http://pap.in.ua/2_2018/82.pdf.

347. Хомишин І.Ю. Основні завдання та принципи діяльності національного агентства із забезпечення якості освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», Серія: «Юридичні науки»*. Львів, 2017. №865. С.350-355

348. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам: Наказ МОН України від 14.01.2016 № 13. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0183-16>.

349. Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих

навчальних закладів: Наказ МОНмолодьспорт України 24.01.2013 р. № 48. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13>.

350. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова КМУ від 12.08.2015 р. № 579. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/579-2015-п>.

351. Про затвердження Положення про громадське спостереження за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів: Наказ МОН України 25.11.2011 р. № 1354. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1481-11>.

352. Про затвердження Порядку залучення педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників та інших фахівців до проведення зовнішнього незалежного оцінювання: Постанова КМУ від 15.04.2015 р. № 222. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/222-2015-п>.

353. Про затвердження Порядку використання приміщень закладів освіти для проведення зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти: Наказ МОН України № 85 03.02.2015 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0175-15>.

354. Воробйова О. Фінансова автономія ВНЗ як ресурс забезпечення якості освіти URL: https://www.researchgate.net/publication/323728226_FINANSOVA_AVTONOMIA_VNZ_AK_RESURS_ZABEZPECENNA_AKOSTI_OSVITI.

355. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

356. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. Курс лекций. М.: Юрид. лит., 1997. 400 с.

357. Публічне управління та адміністрування: навч. посібник / О. В. Скидан, В.П. Якобчук, Н.В. Дацій, Є.І. Ходаківський та ін.; за заг. ред. О. В. Скидана. Житомир: ЖНАЕУ, 2017. 705 с.

358. Державне управління: підручник: у 2 т. Ю. В. Ковбасюк К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с

359. Курко М. Н. Зміст державного управління (теоретико-правовий аспект). Юридичний вісник. *Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 36-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_1_8.

360. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П., Ківалов С. В. та ін.; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

361. Битяк Ю. П. Проблеми правового регулювання організації та діяльності апарату Президента України: науково-практичний посібник / Ю.П. Битяк, С.Г. Серьогіна, І.І. Бодрова; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування. Харків: НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, 2011. 137 с.

362. Малиновський В. Я. Концептуальні засади трансформації територіальної організації влади України: регіональний та місцевий рівні : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2011. 36 с.

363. Нижник Н. Р. Виконавча влада в Україні: реформування та перспективи: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2012. 143 с.

364. Андрущенко В. П. Організоване суспільство: проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу: у двох книгах. Київ: Знання України, 2018.

365. Гаєвська Л. А. Теоретико-методологічні аспекти дослідження державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні

(60–70 pp. XIX ст.). Умань: СПД Жовтий, 2008. 188 с.; Гаєвська Л. А. Розвиток державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX – початок XX століття): автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2010. 36 с.; Гаєвська Л. А. Управління освітою: нові пріоритети. Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти. Київ: НІДС, 2009. С. 73–79.; Гаєвська Л. А. Механізми оцінювання підготовки фахівців державно-громадського управління освітою. Педагогіка і психологія. 2007. № 3. С. 95–106. Гаєвська Л. А. Механізми оцінювання підготовки фахівців державно-громадського управління освітою. Педагогіка і психологія. 2007. № 3. С. 95–106.

366. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2006. 239 с.; Грабовський В. А., Міщан О. О. Шляхи удосконалення взаємодії органів державної влади з інститутами громадянського суспільства. Актуальні проблеми державного управління. 2012. № 1. С. 361–365. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2012_1_51.

367. Дзвінчук Д. І. Сучасні тенденції розвитку та управління освітою: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Київ, 2007. 385 с.; Дзвінчук Д. І., Петренко В. П. Про вдосконалення управління освітою і наукою України на основі концепції інтелектуалізації. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_6.

368. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Київ; Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.

369. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації. Київ: Грамота, 2003. 216 с.

370. Крисюк С. В. Державне управління освітою: навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. «Державне управління освітою». К.: НАДУ, 2009. 220 с.; Крисюк С. В. Становлення та розвиток післядипломної

освіти педагогічних кадрів в Україні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 1996. 48 с.

371. Луговий В. І. Управління освітою: навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління». Київ: Вид-во УАДУ, 1997. 302 с.

372. Лунячек В. Е. Реформування системи управління освітою в Україні: пропозиції для тих, хто хоче реальних змін: зб. статей. Харків: ФОП Мезіна В. В., 2017. 88 с.

373. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2005. 526 с.

374. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти: навч. посіб. Київ: Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. 256 с.

375. Майборода В. К. Становлення і розвиток національної вищої педагогічної освіти в Україні (1917-1992 рр.): автореф. дис... д-ра пед. наук у формі наукової доповіді. Київ: 1993. 56 с.

376. Майборода, С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.): монографія / редкол.: В. І. Луговий (голова). В. М. Князев (заст. голови), П. І. Надолішній та ін. Київ: Вид-во УАДУ, 2000. 307 с.

377. Науменко Р.А. Державне регулювання розвитку позашкільної освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управ. Київ:, 2013. 40 с.

378. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. 326 с.

379. Паращенко Л. І. Механізми державного управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управ. ління Київ, 2012. 36 с.

380. Пікельна В.С. Теорія і методика моделювання управлінської діяльності: (школознавчий аспект): автореф. дис. ... д-ра пед. наук Київ, 1993. 44 с.

390. Протасова Н.Г. Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук Київ, 1999. 31 с. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін. Київ; Львів: НАДУ, 2012. 456 с.

391. Державне управління у сфері освіти: конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти» / авт. кол.: Н. Г. Протасова, С. В. Крисюк, Т. О. Лукіна та ін.; за заг. ред. Н. Г. Протасової. К.: НАДУ, 2012. 60 с.

392. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. Монографія. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 724 с.

393. Зайченко О. І. Державно-громадське управління в системі освіти району. *Теорія та методика управління освітою*. 2009. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ttmuo/2009_2/09saiesr.pdf.

394. Королюк С.В. Особливості громадсько-державного управління в діяльності сучасної школи. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. №3 URL: <http://tme.uo.edu.ua/docs/3/10kormsa.pdf>.

395. Про схвалення Концепції Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки: Розпорядження КМУ від 12 липня 2006 р. № 396-р URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/396-2006-p>.

396. Михайленко О. Державно-громадське управління освітою URL: <http://www.pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=1000>.

397. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навч.-наук. вид. Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін.; за заг. ред. Н. Г. Протасової. Львів: НАДУ, 2012. 456 с.

398. Валєєв Р. Г. Освітнє право України: навч. посібник. Луганськ, 2011. 287 с.

399. Яструбський М. Я. Діяльність вищих навчальних закладів України: гармонійний розвиток, державне регулювання та інвестиційно-інноваційне

забезпечення: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехнік, 2018. 196 с.

400. Астахов В. В. Правове регулювання функціонування в Україні вищих закладів освіти, заснованих на недержавній формі власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 1999. 19 с.

401. Д. Герцюк Педагогічна освіта в Україні і Польщі: реалії та перспективи = Pedagogiczna oświata na Ukrainie i w Polsce: realia i perspektywę : prace naukowe / за ред. Дмитра Герцюка, Ришарда Кухи ; пер. : Наталія Горук ... та ін.. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2008. 347 с.

402. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. Київ: НТУУ «КПІ», 2006. 544 с

403. Карчевський К. А. Платні освітні послуги вищих закладів освіти МВС України: цивільно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 20 с.

404. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / Бугров В., Гожик А., Жданова К., Зарубінська І., Захарченко В., Калашнікова С., Козієвська О., Линьова І., Луговий В., Оржель О., Рашкевич Ю., Таланова Ж., Шитікова С.; за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. Київ: ДП «НВЦ Пріоритети», 2014. 156 с.

405. Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей / за ред. В.Г. Кременя, Н.Г. Ничкало; укладачі : О.В. Аніщенко, Л.Б. Лук'янова. Київ: Знання України, 2018. 615 с.

406. Луговий В. І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: (теоретико-методологічний аспект): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 1995. 429 с.

407. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект): дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03. Київ, 2003. 412 с.

408. Таланова Ж. В. Підготовка фахівців найвищого освітнього рівня в умовах глобалізації: аналіз світового досвіду: автореф. дис. ... д-ра пед. наук Київ, 2011. 36 с.

409. Тарусова Л. І. Правові основи управління післядипломною освітою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 223 с.

410. Пальчиков В. І. Правові проблеми вдосконалення організації діяльності та управління у сфері освіти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 176 с.

411 Савченко А. О. Правове регулювання праці професорсько-викладацького складу вищих закладів освіти Міністерства внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2000. 18 с.

412. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168 с.

413. Богачевська І. В. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2018. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/895/>.

414. Сопілко І. М., Череватюк В. Б. Сучасна університетська правова освіта і наука: концептуальний погляд на реформування. *Юридичний вісник*. 2018. № 1 (46). С. 182-189.

415. Буяшенко В. Недержавні вищі навчальні заклади і державна політика освіти в Україні. *Вісник АПСВТ*. 2017. № 4. С. 22-35.

416. Семигіна Т. Автономія vs бюрократизація університетської науки. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 4. С. 7-13.

417. Книшик С. І. Реформування системи державного управління загальною середньою освітою в Україні в контексті європейської інтеграції: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец.: 25.00.01. Львів, 2019. 22 с.

418. Зубчик О. А. Ліцензування як форма контролю та інструмент державного управління в сфері вищої освіти. *Менеджер*. 2016. № 1 (70). С. 71-79.

419. Щокін Р. Г. Публічне адміністрування у сфері освіти: підходи до формування поняття. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 224-230.

420. Вавренюк С. А. Государственное регулирование реформирования высшего образования Украины на современном этапе. *East journal of security studies*. 2018. Вип. 2 (12). С. 15-24.

421. Про затвердження Порядку та критеріїв надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2017 р. № 912. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-2017-%D0%BF>.

422. Про Положення про національний заклад (установу) України: Указ Президента України від 16.06.1995 р. № 451/95. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/451/95>.

423. Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм: Лист Міністерства освіти і науки України від 05.06.2018 р. № 1/9-377. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-377729-18>.

424. Вавренюк С. А. Проблеми та напрями досягнення якості освіти на етапі реформування вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 14. С. 79-82.

425. Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення: Лист Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 р. № 1/9-434. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/61422/.

426. Маслова Н. Н. Зміст і структура академічної свободи з урахуванням ролі відповідних суб'єктів у науково-освітньому процесі. *Форум права*. 2012. № 4. С. 648-652.

427. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

428. Про підсумки наукової та науково-технічної діяльності за 2018 рік. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.ris.org.ua/taxonomy/term/4374>.

429. Холін Ю.В., Кравцов С.О., Маркова Т.О. Сучасні підходи до побудови освітніх програм. Методичні матеріали. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2014. 36 с.

430. Вавренюк С. А. Проблеми болонського процесу для системи вищої школи України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 59-61.

431. Власова І. В. Автономія університету: теоретичний аспект. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 16. С. 37-44.

432. Дегтярьова І. О. Міністерство освіти і науки України у системі державного управління вищою освітою: правовий статус та сфера компетенцій. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2018. №. 81-91. С.87-88.

433. Мрихін О. Б. Трансфер технологій у системі стратегічного розвитку університетів: дис. ... д-ра екон. наук: спец.: 08.00.04. Львів, 2018. 546 с.

434. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті. Нариси. Інтерв'ю. Київ: Знання України, 2008. 819 с.

435. Боголіб, Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. К.: Міленіум, 2006. 506; Боголіб Т. М. Роль освіти і науки у постіндустріальному розвитку України: монографія. Київ: Корпорація, 2010. 407 с.; Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук Київ, 2006. 38 с.

436. Вахович І.М. Регіональна конвергенція фінансового забезпечення сталого розвитку України: монографія. Луцьк: Волиньполіграф™, 2014. 219 с.; Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія

формування та механізми реалізації: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2007. 493с.

437. Вітлінський В. В. Теорія інтелектуальних систем прийняття рішень: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2014. 506 с.

438. Гапон В. В. Оцінювання освітньої діяльності вищих навчальних закладів: компаративний аналіз: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ, 2006. 22 с.

439. Грищенко К. Г. Правове регулювання видатків на вищу освіту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 1999. 192 с.

440. Драгана О. О. Формування фінансової поведінки домогосподарств в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. Наук. Київ, 2014. 20 с.

441. Каленюк І. С., Куклін О. В. Розвиток вищої освіти та економіка знань: монографія. Київ: Знання, 2012. 343 с.

442. Колот А. М. Мотиваційний менеджмент: підручник. Київ: КНЕУ, 2014. 479 с.; Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку: монографія Київ: КНЕУ, 2010. 251 с.; Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія; за науковою редакцією А.М. Колота. Київ: КНЕУ, 2010. 348 с.

443. Куценко В.І. Вища освіта України в контексті євроінтеграції: шляхи модернізації. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. 43 с.; Сталлий розвиток: стратегія і тактика формування через призму соціогуманітарної сфери / В.І. Куценко; під науковою редакцією С.О. Лизуна. Київ: Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2012. 167 с.

444. Ніщимна С. О. Принципи публічної фінансової діяльності в бюджетній сфері: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ:, 2014. 39 с.; Ніщимна С. О. Принципи публічної фінансової діяльності в бюджетній сфері : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 39 с.

445. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України: монографія. Київ, 2008. 503 с.

446. Робак О. М. Моделювання системи ефективного управління фінансовими потоками Міністерства освіти і науки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.11. Донецьк, 2007. 18 с.

447. Сафонова В. Є. Інноваційні основи макроекономічного прогнозування розвитку системи вищої освіти України: дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01. Київ, 2006. 236 с.; Сафонова В.Є. Освітній ресурс формування інноваційної економіки: автореф. дис... д-ра екон. наук. Київ: Знання України, 2012. 40 с.; Сафонова В.Є. Вища освіта-ресурс формування інноваційної економіки: монографія; Інститут вищої освіти, Національна академія педагогічних наук України. Київ: Аграр Медіа Груп, 2011. 336 с.

448. Ходикіна І. Ю. Університетська освіта в контексті інноваційного розвитку: дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01. Львів, 2006. 239 с. Ходикіна І. Ю. Логістико-орієнтоване управління фінансово-господарською діяльністю вищого навчального закладу: автореф. дис. ... канд. економ. наук. Донецьк, 2004. 20 с.

449. Шумар Н. Л. Державне регулювання фінансового забезпечення розвитку освіти в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Донецьк, 2008. 19 с.

450. Ярош А. О. Правове регулювання фінансування загальної середньої освіти в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2017. 17 с.

451. Казимір В. А., Гонта О. І. Регіональні аспекти фінансування середньої освіти в Україні. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 164-171.

452. Детюк А. М. Адміністративно-правове регулювання державного замовлення в сфері освіти: автореф. дис. ... кандидата юридичних наук: спец.: 12.00.07. Київ. 2018. 20 с.

453. Губанова Т. О. Адміністративно-правові засади організації та функціонування коледжів: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Запоріжжя 2018. 34 с.

454. Мосьпан Н.В. Тенденції розвитку механізмів фінансування вищої освіти в Європейському Союзі. Народна освіта. Електронне наукове фахове видання. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2644.; Мосьпан Н.В. Вища освіта та ринок праці Європейського союзу: тенденції взаємодії: монографія. К.: ВП «Едельвейс», 2018. 392с.

455. Харламова Г. Британська модель фінансування вищої освіти: уроки для України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2017. № 5 (194). С. 58-66.

456. Ковалко Н. Моделі фінансування освіти: яка є дійсно нашою?. Суспільство. 25 січня 2018 року. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/modeli-finansuvannya-osviti-yaka-e-dijsno-nashoyu.htm>.

457. Воробйова О. Основні аспекти трансформації галузі вищої освіти в Україні. Журнал науковий огляд. 2018. № 1 (44). С. 1-13.

458. Бліхар М. М. Правова природа інвестиційних відносин: фінансово-правове регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Львів, 2018. 38 с.

459. Кириченко Ю. В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород. 2018. 512 с.

460. Гришук А. Б. Конституція України – основне джерело конституційного права. поняття, сутність та загальна характеристика. Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики: матеріали наукового семінару (м. Львів, 22 червня 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 50-56.

461. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс. Підручник. Київ Юрінком Інтер. 2018: 808 с.

462. Дмитрик О. О. До питання визначення ознак джерел фінансового права. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/63423-130525-1-SM.pdf>.

463. Дорошенко Д. П. Систематизація фінансового законодавства України як засіб упорядкування фінансових норм. *Фінансове право*. 2013. № 4 (26). С. 4-7.

464. Заморська Л. І. Конституційно-правова норма як вираз нормативності конституційного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2013. № 6-1. Том 1. С. 108-111.

465. Комитет ООН по економічним, соціальним і культурним правам, Замечание общего порядка № 13: Право на образование (Статья 13 Пакта), 8 декабря 1999, E/C.12/1999/10. URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/47ebcc802.html>.

466. Легенький М. І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів. 2018. 513 с.

467. Дехтяр Н. А., Боярко І. М, Дейнека О. В. Державні видатки в контексті забезпечення економічного зростання України. *Економічний часопис XXI*. 2014. № 5-6. С. 56-59.

468. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків: Видавництво «Право», 1997. 154 с.

469. Остапенко В. В. Гарантії суб'єктивних прав і свобод як елемент правового статусу людини і громадянина. *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 1 (13). С. 1-15.

470. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#n>.

471. Денищенко Л. В. Місцеві бюджети: походження, поняття, структура, напрями розвитку та їх роль в регіональному розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 22. С. 782-784.

472. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

473. Воронова Л. К. Фінансове право України: навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2009. 395 с.

474. Єрмаченко В. Є., Литовченко І. В., Ачкасова О. В. Основні напрями регулювання нормативно-правової бази у сфері розвитку наукової діяльності. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 14. С. 695-703.

475. Губерська Н.Л. Основні етапи розвитку нормативно-правового регулювання адміністративно-процедурної діяльності у сфері вищої освіти в Україні. *Адміністративне право і процес*. № 2015. № 1 (11). С. 261-268.

476. Андрейчук С. К. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Львів, 2007. 235 с.

477. Головатий С. Верховенство права, або ж правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 206–219.

478. Гриневич Л. М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Львів, 2005. 259 с.; Правове забезпечення реформи освіти в Україні: матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України, 9 грудня 2015 року / редакційна колегія: Л.М. Гриневич ... та ін.; Верховна Рада України, Комітет з питань науки та освіти. Київ Парламентське видавництво, 2016. 255 с.; Освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення дітей з порушенням психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України, 4 червня 2014 року / редакційна колегія: Л.М. Гриневич ... та ін.; Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. Київ: Парламентське видавництво, 2015. 270 с.

479. Григанська С. В. Державне регулювання системи вищої освіти в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2008.с. 232

480. Демченко О. Л. Державне регулювання в системі управління вищими навчальними закладами в умовах модернізації освіти: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2008. 20 с.

481. Іванов Є. В. Демократизація управління освітніми закладами в Україні (остання чверть ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06. Старобільськ, 2017. 20 с.

482. Козак Л. В. Педагогічна інноватика у розвитку нових напрямів освіти. *Освітологічний дискурс*. 2014. № 2. С. 74–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_2_10.

483. Кузьменко О. В., Чорна О. Г. Публічне адміністрування позашкільної освіти України: монографія. Харків: Ніка-Нова, 2011. С. 101.

484. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посіб. Одеса: «Юридична література», 2002. 312 с.

485. Легенький М. І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики в сфері освіти: монографія. Львів: Укр. акад. друкарства, 2017. 360 с. ; Легенький М. І. Правове регулювання реформування процедури ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів України. *Jurnalul Juridic Național: Publicație științifico-practică de drept*. 2016. № 6 (22).; Легенький М. І. Трансформація освітнього простору під впливом глобалізації. *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 30–34.; Легенький М. І. Правові засади Болонського процесу та створення Європейського освітнього простору. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 148–153.

486. Ніколаєнко С. М. Законодавча база управління навчальними закладами. Київ: НУБіП України, 2015. 225 с.

487. Панова Н. С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 24 с.

488. Ракша Н. С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Донецьк, 2006. 204 с.; Ракша Н.С. Адміністративно-правове забезпечення права громадян на освіту: монографія.

Міністерство освіти і науки України, Донецький державний університет управління. Донецьк: ДонДУУ, 2009. 208 с.

489. Рябека О. Г. Державно-громадське управління у дискурсі демократизації суспільства: монографія / за наук. ред. проф. В. П. Бега; Мін-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 324 с.

490. Співаковський О. В. Закон, що визначить наше майбутнє. Голос України. Від 11 липня 2017. № 125 (6630). С. 10.

491. Кушнір С. Державний контроль у сфері вищої освіти: зарубіжний досвід правового регулювання та шляхи його запозичення для України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 129-140.

492. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Основні функції державного нагляду та контролю у сфері освіти в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. № 3. С. 119-128.

493. Коломоєць Т. О., Матвієнко П. Д. Принципи як елемент механізму контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права України. *Адміністративне право і процес*. № 2012. № 2 (2). С. 31-42.

494. Кушнір С. М. Принципи державного контролю у сфері вищої освіти: поняття і класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 41. Том 3. С. 103-108.

495. Бондаренко В. А., Єсімов С. С. Принципи організації та здійснення державного нагляду і контролю у сфері освіти. *Соціально-правові студії*. 2018. Випуск 2. С. 32-38.

496. Мисюк Ю. І. Рівність права на освіту: міжнародні стандарти та наукові підходи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 850. С. 250–253.

497. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

498. Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. Шемшученка Ю. С. Київ: Юридична думка, 2012. 1020 с.

499. Кобко Є. В. Упровадження адміністративних регламентів у діяльність МВС України та Національної поліції. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1 (102). С. 248-257.

500 Клімушин П. С., Спасібов Д. В. Методології регламентації та надання електронних адміністративних послуг. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 1 (49). С. 1-5.

501. Панькова З. Л. Адміністративні послуги у сфері економіки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Київ, 2018. 23 с.

502. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 р. № 731. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF>.

503. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>.

504. Сущенко Д. В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 22 с.

505. Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччини, Україна): науково-практичний посібник. Томас Манн, Роман Мельник, Володимир Бевзенко, Анатолій Комзюк. Київ: Алерта, 2013. 308 с.

506. Тимошук В. П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. Київ: Факт, 2003. 496 с.

507. Закон про адміністративну процедуру: експерти розповіли, чого очікувати громадянам і бізнесу. Офіційний сайт ЦППР. 10 травня 2018 року. URL: <http://pravo.org.ua/ua/news/20872932-zakon-pro-administrativnu-protseduru-eksperti-rozpovili,-chogo-ochikuvati-gromadyanam-i-biznesu>.

508. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163–177.

509. Юрійчук І. Правове поняття адміністративних процедур. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 151-156.

510. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

511. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів, Державного комітету телебачення і радіомовлення України: Закон України від 16.10.2012 р. № 5460-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2-3. Ст. 41.

512. Долинська М. Деякі аспекти контролю за якістю вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія юридична. 2017. № 876. С. 113-119.

513. Губерська Н. Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти: дисер. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Харків, 2016. 34 с.

514. Бондаренко В. А. Окремі аспекти підвищення ефективності норм адміністративного права у період адаптації законодавства до вимог

Європейського Союзу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 3. С. 134-142.

515. Домбровська С. М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні. 2016. URL: reposit.sc.nuczu.edu.ua/bitstream/.../1/Стаття%20Київ%20-%20Домбровська.docx.

516. Модернізувати. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/modernizuvaty>.

517. Тульчинський Р. В. Децентралізація як чинник модернізації економіки регіональних суспільних систем в умовах становлення нового регіоналізму в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Випуск 21. С. 30-35.

518. Шевель І. П. Політична модернізація: сутність, теорії, розвиток, порівняльно-соціологічний аналіз. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. Вип. 2. С. 236-242.

519. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання. Основні засади та завдання систематики адміністративного права. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Київ: К.І.С., 2009. 523 с.

520. Пампура М. В. Модернізація як трансформаційний процес сучасної державно-правової дійсності. *Форум права*. 2016. № 3. С. 194-198.

521. Штомпка П. Модернизация как социальное становление (10 тезисов о модернизации). *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2013. № 6 (30). С. 119-126.

522. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю): розпорядження Кабінету Міністерства України від 18.12.2017 р. № 1020-р. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-%D1%80h>.

523. Про внесення змін до Статуту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти: постанова Кабінету Міністерства України

від 27.12.2017 р. № 1130. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1130-2018-%D0%BF#n2>.

524. Ризик-орієнтований підхід як нова парадигма системи управління техногенно-екологічною безпекою. Національна академія наук України. URL: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Hrechaninov_radiointerview_HolosKyieva.pdf

525. Гречаніченко О. О. Ризик-орієнтоване управління як механізм публічного управління державними фінансами в Україні. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2018. № 5. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2018/102.pdf.

526. Чумакова Н. Цибульська О. Ризик-орієнтований підхід в Україні. *Охорона праці*. 2016. № 1. С. 8-11

527. Щодо особливостей виявлення суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Державна служба фінансового моніторингу України, фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу: Державна служба фінансового моніторингу України Методичні рекомендації від 08.06.2016 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002827-16>.

528. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання. Основні засади та завдання систематики адміністративного права. 2-ге видання, перероблене та доповнене. Київ: К.І.С., 2009. 523 с.

529. Єсімов С. С., Бондаренко В. А. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. *Соціально-правові студії*. 2018. Випуск 1. С. 42-49

530. Про затвердження Положення про Єдину державну електронну базу з питань освіти: Наказ Міністерство освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 620. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1132-18> .

531. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 121-124.

532. Про затвердження плану заходів на 2018 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки: Постанова КМ України від 10.05.2018 № 297-р *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/297-2018-p>

533. Лісова Н. І. Державно-громадське управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України: монографія. Черкаси: Видавець Пономаренко Р.В., 2018. 360 с.

534. Бондарь В.І. Развитие теории и практики профессионально-трудового обучения учащихся вспомогательных школ Украины (1917-1990 гг.) дис... д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.03 Київ, 1992. 319с.

535. Даниленко Л. І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2005. 478 с.

536. Єльнікова Г.В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2005. 453 с.

537. Калініна Л.М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук дис... д-ра пед. наук: 13.00.06. Київ, 2008. 450 с.

538. Карамушка Л. М. Психологічні основи управління закладами середньої освіти: дис... д-ра психол. наук: 19.00.05 К., 2000. 481с.; Карамушка Л.М. Діагностичний інструментарій для вивчення організаційної культури позашкільних навчальних закладів: (навчально-методичний посібник для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти та студентів ВНЗ спеціальності «Управління навчальним

зкладом») / Л.М. Карамушка, В.А. Баранова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка, Управління освіти і науки Білоцерківської міської ради Київської області. Київ : Педагогічна думка, 2017. 75 с

539. Кремень В. Г. Світ знання : людина, наука, освіта. Київ: Знання України, 2016. 75 с.

540. Крижко В. В., Мамаєва І. О. Аксиологічний потенціал державного управління освітою. Київ: Освіта України, 2005. 224 с.

541. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанова та ін.; за заг. ред. Н. Г. Протасової. Київ; Львів: НАДУ 2012. 456 с.

542. Медведєв І. А. Державне управління регіональним комплексом неперервної професійної освіти (на прикладі Сумської області): дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2004. 192 с.

543. Мармаза О. І. Система підвищення функціональної компетентності керівників загальноосвітніх закладів: дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1998. 194с.

544. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект / Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко. Київ: Школяр, 1995. 302 с.

545. Основи управління школою / Є. М. Павлютенков, В. В. Крижко. Харків: Видавнича група «Основа», 2006. 171 с.

546. Петров В.Ф. Інформаційне забезпечення управління загальною середньою освітою в регіоні: дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 207 с.

547. Пісоцька Л.С. Соціально-педагогічні умови управління розвитком дошкільної освіти в регіоні: дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 220 с.

548. Пальчиков В.І. Правові проблеми вдосконалення організації діяльності та управління у сфері освіти: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 176с.

549. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2005. 423 с.

550. Тарусова Л.І. Правові основи управління післядипломною освітою в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 Харків, 2003. 223 с.

551. Ващенко Л.М. Система управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2006. 40 с.

552. Кривицька Н. Ю. Механізм управління інноваційною діяльністю освітніх організацій: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01. Київ, 2006. 20 с.

553. Осадчий В. В. Педагогічні засади професійного консультування молоді засобами Інтернет: дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 242 с.

554. Полякова Л. П. Державне управління інформаційно-освітнім середовищем інноваційних університетських комплексів: моногр. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2010. 350 с.

555. Гончарук В. В. Державно-громадські засади управління розвитком загальноосвітніх навчальних закладів у регіоні: дис. ... канд. пед. наук : спец.: 13.00.06. Старобільськ, 2017. 210 с.

556. Концепції розвитку юридичної освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-naprasovanij-spilno-z-ministerstvom-yusticiyi-ukrayini-projekt-konceptsiyi-reformuvannya-yuridichnoyi-osviti>.

557. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 710-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=ua>.

558. Парпан У. М. Провідні принципи розвитку сучасної вищої освіти України в контексті євроінтеграції. *Lex portus*. 2018. № 1 (9). С. 63-71.

559. Потіха А. Реформа освіти як пріоритет держави. Україна: події, факти, коментарі. 2016. № 17. С. 28–37. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr17pdf>.

560. Парпан У. Модернізація національної системи освіти у контексті сучасного євроінтеграційного поступу України. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2017. № 865. С. 296-302.

561. Дударьов В. В. Державно-громадська взаємодія як основа соціального партнерства в управлінні системою соціального обслуговування клієнтів служби зайнятості на регіональному рівні. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 2. С. 36-39.

562. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки від 10.07.2018 р. № 776. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/634/63460/5c594d4debb0e264960503.pdf>.

563. Міжнародні моніторингові дослідження якості освіти PISA: змістова складова з фізики та астрономії: методичні рекомендації. Уклад. В. М. Карпуша. Суми: НВВ СОІППО, 2017. 44 с.

564. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: *Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 53-55.

565. Хомишин І. Ю. Принцип інформатизації освіти в умовах глобалізації суспільства. *Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія *юридичні науки*. 2016. № 850. С. 123-128.

566. Одайник С. Ф. PISA – невід’ємна частина системи оцінювання якості освіти в Україні. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 33-38.

567. Бахрушин В. Неформальна та інформальна освіта: навіщо вони нам потрібні? Освітня політика. 28.12.2016. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>.

568. Про необхідність поєднання державного та громадського контролю щодо викорінення негативних практик в освіті. Освітня політика. 22.11.2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1278-pro-neobkhdnist-poednannya-derzhavnogo-ta-gromadskogo-kontrolyu-shchodo-vikorinennya-negativnikh-praktik-v-osviti>.

569. Онаць О. Сутність і специфіка феноменів державно-громадського і громадсько-державного управління загальноосвітнім навчальним закладом у підручнику для керівника. *Проблеми сучасного підручника*. 2016. Вип. 16. С. 277-290.

570. Михасюк О. К. Теоретичні аспекти державно-громадського управління загальноосвітнім навчальним закладом. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2016. № 2/5 (19). С. 46-50.

571. Постол К. А. Державно-громадська модель управління освітою як напрямок сучасного державотворення в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова Серія, Економіка і право*. 2014. Випуск 24. С. 221-226. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7386/1/Postol.pdf>.

572. Лопатинський Ю. М., Водянка Л. Д. Державне регулювання інноваційної діяльності: зарубіжний досвід. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 16. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/7.pdf.

573. Ющенко Л. І. Напрями вдосконалення механізму впровадження інновацій в діяльності органів публічної влади. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. Електронне видання. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/102.pdf.

574. Вакуленко В. М. Види інновацій в освіті та їх класифікація. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. № 4. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Vnadps_2010_4_4.pdf.

575. Філіпенко А. С. Динаміка і структура міжнародного поділу праці. *Міжнародні відносини*. 2018. № 16. С.7-12. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3518.

576. Довбиш А. С., Шелехов І. В., Прилепа Д. В. Інформаційно-екстремальний алгоритм навчання системи діагностування емоційно-психічного стану людини. *Радіоелектроніка, інформатика, управління*. 2014. № 2. С. 156-163.

577. Коновальчук І. І. Теоретичні та технологічні засади реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: спец.: 13.00.01. Житомир, 2015. 437 с.

578. Бірюкова А. Трансформація національної правової системи в умовах глобалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 198-202. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/39.pdf>.

579. Грищенко Н.В. Ольховиков А. А. Интеграция как инструмент глобализации, *«Молодой учёный»* № 7.3 (87.3). Апрель, 2015 г. С.12-14.

580. Василенко О. В. Глобалізація, академічна мобільність та інтернаціоналізація вищої освіти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 106-109.

581. Хомишин І. Ю. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 6 (21). Том 2. С. 93-96.

582. Окара Д. В. Чернишев В. Г. Шинкаренко Л. В. Дослідження розвитку України на підставі індексу глобальної конкурентоспроможності. *Науковий вісник Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2018. Випуск 22. С. 84-90.

583. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року 18.12.2006 № 2006/962/ЄС. *База даних «Законодавство України» / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_975.

584. Шпарик О. М. Проблема диференціації навчання в дослідженнях українських учених та науковців близького зарубіжжя. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 4. С. 152-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_4_20.

585. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей нової української школи. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2017. № 2. С. 6-16
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

586. Кушнір Н. О., Валько Н. В., Осипова Н. В., Кузьмич Л. В. відкриті освітні ресурси для організації навчання у контексті stem-освіти. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2017. № 3. С. 247-255.

587. Легенький М. Правові засади Болонського процесу та створення Європейського освітнього простору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 4. С. 170-176.

588. Хомишин І. Ю. Освіта і ринок праці: взаємний вплив і перетин інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск. 26. Том 2. С. 47-49.

589. Ільницький Д. О. Глобальна конкуренція в науково-освітньому просторі: інтелектуально-ресурсний вимір: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.02. Київ, 2016. 512 с.

590. Кайдалова А. В., Посилкіна О. В. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання якості вищої освіти в контексті світових рейтингів вищих навчальних закладів. *Pharmaceutical review*. 2015. № 4. С. 75-81.

591. Michael McAleer, Tamotsu Nakamura, Clinton Watkins Size, Internationalization, and University Rankings: Evaluating and Predicting Times Higher Education (THE) Data for Japan. *Sustainability* 2019, Vol. 11(5), p.1366
URL: <https://econpapers.repec.org/paper/ucmdoicae/1915.htm>

592. Раєвнева О. В., Степурина С. О. Побудова альтернативної системи рейтингування наукової активності вищих навчальних закладів України: методичні засади та результати апробації. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2017. № 8 (16). С. 48-57.

593. Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 14.03.2018 р. № 154-р. *База даних «Законодавство*

України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-%D1%80>.

594. Олендр Т. М. Рейтинги вищих навчальних закладів як інструмент відображення якості вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2010. № 1. С. 9-14.

595. Александрова О. С., Батченко, Л. В., Деліні М. М., Лаврик У. В., Особливості управління конкурентоспроможністю сучасного університету на засадах соціальної відповідальності. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 4. С. 157-165. URL: <http://nvngu.in.ua/index.php/uk/publikatsijna-etika/1631-ukrcat/arkhiv-zhurnalu/2018/zmist-4-2018/ekonomika-ta-upravlinny-a/4539-osoblivosti-upravlinnya-konkurentospromozhnisty-u-suchasnogo-universitetu-na-zasadakh-sotsialnoji-vidpovidalnosti>.

596. Тур М. Г. Трансформація зв'язку філософії з освітою. *Філософія неперервної професійної освіти*. 2015. №3 (44). С. 9-14.

597. Феномен університету в контексті «суспільства знань»: монографія. В. П. Андрущенко, І. М. Предборська, Є. А. Пінчук, І. В. Степаненко і ін. Київ: Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2014. 256 с.

598. Товканець О. С. Менеджмент освіти в політиці формування європейської освітньої стратегії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «педагогіка. соціальна робота»*. 2016. Випуск 2 (39). С. 257-262.

599. Хомишин І. Ю. Компетентнісний підхід як основа оновлення змісту освіти. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 196-200.

600. Косович Б. І., Дмитрук В. О. Ринок праці в умовах глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2014. Випуск 51. С. 376–383.

601. Титенко О. А. Інформація та знання як ключові поняття сучасної політичної економії. *Науковий вісник Київського національного економічного університету. Серія Економіка і право* 2015. Випуск 28. С. 43-50.

602. Барановська Н. М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації *Historical and Cultural Studies*. 2016. Volume 3, number 1. P. 7–12 URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/41540>

603. Яровенко Т. С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 167-172. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45185/41466>.

604. Іщенко А. Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>.

605. Шахно А. Ю. Закономірності розвитку людського капіталу в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Випуск 20, частина 3. С. 139-143. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/20_3_2018ua/30.pdf.

606. The Role of Global Citizenship Education in World Peace and Security *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Volume 116, 21 February 2014, Pages 934-938 Mohsen Farmahini Farahani URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814003401>.

607. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.

608. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку: монографія/ Світлана Сисоєва, Ніна Батечко. К.: ВД ЕКМО, 2011. 341 с.

609. Хомишин І.Ю. Принцип інформатизації освіти в умовах глобалізації суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, Серія: юридичні науки. Львів, 2016. №850. С. 123-128 URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/37297>.

610. Abbas Abdoli Sejzi Baharuddin Aris NoraffandyYahya The Phenomenon of Virtual University in New Age: Trends and Changes. *Procedia* -

Social and Behavioral Sciences. 2012. Volume 56, 8 Pages 565-572 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812041511>.

611. Андрущенко В. П. Державно-громадський характер управління освітою. Вища школа України. 2011. № 3. С. 5–8. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17589/1/Andrushchenko..pdf>.

612. Артемчук Г. Мовознавча наука і педагогічна нива – сфери діяльності Лео Вайсгербера. Наукові записки Випуск 115. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 546 с.

613. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка: підручник для студ. вищих навч. Закладів. К.: МАУП, 2003. 232 с.; Вища освіта України: ризики, сподівання, успіхи : монографія / редколегія : М.Б. Євтух, Л.Г. Горяна, Н.О. Терентьєва; Національна академія педагогічних наук України, Міжнародна академія культури безпеки, екології та здоров'я, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України ... та ін.. Київ: Інтерсервіс, 2015. 418 с.

614. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / за заг. ред. О. Г. Мороза. Київ, 1994

615. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку: Київська область / В.П. Андрущенко ... та ін. ; редакційна рада : В.Г. Кремень (голова) ... та ін. ; за загальною редакцією В.П. Коцура. Київ: Знання України, 2013.419 с.

616. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. С. 185-186.

617. Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри: монографія / редколегія: В.О. Огнев'юк ... та ін. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2015. 367 с.

618. Громадянське виховання особистості. авт.-упор. В. І. Войтенко...та ін. Кам'янець-Подільський, 2006. 109 с.

619. Громадянське суспільство України: сучасні практики та виклики розвитку: аналітична доповідь / В.М. Яблонський та ін. Київ: НІСД, 2018. 126 с.

620. Цілі Сталого розвитку: Україна: Національна доповідь 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017 URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

621. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/natsiy-obednanih-organizatsiya/statut-organizatsiji-obednanih-natsiy-pitan-1945-24576.html>.

622. Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: міжнародний документ від 21.12.1965 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105.

623. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнародний документ від 18.12.1979 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

624. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей. 18.12.1990 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203.

625. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці: Закон України від 05.10.2000 р. № 2022-III. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2022-14>.

626. Конвенція про технічну та професійну освіту 10.11.1989 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_271.

627. Конвенція Міжнародної організації праці № 140 «Про оплачувані учбові відпустки» від 24.06.1974 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_261.

628. The ILO/UNESCO Recommendation concerning the Status of Teachers (1966) and The UNESCO Recommendation concerning the Status of Higher-

education Teaching Personnel (1997) with a user's guide. International Labour Organization. 2008 URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000160495>.

629. Переглянута рекомендація про Міжнародну стандартизацію статистики в галузі освіти: міжнародний документ від 01.11.1985 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_294.

630. Рекомендація про визнання навчальних курсів і свідоцтв про вищу освіту: міжнародний документ. ООН від 13.11.1993 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_296.

631. Міжнародні нормативно-правові акти про освіту та їхній вплив на формування державної політики в галузі освіти України. Комітет з питань науки і освіти. URL: <http://kno.rada.gov.ua/print/73183.html>.

632. Высшее образование в XXI в.: подходы и практические меры. От анализа к мобилизуемым принципам [начало публикации реферата Рабочего документа Всемирной конференции ЮНЕСКО «Высшее образование в XXI в.: подходы и практические меры»] (Париж, 5-9 октября 1998 г.). Альма Матер (Вестник высшей школы). 1998. № 11. С. 3-9.

633. Доповідь Спеціального доповідача Кішоре Сінгха «Цифрова революція в освіті». URL: http://www.lexed.ru/praktika/pravo-na-obrazovanie/detail.php?ELEMENT_ID=5891.

634. World Declaration on Education For All adopted by the World Conference on Education for all Meeting Basic Learning Needs. Jomtien, Thailand 5-9 March, 1990 URL: http://www.unesco.org/education/pdf/JOMTIE_E.PDF.

635. Dakar Declaration. Fifth Ordinary Session of the World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST) on the Ethics of Science in Africa Adopted on 9 December 2006 Dakar, Republic of Senegal URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Dakar-Declaration_EN.pdf

636. Global Education for All Meeting UNESCO, Muscat, Oman 12 – 14 May 2014. URL: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Santiago/pdf/Muscat-Agreement-ENG.pdf>.

637. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19 червня 1999 року. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/994_525<https://pon.org.ua/international/4171-inchxonska-deklaraciya-koncepciya-rozvitku-osviti.html>.

638. Кивлюк О. П. Болонський процес як інтегрована відповідь розвитку освіти на виклики сучасної епохи. *Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*. 2011. Вип. 101. С. 92-101.

639. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система. *Довідник користувача*. URL: http://osvita.kpi.ua/files/downloads/Dovidnuk_ECTS.pdf.

640. Хомишин І. Ю. Глобалізація освіти та глобалізація економіки: *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права, Серія юридична*. Львів, 2016. № 15. С.143-148.

641. Мосьпан Н.В. Глобалізація вищої освіти ЄС: наслідки та перспективи. *Вісник Чернігівського національного університету імені Т.Г.Шевченка*. 2017. с. 91-96. URI: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21570>.

642. Гринькевич О.С. Лутчин Н.П. Аналіз і моделювання процесів інтернаціоналізації вищої освіти у контексті інноваційного розвитку *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2017. № 3 С. 314-325 URI: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>.

643. Хайчіна Ю. Словник педагогічних термінів. Від К до Я. URL: http://www.model.poltava.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=579:2012-12-18-17-32-37&catid=102:2012-11-21-09-00-45&Itemid=427.

644. Біляковська О. О. Якість освіти: до генези поняття. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 76 (1). С. 24-28.

645 İlker Keçetep, İdil Özkan Quality Assurance in the European Higher Education Area Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 141, 25 August 2014, Pages 660-664 URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814035393>.

646. Yuliia Lola. Training teaching as an instrument for increasing quality of education in conditions of eu integration. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 6 (70). С. 95-108.

647. Самборська О. В. Критерії, показники та рівні готовності магістрів технологічної освіти до моніторингу навчальних досягнень студентів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. Випуск 51. С. 239-244.

648. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). К.: CS Ltd., 2015. 32 p. https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.

649. Методичні рекомендації щодо акредитації освітніх програм (проект). 2018. URL: <http://projects.lnu.edu.ua/quaere/wp-content/uploads/sites/6/2018/10/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC.pdf>.

650. Луговий В. Національна система забезпечення якості вищої освіти: сучасний стан і перспективи відповідно до нового Закону України «Про вищу освіту». Національна команда експертів з реформування вищої освіти Еразмус+ (проект ЄС). URL: file:///C:/Users/User/Downloads/2016_HERE_Volodymyr%20Luhovyi_QA%20%20.pdf.

651. The aim of the Certificate for Quality in Internationalisation (CeQuInt) is to assess, enhance and reward internationalisation. 15 August 2017. URL: <http://ecahe.eu/home/internationalisation-platform/certification/>.

652. Хомишин І. Ю. Сучасна модель управління освітою: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. №30. С.100-103.

653. Семенець Ю. О. Інтернаціоналізація вищої освіти: у пошуку перспектив вдосконалення стратегії провідних українських ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 14, частина 2. С. 108-113.

654. Теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури: автореф. дис. д-ра пед. наук Київ, 2016. 40 с.

655. Захарченко В. М. Національна рамка кваліфікацій та освітні програми і кваліфікації. Матеріали Національної команди експертів з реформування вищої освіти, проекту ЄС «НЕО в Україні». 2015. 43 с. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/Zakharchenko_NQF_Oct21_2015%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Zakharchenko_NQF_Oct21_2015%20(1).pdf).

656. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В. і інші. За заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.

657. A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. Copenhagen: Ministry of Science, Technology and Innovation, 2005. 200 p. URL: cahe.eu/w/index.php/Framework_for_Qualifications_of_the_European_Higher_Education_Area#First_cycle_-_Bachelor.27s_level.

658. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n12>

659. Невара Л. Рішення міжнародних конференцій і організацій у болонському процесі. міжнародні відносини. 2016. № 1 (44\45). С. 85-88.

660. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою. Л. П. Пуховська, А. О. Ворначев, С. В. Мельник, Ю. І. Кравець; за ред. Л. П. Пуховської. Київ: «НВП Поліграфсервіс», 2014. 176 с.

661. Дмитрюк С. Багатодисциплінарна програма навчання майбутніх фахівців із дизайну у вищих навчальних закладах Великої Британії. *Витоки*

педагогічної майстерності. 2014. Випуск 13. С. 108-111. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/3186>.

662. Воробйова О. П. Забезпечення якості електронного навчання в європейському просторі вищої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Том 64. № 2. С. 245-252. URL: https://www.researchgate.net/publication/331404751_ZABEZPECENNA_AKOSTI_ELEKTRONNOGO_NAVCANNA_V_EVROPEJSKOMU_PROSTORI_VISOI_OSVITI.

663. Рівні володіння іноземною мовою відповідно до Рекомендацій Ради Європи (РРЕ) і українська інтерпретація цих рівнів. URL: <http://www.umsa.edu.ua/kafhome/inmov/scale.pdf>.

664. Communication from the commission to the European Parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Strengthening European Identity through Education and Culture The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017. Strasbourg, 14.11.2017 COM(2017) 673 final. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-strengthening-european-identity-education-culture_en.pdf.

665. The Guide to Quality in Internationalisation. European Consortium for Accreditation in Higher Education ECA OCCASIONAL PAPER ISBN/EAN: 978-94-90815-06-6 Author: Axel Aerden URL: <http://ecahe.eu/assets/uploads/2013/11/CeQuint-The-Guide-to-Quality-in-Internationalisation-edition-2017-1.pdf>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Хомишин І. Ю. Розвиток освіти в Україні в умовах євроінтеграції: концептуальні питання адміністративно-правового регулювання: [монографія]. Київ: «Видавництво Людмила», 2018. 500 с.
2. Хомишин І. Ю. Мета сучасної правової політики у сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 845. С. 167–172.
3. Хомишин І. Ю. Принцип доступності вищої освіти: питання комплексного розуміння. *Право і суспільство*. Дніпро, 2016. № 3 Ч. 2. С. 33–37.
4. Хомишин І. Ю. Глобальні виклики в освіті. *Науковий вісник херсонського державного університету. Серія. «Юридичні науки»*. Херсон, 2016. № 3. Ч. 2. С. 36–39.
5. Хомишин І. Ю. Принцип інформатизації освіти в умов глобалізації суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 850. С. 123–128.
6. Хомишин І. Ю. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Юридичні науки»*. Львів, 2016. № 85. С. 116–121.
7. Хомишин І. Ю. Глобалізація освіти та глобалізація економіки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. Львів, 2016. № 15. С. 143–148.
8. Хомишин І. Ю. Законодавче забезпечення міжнародної співпраці у сфері освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2016. № 6. Ч. 2. Т.1. С. 182–185.
9. Хомишин І. Ю. The notion and content of quality assurance of higher education in Ukraine. *Вісник Національного університету «Львівська*

політехніка». Серія. «Юридичні науки». Львів, 2017. № 861. С. 341–346.

10. Хомишин І. Ю. Основні завдання та принципи діяльності національного агентства із забезпечення якості освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка*». Серія. «Юридичні науки». Львів, 2017. № 865. С. 350–355.

11. Хомишин І. Ю. Сучасний стан стандартизації вищої освіти в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка*». Серія «Юридичні науки». Львів, 2017. № 869. С. 116–121.

12. Хомишин І. Ю. Запровадження інституту освітнього омбудсмена в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 4(19). С. 66–70.

13. Хомишин І. Ю. Сучасні прояви, причини та шляхи подолання корупції в освіті. *Право і суспільство*. Дніпро, 2017. Вип. 6. С. 132–136.

14. Хомишин І. Ю. Освіта і ринок праці: взаємний вплив та перетин інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Ужгород, 2017. Вип. 46. Т. 2. С. 47–50.

15. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». Одеса, 2017. № 28. С. 53–56.

16. Хомишин І. Ю. Реалізація права на освіту внутрішньо-переміщеними особами. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка*». Серія «Юридичні науки». Львів, 2017. № 884. С. 186–192.

17. Хомишин І. Ю. Сучасна модель управління освітою: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». Одеса, 2017. № 30. С. 100–103.

18. Хомишин І. Ю. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Прикарпатський юридичний вісник*. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 6(21). Т. 2. С. 93–96.

19. Хомишин І. Ю. Компетентнісний підхід – методологічна основа

сучасної освіти. *Право і суспільство*. Дніпро, 2018. Вип. 1. С. 196–200.

20. Хомишин І. Ю. Напрями реформування шкільної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. Львів, 2018. № 889. С. 86–92.

21. Хомишин І. Ю. Нормативно-правове регулювання дошкільної освіти в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро, 2018. № 1. С. 178–181.

22. Хомишин І. Ю. Мета та зміст процедури ліцензування освітньої діяльності. Електронне наукове видання *«Порівняльно-аналітичне право»*. Ужгород, 2018. № 2. С. 275–278.

23. Хомишин І. Ю. Адміністративно-правове регулювання освіти в Україні. *Право і суспільство*. Дніпро, 2018. № 4. С. 191–195.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Хомишин І. Ю. Суб'єкти освітніх правовідносин. *Управління в освіті: збірник матеріалів VI міжнародної науково-практичної конференції (Львів 18–19 квітня 2013р.)* відп. ред. Л. Д. Кизименко. Львів: Видавництво «Тріада Плюс», 2013. С. 272–275.

25. Хомишин І. Ю. Місце і роль людини в сучасному освітньому просторі. *Правові, соціально-психологічні та інформаційні процеси державотворення в контексті євроінтеграції: матеріали науково-практичної конференції (Львів, 8–9 лютого 2016 р.)*. Львів, 2016. С. 47–49.

26. Хомишин І. Ю. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток освіти в Україні. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку: матеріали засідання круглого столу (Львів, 29 лютого 2016 р.)*. Львів: Вид-во ПП «Леся», 2016. С. 17–19.

27. Хомишин І. Ю. Принцип інформатизації освіти. *Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 7–8 жовтня 2016 р.)*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2016. С. 71–73.

28. Хомишин І. Ю. Сучасні інформаційні технології в освіті. *IT-право:*

проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції (Львів, 18 листопада 2016 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 151–153.

29. Khomyshyn I. The notion and content of quality assurance of higher education in Ukraine. *«Litteris et Artibus»*: матеріали VI міжнародного молодіжного наукового форуму (Львів, 24–26 листоп. 2016 р.). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

30. Хомишин І. Ю. Інформатизація освітнього простору в Україні: визначальні чинники та основні вияви. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Хмельницький, 8 грудня 2016р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2016. С. 351–352.

31. Хомишин І. Ю. Основні завдання та напрями діяльності національного агентства із забезпечення якості освіти. *Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 30 травня 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 75–78.

32. Хомишин І. Ю. Принципи діяльності Національного агентства із забезпечення якості освіти. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 33–35.

33. Хомишин І. Ю. Освітній стандарт як соціальна норма. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України: тези Х Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 2 листопада 2017 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 392–394.

34. Хомишин І. Ю. Використання інформаційних технологій у навчанні осіб з особливими освітніми потребами. *ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка»,

2017. С. 205–208.

35. Хомишин І. Ю. Зміни організації вищої освіти під впливом глобалізації. *Тенденції розвитку адміністративного права в Україні*: збірник тез науково-практичної конференції (Львів, 27 квітня 2017 р.), (у 2-х ч.). К.: ПП «Комп'ютерний дизайн», 2017. Ч. 1. С. 149–151.

36. Хомишин І. Ю. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. *Моделі допомоги на шляху інтеграції внутрішньо переміщених осіб*: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (Львів, 12 грудня 2017 р.). Львів: ПАІС, 2017. С. 43–45.

37. Хомишин І. Ю. Глобалізація та її вплив на систему вищої освіти. *Аеро–2017. Повітряне і космічне право*: матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів (Київ, 23 листопада 2017 р.). Том 2. Тернопіль: Вектор, 2017. С. 243–247.

38. Хомишин І. Ю. Поняття компетентності в освітньому законодавстві України. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: збірник матеріалів учасників Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, 27 квітня 2018 року). Львів: ННІПП НУ «Львівська політехніка», 2018. С. 97–99.

39. Хомишин І. Ю. Пріоритетні напрями розвитку вищої освіти в європейському освітньому просторі. *Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави*: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 30 травня 2018 р.). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. С. 114–116.

40. Хомишин І. Ю. Принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України*: тези XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 15 листопада 2018 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 509–511.

КОНЦЕПЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Вступ

Аналіз сучасного стану державного управління освітою з урахуванням закономірностей формування та вираження громадської думки з актуальних проблем освіти показав необхідність систематизації та узагальнення досвіду роботи щодо залученню різних державних та громадських організацій, окремих громадян до управління освітою та про необхідність вдосконалення технологій координації спільної роботи громадських і державних структур та підставі концепції інноваційного розвитку закладу освіти.

Сучасний етап реформування національної освіти, що полягає в переході на інноваційний шлях розвитку, обумовлений: послідовним розширенням громадської участі у вирішенні завдань освітньої політики в управлінні освітніми організаціями, впровадженям елементів державно-громадського управління на всіх рівнях, різноманітністю форм і способів участі громадськості в обговоренні актуальних проблем освіти, в тому числі за допомогою каналів комунікації на Інтернет ресурсах і організації мережевої взаємодії всіх зацікавлених суб'єктів відносин у сфері освіти.

Освіта сприймається як сфера, стійка до змін, і в водночас стикається з кризою продуктивності та ефективності. Ефективність означає баланс між вкладеними ресурсами та результатами. За останні десятиліття все більше ресурсів було інвестовано в освіту. В Європейському Союзі інновації розглядаються як вирішальний фактор у підтримці конкурентоспроможності закладів освіти в умовах розвитку цифрової економіки.

Що таке інновації в освіті?

Інновації задають нові контури конструювання стратегій розвитку закладів освіти. Інновація – це впровадження нового або значно покращеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в практиці ведення бізнесу, організації робочого

місця або зовнішніх відносин

Це поняття широко застосовувалося в приватному секторі і застосовується до освіти з невеликими змінами. Освітні інновації покращують результати навчання та якість надання освітніх послуг. Зміни в системі освіти або в методах навчання можуть допомогти реорганізувати навчальний процес підвищивши його ефективність. Нові тенденції індивідуалізації навчання в значній мірі залежать від нових способів організації навчання та використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Освітні організації школи, університети, навчальні центри або видавці освіти, можуть запровадити: нові продукти та послуги, такі як новий навчальний план, підручники або освітні ресурси; нові процеси надання своїх послуг, такі як використання інформаційно-комунікаційних технологій у службах електронного навчання; нові способи організації діяльності, такі як інформаційно-комунікаційних технологій для спілкування зі студентами та батьками; або нові методи маркетингу, наприклад, диференційоване ціноутворення в аспірантурі.

I. Про концепцію

Концепція інноваційного розвитку освіти розроблена відповідно до положень, закладених в Конституції України, Закону України «Про освіту» Законів України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційного розвитку держави», Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, Положення Міністерства освіти і науки України «Про порядок здійснення інноваційної діяльності в закладах освіти», Концепції розвитку освіти до 2021 року

Концепція інноваційного розвитку освіти розвиває основні положення означених документів, уточнює і доповнює їх з урахуванням нових вимог сучасності, суспільних викликів і змін, на які Україна повинна дати відповіді у галузі освіти.

Концепція систематизує та конкретизує організаційно-педагогічні засади інноваційної діяльності закладів освіти, закладені в чинному законодавстві

України, нормативних і програмних документах органів державної влади, і, разом з іншими стратегічними документами у галузі освіти, є основою для інноваційного розвитку закладів освіти, подальшої розбудови нормативно-правової, науково-теоретичної методичної бази у сфері освіти.

Концепція розроблена з урахуванням, з одного боку, необхідності державної підтримки процесів реформування сучасного закладу освіти з метою підвищення доступності й якості освітніх послуг і, з іншого – активізації діяльності самих закладів освіти щодо організації і здійснення інноваційного розвитку.

Модель інституційного регулювання управління освітою, заснована на діяльнісному підході до аналізу феноменів в сфері освіти розглядає три основні види діяльності – інформаційну, експертну та консультаційну, відповідно до їх предметів, організаційним формам і основним питанням інституційного регулювання, специфікою учасників відносин в сфері освіти, дозволяє забезпечити досягнення основних цілей управління освітою.

II. Мета і завдання інноваційного розвитку закладу освіти

Результати експертної оцінки дозволили виявити потенційні траєкторії розвитку закладів освіти, узагальнити їх і представити концептуальні засади варіантів розвитку. Перспективи розвитку закладів освіти характеризуються поступовим переходом від мислення виключно в категоріях національної ідентичності, до категорій глобального мислення, пов'язаного з необхідністю вирішення проблем інтернаціоналізації освітнього процесу. З цією метою важливо посилення наукової складової, що, в свою чергу, потребують переосмислення управлінських процесів, оскільки заклади освіти, з одного боку, фінансуються державою та дотримуються національної політики, але з іншого боку, багато результатів науки універсальні, що сприяє інтернаціоналізації освіти у відповідному закладі освіти.

Метою інноваційного розвитку освіти є забезпечення якісних змін освітньої діяльності, які забезпечуватимуть зростання якості освіти, сприятимуть формуванню особистості учня/студента, здатного до подальшої

успішної життєвої самореалізації за рахунок державної регламентація освітньої діяльності

Державна регламентація освітньої діяльності є елемент системи державного управління освітою, що є сукупність процесуальних дій держави зі створення та закріплення в чинному законодавстві про освіту єдиних, конкретних вимог здійснення освітньої діяльності, процедур встановлення відповідності освітньої діяльності закладів освіти, зазначеним вимогам (позитивних управлінських процедур) і перевірки дотримання виконання даних вимог, застосування заходів державного примусу в разі їх порушення (юрисдикційних (правоохоронних) процедур).

Реалізація мети передбачає реалізацію таких основних *завдань*:

1. Виховувати творчість у процесі навчання впродовж усього життя, де теорія та практика взаємопов'язані.

2. Зробити школи та університети місцями, де студенти та викладачі займаються творчим мисленням та навчанням шляхом самостійної роботи.

3. Перетворити робочі місця на навчальні сайти.

4. Сприяти розвитку міцного, незалежного та різноманітного культурного сектору, який може підтримувати міжкультурний діалог.

5. Сприяти науковим дослідженням, щоб зрозуміти світ, поліпшити життя людей і стимулювати інновації.

6. Стимулювати процеси проектування, мислення та інструменти, розуміти потреби, емоції, прагнення та здібності користувачів.

III. Суб'єкти, об'єкти інноваційного розвитку закладу освіти

Суб'єкти інноваційного розвитку закладу освіти:

- вчителі/викладачі-новатори;
- представники органів управління освітою різних рівнів;
- учені науково-дослідних установ України;
- представники недержавних організацій.

Об'єкти освітніх інновацій:

- продукти або послуги (такі як нові програми, підручники або освітні

ресурси);

- технології, інструменти (нові процеси надання послуг, таких як використання інформаційно-комунікаційних технологій в електронному навчанні, нові системи управління навчанням, нові онлайн-курси або нові педагогічні засоби, такі як карти, анатомічні моделі, електронні лабораторії);
- знання або методи (такі як нові педагогіки, нові адміністративні системи управління для вступу, або використання інформаційно-комунікаційних технологій для спілкування зі учнями/студентами та батьками).

IV. Механізми реалізації концепції

- розвиток інноваційної інфраструктури;
- розроблення стратегій, програм та планів інноваційного розвитку окремого закладу освіти;
- створення системи інформаційно-методичного та ресурсного забезпечення впровадження освітніх інновацій в закладі освіти.
- забезпечення відповідальної автономії підзвітності заклади освіти, які здійснюють перехід до режиму інноваційного розвитку;
- систематичний аналіз, моніторинг освітньої системи окремого закладу освіти;
- міжнародна співпраця із активізацією інноваційної спрямованості співпраці з міжнародними організаціями
- залучення педагогічних колективів, окремих учителів/викладачів, учених системи освіти до участі в державних цільових програмах, наукових, науково-технічних, інноваційних програмах і конкурсах грантів і проектів, спрямованих на інноваційний розвиток закладу освіти,
- діагностику інноваційного потенціалу закладу освіти;
- створення освітніх кластерів. Освітній кластер – новий суб'єкт права в сфері освіти і науки, під яким слід розуміти сукупність взаємопов'язаних між собою спільними цілями діяльності та які взаємодоповнюють один одного закладів професійно освіти, об'єднаних за галузевою ознакою, оперативно діючих на принципах співпраці, конкуренції і мережевих взаєминах, які

базуються на фінансовому забезпеченні освітнього середовища, в рамках реалізації державної політики в сфері освіти.

Використання фінансових можливостей дозволяє освітньому кластеру досягти наступних цілей функціонування: підвищення якості та ефективності освітнього процесу; підготовка висококваліфікованих кадрів робочих спеціальностей, фахівців середньої ланки і вищої кваліфікації в різних сферах життєдіяльності; створення програм і проектів освітнього характеру, активізація наукових досліджень та інноваційної діяльності, а також забезпечення умов і можливостей для їх реалізації; проведення наукових досліджень за пріоритетними напрямками розвитку освіти і науки.

Цілям розвитку кластерної системи відповідають загальні та спеціальні завдання освітнього кластера. До числа загальних завдань слід віднести: підвищення конкурентоспроможності кожного учасника об'єднання; інноваційне розвиток; підвищення економічного потенціалу території.

Спеціальними завданнями є: залучення додаткового фінансування освітнього процесу; установка сучасного обладнання аудиторій та оснащення лабораторій; розширення аудиторного фонду; можливість проходження практик студентами на діючих підприємствах з сучасними технологіями і обладнанням; можливість подальшого працевлаштування випускників освітніх установ.

Принципи створення освітніх кластерів:

- пріоритету органів державної влади відповідного рівня при формуванні освітніх кластерів в частині визначення цілей, завдань і функціонального призначення кластерів;
- делегування регіонам повноважень з формування освітніх кластерів з урахуванням сформованого на їх рівні освітнього потенціалу;
- взаємозв'язку учасників кластерної системи на основі спільності цілей і завдань;
- спеціалізації шляхом делегування повноважень і поділу компетенції з різних напрямків діяльності кластера;

- єдності освітнього, наукового і інноваційного процесів у взаємозв'язку з соціально-економічною сферою;
- інноваційної спрямованості проведених фундаментальних наукових досліджень;
- організаційної, навчально-методичного, науково-дослідного та інформаційно-технічної взаємодії між різними підрозділами освітнього кластера;
- рівності і врахування інтересів усіх підрозділів освітнього кластера.

До основних функцій відносяться: функція законності, суть якої зводиться до формування відповідної правової бази в сфері партнерських взаємин; економічна функція, спрямована на фінансове забезпечення сфери освітніх послуг; інформаційна функція, що відповідає за просування освітніх технологій на ринку освітніх послуг; контрольна функція за освітою і витрачанням фонду грошових коштів в сфері освіти і науки.

Створення системи моніторингу результативності реалізації концепція інноваційного розвитку закладу освіти дозволить оцінити наскільки досягнуті поставлені нею цілі, отримані заплановані показники результативності, що може бути забезпечено наступними заходами: організацією публічних обговорень основних напрямів інноваційного розвитку, що в свою чергу забезпечить інформаційну та експертно-методологічну підтримку її реалізації; формуванням ресурсного центру та бібліотеки «кращої практики» здійснення реформи діяльності закладів освіти; доповненням статистичної системи державного управління збором відомостей, які характеризують систему закладів освіти, окремими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування; розробкою і впровадженням об'єднаної бази даних.

V. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку закладу освіти

Пріоритетним шляхом фінансування інноваційного розвитку закладу освіти мають стати бюджетні кошти, гранти, внутрішніх резервів закладів освіти, а саме – кошти, отримані від розвитку системи платних освітніх послуг тощо.

Фінансування закладів освіти зводяться до: урізноманітнення форм фінансування освітнього і наукового процесів;

- переважання децентралізованих систем управління закладами освіти , що істотно відрізняються один від одного в силу регіональних особливостей, але мають в якості характерної риси розподіл повноважень в прийнятті організаційних рішень згідно їх участі у фінансуванні даних областей;

- досягнення відповідності системи фінансування закладів освіти системі управління даною сферою.

В Україні превалюють різні форми бюджетного фінансування освіти. Передбачається, що участь інноваційних суб'єктів направлено на використання додаткових джерел позабюджетного фінансування.. Поєднання бюджетного і позабюджетного фінансування створює фінансову базу формування конкурентоспроможної сфери освіти та виявляє лідерів освітнього і наукового процесів.

VI. Нормативно-правове забезпечення інноваційного розвитку закладу освіти.

Тенденції останніх років свідчать про тісну взаємопроникнення держави і приватних партнерів у галузь розвитку освітньої та наукової діяльності, в першу чергу, в питаннях спільного фінансування різних проектів даної сфери.

У зв'язку з цим слід говорити про такі інструменти взаємодії як:

«Технологічні платформи» стимулювати приватний бізнес можна за допомогою надання певних преференцій: у вигляді податкових пільг і преференцій для учасників технологічної платформи; шляхом встановлення особливого порядку оподаткування; встановлення порядку фінансування за рахунок бюджетних асигнувань, а також коштів, що виділяються бізнес-партнерами; у формі реалізації інновацій.

Передбачається, що основні вигоди як для економіки в цілому, так і для учасників таких платформ будуть пов'язані з підтримкою інновацій та створенням і поширенням прогресивних технологій.

Необхідне нормативно-правове закріплення механізмів стимулювання

участі приватного капіталу в діяльності технологічної платформи як одного з пріоритетів інноваційної політики держави. Першим кроком є прийняття нормативно-правового акта, що регламентує загальні правила діяльності технологічної платформи, їх цілі, завдання та функції.

З метою вдосконалення нормативно-правового регулювання освітньої діяльності закладу освіти, забезпечення модернізації мають бути підготовлені проекти зазначених нижче нормативно-правових актів:

- положення про організаційно-правове, фінансове і кадрове забезпечення інноваційного розвитку закладу освіти;
- порядок і критерії оцінювання інноваційного розвитку закладу освіти.

ПРОЕКТ

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
про територіальні органи Державної служби якості освіти
(затверджено наказом Міністерства освіти і науки України)

I. Загальні положення

1. Ця Типове положення визначає основні завдання, повноваження та організацію діяльності територіального органу Державної служби якості освіти (далі – територіальний орган).

2. Територіальним органом є Управління Державної служби якості освіти, яке здійснює державний контроль і нагляд у сфері освіти за діяльністю закладів освіти на території органів місцевого самоврядування, які здійснюють управління у сфері освіти на відповідній території; ліцензування освітньої діяльності організацій, що здійснюють освітню діяльність на території обслуговування; державну акредитацію освітньої діяльності закладів освіти на території обслуговування і підтвердження документів про освіту і (або) про кваліфікацію, про наукові ступені та вчені звання. Територіальний орган є державним органом, що знаходяться в підпорядкуванні Державної служби якості освіти (далі - Державна служба).

3. Територіальний орган утворюється, реорганізується або скасовується наказом Державної служби, а відповідно до затвердженої в установленому порядку схеми розміщення територіальних органів Державної служби.

4. Територіальний орган в діяльності керується Конституцією України, законами, указами та розпорядженнями Президента України, постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, індивідуальними правовими актами Державної служби, цим Положенням.

5. Майно територіального органу є державною власністю та перебуває в її оперативному управлінні.

6. Територіальний орган здійснює діяльність у взаємодії з територіальними органами центральних органів виконавчої влади, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства.

II. Основні завдання територіального органу

7. Основними завданнями територіального органу є:

7.1. Реалізація державної політики в сфері освіти на території обслуговування в межах своєї компетенції.

7.2. Здійснення повноважень України в галузі освіти:

7.2.1. Державний контроль і нагляд у сфері освіти за діяльністю закладів освіти на території обслуговування, які здійснюють управління у сфері освіти на відповідній території.

7.2.2. Ліцензування освітньої діяльності закладів, що здійснюють освітню діяльність

7.2.3. Державна акредитація освітньої діяльності закладів освіти на території обслуговування.

7.2.4. Підтвердження документів про освіту і (або) про кваліфікацію, про наукові ступені та вчені звання.

7.3. Сприяння забезпеченню державних гарантій доступності та рівних можливостей отримання в закладах освіти, що відповідає державним освітнім стандартам і (або) державним вимогам.

7.4. Формування державно-громадського характеру виконуваних функцій і наданих територіальним органом послуг.

III. Повноваження Управління

8. Територіальний орган здійснює такі повноваження у встановленій сфері діяльності:

8.1. Виконання державних функцій з державного контролю та нагляду в сфері освіти, в тому числі:

8.1.1. державний нагляд в галузі освіти за діяльністю закладів освіти на території обслуговування, органів місцевого самоврядування, які здійснюють управління у сфері освіти на відповідній території;

8.1.2. державний контроль якості освіти за діяльністю закладів освіти на території обслуговування;

8.1.3. контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних вимог і умов при здійсненні освітньої діяльності.

8.2. Надання таких державних послуг:

8.2.1. ліцензування освітньої діяльності закладів освіти на території обслуговування;

8.2.2. державна акредитація закладів освіти на території обслуговування;

8.2.3. підтвердження документів про освіту і (або) про кваліфікацію, про наукові ступені і вчені звання;

8.2.4. розгляд звернень громадян.

8.3. Розробляє в установленому порядку проекти правових актів з питань, пов'язаних із здійсненням територіальним органом своїх повноважень.

8.4. Бере участь в розробці та реалізації державних цільових програм, регіональних цільових і відомчих цільових програм у випадках і порядку, встановлених чинним законодавством.

8.5. Видає в межах компетенції розпорядчі та правові акти, в тому числі нормативні.

8.6. Здійснює взаємодію в установленому порядку із зацікавленими органами і організаціями з питань здійснення Управлінням повноважень, в тому числі в електронній формі та у формі електронної міжвідомчої взаємодії.

8.7. Вносить відомості про здійснення державного контролю та нагляду в сфері освіти в державну інформаційну систему обліку результатів державного контролю та нагляду в сфері освіти.

8.8. Здійснює моніторинг законодавства з питань, що належать до повноважень територіального органу.

8.9. Аналізує причини виявлених порушень законодавства в сфері освіти при здійсненні повноважень, вживає заходів щодо їх усунення.

8.10. Приймає в межах компетенції заходи, спрямовані на забезпечення дотримання порядку проведення державної підсумкової атестації учнів, що освоїли освітні програми основної загальної освіти або середньої (повної) загальної освіти, на основі інформації, що надходить про виявлені порушення.

8.11. Готує в установленому порядку доповіді про здійснення державного контролю та нагляду в сфері освіти, про ефективність такого контролю та нагляду.

8.12. Встановлює критерії показників, необхідних для визначення типу та виду закладу освіти, відповідно до компетенції в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

8.13. Забезпечує відповідно до повноважень щодо державної акредитації та ліцензування освітньої діяльності ведення на електронних носіях реєстру акредитованих закладів освіти та реєстру виданих ліцензій на право ведення освітньої діяльності.

8.14. Встановлює порядок і забезпечує відповідно зберігання ліцензійних і акредитаційних справ.

8.15. Організовує відбір і залучення до проведення заходів за ліцензійним контролем експертів і експертних організацій, акредитованих в порядку, встановленому Кабінету Міністрів України.

8.16. Організовує відбір і залучення експертів до проведення акредитаційної експертизи в порядку, встановленому органом виконавчої влади, що здійснює функції з вироблення державної політики та нормативно-правового регулювання у сфері освіти.

8.17. Здійснює атестацію експертів відповідно до встановлених кваліфікаційних вимог до експертів у галузі проведення державної акредитації закладу освіти, акредитацію громадян і організацій, що залучаються в якості експертів, експертних організацій до проведення заходів контролю при здійсненні перевірок юридичних осіб.

8.18. Видає закладам освіти, органу місцевого самоврядування, що здійснює управління в сфері освіти, припис про усунення виявленого порушення в разі виявлення порушення законодавства України в галузі освіти, вимог державного освітнього стандарту або державних вимог, допущеного закладами, що здійснюють освітню діяльність, органом місцевого самоврядування, що здійснює управління в сфері освіти.

8.19. Призупиняє та відновлює в випадках і порядку, передбачених законодавством, дію ліцензії закладам освіти.

8.20. Звертається до суду із заявою про анулювання ліцензії на здійснення освітньої діяльності у випадках, передбачених законодавством.

8.21. Призупиняє, відновлює, позбавляє заклад освіти державної акредитації в установленому законодавством порядку.

8.22. Порушує в межах компетенції справи про адміністративне правопорушення в порядку, встановленому Кодексом України про адміністративні правопорушення.

8.23. Забороняє прийом в заклад освіти у випадках, передбачених чинним законодавством.

8.24. Встановлює перелік посадових осіб територіального органу, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення, складання яких віднесено до компетенції територіального органу Кодексом України про адміністративні правопорушення.

8.25. Здійснює функції та повноваження засновника щодо державних установ в підвідомчій сфері.

8.26. Здійснює функції отримувача коштів бюджету, передбачених на утримання територіального органу та реалізацію покладених функцій і послуг.

8.27. Готує та подає до Державної служби в установленому порядку статистичну, фінансову та бюджетну звітність, іншу відомчу звітність про діяльність територіального органу;

8.28. Набуває відповідно до цивільного законодавства України від свого імені і здійснює майнові та особисті немайнові права в межах наданих повноважень, виступає позивачем і відповідачем у суді.

8.29. Забезпечує в межах компетенції захист відомостей, що становлять державну таємницю.

8.30. Забезпечує мобілізаційну підготовку територіального органу.

8.31. Здійснює професійну підготовку працівників їх перепідготовку, підвищення кваліфікації та стажування.

8.32. Здійснює відповідно до законодавства України роботу щодо комплектування, збереження, обліку та використання архівних документів, що утворилися в процесі діяльності територіального органу.

8.33. Проводить в установленому порядку конкурси та укладає державні контракти на розміщення замовлень на поставку товарів, виконання робіт, надання послуг для потреб територіального органу.

8.34. Здійснює інші повноваження відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України.

9. Територіальний орган з метою реалізації повноважень у встановленій сфері діяльності має право:

9.1. Брати участь в розробці угод і договорів у сфері освіти, що укладаються центральним виконавчим органом державної влади.

9.2. Вносити пропозиції щодо участі територіального органу в реалізації державних, регіональних цільових та відомчих цільових програм в межах компетенції.

9.3. Вносити пропозиції щодо створення (заснування), реорганізації та ліквідації державних установ, державних унітарних підприємств, фондів у встановленій сфері діяльності.

9.4. Створювати дорадчі та експертні органи (ради, комісії, групи, колегії та ін.) у встановленій сфері діяльності, вносити пропозиції про створення міжвідомчих комісій і рад для державного регулювання сфери освіти.

9.5. Залучати в установленому порядку наукові організації, заклади освіти, окремих учених, фахівців органів державної влади та місцевого самоврядування області, представників органів виконавчої влади, наукові та інші організації для опрацювання питань, віднесених до компетенції територіального органу.

9.6. Запитувати й одержувати відомості, довідкові та інформаційні матеріали від органів і організацій з питань, віднесених до компетенції територіального органу.

9.7. Користуватися інформаційними ресурсами України.

9.8. Здійснювати роботу з відомостями, що становлять державну таємницю.

9.9. Здійснювати в установленому порядку збір, накопичення та обробку звітності та іншої документованої інформації, в тому числі з обмеженим доступом, в рамках здійснення повноважень.

9.10. Використовувати архівні документи та архівні фонди.

9.11. Брати участь в конференціях, нарадах, семінарах, в роботі колегіальних органів, що створюються за рішенням виконавчих органів державної влади, з питань державного регулювання сфери освіти.

9.12. Проводити конференції, наради, семінари з питань, що входять до компетенції територіального органу, в тому числі із залученням керівників і фахівців виконавчих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і організацій.

9.13. Видавати методичні рекомендації з питань, що належать до компетенції територіального органу.

9.14. Використовувати відомості, що містяться в державній базі даних про апостиль, проставлених на документах державного зразка про освіту, про вчені ступені та вчені звання.

10. Територіальний орган зобов'язаний:

10.1. Дотримувати в діяльності права і свободи людини та громадянина.

10.2. Виконувати вимоги законодавства України.

10.3. Забезпечувати в межах компетенції реалізацію покладених на територіальний орган завдань.

10.4. Представляти інтереси України в органах судової влади та інших контрольних та наглядових органах, у взаємовідносинах з фізичними та юридичними особами, органами місцевого самоврядування в межах своєї компетенції.

10.5. Забезпечувати відповідний режим захисту відомостей, що становлять державну та службову таємницю, та іншої конфіденційної інформації відповідно до чинного законодавства, не допускати розголошення персональних даних фізичних осіб та іншої захищеної законом інформації.

10.6. Забезпечувати виконання встановленого порядку розробки, використання і зберігання контрольних вимірювальних матеріалів (включаючи вимоги до режиму захисту, порядку та умовам розміщення відомостей, що містяться в контрольних вимірювальних матеріалах, в мережі Інтернет).

10.7. Складати протоколи про адміністративні правопорушення в порядку і у випадках, передбачених законодавством України.

10.8. Аналізувати судову практику, протести прокуратури, експертні висновки компетентних органів, готувати пропозиції щодо поліпшення застосування права в сфері освіти.

10.9. Приймати в рамках компетенції заходи та вносити пропозиції щодо

поліпшення роботи територіального органу, виконавчих органів влади, зміцненню їх авторитету.

10.10. Давати роз'яснення юридичним і фізичним особам з питань, що входять до компетенції територіального органу.

10.11. Організовувати, координувати та контролювати діяльність підвідомчих державних установ.

10.12. Управління несе інші обов'язки, передбачені чинним законодавством.

IV. Організація діяльності

11. Територіальний орган очолює керівник, який призначається на посаду Міністром освіти і науки України за поданням керівника Державної служби. Керівник територіального органу несе персональну відповідальність за здійснення покладених на територіальний орган функцій і послуг, що надаються. Керівник територіального органу звільняється з посади Міністром освіти і науки України за поданням керівника Державної служби.

12. Керівник територіального органу має заступників і розподіляє обов'язки між ними. Кількість заступників керівника територіального органу встановлюється керівником Державної служби. Заступники керівника територіального органу призначаються на посаду керівником Державної служби. Головний бухгалтер територіального органу призначається на посаду керівником територіального органу за погодженням з керівником Державної служби. Заступники керівника територіального органу звільняються з посади керівником Державної служби. Головний бухгалтер територіального органу звільняється з посади керівником територіального органу.

13. Посадові особи територіального органу мають посвідчення встановленого зразка, затвердженого Державною службою, підписані керівником Державної службою.

14. Керівник територіального органу:

14.1. представляє керівнику Державної служби: пропозиції про призначення на посаду та звільнення з посади заступників керівника територіального органу; проект щорічного плану та прогностичні показники діяльності територіального органу, звіт про їх виконання;

14.2. затверджує штатний розпис територіального органу, положення про структурні підрозділи територіального органу, посадові регламенти;

14.3. видає накази з питань діяльності територіального органу;

14.4. призначає на посаду та звільняє з посади в установленому порядку працівників територіального органу (за винятком заступників керівника територіального органу);

14.5. без довіреності діє від імені територіального органу, розпоряджається її майном в межах, встановлених законом, укладає договори з питань, віднесених до компетенції територіального органу, видає довіреності.

15. Фінансування витрат на утримання територіального органу здійснюється за рахунок коштів, передбачених на ці цілі в державному бюджеті, відповідно до бюджетної кошторисом, що затверджується Державною службою.

16. Контроль діяльності територіального органу здійснюється Державною службою.

17. Територіальний орган є юридичною особою, має в територіальних органах казначейства особовий рахунок отримувача коштів бюджету та особовий рахунок з обліку коштів, отриманих від підприємницької й інший що приносить дохід діяльності, відокремлене майно, печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, інші печатки, штампи та бланки встановленого зразка.

18. Місцезнаходження територіального органу вказується в положенні про територіальному органі.

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
Заклади дошкільної освіти України

Рік	2010	2015	2016	2017
Кількість закладів, тис.¹	14,9	14,8	14,9	14,9
у міських поселеннях	6,4	5,7	5,7	5,8
у сільській місцевості	8,5	9,1	9,2	9,1
В них місць, тис.	1069	1105	1125	1141
у міських поселеннях	778	772	785	794
у сільській місцевості	291	333	340	347
Кількість дітей у закладах, тис. осіб	1208	1291	1300	1304
у міських поселеннях	961	981	984	985
у сільській місцевості	247	310	316	319
Охоплення дітей закладами,² відсотків	53	55	57	57³
у міських поселеннях	64	64	66	66
у сільській місцевості	33	40	41	41
Кількість дітей у закладах у розрахунку на 100 місць⁴	112	114	113	112
у міських поселеннях	123	126	124	123
у сільській місцевості	82	87	87	86

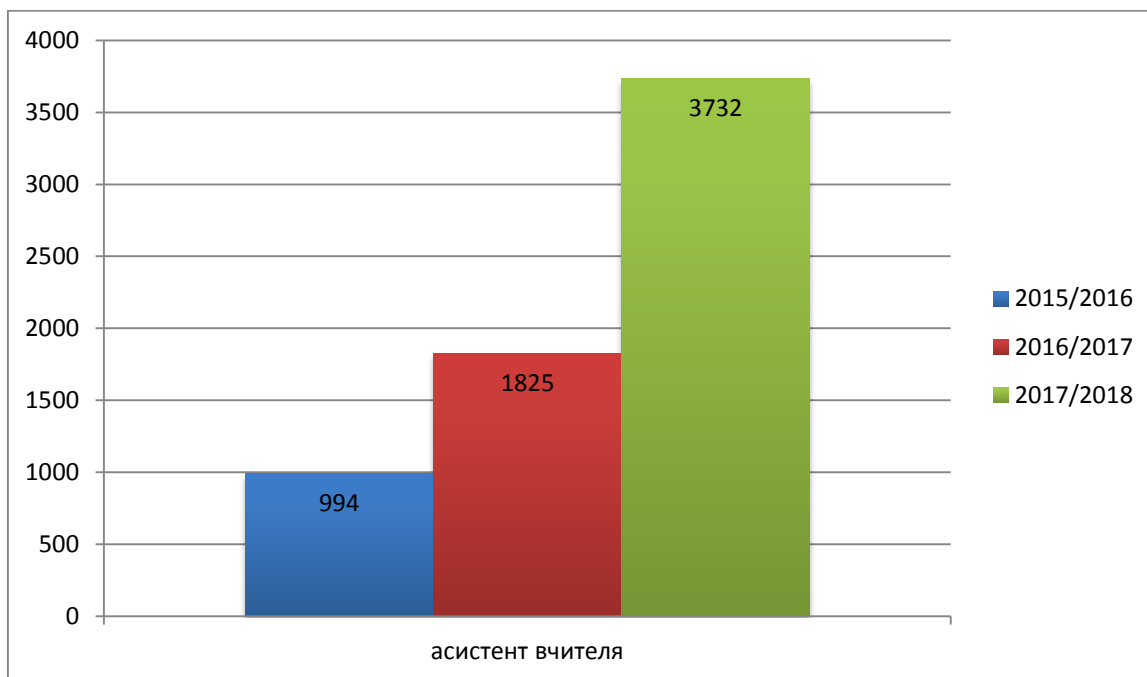
¹ У 2010р. враховані дошкільні навчальні заклади, які не працювали протягом року або більше з будь-якої причини, у 2015-2017р.р. – заклади, які працювали протягом року.

² У 2010р. – кількість вихованців дошкільних навчальних закладів, у 2015-2017р.р. – з урахуванням дітей, охоплених соціально-педагогічним патронатом.

³ У розрахунку використано дані про чисельність постійного населення України на 01.01.2017.

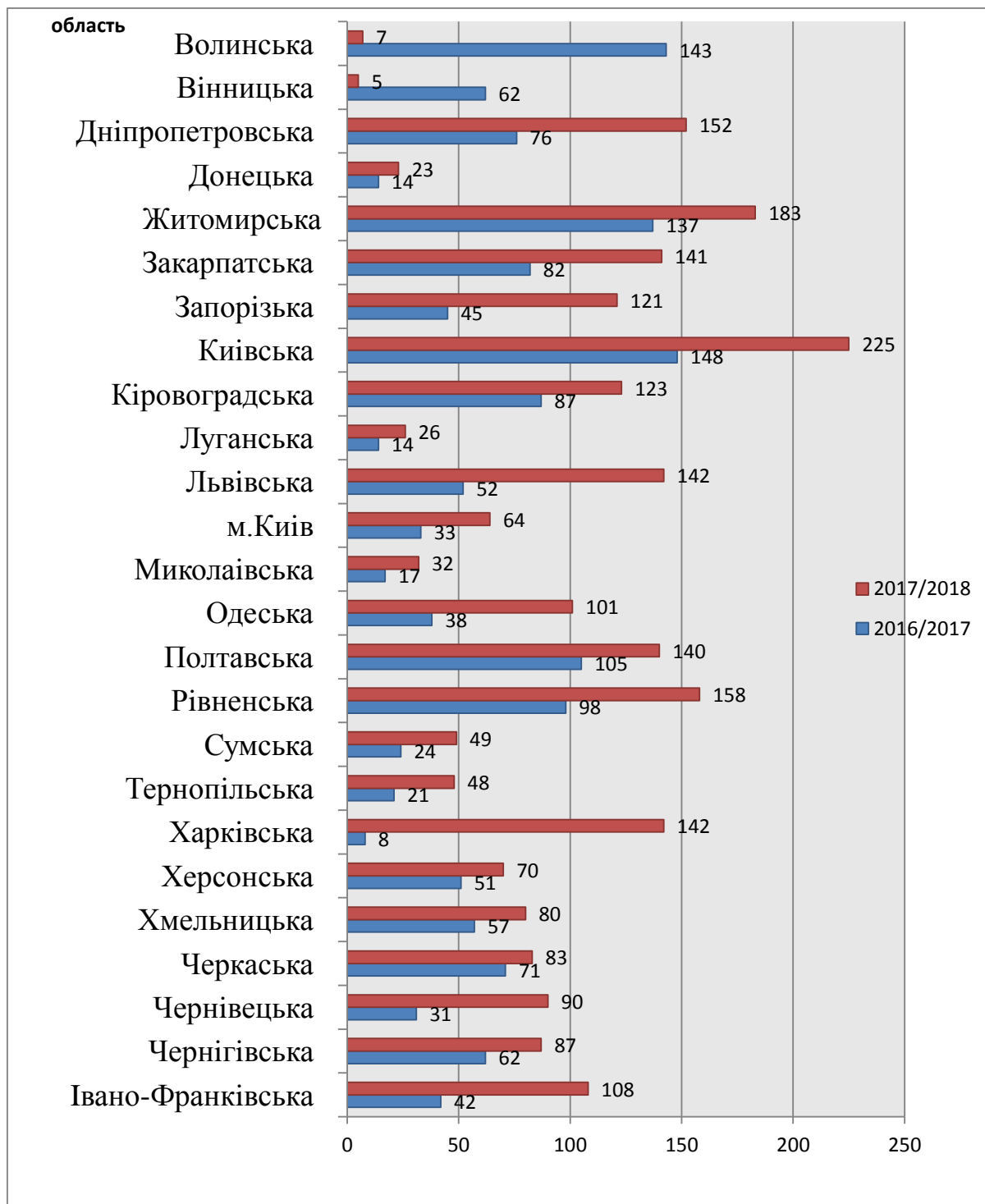
⁴ Без урахування дітей у групах короткотривалого перебування.

Джерело: Дошкільна освіта в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. Державна служба статистики України, 2018. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm

Динаміка збільшення кількості асистентів учителя

Джерело: Освіта в Україні: базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень. 2018. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/617/61743/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf>

Динаміка збільшення кількості шкіл, які мають інклюзивні класи

Джерело: Освіта в Україні: базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень. 2018. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/617/61743/1serpkonf-informatsiyui-byuleten.pdf>

РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Табл.1.1

**Результати соціологічного опитування вчителів шкіл стосовно вивчення
сучасного стану реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми
потребами**

№ з/п	Запитання	Варіанти відповіді	Частка %
1	Чи є у Вашому закладі освіти діти з особливими освітніми потребами?	так	64
		ні	36
2	Чи створено архітектурні умови у Вашому ЗО для організації навчання дітей з особливими освітніми потребами (доступність будівель і приміщень)?	так	0
		ні	0
		частково	100
3	На Вашу думку, скільки учнів повинно бути в інклюзивному класі?	менше 30	2
		не більше 20	47
		не має значення, за умови не більше трьох дітей з особливими освітніми потребами	51
4	Чи доцільним є введенням посади асистента вчителя в інклюзивному класі?	так	96
		ні	4
5	Чи у Вашому ЗО є досвід з розроблення індивідуального навчального плану для ОЗОП?	так	18
		ні	82
6	Чи може дитина з особливими освітніми потребами навчатися за дистанційною формою навчання?	так	5
		ні, оскільки це призводить до сегрегації	4
		лише за станом здоров'я	91
7	Які категорії осіб, на Вашу думку, підпадають під осіб з особливими освітніми потребами ?	учні з інвалідністю,	100
		внутрішньо переміщені особи	32
		учні з неблагополучних сімей	8
		діти-біженці	0
		особи, які можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів	4
		учні з особливими мовними освітніми потребами	6
8	Чи знижується якісь навчання в інклюзивному класі?	знижується	0
		ні, залишається на тому ж рівні	84

		учні стають більш толерантні і терпимі, що впливає на підвищення якості навчання	16
9	Чи повинна бути надбавка вчителю в інклюзивному класі?	так	98
		ні	2
11	Чи модулі з інклюзії вже інтегровано в курси підвищення кваліфікації	так	100
		ні	0

Табл 1.2

Респонденти соціологічного опитування

Вчителі загальноосвітніх шкіл	К-сть опитаних	Частка%
Стрийська ЗШ І-ІІІ ст. №5 ім. Василя Стасюка	38	34
Ліцей №75 ім. Лесі Українки	45	40
Львівська академічна гімназія при Національному університеті «Львівська політехніка»	29	26
Всього	112	100

Статистичні дані іноземних студентів, які навчаються в Україні

Джерело: офіційний веб-сайт Українського державного центру міжнародної освіти URL: <http://studyinukraine.gov.ua/uk>

РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

Результати соціологічного опитування студентів щодо вивчення сучасного стану надання освітніх послуг закладами вищої освіти в умовах євроінтеграційних процесів

№ з/п	Запитання	Варіанти відповіді	Частка %
1	Як, на Вашу думку, впливає ЗНО на якість загальної середньої освіти?	негативно	24
		позитивно	58
		не впливає	18
2	Як, на Вашу думку, впливає ЗНО на якість вищої освіти?	негативно	8
		позитивно	36
		не впливає	56
3	Чи доцільним на Вашу думку є запровадження ЗНО для вступу на освітній рівень магістр?	так	35
		ні	65
4	Чи варто використовувати процедуру ЗНО під час конкурсного відбору на певні посади?	так	71
		ні	29
5	Чи вважаєте Ви, що законодавчі новації у сфері освіти впливають на забезпечення якості освіти?	так	27
		ні	8
		частково	65
6	Якщо б у Вас був вибір навчатись у ЗВО Європейського союзу чи в Україні, перевагу віддали б?	закладу освіти в Україні	36
		закордонному закладу освіти	64
7	Чи передбачені у Вашому ЗВО англomовні бакалаврські та магістерські програми?	так	0
		ні	67

		не цікавився	33
8	Чи пропонує Ваш ЗВО програми академічної мобільності?	так	98
		ні	0
		не цікавився	2
9	Чи брали Ви участь в програмах академічної мобільності?	так	4
		ні	96
10	Чи організуються у Вашому ЗВО заходи з вивчення іноземних мов?	так	60
		ні	32
		не цікавився	8
11	Просимо оцінити якість освітніх послуг, які надаються Вам в університеті	дуже висока	4
		висока	46
		середня	36
		низька	14
		дуже низька	0
12	Чи використовують викладачі в організації освітнього процесу ІКТ?	так	90
		ні	2
		частково	8
13	Чи вважаєте доцільним підвищення порогу прохідного балу для вступу на деякі спеціальності	так	32
		ні	68
14	Чи знайомий Вам інститут освітнього омбудсмена?	так	18
		ні	82
15	Чи доцільно у ЗВО вводити освітнього омбудсмена, який би захищав права здобувачів освіти конкретного закладу вищої освіти?	так	92
		ні	8

¹ Опитування проведено серед 97 студентів, віком 17 р., що навчаються в Навчально-науковому інституті права та психології Національного університету «Львівська політехніка» на першому курсі. Серед респондентів 72 % дівчат та 28 % юнаків.

ПРОПОЗИЦІЇ
щодо внесення змін та доповнень
до чинного законодавства України

У результаті дослідження концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів запропоновано внести зміни та доповнення до чинного законодавства, а саме:

До Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII:|

1. Доповнити частину 1 статті 1 «Основні терміни та їх визначення» термінами:

4-1) державна політика в сфері освіти – напрям державної соціальної політики, гарантований Конституцією України та регламентований нормами чинного законодавства, що реалізовується спеціально уповноваженими органами державної влади, забезпечений публічними фінансами та іншими грошовими коштами, спрямований на розвиток системи освіти, єдності освітнього простору, пріоритетність права на освіту, свободу вибору навчального закладу, самостійності закладів освіти освітніх в структурі освітньої сфери, встановлення конкуренції в сфері освіти, що базується на демократичному характері управління освітою та поєднує державне та договірне регулювання освітньої сфери;

15-1) освітній кластер – сукупність взаємопов'язаних спільними цілями діяльності закладів професійної освіти, об'єднаних за галузевою ознакою, що оперативно діють на принципах співпраці, конкуренції та мережових взаєминах, які базуються на фінансовому забезпеченні освітнього середовища, в рамках реалізації державної політики в сфері освіти;

Далі за текстом.

2. Доповнити статтею 81-1 «Освітній кластер» та викласти в редакції:

Стаття 81-1. Освітній кластер

1. Освітній кластер – сукупність взаємопов'язаних між собою спільними цілями діяльності закладів професійно освіти, об'єднаних за галузевою ознакою, оперативно діючих на принципах співпраці, конкуренції та мережових взаєминах, які базуються на фінансовому забезпеченні освітнього середовища, в рамках реалізації державної політики в сфері освіти.

2. Використання фінансових можливостей дозволяє освітньому кластеру досягти наступних цілей функціонування: підвищення якості та ефективності освітнього процесу; підготовка висококваліфікованих кадрів робочих спеціальностей, фахівців середньої ланки і вищої кваліфікації в різних сферах життєдіяльності; створення програм і проектів освітнього характеру, активізація наукових досліджень та інноваційної діяльності, а також забезпечення умов і можливостей для їх реалізації; проведення наукових досліджень за пріоритетними напрямками розвитку освіти і науки.

3. Цілям розвитку кластерної системи відповідають загальні та спеціальні завдання освітнього кластера.

Загальні завдань: підвищення конкурентоспроможності кожного учасника об'єднання; інноваційне розвиток; підвищення економічного потенціалу території.

Спеціальні завдання: залучення додаткового фінансування освітнього процесу; установка сучасного обладнання аудиторій та оснащення лабораторій; розширення аудиторного фонду; можливість проходження практик студентами на діючих підприємствах з сучасними технологіями і обладнанням; можливість подальшого працевлаштування випускників освітніх установ.

4. Принципи створення освітніх кластерів:

- пріоритету органів державної влади відповідного рівня при формуванні освітніх кластерів в частині визначення цілей, завдань і функціонального призначення кластерів;

- делегування регіонам повноважень з формування освітніх кластерів з

урахуванням сформованого на їх рівні освітнього потенціалу;

- взаємозв'язку учасників кластерної системи на основі спільності цілей і завдань;

- спеціалізації шляхом делегування повноважень і поділу компетенції з різних напрямів діяльності кластера;

- єдності освітнього, наукового і інноваційного процесів у взаємозв'язку з соціально-економічною сферою;

- інноваційної спрямованості проведених наукових досліджень;

- організаційної, навчально-методичного, науково-дослідного та інформаційно-технічної взаємодії між різними підрозділами освітнього кластера;

- рівності та врахування інтересів усіх підрозділів освітнього кластера.

5. До основних функцій відносяться:

- функція законності, щодо формування правової бази в сфері партнерських взаємин;

- економічна функція, спрямована на фінансове забезпечення сфери освітніх послуг;

- інформаційна функція, що відповідає за просування освітніх технологій на ринку освітніх послуг;

- контрольна функція за якістю освіти, витрачанням фонду грошових коштів в сфері освіти.

ПРОПОЗИЦІЇ
щодо внесення змін та доповнень
до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні
(Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 3 жовтня 2018 р. № 710-р
«Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні»)

1. Доповнити розділ «Мета і завдання громадянської освіти» та викласти в редакції:

Мета і завдання громадянської освіти

Завданнями громадянської освіти є:

...

впровадження ідей інклюзивного навчання за принципами самостійності, автономії і незалежності;

формування активної життєвої позиції, здатності до громадських ініціатив та волонтерства; реалізації принципу освіти протягом усього життя;

Далі за текстом.

ПРОПОЗИЦІЇ
щодо внесення змін та доповнень
до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування
загальної середньої освіти
«Нова українська школа» на період до 2029 року
(Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації
державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти
«Нова українська школа» на період до 2029 року»)

1. Доповнити розділ «Шляхи і способи розв’язання проблеми» та викласти в редакції:

Шляхи і способи розв’язання проблеми

У рамках реформування системи державного фінансування загальної середньої освіти передбачається:

створення системи прозорого розподілу публічних коштів у новій українській школі **за принципом бюджетування, орієнтованого на результат** (школи будуть зобов’язані оприлюднювати дані про всі кошти, які надходять з бюджету та інших джерел);

Далі за текстом.

04355

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: coffice@lp.edu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

23.10.2017 № 67-01-1704

на № _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження
 Хомишин Ірини Юріївни у викладанні навчальних дисциплін

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Хомишин Ірини Юріївни на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів» впроваджені в освітній процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці бакалаврських, магістерських кваліфікаційних робіт студентами спеціальностей 081 «Право», викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Проблеми адміністративного права і процесі» та «Світоглядні проблеми розвитку адміністративного права» для студентів спеціальності 6.030401 «Правознавство», 081 «Право», при підготовці навчальних та робочих програм, планів семінарських робіт і практичних занять, питань для контролю успішності студентів зазначених спеціальностей. Зокрема в освітньому процесі впроваджено запропоновані Хомишин І.Ю.:

– обґрунтування концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів (розділ 1, підрозділ 1.4 «Тенденції розвитку освітнього середовища в умовах євроінтеграції та глобалізації освіти»);

– авторські розробки стосовно новітніх підходів та стратегічних напрямів адміністративно-правового регулювання освіти України (розділ 2, підрозділ 2.1 «Зміст і сутність адміністративно-правового регулювання освіти України в контексті державотворчих процесів»; розділ 3, підрозділ 3.2 «Основні завдання та принципи формування державної освітньої політики в контексті євроінтеграційних процесів», підрозділ 3.3 «Формування новітньої освітньої парадигми як чинник сталого розвитку суспільства»);

– нові підходи щодо адміністративно-правового забезпечення якості освіти, як невідкладного завдання сьогодення (розділ 5, підрозділ 5.1 «Сутність та зміст поняття «якість освіти» та управління нею в контексті глобалізації освіти», підрозділ 5.4 «Вплив інформаційних технологій на якість надання освітніх послуг», розділ 6, підрозділ 6.4 «Інноваційна освітня діяльність як напрям поліпшення якості освітніх послуг»).

Проректор
з науково-педагогічної роботи

виконавець:
 Бортник Н.П.
 (0322) 258-30-19

О.Р. Давидчак

УКРАЇНА

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул. Митрополита Андрея, 10, м. Львів, 79046, тел. (032) 255 37 70, факс (032) 255-46-50

E-mail: cmsp1300@gmail.com

27.05.2019р № 01-3568 На № _____

Основні положення та результати дисертаційного дослідження доцента кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидата юридичних наук, доцента Хомишин Ірини Юріївни на тему «Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право впроваджено у правозастосовну діяльність.

Зокрема, підрозділ «Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні» містить науково-обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації, які впроваджені в практичну діяльність Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації.

Т.в.о. директора департаменту

В.О. Степанюк

Комунальний заклад Львівської обласної ради
**ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
 ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

79007, м. Львів, вул. Огієнка, 18а

тел./факс +38 0322 553830

e-mail: loippo@ukr.net

www.loippo.lviv.ua

Від 28.05.2019 р. № 295

**АКТ
 впровадження**

Основні положення та результати дисертаційного дослідження доцента кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидата юридичних наук, доцента Хомишин Ірини Юріївни на тему «Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право впроваджено у правозастосовну діяльність. Зокрема підрозділи: «Адміністративно-правове регулювання шкільної освіти», «Адміністративно-правове регулювання інклюзивної освіти в Україні» містять науково-обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації які впроваджені в практичну діяльність комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

В.о.директора

Ірина Хомишин

М.Кацюба